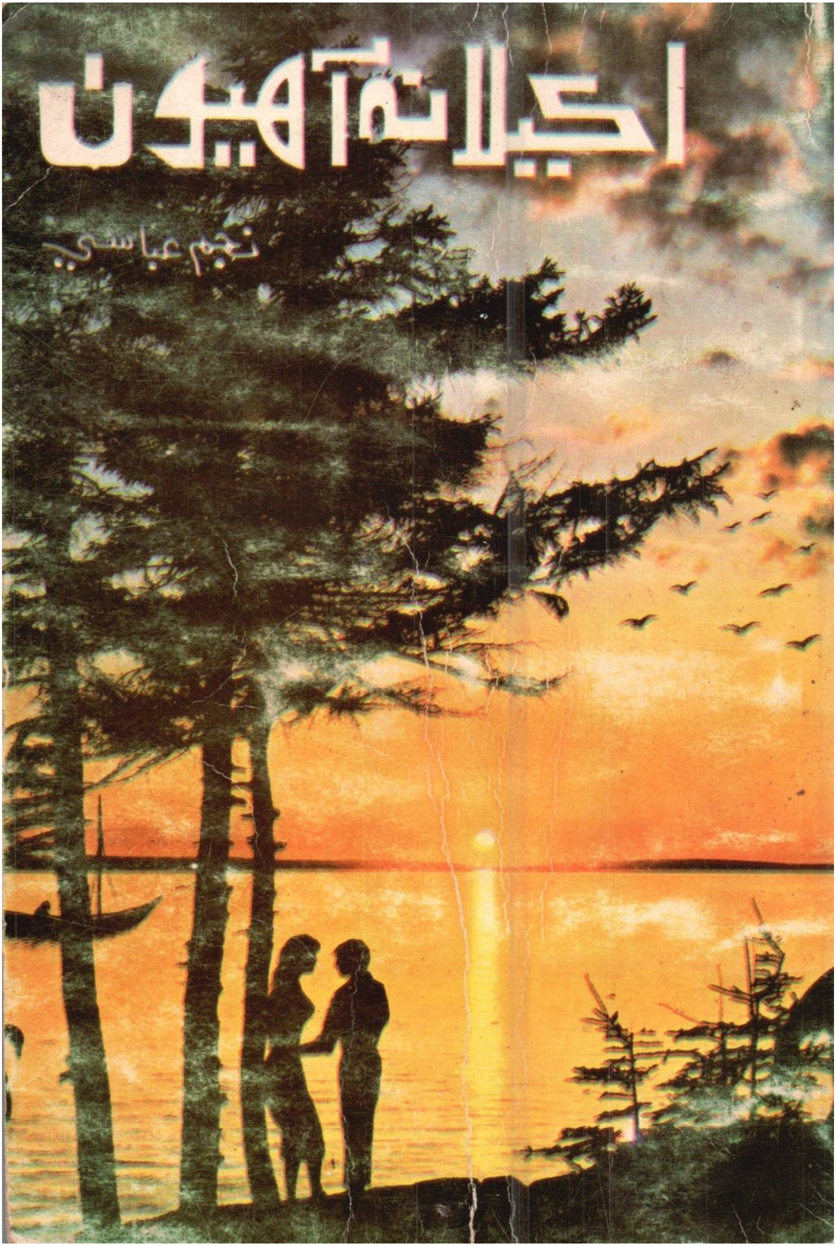
اڪيلا ته آهيون
نجم عباسي

اڪيلا نه آهيون

ٻين ٻولين جون ڪهاڻيون

سنڌيڪار

نجم عباسي

اداره شهباز پبليڪيشنس حيدرآباد سنڌ
پوسٽ باڪس ١٣٠
١٩٨٢ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اداري جا سڀ حق ۽ واسطا قائم

ڇاپو پهريون

١٤ - آگسٽ ١٩٨٢ع ٢٤ شوال ١٤٠٢ھ

قيمت: ٥ - ٢٥ روپيه

سول ايجنٽس

ميسرس ايجنٽس ادبيات تلڪ چاڙهي

حيدرآباد سنڌ

ڪتاب: اڪيلا نه آهيون پر ڏيهي ڪهاڻين جو مجموعو. نجم عباسي. پبلشر نور محمد عباسي

ڇپائي: ڀٽائي پرنٽنگ پريس لطيف آباد حيدرآباد

اداره شهباز پبليڪيشنس حيدرآباد سنڌ

پوسٽ باڪس ١٣٠ مان پڌرو ڪيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نور محمد عباسي	پرڏيهي ڪهاڻيون، پبلشر طرفان	۵
نجم عباسي	منهنجو ڏهون ڪتاب	۹
هندستان	هن مون ڏي نهاريو	۲۱
لبنان	ٻه نظارا	۳۲
هندستان	پردي ڪچڙ ڪانپورءِ	۳۵
هندستان	خدا جو انصاف	۴۹
هندستان	ڊپٽي صاحب جو ڪتو	۷۳
پنجاب	شاهه دولي جو ڪئو	۷۸
انگلنڊ	منڊڙي جي دعا	۸۶
اسپين	گجي	۹۲
اٽلي	گهر ڪان گهر تائين	۱۰۱
اسپين	خدا ڏانهن خط	۱۱۳

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

١١٩	جادوگر	روس
١٣٩	ماءُ	آفريڪا
١٥٢	سڪ ۽ سياست	انڊونيشيا
١٦٢	گل ۽ گولا	ويتنام
١٧٦	پولارام جو روح	هندستان
١٨٥	منهنجو ماڳ روشن راهون	فلپائينس
٢٠٠	ڌرتي پنهنجو ڌن	آفريڪا
٢١١	ڌرتي منهنجي ماءُ	ويتنام
٢٢٩	جنرا جنرن ساٿ	روم
٢٣٤	سيڪڙات	فلسطيني
٢٤٢	ڳجهو خبرنامو	چين
٢٥٠	باروت جو نغمو	فلسطيني

دارالڪتابت حيدرآباد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پبلشر طرفان

اڄڪلهه سرڪاري يا نيم سرڪاري پبلشنگ ادارن کي ڇڏي جيڪي به خانگي پبلشنگ ادارا آهن، آهي سنڌي ادب جي مختلف صنفن تي ڪجهه وقت ته ڪتاب ڇپائيندا رهندا آهن پر پوءِ اهو شوق آهستي آهستي ڍرو ٿيندو ويندو آهي، پر اداره شهباز پبليڪيشنس حيدرآباد سنڌ هڪ اهڙو ادارو آهي. جهڙن گذريل ڪجهه سالن کان پنهنجو اهو سلسلو قائم رکيو اچي ٿو ۽ ان ڏس ۾ اسان جو هيءُ ادارو ڪيترائي سنڌي ادبي ڪتاب ڇپائي چڪو آهي ۽ اڃا به ڇپرائيندو رهندو.

اسان کي اها خوشي آهي ته سنڌ جا مشهور ليکڪ اسان سان ان ڏس ۾ تعاون ڪندا اچن ٿا.

نجم عباسيءَ جو نالو سنڌ جي مشهور ترين اديبن ۾ شمار ٿئي ٿو. ڪيس سچيءَ سنڌ ۾ وڏي شوق ۽ ذوق سان پڙهيو وڃي ٿو، اهوئي ڪارڻ آهي، جو گهٽي ۾ گهٽ سندس ڪتاب شايع ٿيا آهن. سندس لکڻيءَ ۾ جيڪا سادگي، حسن ۽ طنز جو اوچو معيار آهي، اهو بي انتها

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تعريف جي لائق آهي. اسان سنڌس هي ڪتاب " اڪيلا نہ آهيون " وڏي فخر سان شايع ڪري رهيا آهيون.

جيئن تہ اسان وٽ نئون لکندڙن ۾ اضافو اچي رهيو آهي ، ڪيترائي لکندڙ ادب تخليق ڪري پنهنجو نالو ڪيرائي چڪا آهن ۽ ڪترا اهڙا بہ ليکڪ آهن، جيڪي يقيناً لکڻ جي تيارين ۾ هوندا ـ انهن سڀني ليکڪن لاءِ مشاهدي سان گڏوگڏ مطالعي جي بہ ضرورت آهي، جيئن تہ دنيا جو سٺو ادب انگريزي زبان ۾ ترجمو ٿيل آهي ۽ اسان وٽ ڪيترا عام پڙهندڙ يا ڪنهن حد تائين لکڻ جا شوقين ڌارين ٻولي هئڻ سببان لاڀ پرائي نٿا سگهن. ان ڪري اسان جي اها پڻ ڪوشش رهندي تہ انگريزيءَ ۾ ڇپيل معياري مواد جبا سنڌي زبان ۾ ترجما شايع ڪريون. اسان جي هيءَ ڪوشش ان سلسلي جي هڪ ڪڙي آهي .

نجم عباسي رڳو ڪهاڻي ڪار جي حيثيت ۾ مشهور نہ آهي پر سنڌس ڪيل ترجما سنڌي ادبي حلقن ۾ انتهائي عزت جيءَ نظر سان ڏٺا ويندا آهن.

اسان کي خوشي آهي تہ ايڏي سٺي مترجم اسان کي مشهور لبناني، هندستاني، انگريزي، اٽالين، اسپيني، روس آفريقن، انڊونيشن ويتنام فلپائينس فلسطيني، چين ۽ پنجابي زبان جي ڪهاڻين جا ترجما ڪري، ڪتاب جي صورت ۾ مواد اسان کي ڏنو آهي، جيڪو اسين شايع ڪري پڙهندڙن جي هٿن تائين پهچائي رهيا آهيون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مون کي اميد آهي تہ حسب معمول اسان جو ڇپيل هيءُ ڪتاب بہ ٻين ڪتابن وانگر پڙهندڙن ۾ مقبول ٿيندو ۽ ان جو قدر ڪيو ويندو.

خادم العلم

نور محمد عباسي

حيدرآباد سنڌ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ھن ترجمي جي ڪتاب جي
ارپنالاءِ،
اچي ٿو ذھن تي ٽري:
ڪمال اتاترڪ،
جنھن:
قران، بانگ ۽ نماز ۾
عربي نه،
پر ان عربيءَ جو ترجمو،
پنھنجي مادري زبان:
ترڪيءَ، ۾ ترجمو
ڪتب آڻڻ تي زور ڏنو.

منهنجو ٽهون ڪتاب

اڪيلا نہ آهيون، هي ڪهاڻيون پڙهي ڏسو، سياسي، سماجي، قومي، طبقاتي ۽ نظرياتي مسئلا، جيڪي اسانجي راهہ جا اجگر بنيل آهن، سي ڪوڙ ٻين ملڪن، ٻين قومن ۽ ٻين سماجن لاءِ بہ آهن. انهن مسئلن ڪي منهن ڏيڻ لاءِ جيڪا عملي سوچ دنيا جي ٻين دانائن ۽ دانشورن وٽ آهي، سا اسانجي دانائن ۽ دانشورن وٽ پڻ آهي. ٻيا جاڪوڙ ۾ رڌل آهن تہ چڙ پڙ اسان وٽ پڻ آهي ..... مسئلن ۾ اڪيلا نہ آهيون، سوچ ۾ اڪيلا نہ آهيون ۽ نہ وري عمل ۾ اڪيلا آهيون.

ساهت ۽ ٻوليءَ ۾ ترجمي جي جيڪا اهميت ۽ فائديمندي آهي، تنهن کي مان نہ ورجائيندس. مان ترجمي جا پنهنجا ڪجهہ تجربا ٻڌائيندس. مون محسوس ڪيو آهي تہ ترجمو، تخليق ڪان وڌيڪ ڏکيو آهي. جڏهن ذهن ۾ ڪهاڻيءَ جو خاڪو اڀري ٿو ۽ ڪهاڻيڪار لکڻ لاءِ بيتاب ٿئي ٿو تہ پوءِ اها لکڻ آسان ٿيو پوي. پر ترجمي ڪرڻ وقت، ڊڪشنريءَ ۾ لفظن جي معنيٰ ڏسڻ ۽ ان ٻوليءَ جا پنهنجي ٻوليءَ ۾ ٺهڪندڙ لفظ پرکڻ ڪانسواءِ، ان ٻوليءَ جي اصطلاحن لاءِ پنهنجي ٻوليءَ جا اصطلاح ڳولڻ، ۽ اڃا بہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ان ٻوليءَ جا ويچار پنهنجي ٻوليءَ ۾ آڻڻ واسطي وڏي ذهني ولوڙ ۽ دماغي جاکوڙ ڪرڻي پوي ٿي. ڪنهن ٻي ٻوليءَ جو لفظي ترجمو ممڪن ۽ موزون ٿي نه ٿو سگهي، فقط آزاد ترجمو ئي ٿي سگهي ٿو.

مان ٻن ٻولين مان ترجمو ڪري سگهندو آهيان: انگريزي ۽ اڙدو. انگريزيءَ مان ترجمو ڪرڻ ۾ وڌيڪ ذهني مزو (Intellectual Pleasure) ايندو اٿم. شايد ان ڪري جو انگريزيءَ جي لفظن، اصطلاحن ۽ ويچارن کي سنڌي ويس ڍڪائڻ لاءِ وڌيڪ جتن ۽ جاکوڙ ڪرڻي پوندي آهي. اڙدوءَ جي معاملي ۾ ذري گهٽ هڙئي لفظ تهيل تڪيل ملي ويندا آهن ۽ پنهنجي ذهن کي جنبش ۾ آڻڻ جي ضرورت گهٽ پوندي آهي. اڙدوءَ مان ترجمو ڪرڻ وقت مائٽو اڪثر ٻين ٻولين وارا لفظ، جي اڳ ئي اڙدوءَ ۾ موجود هوندا آهن، سي ڏيئي ڇڏيندو آهي ۽ سنڌي لفظ ڳولڻ جي تڪليف نه ڪندو آهي. انڪري، جو ترجمو انگريزيءَ مان ڪبو آهي، ان ۾ سنڌيءَ جا اصلي ۽ نج لفظ ۽ اصطلاح سرس هوندا آهن. مون گهڻو تڻو انگريزيءَ مان ترجمو ڪيو آهي.

مون اهو به ڏٺو آهي ته سوشلسٽ ملڪن ۽ ٽين دنيا جا خاص ڪري اهي ملڪ، جي پنهنجي سماج ۾ ارتقائي ڦيرو آڻڻ لاءِ رڌل آهن، تن جي ساهت ۾ جديديت، علامت نگاري ۽ تجريديت جي نالي ۾ اڻ چٽيون، سمجهه ۾ نه اچندڙ، بي معنيٰ، ۽ بي مقصد ڪهاڻيون نه ٿيون لکيون وڃن. اهي ڪهاڻيون سنئيون سڌيون، سمجهه ۾ ايندڙ ۽ ڌاڍيون دلچسپ هونديون آهن. انهن ۾ ڪهاڻيپڻي ۽ فني خوبين سان گڏ نعرو ۽ نياپو هوندو آهي، پيغام ۽ پرچار

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هوندو آهي، معني ۽ مقصد هوندو آهي . مان انهن ملڪن جي ڪتابن ڪانسواءِ سويت لٽريچر (Soviet Litrature) چيني لٽريچر (Chinese Litrature) لوٽس (Lotus) ۽ فلسطين بليٽن (Palestine Bulletin) رسالا پڙهندو رهيو آهيان ۽ انهن جي پڙهڻ مان ٿي پنهنجو مٿيون رايو قائم ڪيو اٿم. البت آمريڪا ۽ ٻين سرمائيدارملڪن ۾ ڪهاڻي ۽ ناول جو نمونو ٻيو آهي.

منهنجي ادبي جيون جي شروعات شاعريءَ سان ٿي هئي ۽ اصلوڪي ڪهاڻي لکڻ کان اڳ ٻين ٻولين جون ڪهاڻيون ترجمو ڪيون هئم. جهڙي طرح منهنجي پهرين اصلوڪي ڪهاڻي "مهراڻ" رسالي (همت ۽ ڪوشش : جولاءِ ١٩٤٧) ۾ ڇپي هئي، اهڙي طرح منهنجي پهرين ترجمائي ڪهاڻي به ساڳئي رسالي "مهراڻ" (ترڪي محبوبہ: ١٩٤٨) ۾ شايع ٿي هئي. مون ڪهاڻين، شعرن، مضمونن، ڊرامن، ناولن، سياسي ۽ سائنسي ڪتابن جو سنڌيءَ ۾ ترجمو پڻ ڪيو آهي.

پهرين پهرين مون هڪڙي ڪهاڻيءَ جو ترجمو ڪيو هو. اها انگريزيءَ ۾ هئي. ان وقت مان هن دور جي لحاظ کان هاءِ اسڪول ۾ اٺين ڪلاس جو شاگرد هوس. منهنجو سوٽ مشتاق احمد ١٩٤٤ ۾ جهونا ڳڙهہ سائنس ڪاليج ۾ پڙهندو هو. هن پنهنجي ڪاليج جي مخزن Bahauddinian جو ١٩٤٤ جو پرچو آندو هو. ان ۾ هڪڙي ڪهاڻي هئي She looked at me اها مونکي ايتري تہ وڻي جو ان کي سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪرڻ جو شوق جاڳيم. پوءِ ڊڪشنري جي مدد سان ۽ مٿين ڪلاسن ۽ استادن کان لفظن ۽ اصطلاحن جون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

معنائون ۽ مطلب پڇي، ان ڪهاڻيءَ کي سنڌي لباس پهرايم. ان کي سرو ڏنم ”هن مون ڏي ٿي نهاريو!“ پر ڇپجڻ لاءِ اها ڪيڏانهن ڪونه موڪليم. شايد انڪري جو منهنجي پهريـن ڪوشش هئي ۽ سمجهيو هونـدم تـه ترجمو ڪچو ڦڪو هوندو ۽ ڇپجڻ لائق نه هوندو. اها ڪهاڻي، منهنجي هن ڪتاب جي پهرين ڪهاڻي آهي. انجو مسودو مون وٽ محفوظ هو ۽ ان تي ترجمي ڪرڻ جي تاريخ ۽ مخزن جو نالو به لکيل آهي پر افسوس آهي جو اصل ليکڪ جو نالو ڏنل ڪونهي. اها مخزن به هٿ اچي ڪانه سگهي.

ترجما پـوءِ به ڪند و رهيس ۽ جيئن مٿي چيو اٿم تـه منهنجي پهرين تـرجمائي ڇپيل ڪهاڻي ”مهراڻ“ ۾ ڇپي هئي. وري فقط اهائي هڪ ترجمائي ڪهاڻي آهي جا هـن ڪتاب ۾ شامل نه ڪئي اٿم .

پين ٻولين جا ڪي مضمون، ڪهاڻيون ۽ ڪتاب پڙهڻ وقت اهڙا لڳندا آهن جو دل چاهيندي آهي تـه انهن ۾ آيل ويچار سنڌيـن تائين پهچن. انڪري تـرجمي جـو شـوق ۽ جذبو جا ڳندو آهـي. ڪڏهن ائين بـه ٿيو آهـي تـه ڪنهن ساٿيءَ مونکي ڪا لکڻي يا ڪو ڪتاب سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪرڻ لاءِ چيو آهي. ان لاءِ مان وراڻيندو هوس تـه مان اها لکڻي يا اهو ڪتاب پڙهي ڏسندس، جي مونکي اهـو وڻندو ۽ ان جـا ويچار منهنجي دل وڻان هـوندا تـه پـوءِ تـرجمو ڪندس .

پنهنجي تـرجمائي ڪارنـامن جـي سلسلي ۾ ڪجهه يادگيريون ياد ايندڀون رهنديون آهن، جن ۾ مون سان ٿيل ڪي جـُنيون به شامل آهن:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويهارو سال ڪن اڳ، مون هڪ انگريزي ناول: His Father,s Wife جو سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪيو ۽ انجو نالو رکيم "اڳهاڙي"۔ اهو ڪتاب سائين محمدابراهيم جويي کي ڏيکاريم. سنڌي ساهت جي هن سچڻ، سچو ڪتاب نهايت غور سان نظر مان ڪڍيو ۽ ان ۾ درستيون ڪرڻ لاءِ ڪجهہ مشورا ڏنائين. ان سان گڏ منهنجي ڏادي همت وڌايائين ۽ ان موقعي تي سندس چيل لفظ مون پاڻ وٽ سند طور لکي ڇڏيا هئا. هن چيو هو: "ترجمي ڪرڻ جي فن ۾ تون سنڌ جو پيوڦليچ بيگ آهين." ان تي مونکي خوشي بہ ڏادي ٿي هئي، ۽ فخر سان هاسڪاري، پنهنجي سائين کي اها ڳالهہ ٻڌائيندو هوس.

طارق اشرف کي بہ ان ترجمي ۽ سائين جويي جي رائي جو ٻڌايم. هن اهو پڙهڻ جي خواهش ڏيکاري. هو پبلشر بہ هو. انڪري اهو خيال بہ ٿيو ته شايد اهو ناول ڇپرائڻ لاءِ تيار ٿي وڃي. مون مسودو هنجي حوالي ڪيو.

.... هڪ بہ پيرو ملاقات ٿي. چيائين اجا پڙهڻ جي فرصت ڪانہ ملي آهي- هڪ گهمري چيائين تہ پڙهان پيو. وري ڪنهن ملاقات ۾ ٻڌايائين تہ مسودي وارو نوٽبڪ هيٺ مٿي ٿي ويو آهي، ملي ويندو. پوءِ مان پڇندو رهيس ۽ هو ڳولهيندو رهيو، پر ويهہ ورهہ گذري ويا آهن، اڄ تائين اهو نوٽبڪ هٿ نہ آيو آهي.

سائين محمد ابراهيم جويي لوئي فشر جو ڪتاب "گانڌي" (انگريزي) مونکي ترجمو ڪرڻ لاءِ ڏنو ۽ اها بہ پڪ ڏنائين تہ انجي ڇپائڻ جو بندوبست ڪيو ويندو. ڪتاب ڪافي وڏو هو ۽ وڏي محنت جي ضرورت هئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مون، ڇهہ مهنا، فرصت جو سارو وقت لڳائي ڪتاب جو ترجمو پورو ڪيو، ۽ جوئي صاحب جي حوالي ڪيم. جوئي صاحب کي هي ترجمو پڻ بيحد پسند آيو.... تازو ٿورو وقت ٿيو تہ اخبارن ۾ آيو هو تہ لوئي فشر جي ڪتاب تي بڌل گانڌيءَ تي ٺهيل فلم جا ڪجهہ ٽڪرا ڏسي، مسز اندرا گانڌيءَ جي اکين ۾ لڙڪ لڙي آيا. اهو پڙهي ابن حيات پنهور جو مون ڏانهن لکيل خط ياد اچي ويم، جو اڃا تائين مون وٽ موجود آهي. ابن حيات پنهور، سائين جوئي کان مون وارو ترجمو وٺي پڙهيو هو ۽ مون ڏانهن ان بابت ۲۶ آگسٽ ۱۹۶۶ تي پنهنجي راءِ لکي هئائين. هن لکيو هو: ”اوهانجو ترجمو ڪيل ڪتاب ”گانڌي“ پڙهيم. بيحد پسند آيم. مصنف گانڌيءَ کي هڪ نئين نظر سان پيش ڪيو آهي. آخري ٽن بابن منهنجي اکين مان

ڳوڙها ڪيرائي وڌا.“

مون اهو ڪتاب ۱۹۶۶ ۾ ترجمو ڪيو هو. سائين جوئيو پيو چوندو هو تہ وڏو ڪتاب آهي پر ڪوشش جاري آهي تہ ڇپجي. سال کن ڪانپوءِ هڪ ملاقات ۾ ٻڌايائين تہ اهو مسودو وڃائجي گم ٿي ويو آهي. پوءِ ڪڏهن ڪڏهن پيو ٻڌائيندو هو تہ ڪوشش ۾ آهيان، شايد ڪو دوست پڙهڻ واسطي کڻي ويو آهي ۽ موٽائڻ وساري ڇڏيو اٿائين. نيٺ چوڏهن سالن کانپوءِ، يعني سال کن اڳ ٻڌايائين تہ اهو مسودو ملي ويو آهي. هن کي اڃا تائين ڏاڍو شوق آهي تہ اهو ڪتاب ڪنهن نموني ڇپجي.

جيئڻ هڪڙيون ئي پرائيون يادگيريون دل ٿي تري اچن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿيون: مان جڏهن نواب شاهه هاءِ اسڪول ۾ پڙهندو هوس، تڏهن هيڊ ماسترسائين ايچ- ايم خواجه مونکي هڪڙو اڙدو ڊرامو ترجموڪرڻ لاءِ ڏنو. شايد ڪيفي اعظميءَ جو لکيل هو ۽ ايترو ياد اٿم ته سياسي قسم جو ۽ انگريزن خلاف هو. سائينءَ ترجمو ان لاءِ ٿي ڪرايو ته اهو ڊرامو شاگرد اسڪول ۾ اسٽيج ڪن. مون اهو ترجمو ڪري سائينءَ جي حوالي ڪيو هو پر نه اهو اسٽيج ٿيو ۽ نه ان مسودي جي ڪا خبر اٿم.

مان جڏهن ڪاليج ۾ پڙهندو هوس، تڏهن سنڌ مسلم اسٽوڊنٽس فيڊريشن طرفان هڪ رسالو ٿي ڪڍيو ويو. ان رسالي جو نالو ياد نه رهيو اٿم. ايڊيٽر هو سائين محمد حسين پنهور. هن مونکي چيو ته ”مقالات شبلي“تان هڪڙو مضمون ”قرآن جو معجزو“ ترجمو ڪري ڏي ته هن رسالي ۾ ڏينداسين. مون اهو ترجمو ڪري هنجي حوالي ڪيو. پر جڏهن اهو پرچو آيو ته ڏٺم ت.. ان ۾ مون وارو مضمون ڪونه هو. پوءِ اهو مولانا دين محمد وفائيءَ کي موڪلي ڏنم. هن پنهنجي رسالي ”توحيد“ جي ڊسمبر ١٩٤٧ واري پرچي ۾ اهو مضمون شايع ڪيو.

ننڍي هوندي منهنجا ترجما هفتيوار ”مسلمان“ ۽ روزانه ”هلال پاڪستان“ ۾ شايع ٿيندا هئا.

١٩٦٦ع ۾ ڊاڪٽر يوسٽيس چيسر (Dr. Eustace Chesser) جو ڪتاب Unmarried Love ترجمو ڪيم ۽ نالو رکيومانس ”ڪنوارن جو عشق“.... هن ڪتاب جو ليکڪ هڪ ڊاڪٽر آهي ۽ من وديا، جنس وديا، ۽ من جي

روڳن ۽ جنسياتي بيمارين جو ماهر. هن انهن موضوعن تي ڪيترائي ڪتاب لکيا آهن، جن وڏي مقبوليت حاصل ڪئي آهي ۽ دنيا جي ڪيترين ئي ٻولين ۾ ترجمو ٿيا آهن. ڊاڪٽر هن ڪتاب ۾ عورت ۽ مرد جي جنسياتي ناتن تي سائنسي لحاظ کان بحث ڪيو آهي ۽ نه روايتي، رسمي يا وهمي نظر سان. سائنسي بنياد وارن انهن ناتن کي هن "نئون اخلاق" سڏيو آهي.

اهو ڪتاب ترجمو ڪري پورو ته ڪيم پر پوءِ سوچيم ته شايد هي ڳالهيون هتي جي ماڻهن کي نه آئڙن. انڪري اهو مسودو ڪنهن کي ڏيکاريم به ڪونه ۽ جيئن جو تيئن رکيو آهي.

هڪ لڳا، رسول بخش پليجي مونکي هڪڙو انگريزي ڪتاب ترجمو ڪرڻ لاءِ ڇيو. مون ترجمو ڪري هنجي حوالي ڪيو. ڪتاب ڇپجي ويو، بائينڊنگ به ٿي وئي پر اڃا بزار تائين نه پهتو هجي ته هڪڙو دوست، جو پوءِ مون کان به وڌيڪ بزدل ثابت ٿيو، تنهن اچي مونکي ڊيڄاريو ته ان ڪتاب تي وٺ پڪڙ ٿيندي، هو ته سياسي ماڻهو آهي تون ڦري ويندين. ظاهري طرح ته ڪجهه غير قانوني نظر نه ٿي آيو. هي رڳو ترجمو هو ۽ ساڳيو ڪتاب انگريزيءَ ۾ ملڪ ۾ هليو پئي. دل ۾ هرڪر پيدا ٿي پر ڳالهه کي وڌيڪ اهميت ڪانه ڏنم. ساڳيو همراهه هفتي اندر تي چار ڀيرا آيو ۽ هر ڀيري ڪنهن بئي کي به وٺيو اچي. هن جي سچٽپائي ته سمجهه ۾ ڪانه آيم، پر گيدي ضرور ٿي ويس. پوءِ وڃي پليجي کي منٿون ڪيم ته ان ڪتاب تي منهنجو نالو نه ڏي. هن گهڻوئي سمجهايو ۽ خاطري ڏني ته ڪجهه

www.sindhsalamat.com   books.sindhsalamat.com

ڪونہ ٿيندو، پر مونکي تسلي ڪانہ ٿي. پوءِ هو ڪاوڙيو بہ ڏاڍو ۽ هنجي ڪاوڙ جائز هئي. هو تيز بہ ڏاڍو ٿيو ۽ هنجي تيزي جائز هئي. هو ڏاهو شخص آهي ۽ منهنجي ڪردار جي ڪمزوري پانپي ويو. ائين ئي ڪيائين جيئن مون ٿي چيو.... اج تائين ڪڪ ۾ ڪندو پئي چيبواٿم ڇڻ پنهنجي جائز ڇائي تان هٽ، ڪنيو هوم.

ڪيئي سال ٿيا، مشهور فيلسوف برٽرينڊ رسيل جي ڪتاب Quest of Happiness جو ترجمو شروع ڪيم. ٻہ باب ڪري بہ ويس. پوءِ خيال ٿيو تہ هيترو پورهيو تہ

ڪريان ٿو پر هي ڇپائڻ جو ڪو وسيلو تہ نظر ڪونہ ٿو اچي ۽ ان ڪي اتي اڌ ۾ ڇڏي ڏنم. ڪوڙ ورهين ڪانپوءِ اهي ٻہ باب ”انڊلٽ ڊائجيسٽ“ رسالي ۾ ڇپجي سگهيا.

ڪجھ عرصو اڳي جڳ ناميارو ڪهاڻيڪار سامرسيٽ ماهام (Somerset Maugham) جي آتم ڪهاڻي The Summing up جو ترجمو هٿ ۾ ڪنيم. هڪ باب ترجمو ڪرڻ ڪانپوءِ وري بہ اهوئي خيال آيو تہ ڪتاب ڇپجڻ جو بندوبست ٿئي الائي نہ؟ ۽ اهو ڪم اڌ ۾ ڇڏي ڏنم. هڪ ڀيري مرحيات غلام محمد گراميءَ ڪي هي ترجمو ڏيکاريم. هن پسند ڪيو ۽ چيائين تہ ”مهراڻ“ ۾ ڇپيندس ۽ مونکي چيائين تہ ان ڪتاب جو ترجمو وري شروع ڪر، هر پرچي ۾ قسط ڏني ويندي. مون چيو مانس تہ هي مواد ڇپبو تنهن ڪانپوءِ ايندڙ پرچي واسطي مان ٻي قسط جو ترجمو ڪندس ۽ هر پرچي واسطي ائين ڪندو رهندس. مان چار سال انتظار ڪندو رهيس ۽ سائين گراميءَ ڪي ياد

ڏياريندو رهيس، پر پهرين قسط بہ ڪانہ ڇپي.

جڏهن امداد حسيني ”مهراڻ“ جو ايڊيٽر ٿيو ۽ پراڻي فائيل ۾ منهنجو اهو ترجموڏٺائين تہ پاڻمرادو اهو ”مهراڻ“ (١-٨-١٩٧٨ع) ۾ ڇپي ڇڏيائين.

منهنجي رڪارڊ موجب مون هڪڙو ٻيو ترجمو اڌ ۾ ڇڏيو هو. اهو آهي جبران خليل جي ڪتاب SPirit Rebellious جوجنوري ١٩٥٤ ۾هي ترجموشروع ڪيو هوم ۽ نوٽبڪ جا ٣٣ صفحا ڀري ڇڏيا هئم. پوءِ مونکي ٿورو ٿورو ياد ٿو اچي تہ ڪو دوست مون کان اهو ڪتاب پڙهڻ واسطي وٺي ويو ۽ شايد وري نہموٽايائين ۽ شايد ان ڪتاب جي ٻي ڪاپي بروقت مونکي ملي ڪانہ سگهي ۽ اهڙيءَ ڪم اڌ ۾ رهجي ويو. اڄ ڏينهن تائين اهو ڪم پورو ڪرڻ تي دل ڪانہ ٿي آهي.

١٩٦٨ ۾ رسول بخش پليجي، هڪ چيني ڊرامو ”ڳاڙهو لالٽين“ Red lantern ترجمو ڪرڻ لاءِ چيو. مون اهو ڪري هنجي حوالي ڪيو. ڪتاب ڪونہ ڇپيو ۽ هڪ ڏينهن پليجي ٻڌايو تہ مسودو گم ٿي ويو آهي. پنجن سالن کانپوءِ ١٩٧٣ ۾ هو ساڳيو مسودو مون وٽ کڻي آيو، پر اهو بري حالت ۾ هو. اڌ کان وڌيڪ صفحا يا ڦاٽي ويا هئا يا پاڻيءَ ۾ پسڻ ڪري ميسارجي چڪا هئا ۽ وري پوري محنت ڪرڻ جي ضرورت هئي. پليجي واعدو ڪيو تہ ڪتاب هڪدم ڇپائيندا سين ۽ مون تي زور رکيائين تہ ٻيهر اها محنت ڪريان. ڪتاب جي اهميت جي مدنظر مون وري اهو ڪم سرانجام ڏنو. ان ڪتاب جو پهريون ڇاپو ١٩٧٤ ۾ شايع ٿيو ۽ ٻيو ڇاپو ١٩٨٠ ۾.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪهاڻيون جيڪي بہ مون ترجمو ڪيون ڇپيون رهيون ۽ ڪي ڪهاڻيون تہ بار بار ڇپيون: هاڻي هڪ ڪانسواءِ هڙئي ڪهاڻيون هن ڪتاب ”اڪيلا نہ آهيون“ ۾ هڪ هنڌ شايع ٿي رهيون آهن.

سون پنهنجي رڪارڊ ۾ ڏٺو آهي تہ جڏهن بہ مون اصلوڪيون ڪهاڻيون گهٽ لکيون آهن، ترجما گهڻا ڪيا اٿم.

هن ڪتاب ۾ مون هي ترجمائي ڪهاڻيون تاريخ وار ڏنيون آهن، يعني جيڪا اڳ ۾ ترجمو ڪئي هئم سا اڳ ۾ ۽ جيڪا پوءِ سا پوءِ . ڪهاڻين جي هيءَ ترتيب ياڪهاڻين جي هيءَ چونڊ منهنجي ذهني اوسر ۽ ارتقا جي عڪاسي ڪري ٿي. ان ترتيب ۾ منهنجي ويچارن جي واڌاري جو وهڪرو پڻ پرکي سگهجي ٿو..... شروعات ۾ عشقي ۽ رومانوي ڪهاڻيون ترجمو ڪيون اٿم (هن مون ڏي ئي نهاريو) پوءِ اهڙيون ڪهاڻيون چونڊيون اٿم جن ۾ اهڙن مُلن، پيرن ۽ پادرين جي لاڪ لاٿي وئي آهي جن پنهنجي مذهبي دڪانداري چمڪائڻ لاءِ مڪاري ۽ منافقت سان وهم پرستي ۽ غير سائنسي عقيدن تي زور ڏين ٿا، ۽ دين ۽ ڌرم جي نالي ۾ پراڻو سماجي ڍرشتو قائم رکڻ ۾ رڌل آهن. انهن ڪهاڻين ۾ عقيدي بازيءَ جي پيٽ ۾ سائنسي سوچ جو پهلو اپري ٿو (پردي ڪجهہ ڪان پوءِ .... خدا جو انصاف .... شاهہ دولي جو ڪئو.... مندڙي جي دعا .... ماءُ .... خدا ڏانهن خط) ان کانپوءِ سماجي مسئلن جون ڪهاڻيون آهن . سماج جي طبقاتي جوڙجڪ جي ساڃهہ پيدا ڪرڻ واريون ڪهاڻيون آهن. انهن ڪهاڻين ۾ طبقاتي ڇڪتاڻ ۽ پورهيت، طبقي جي بغاوت ۽ هلچل آهي. پراڻي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جاگيرداري ۽ سرمائيداري نظام تي طنز ۽ ان کان نفرت آهي ۽ نئين سماجي نظام لاءِ جاکوڙ. پراڻ‌پسند کان بيزاري آهي ۽ ترقي پسنديءَ جي تمنا. سياسي ۽ انقلابي شعور جي جاڳرتا آهي. (ٻه نظارا.... ڊپٽي صاحب جو ڪتو .... گهر کان گهر تائين .... گجي .... جادوگر.... سک ۽ سياست .... گل ۽ گولا .... پولارام جو روح.... منهنجوما ڳ روشن راهون.... ڌرتي پنهنجو ڌن). ان ڪانپوءِ سياسي ۽ قومي ڪهاڻيون آهن. انهن ۾ قومي آزادي حاصل ڪرڻ لاءِ سامراجين ۽ سامراجيت خلاف عملي جاکوڙ ۽ هٿياربند جنگ آهي، انقلابي هلچلون ۽ گوريلا لڙايون آهن (ڌرتي منهنجي ماءُ .... سيڪڙات .... ڳجهو خبر نامو .... باروت جو نغمو).

اها منهنجي لاءِ خوشي ۽ خاطريءَ جو باعث آهي جو منهنجي خواهش مطابق منهنجون هڙئي ترجمائي ڪهاڻيون هڪ ئي ڪتاب اندر سهيڙجي ۽ سانڍجي ويون. ان لاءِ مان ٿورائتو آهيان ساٿي نورمحمد عباسي، اداره ” شهباز “ پبليڪيشنز حيدرآباد سنڌ جو.... جيئي سنڌ!

٩٥- بي يونٽ نمبر ٢
لطيف آباد، حيدرآباد سنڌ
٢٥- جولاءِ ١٩٨٢

نجم عباسي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن مون ڏي ڪي نهاريو!

”نہ، نہ. تون ڀليل آهين. مان ڀڪ سان ٿو چوان تہ هن مون ڏي ٿي نهاريو.“ رميش، سندر کي چيو.

”رميش، تون سدائين اهڙي طرح اپ ڦاڙيندو آهين. ڇا تون سمجهين ٿو تہ هر سوهڻيءَ جي ڇوڪريءَ جي تو ڏي ئي نظر هوندي آهي؟ ياد رک تہ ڪملا جي نظر مون ڏي ئي مائل هئي. توکي خبر ڪانهي تہ هن جي مون سان ئي پريت آهي.“ سندر چيو.

* * *

رميش ۽ سندر هينئر پوري پوري جوڀن ۾ هئا. سندن رڳ رڳ جوانيءَ جي جذبن سان ڀريل هئي. ٻئي ساڳئي ڪاليج ۾ پڙهندا هئا. ڪاليج جي سانجهيءَ جي سير جي تياري ڪيئي ڏاهو ڏوهہ سان ٿيندي آهي: مُنهن موهيندڙ ڪندا، وار ور وڪڙ بنائيندا، سوٽ سُرڊلو پهريندا ۽ سينڌ سرمو ڪري پاڻ کي سراپا سينگاريندا. پڇاڙيءَ ۾ پنهنجو مُنهن آرسيءَ ۾ ڏسي، دل ئي دل ۾ مرڪندا. پوءِ پنهنجي دوست کي هٿ هٿ ۾ ڏئي هلندا. واٽ تي ٻين ڏي ڪجهہ نظر سان نهاري هرڪو پيو پور پچائيندو تہ بس مون جهڙو ملڪ ۾ آهي ڪو قليل.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سندر انٽر ڪلاس ۾ هو ۽ رميش بي-اي ۾ ۽ هن فزڪالاجي ۾ ڪنئي هئي. سندر ۽ رميش ٻئي ساڳئي اسڪول ۾ پڙهيا هئا ۽ ٻاڻ ۾ تمام گهاٽي پريت هوندي هئي. ڪاليج ۾ به سندن ساڳيو قرب قائم رهيو. گڏ گهمندا ۽ گڏ ڪاڻيندا پئندا هئا. پر هينئر هڪ گهاٽنا سندن دلين ۾ هڪ ٻئي واسطي وڏو وجهي ڇڏيو.

هڪ ڏينهن هو دستور موجب سانجهيءَ جي سير تي نڪتا. هو گهڻو ڪري موتي باغ ۾ ويندا هئا. سندن ڇهرا ڇمڪندڙ ۽ مٿن موج ۾ هئا. روح رهائيون ڪندا پئي ويا. ڪڏهن فلمي گانا ٿي ڳاياڻون ته وقتي وري فلم اسٽارس واڪر اڪٽنگ به ٿي ڪياڏون. لهندڙ سج جو عجيب ڏيک به ٿي ڏٺائون. رستي تي ڪيترائي موٽر، بگيون ۽ سائيڪلون آيون ويون پئي، جن تي ڪجهه پريمي جوڙا سک جون ساعتون گذارڻ وڃي رهيا هئا. سائي هو وري ڇوڪرين بابت بحث ڪرڻ لڳا:

”توکي رات ڪنهن جو راڳ وڻيو؟“ سندر، رميش کان پڇيو.

”مونکي نہ يار ڪملا جو راڳ پسند آيو، کهڙو نہ ولندڙ! ڇا هو سندس آواز! ڇا هو هن جو اسٽيج تي اچڻ جو رنگ ۽ ڍنگ! ڇا هئي سندس حياءَ واري حاضرين تي نظر! وري سندس رس ڀريو مٺو سُرُ! يار، ڪڏهن تي ڇڏيائين! حقيقت ۾ پهريون انعام ڪملا کي ملڻ کپندو هو، پر انعام ڏيندڙ احمق هئا، جن پهريون انعام ليلا کي ڏنو. ڇا هن جي راڳ ڪنن کي راحت نہ ٿي رسائي؟ ڪيئن تو ٻائين منهنجو فيصلو؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رميش پڇيو.

”بلڪل برابر آهي. مان پڻ ڪملا جو ٿي راڳ سارا هيان ٿو، هوءَ سهڻي بہ واهہ جي آهي. اڪثر هر ڳالهہ ۾ پارٽ وٺندي آهي. اسڪالر بہ ڪٽي انس. مون کي هڪ آهي نہ هوءَ بي-اي ۾ اوهان سڀني کان گوءِ کڻي ويندي، پر هي ڳالهہ ٻڌ: سندس ٻيءَ چا ڪري؟“ سندر دريافت ڪيو.

”مون ٻڌو آهي تہ احمد آباد ۾ هو هڪ هوشيار ۽ وڏو وڪيل آهي.“ رميش ورائيو.

اتي اوچتو سائيڪل جي گهنڊ ٿي وڳي. ٻنهي جو ڌيان ان طرف ڇڪيو. ڏٺائون تہ ڪملا ٿي سائيڪل تي اچي رهي آهي. جنهن وقت هوءَ هنن وٽان لنگهي تہ هنن کي گڊ ايوننگ چيائين. پوءِ تہ ٻنهي جون اکيون متس کُپي ويون جيستائين هوءَ سندن نظرن کان اوجهل نہ ٿي، هو باغ ۾ ٻيٺا ۽ اتي اچي جهيڙو ڪيائون، جو مندي ۾ ڏنو ويو آهي. هنن مان هر هڪ ٿي چيو تہ ڪملا مون ڏي ٿي نهاريو.

هو ڳالهائيندا ٿي ويا، پر هينئر اهو ڳالهائڻ جو نمونو نہ هو جو ڪجهہ وقت اڳ ۾ هو. فقط ٻاهرين ٻني رکڻ خاطر ٿي ڳالهائي رهيا هئا. لاچار وقت گذارڻو هون. هڪ لمحي اندر هڪ ٻئي لاءِ ڌڪار پيدا ٿي وين. هو باغ ۾ ٻيٺا پر اتي دل ڪانہ لڳن، جنهنڪري پويان پير ڪين، موٽندي هرڪو پنهنجن پورن ۾ پورو هو. اهو رستو جنهن تان باغ ڏي وڃڻ وقت موج ۽ مستيءَ ۾ هئا، اتان هينئر ماٺ ۾ موٽي رهيا هئا. ڀڪندڙ منهن پيلا ٿي ويا هئا. جدا ٿيڻ وقت رميش

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ماٺ ٿورڙيندي چيو: ”ڇگو سندر! سڀاڻي ٻئي پيريڊ جي پڇاڙيءَ ۾ ملنداسون.“

”ڇو؟“ سندر حيرت مان پڇيو ”ٻهرين پيريڊ ۾ ڇو نہ؟“

”ڇاڪاڻ تہ اسانجو انگريزيءَ جو پروفيسر موڪل تي ويل آهي.“

”ڇگو رميش، سڀاڻي سينٽرل هال ۾ ٻئي پيريڊ جي پڇاڙيءَ ۾ ملبو.“

* * *

ٻئي پيريڊ جي پڇاڙيءَ ۾ سندر پنهنجن ڪن سنگتين سان ڳالهائي رهيو هو تہ هن رميش کي ساڳئي سينٽرل هال ۾ گهڙندي ڏٺو.

”هلو رميش! توهانجو هن پيريڊ ۾ ڇا هو؟“ سندر پڇيو.

”هينئر فزيالاجي هئي“ رميش جواب ڏنو ”ڏاڍو وڻندڙ سبجيڪٽ آهي. پروفيسر کي چيوسين تہ پورو پيريڊ وٺي.“

”مان بہ آئينده سال فزيالاجي ضرور ڪندس“ سندر مرڪندي ورائيو، ”ها، پر رميش تو تنهن ڏينهن مونکي ٿلهارڊ جي ڪتاب ’ملتن‘ جو شوق ڏياريو هو. هاڻي اهو ڪتاب هلي ڏيکار تہ مان لئبرريءَ مان وٺان.“

”هل يلا.“ رميش چيو.

هو ٻئي ڇوڪرن کي ڇڏي لئبرريءَ جي لنگهہ وٽ ويا، جتي ٻي هو اتي بيٺا هئا تتن ٻي ڪملا اتي گهڙي ۽ هنن ڏي اٿين ٻي نهاريندي هلي وئي.

”رميش، تو هينئر جاچيو؟“ سندر مرڪنديءَ سوال ڪيو. ”هن مون ڏي نهاريو ۽ مان محسوس ٿو ڪريان ته هن کي مون خاطر ٿي خيال آهي. اهــا اٿئي سچي سڪ!“

رميش جي مُنهن جو رنگ متجي ويو ۽ چيائين: ”مان سمجهان ٿو ته تون جاميٽريءَ ۾ تمام گهڻو ڪهٽ آهين. تو نه ٿي ڏٺو ته هن جــون ۽ منهنجيون اکيون ساڳي ليڪ ۾ هيون. تنهن ڪانسواءِ مان فزيالاجي چاڻان ٿو ۽ جڏهن هن نهاريو تڏهن مان هن جي دل پڙهي ٿي سگهيس، هن سنئون سڌو مون ڏي ٿي نهاريو. تون رڳو اجايو خيالي پلاءُ جي لذت پيو وٺين.“

”منهنجا دوست!“ سندر چيو: ”تون فقط دل جي فزيالاجي پڙهيو آهين، پر اڃان محبت جي فزيالاجي ڪانه پڙهي اٿيئي. عشق کي پنهنجو منطق يا Logic آهي، جو تنهنجي جاميٽري ۽ سائنس کان گهڻو مٿي

آهي. تنهن ڪانسواءِ تون سائنس جا ٻه ٽي چيپٽر پڙهي، سائنس جو سائين ٿي ڪو نه سگهندين. ڪٿي ڪجهه وصفون ياد ڪيئي ته ڇا ٿي پيو؟ مان شرط ٿو ٻڌان ته ڪملا جي مون سان ٿي پريت آهي. اڄ پهريون ٿي ڀيرو آهي جو هن مون سان ٻه ٽي پول پوليا آهن.“

”هان!“ رميش دل شڪستو ٿي چيو ”ڀلي ائين ڪري. تو ڀلا ڪتاب جاچيو؟ ڇگو مان هاڻي وڃان ٿو جو ڪلاس ۾ حاضر ٿيڻو اٿم.“

* * *

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏياريءَ جا ڏينهن ويجهو ٿيا. رميش ۽ سندر پنهنجي پنهنجي منهن ڪملا کي ڏياريءَ جي ڏينهن تي اچڻ لاءِ نينڊ موڪلي. نينڊ ڏيڻ ۾ هر هڪ جا ٻه مطلب هئا. هڪ ته ڪيئن پنهنجو پيار ڏيکارڻ ٿي چاهيائون ۽ ٻيو اهو ڄاڻڻ چاهيو ته ڪملا محبت موٽائي ٿي يا نه. جي دوست هڪ ٻئي کان پلڪ به پري ٿيڻ نه چاهيندا هئا، سي ڏياريءَ جهڙي ڏڻ تي هڪ ٻئي کان دور گذارڻ لاءِ بيسود بهانو ڳولڻ لڳا. هر هڪ ڏياريءَ جي ڏينهن جي اوسيئڙي ۾ هو. اهو ڏينهن جنهن ۾ هو ڪملا کي پنهنجي محبت ڏيکاريندو. ڏپ ۽ اميدن سندن دلين ۾ واسو ڪيو، ڪنهن کي به پڪ نه هئي ته ڪو ڪملا هن کي پيار تي ڪيو.

ڪملا کي ٻنهي جا پريم پتر پهتا ۽ هن حيرت سان اهي پڙهيا. جيتوڻيڪ هو هم ڪاليجي هئا ۽ رميش ته سندس هم ڪلاسي به هو، پر ڪملا سندن نالن کان ناواقف هئي ۽ فقط سندن منهن سڃاڻندي هئي.

ڪاليجن ۾ ڇوڪرا توڙي ڇوڪريون گڏ تعليم وٺندا آهن. ڇوڪرين کي اڪثر ڇوڪرن وٽان دعوتون ملنديون آهن، پر هو هر ڪنهن جي ڪوٺ ڪونه قبولينديون آهن. هو پنهنجي مرضي موافق ڪن گهرن دوستن جي نينڊ تي وينديون آهن. ڪملا، رميش ۽ سندر کي چڱي طرح سڃاڻندي به ڪانه هئي، سو انهن ڏي انڪاري جواب لکڻو پيس، ٿورو سوچي رميش ڏي چٺي لکيائين، جنهن ۾ لکيائينس ته مون اول ئي سندر جي ڪوٺ قبولي آهي، تنهنڪري تو هانجي ڪوٺ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

قبولي نہ ٿي سگهان. وري سندر کي لکيائين تہ مان اڪبر ٿي رميش جي دعوت قبولي ڇڏي آهي، جنهنڪري توهانجي دعوت کان انڪار ڪرڻو ٿو پوي.

هاڻي تہ ٻئي دوست هڪ ٻئي جا جاني دشمن ٿي پيا. سندن دوستيءَ دشمنيءَ جي صورت اختيار ڪئي. هنن ۾ ڪيتري قدر نہ تبديل اچي ويئي! ڇا هو هاڻي ڪڏهن گڏجي سگهندا؟

وقت گذرندو ويو. رميش ۽ سندر جي ناسازي به وڌندي ويئي، هڪ ٻئي جا وڏا ويري ٿي پيا.

هڪ ڏينهن سندر سينٽرل هال ۾ گهڙيو تہ رميش کي اتي ڪجهہ لکندو ڏٺائين. سندر ڏيري ڏيري هنجي پٺيان پهتو ۽ هاڻدي ڪجهہ اکر پڙهي ورتائين... منهنجي پياري منهنجو تو سان دلي پيار آهي.... وڌيڪ پڙهي نہ سگهيو. پوءِ ماٺ ۾ وڃي ڪٿ ڏي مهڙ ڪري ويٺو ۽ ڳجهي نظر سان رميش کي جاچيندو رهيو. نيٺ رميش خط پورو ڪيو ۽ ڪيسي ۾ وجهي اٿيو. جڏهن هو سندر وٽان اچي لنگهيو تہ سندر ساڳيا اکر آچاريا.... ”منهنجي پياري منهنجو تو سان دلي پيار آهي....“ رميش پهرين گهڻو حيران ٿيو پر پوءِ جلدي سمجهي ويو ۽ بيحد ڪاوڙ ۾ اچي ويو.

”بڪوات بند ڪر، بيوقوف!“ رميش تيز ٿي چيو.

سندر هيءَ بيعزتي برداشت ڪري ڪين سگهيو ۽ ساڳئي لهجي ۾ چيائين: ”بدمعاش، تون سمجهين ٿو تہ ڳالهہ پيچي ڇڏ بند وساءِ.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هو هتين پنجي ويا. ٻين ڇوڪرن جو ڌيان هيڏي ڇڏي ويو. هو هنن کي ڇڏائڻ لاءِ ڊوڙيا. اچي هنن کي هڪ ٻئي ڪان الڳ ڪيائون.

”ڳالهه ڪهڙي آهي؟“ هڪ شاگرد پڇيو.

”هي چور آهي“ سندر ڪاوڙ مان چيو: ”مونکي اچا هالي پتو پيو آهي ته هي چور آهي.“

”آخر هي چورايو ڇا اٿس؟“ ٻئي ڇوڪري سندر کان پڇيو.

”مان نو چوان“ سندر جواب ڏنو ”ته جيڪڏهن توهان کي مهڙي ڪاڻڪوءِ جي خبر پوي ها ته جيڪر سندس سر سلامت ڪين ڇڏيو ها.“

ٻئي ڏينهن هر ڪاليجيءَ جي وات سندر ۽ رميش جي جهيڙي جي ڳالهه هئي. ڪنهن ڪهڙو ٿي رايو ڏنو ۽ ڪنهن ڪهڙو پر سچي سبب جي خبر خير ڪنهن کي هئي.

* * *

ٻئي ڏينهن سندر صبح جي سر تي نڪتو. رستي تي هن رميش جي نوڪري هڪ خط ڪٿي ويندو ڏٺو.

”ڪيڏانهن ٿو وڃين راڌو؟“ سندر پڇيو.

”سلام سائين“ راڌوءَ مشڪندي جواب ڏنو ”مان رميش بابوءَ جي چٺي ٽپال جي دٻي ۾ وجهڻ ٿو وڃان. پر سندر بابو! مون ڪجهه وقت کان وٺي اوهانکي ڏٺوئي ڪونهي، چاق نه آهيو نه؟“

”هائو راڌو“ سندر چيو ”مان هاڻي صفا تندرست آهيان. مان هي رستو وٺي ٿو وڃان، مونکي ڏي اهو خط ته واٽ تي وڃي ڏبي ۾ وجهندس، ڪجهه ته تو پيرمرد کي به مدد ڪريان.“
”وڏي مهرباني، بابو جي.“ راڌو، سندر کي خط ڏيندي چيو.

ويچاري غريب کي رميش ۽ سندر جي جهيڙي جي ڪابه ڄاڻ ڪانه هئي. هن ليکي ته هنن جو اڄا اهو ئي رستو رهندو اچي. سندر ان لفافي تي ڪملا جي ائڊريس ڏٺي. هاڻي سندر ڪيئن اهڙو خط ڏبي ۾ وجهندو. هو سڌو گهر ويو ۽ خط کولي پڙهيائين. هي اهو ساڳيو ئي خط هو جو رميش سينٽرل هال ۾ لکي رهيو هو. پوءِ گهڻي ڪِرڪَپوت ڪري هن رميش ڏي هي جواب لکيو:

مسٽر رميش.... توهانجو پرزو پهتو. مونکي ته عجب ٿو لڳي ته توهان اهڙو بيوقوف ڪيئن بڻيو. مهرباني! ياد رکي ڇڏ ته مان سندر کي ئي پيار ڪريان ٿي. مان اميد ٿي ڪريان ته توهان اڳتي اهڙن اجاين خطن لکڻ ۾ پنهنجو وقت ضايع نه ڪندين، انهيءَ مان توکي ڪجهه به هٿ حاصل ڪونه ٿيندو.... ڪملا.

رميش کي هي خط مليو.... ڪهڙي نه نااميدي! هن جا سيئي انسنا مٽيءَ ۾ ملي ويا. پر تڏهن به هڪ ڀيرو وري به قسمت آزمائڻ چاهيائين ۽ ڪملا ڏي هي پرزو پتر موڪليائين:

پياري مس ڪملا.... تنهنجي خط موڪلڻ جي وڏي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مهرباني، جنهن منهنجي جذّي جيءَ جي اميدن تي پاڻي ڦيري ڇڏيو. مونکي اِڪ به اميد هئي ۽ اِجا به اٿم ته تنهنجي دل ۾ منهنجي لاءِ به ذرا جڳهه آهي. ڇا تو مونکي باغ مان موٽڻ وقت مون ڏي پيار سان ڪونه

نهاريو هو؟ ڇا تو سينٽرل هال ۾ جنهن وقت مان سندر سان بيٺو هوس، تنهن وقت مون ڏي ڪونه پنهنجي پيار ڀري نظر وڌي هئي؟ هاڻي وري لکي رهي آهين ته منهنجو سندر سان پريم آهي. ڇا مونکي ائين سمجهڻ گهرجي ته ڇوڪريون نهارن هڪڙن ڏي ۽ پيار ڪن ٻين کي ڇاتون منهنجيون آهون نه پڌ ند ين ءِ!.... تنهنجو رميش.

ڪملا کي هي پرزو پهتو. پڙهندي هن کي اچرج وٺي ويو.... ڪهڙو خط؟ هن پاڻ کان پڇيو. ڪهڙو سندر؟ ڪڏهن مون رميش ڏي اهڙو پتر موڪليو؟.... ڪجهه سوچڻ کانپوءِ هن پروليءَ پروڙي ته هيءَ مڙئي ڪنهن جي حرڪت آهي. رميش ۽ سندر وارر جهڳڙو دل تي تري آيس ۽ خط مان سمجهي وئي ته هنن جي جهڳڙي جو ڪارڻ به مان ئي هئس. ڪملا هنن جي انهيءَ غلط فهميءَ کي دور ڪرڻ خاطر رميش ڏي هن ريت ليٽر لکيو:

مسٽر رميش.... توهانجي چٺي پهتي، پڙهي ته ڪجهه سمجهه ۾ نه آيو. مان سمجهان ٿي ته اها مڙئي ڪنهن جي لچائي آهي. مون نه توهان ڏي اهڙو خط ڪڏهن به ڪونه لکيو آهي. توهان جي خط مان گهٽ ۾ گهٽ ايترو ته سمجهي سگهي آهيان ته توهين ۽ سندر ڇو وڙهيا هئا. توهان ڀانيو ٿا ته ڪنهن ڏي نهارڻ سان ئي پريم ٿيندو آهي. مون توهان ڏي ڪنهن به مطلب سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڪيلا نہ آهيون
ڪونہ نهاريو هو، سواءِ انهيءَ جي تہ منهنجا هم ڪاليجي
آهيو. سچ پچ تہ مونکي توهان جي انهيءَ تڪرار تي
اچرج ٿو لڳي. مون تہ توهان ٻنهي ڏي نهاريو هو،
جهڙي طرح سان ٻين ڪاليجين ڏي نهاريندي آهيان،
سندر بہ انهيءَ غلط فهميءَ ۾ مبتلا آهي. مان هن ڏي پڻ
لکان ٿي.... ڪملا.

خانواهڻ: ١٢ - جون ١٩٤٤

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خليل جبران (عربي)

ٻه نظارا

سرمائيدار جي شاندار محل جا سينگاريل ڪمرا بجليءَ جي روشنيءَ سان ٻهڪڻ لڳا. سانجهي ٿي. دربان مخملي لباس پهري، دروازي تي اچي بيٺو. هنجي سيني تي پتل جا پيلا بٽڻ چمڪي رهيا هئا ۽ هو مهمانن جي رهنمائي ڪري رهيو هو.

فشنيبل مرد ۽ عورتون، تڪبر ۽ غرور ۾ لمتار ۽ ريشمي پوشاڪ ڍڪيل، هن محل طرف اچڻ لڳا.

دلڪش گيت ۽ سريلي موسيقيءَ جو آواز دل ۽ دماغ تي ڇانئجڻ لڳو.

ٿوري دير ۾ مردن، عورتن کي پنهنجي طرف سڏيو. هر عورت پنهنجي پسند مطابق هڪ مرد سان هم آغوش ٿي رنگين ناچ نچڻ لڳي. سرمائيدار جو محل رقص ۽ سرور جو سمنڊ بڻجي ويو.

جڏهن رات اڌ منزل طئه ڪري چڪي ۽ شهر ۾ چوڌاري خاموشي ڇانئجي وئي، دسترخوان وڇايا ويا، جن تي طرح طرح جا طعام ۽ ميوا رکيا ويا. طعام کائڻ بوءِ شراب جو دور شروع ٿيو ۽ سڀني گڏجي ايترو شراب پيتو جو نشي ۾ صفا مدهوش ٿي ويا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رات انهيءَ مدهوشيءَ جي عالم ۾ ختم ٿي. اوڀر کان صبح جي روشني ظاهر ٿي ۽ هر طرف پکڙجڻ لڳي، ۽ سرمائيدارن جي هيءَ ٽولي اوجاڳي سبب ٿڪل، نشي ۾ ٻڏل، نچڻ ۽ ڳائڻ کان چُور چُور، هڪ هڪ ٿي هن عاليشان محل ۾، پنهنجي پنهنجي نرم نازڪ بستري تي ننڊ ۾ غافل ٿي ليٽي پئي.

(٢)

ساڳي ٿي. هڪ غريب هاري، بدن تي ڦاٽل ڪپڙا، هڪ پکِي ٽٽل جهوپڙيءَ جي در تي اچي بيٺو. در کڙڪايائين. در کُلڻ تي مشڪندو اندر گهڙيو. پنهنجن ٻچن سان گڏ ٻاهه جي پرسان ويهي رهيو.

ٿوري دير ۾ سندس وفا شعار عورت هڪ پراڻو ڪپڙو وڇائي ان تي معمولي کاڌو رکيو. سڀني گڏجي اهو کاڌو. پوءِ ڏيئي جي هلڪي روشنيءَ ۾ ويهي ڳالهيون ڪرڻ لڳا.

رات جو پهريون پهر گذريو. سڀئي پنهنجي پنهنجي هنڌ تي ليٽي پيا ۽ مٺي ننڊ جي آغوش ۾ مدهوش ٿي ويا.

رات ختم ٿي. صبح جو شعاع چئني پاسي پکڙجڻ لڳو. غريب هاري ٿڌيءَ جو نالو وٺي سجاڳ ٿيو. پاروٿي ماني جا ٻه چار گرهه سڀني کاڌا. هو ڪلهن تي هر رکي هنيءَ ڏانهن روانو ٿيو، انهيءَ لاءِ ته پنهنجي پيشانيءَ کي پگهر جو ريج ڏئي، پنهنجي محنت جو ميوو انهن سرمائيدارن جي دسترخوان تي حاضر ڪري جن ڪالهه ساري رات شراب جي بدمستي ۽ رقص جي رنگن ۾ بسر ڪئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڪيلا نہ آهيون

سج ٻهاڙ جي اوٽ مان ڪني ڪڍي. ان جي ڪرڻن هاريءَ جو ٻسينو وڏايو، هنجو بدن گرميءَ جي شدت کان تپڻ لڳو .... ۽ هوڏانهن سرمائيدار پنهنجي خوبصورت محل ۾، بجليءَ جي پنکن جي ٿڌي هوا ۾، دنيا کان بيخبر، هنجي پيٽ ڀرڻ واري هاريءَ جي حالت کان بينياز، نرم نرم بسترن تي ننڊ جي آغوش ۾ ڪونگهرا هڻي رهيا هئا.

هيءَ آهي انسان جي حالت ۽ هنجو انصاف. دنيا جي عيش ۾ مدهوش ٿيڻ وارا گهٽا آهن، ٻيا سوچڻ ۽ سمجهڻ وارا....؟

ڪراچي: ٢٦ - مئي ١٩٤٨
هفتيوار "شهباز" ڪراچي: ٢٠ سيپٽمبر ١٩٤٨

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نياز فتحپوري (هندستان)

پردي ڪيڏانهن ڪان پوءِ

مولانا وارث علي ڪاظمي چشتي قادري مدظله، ظاهري فنن جو مشهور عالم ۽ باطني علمن جو بي مثل ماهر هو. سراپا زهد ۽ پاڪائيءَ جي تصوير هئا ۽ هر وقت تسبيح، ۽ زبان تي الله الله جي تنوار. مٿو ۽ مڇون ڪوڙيل، ڇيني تي سايو ڪندڙ سونهاري، ڊگهو پهراڻ ۽ لنڊو پاجامو. ڪلهن تي هڪ وڏو رومال ۽ هٿ ۾ هڪ ڊگهي لٺ.

پنجئي وقت جماعت سان پاڙي جي مسجد ۾ نماز ادا ڪرڻ، امامت ڪرڻ وقت هميشه "القارعة" ۽ "اذا زلزله" سورتن ۾ آواز کي غمگين بنائڻ؛ نماز بعد دير دير تائين روئندي دعا گهرڻ، خطبي ۽ وعظ ۾ اسلام جي مشهور هستين جون حڪايتون بيان ڪري ماڻهن کي همدردي، رحم ۽ رواداري ۽ وعدي وفائي طرف هدايت ڪرڻ، سارو رمضان اعتڪاف ۾ گذارڻ؛ پاڻيءَ تي صلوات ڦوڪي بيمارن کي ڏيڻ؛ تعويذ لکڻ، هر شخص سان نهايت نرمي ۽ محبت سان ڳالهائڻ؛ اهو هو هن جي اخلاق جو عالم، جنهن ڪان شهر جو ٻچو

رهو واقف هو.

گهر ۾ گهر واريءَ وارو هو. دنيا جي هيءَ صورتن
ڪان به بي نياز ڪونه هو. پر ڪنهن کي به پتو ڪونه
هو ته هن جي گذران جو ذريعو ڇا آهي؟ ڪن جو
خيال هو ته هن وٽ غيب جو هٿ آهي، ڪي چوندا
هئا ته توڪل تي پيو هلي. ڪن بيدين ۽ منافقن جي
راهه هئي ته هن جي مريدن جي جماعت ڪافي وڏي
آهي، جي هن کي مدد ڪن ٿا؛ يا جڏهن هر سال ڇهه
ڇهه مهينا ٻاهر دوري تي وڃي ٿو، تڏهن اتان هن کي
تحفن ۽ نذرانن جي صورت ۾ اهڙي رقم مهيا ٿئي ٿي،
جو هو باقي ششماهي آرام سان بسر ڪري ٿو. بهرحال
ڪجهه به هجي، هو هڪ پرهيزگار ۽ پاڪباز مرد هو.

مان درويشن ۽ ملن مولوين کي هميشه شڪ جي
نگاهه سان ڏسندو آهيان، پر هن لاءِ مون کي به حسن
ظن هو، ۽ جڏهن به رستي ۾ آمهون سامهون ٿيندا
هئاسون ته آءٌ ادب سان هن کي سلام ۽ خوش خير عافيت
ڪندو هوس.

ڪو وقت گذري ويو. مولانا جي مشهوري دستور
موجب پنهنجو دائرو وسيع ڪندي رهي. جيئن ته مان
هن جو پاڙيسري هوس، انهيءَ ڪري مون تي پاڻ وڌيڪ
گهرو اثر پيو.

هڪ ڏينهن، مون کي ٽپال ۾ هڪ مستطيل لفافو
مليو، مون جو نالو ڏسي ڪان سواءِ ٽي اهو کڻي کوليو.
اندر هڪ خط هو، جنهن مٿان ٽپال کاتي وارن جي
هڪ پنهنجي چنبڙيل هئي، جنهن تي لکيل هو: "خط
[illegible] ان ڪري واپس ٿو موڪليو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڃي.

هيءَ ڏسي مون ائڊريس ڏانهن نظر ڦيرائي. اهو مولانا وارث عليءَ جي زال جي نالي هو. مان سمجهي ويس ته مولانا جي زال ڪنهن ڏانهن خط لکيو هو، پر واپس آيو آهي. انڪري مون هڪدم لفافو بند ڪري ڇڏيو.

وري خيال آيم ته مٿان مون تي لفافو کولڻ جو الزام مڙهين. ان ڪري خط پڙهي، ان جي اهميت جو اندازو ڪرڻ چاهيم، ۽ اهو بيهر کولي، پڙهڻ لڳس. ان جي شروعات ڪجهه اهڙي عجيب هئي، جو ماڻهو پڙهڻ تي مجبور ٿيس. اهو خط بجنسي هتي درج ڪري رهيو آهيان، انهيءَ لاءِ ته وڌيڪ تبصري ۽ تنقيد جي ضرورت نه رهي.

(٢)

پياري ڀيڻ،

تون چوندين هوندين ته منهنجي خط جو جواب به نه ڏني، پر جيڪڏهن تون منهنجي جاءِ تي هجين ها ته ڪل پوين ها ته ڪهڙي مصيبت هيٺ لکي رهي آهيان. اڄ چپ ۾ پاڙي وارن کان قلم ۽ ڪاغذ گهرايو اٿم، ۽ تهجد وقت لکڻ جو موقعو مليو اٿم.

تهجد وقت ان ڪري جو هن سميت ڏانهن ويو آهي، ۽ صبح تائين مون کي آزاديءَ سان ساهه کڻڻ جي مهلت ملي آهي.

اڳين پيري جڏهن تنهنجو احوال آيو هو، تڏهن مون ان جو جواب لکيو ته اتفاق سان هن جي نظر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ان تي پنجي وئي. انهيءَ دم لکڻ پڙهڻ جو سارو سامان ڪلف اندر بند ڪري ڇڏيائين ۽ سخت تنبيهه ڪري ڇڏيائين ته ”توهان هن دنيا ۾ ڪنهن جي نالي به ڪو خط موڪلي نه ٿي سگهو.“ (گويا آخرت ۾ مون کي ان جو پورو اختيار آهي.)

ادي، ڇا ٻڌايانءِ ته ڪهڙي قسم جي انسان سان منهنجو پلئو اٽڪيو آهي. مان ٿي اهڙي بي غيرت ۽ گونگي ڳاله آهيان، جو ڏهن سالن کان وٺي ويٺي ٿي سزا ڪاٽيان. ڪا بي هجي ها ته منهن تي ڏاڍي کيهائي هلي وڃيس ها. مان سڄان ٿي ته پنهنجي خاوند جي گلا ڪرڻ، شريف عورت جو شيوو نه آهي. پر خدا جي واسطي اهو ته ٻڌاءِ ته شريف شوهر تي ڪڏهن اهو لازم آهي ته پنهنجي زال جو گلو گهٽي ماري!

خدا ڄاڻي اها ڪهڙي چنڊي ساعت هئي، جڏهن منهنجو پاڻ (خدا کيس بخشي) عقيدتمنديءَ وچان، هن سان اڙائي ڇڏيو، ۽ پوءِ ايترو جلد منهن موڙي ويو جو منهنجي تباهيءَ جي داستان به ٻڌي نه سگهيو. بابو ۽ امان ته اول ئي چوري ڪري ويا هئا. هينئر دنيا ۾ ڪير آهي جنهن سان حال اوريان، ڪنهن ۾ همدرديءَ جي اميد رکان؟ توکي ڪڏهن به چار سٽون لکي سور سليندي آهيان ته دل جو بار هلڪو ٿيندو اٿم.

هي شخص، جو خدا جو وڏو ولي بڻيو ٿو ڦري، سو مون لاءِ عزرائيل کان گهٽ نه آهي، ۽ منهنجي جان وٺڻ کان نه رهندو. جان وڃڻ ۾ ڪسر به ڪهڙي بچي آهي. ڇڻ مهڻن کان گرميءَ جي بيماري ٿي پئي

www.sindhsalamat.com　　books.sindhsalamat.com

آهي. رات جو ڪنگهہ بہ اٿندي آهي، مگر روڪي ڇڏيندي آهيان. هڪ ڏينهن تيل وارا واڳڻ ڪاڏا هئم. هڪ ڏينهن ڇا، هر روز اهڙيون شيون ڪرڻ ۾ لڳنديون آهن. ٻاڪرو گوشت، ديڳڙي سميت سندس سامهون رکيو ويندو آهي. اول تہ اڌ پاءُ ٻوڙ آهي ٿي ڪيترو جو ان ۾ ٻيو ڇٺو بہ پاڻيوار ٿي سگهي، ان تي بہ وري سنت جي پيروي، جو خيال "ڪعبي کي ٻهاري ڏيو" جي عادت. خدا ٿو ڄاڻي تہ اهڙي ترتيب سان صفا ڪندو آهي، جو ديڳڙيءَ جي قلعي ئي لهي ايندي آهي.

ها، سو ڳالهہ ٿي ڪيم تہ هڪ ڏينهن تيل وارا واڳڻ ڪاڏا هيم، جنهنڪري زيادہ ڪنگهہ ٿي پئي. ڪيس خبر بہ آهي تہ بخار اچي ٿو ۽ ڪنگهہ بہ ڪهني ٿي وئي آهي. پر هن جي بيدردي تہ ڏس جو ڪوٺيءَ مان غصو ڪري هليو آهي چوڻ تہ "منهنجو گهر ڪا اسپتال ڪانهي جو هر وقت ڪنئون ڪنئون پيئي ڪرين. نوڪي ڏرو بہ خيال ڪونہ ٿو ٿئي تہ اڇا هيئنر وظيفو پڙهي اٿيو آهيان، ۽ وري ٽين وڳين تهجد لاءِ اٿو آهي. جيڪڏهن بہ ڪلاڪ بہ آرام نہ ڪندس تہ حياتي ڪهڙي ٿي پوندي."

اهو ٻڌي مون عرض ڪيو تہ "ڪنگهہ منهنجي وس ۾ تہ ڪانهي."

ٻڌڻ سان پاڻيءَ مان نڪري ويو ۽ چوڻ لڳو "منهنجي تہ اهو وس ۾ آهي تہ نوڪي ڪنهن اسپتال ۾ اڏلائي ڇڏيان، ۽ هن مصيبت کان ڇٽان. خبر نہ آهي تہ منهنجي ڪهڙن بدعمان جي مون کي سزا ملي رهي آهي، جو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهڙي نابڪار عورت سان واسطو پيو آهي."

ان ڪان پوءِ هو وڏ يڪ دل ڏکوڻ لڳو، ۽ سان منهن هٿن سان ڍڪي روئڻ لڳس. خبر ناهي ڪ هڙو ڪارڻ هو (شايد انهيءَ ڪري جو ليمس ڪانا، يا ڪو پيو سبب هو) جو وري ڪنگهه ڪاڻ اپڙي. صبح جو اٺين ڀاهر ٿيو ته فرمائڻ لڳو "اهو نه مون به چاتو ٿي ته چالي واٽي مون کي ستائڻ جي خيال کان گلو ٿي ڦاڙين، ورنه کهڙو سبب هو جو وري ڪنگهه ڪاڻ ٿي."

اٺين چئي هو گهر کان نڪتو ۽ نادري حڪم ڏئي ويو ته انهن بجي تائين ڪاڏو تيار ٿيڻ کپي.

سان اٺيس ته سارو ٻت ڇور ڇور ٿيو پيو هو. متي ۾ سور جون سوئون پئي اپريون. مگر مرني ڪيا نه ڪرني. اٺي جلدي جلدي ٻهاري ڏيڻ، ٿانو مانجڻ، چانهه دڪائڻ جو ڪم لاهي ڪنهن نه ڪنهن طرح مقرر وقت اندر ماني پچايم.

هيءَ آهي انهن هزارن مان هڪ خسيس حقيقت جن منهنجو اندرئي ساڙي چڏيو آهي. جڏهن ٻڌندي آهيان ته فلاڻو اڌ رنگ جي بيماريءَ ۾ فورن مري ويو، ۽ فلاڻي جو دل ٻيهڻ ڪري موت ٿيو، تڏهن تڏو ساهه کٽي چوندي آهيان ته خدايا مان انهن مرضن جي لائق نه آهيان، ڇا نو واسطي اها ڏکي ڳالهه آهي جو گهر جي ڇت مون مٿان ڪيرائين، ڪپڙن کي باهه لڳائي منهنجو انت آڻين، نانگ کي حڪم ڏين ته مون کي پنهنجي زهر جو شڪار بنائي، مگر دعا قبول نه ٿي پوي، ظلم ۾ پيڙجي رهي آهيان، ۽ چئي نه ٿي سگهان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نه هن عذاب کان ڪڏهن ڇُٽندس.

تون سمجهندي هوندين ته شايد مان ڪم ڪرڻ کان نٽايان ٿي، يا مون کان خدمت نه ٿي پڄي سگهي. پر سچ نه اڄ تائين اهڙو خيال منهنجي دل ۾ پيدا ڪونه ٿيو آهي. نوڪري ته سُٺي آهي نه مان ڪنهن امير جي گهر ۾ پيدا ڪونه ٿي هيس، ۽ اتي پنهنجي گهر ۾ به اهڙي ڪم ڪار ۾ هرپل هيس، پر فرق هي آهي ته اُتي مون کي عزيز چاهي ڪم ورتو ويندو هو، ۽ هتي مون کي پاڻهي سمجهي وهابو ٿو وڃي.

جيڪڏهن دنيا ۾ خدمت جو عيوض اپترو ٻيو ڪم آهي جو ان کي پن مٺن لفظن ۾ ڪٿي ڪو ساراهي ته منهنجي سمجهه ۾ ڪنهن کي به ڪنهن کان ڪم وٺڻ جو ڪو حق ڪونهي. مان گهر جي ڪم ڪار کان ڪونه ٿي گهٻرايان، ۽ نه وري پنهنجي گهر جي ڪم ۾ ڪو ميهڻو آهي. ارمان فقط ان بدسلوڪي ۽ بيحسيءَ جو اٿم جو پن ڇِٽن رهڻ جي لالچ ڪري منهنجي لڳاڻيءَ جي ڪاڻ به ڪونه ٿو ڪڍي، ۽ ڪا نوڪرياڻي رکڻ جي نه ٿو ڪري. جيڪڏهن هو چاهي ته هڪ ڇا پر ڏهه نوڪر رکي ٿو سگهي. دنيا هن کي الله لوڪ، توڪل وارو ۽ تارڪ دنيا سمجهي نه پلي سمجهي. انهن کي ڪهڙي خبر ته هي توڪل جو ٻنڌو ڪيتري وڏي خزاني جو مالڪ آهي ۽ هن موسيٰ صورت ۾ ڪيڏو قارون لڪل آهي.

هڪ ڏينهن اتفاق سان سندس هڪ بئنڪ جي پاس بڪ تي منهنجي نظر پئجي وئي. منهنجي حيرت جي حد نه رهي جڏهن ڏٺم ته ويهه هزار ته رکيو اٿس بئنڪ ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جمع ٿيل اٿس، پين ٻڪن جو حساب نه الائي ڪيترو هوندو!

سال ۾ صرف ٻه وڳا ڪپڙن جا ملندا اٿس، ۽ ١٥ رپيا ماهوار ڪاڏي پيتي جو خرچ، جنهن مان ٻه ١١-١٢ رپيا نه هنڌس پيٽ ۾ ويندا آهن. ٿون ٿي پڏاهه نه جيتري رهڻ جي باقي ڪهڙي صورت وڃي بچي آهي. گهر ۾ گهڙندو ته منهن ٽامڻي هڻي ويندس. مون کي ڏسندو ته اکيون لعل ٿي وينديس، ۽ وري خدا نخواسته جي ڪا ڳالهه ڪهٽ وڌ نظر آيس ته پوءِ خير ڪونهي.

هڪ پيري سيٺ ميان، ڪنهن مريد حلوي جو پارسل موڪليو. مون کي حڪم ڏنائين ته هي سنڀالي وڃي رک، صبح جو ڏجانءِ. اتفاق سان مون کي اڃي سخت سيءَ تپ ورتو، ۽ ڪوٺيءَ جو در بند ڪرڻ جي ڳالهه دل تان ئي لهي وئي. جڏهن صبح ڪني ڪڍي ڏٺم ته حلوو ڪهڙو نڏهن مون کي خيال آيو ته ڪوٺي ته بند ڪانه ڪئي هئم، ۽ حلوو ضرور ٻلي کائي وئي هوندي. ٽيو ٻه ائين. ان وقت منهنجي حالت ڏسڻ وٽان هئي. رت رڳن ۾ بيهي ويو ۽ بدن ٿرٿر ڪنبڻ لڳو. مون کي وچڙ ۾ دير ٿي ته هو پاڻ ويو، ۽ پارسل ڏانوان ڏيل ۽ برتن خالي ڏسي، جنهن حيواني ذموني مون سان نعدي ڪمائين، اهو لکندي لڱ ڪانڊار جن. بس چئن ڏينهن تائين پٽيءَ ٻڌي ڏنا پيا هئا.

شهر ۾ پير سائينءَ جي توڪل جي واڪاڻ آهي. پر مون کي معلوم آهي ته هيءَ اهڙي ڪهڙيءَ طرح

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ماڻهن جي کيسن تي ڌاڙا هڻي رهيو آهي، ۽ کهڙين ترڪيبن سان دنيا کي فريب ڏئي ٿو. وچولي درجي وارن کان تعويذن جو نذرانو، ڦيڻي ڦوڪاري جو خرچ، دعا ڪرڻ جي سائي، چلي جو نياز، بزرگن جو ڏڻ، اهڙا بهانا آهن، جن مان ڪافي رقم هٿ اچي سگهي ٿي.

وري جاهلن کي هو چوندو آهي ته خاص قسم جي ڪڪڙ جو رت کپي، يا اهڙي مرغي آڻيو جا آنن ڏيڻ کان بيهي وئي هجي، ۽ ڪن کان چيري جي ٿهن جي طلب ڪندو آهي، انهيءَ لاءِ ته هنن جي من جي مراد پوري ڪئي وڃي. جڏهن هو اهي شيون آڻي نه سگهندا آهن ته هنن کي چوندو آهي ته، چڱو مان اهي پاڻهي هٿ ڪندس ۽ ان جي بدلي هنن کان ڪافي پيسا اگاڙيندو آهي. بمبئي ۽ راڪون مان هر مهيني انهيءَ بهاني ٣-٤ سو جا مني آرڊر ايندا اٿس.

ڪلڪتي جو هڪ مريد حج تي وڃڻ وقت هن وٽ پنج هزار رپيا امانت طور رکي ويو، ۽ چئي ويس ته جيڪڏهن آءٌ جيئرو نه موٽان ته اهي منهنجي گهر واريءَ کي ڏجو. روانگيءَ جي چوٿين مهني هن جي تار آئي ته مان هتي سخت بيمار آهيان، منهنجي رقم تار ذريعي مون ڏانهن موڪلي وڃي. پر پيسا موڪلڻ وري ڇا جا. هن احمق مريد کان عقلمند پير اهو به ڪونه پڇيو ته تون آهين ڪهڙي باغ جي موري. آخرڪار هو ويچارو گذاري ويو. ڪجهه عرصي بعد هن جي رنڊ زال لکيس ته مون کي پيسا موڪليا وڃن،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو هيئتر منهنجو ڪوبہ پيو حيلو وسيلو ڪونهي. پر پير صاحب ڪوبہ جواب ڪونہ ڏنس. هن وري خط لکيو، پر وري بہ صدا بصحرا ثابت ٿيو. نيٺ مجبور ٿي هو خود آيو. پير صاحب هن جو حوال اهڙي نموني ٻڌو جو ڄڻ تہ ڪيس هن جي مڙس جي موت جي خبر هيئتر پئي آهي ۽ پورو ڪلاڪ هن سان گڏ

ڳوڙها ڳاڙيندو رهيو. پر جڏهن پيسن جو سوال آيو، تڏهن صفا الي ويو، ۽ چيائين تہ هن منهنجي سموري رقم بيماريءَ جي دوران گهرائي ورتي هئي. ان جي ثبوت ۾ هن ڪي اها تار ڏيکاريائين. ويچاري بيوهہ ڇا ٿي ڪري سگهي ۽ ڪجهہ ڪينا وڪٽي واپس وئي.

عام طور مشهور آهي تہ پير صاحب ڪنهن ڪان ڪاري ڪوڏي بہ ڪونہ ٿو وٺي. واقعي ٿي اهو ڪنهن حد تائين سچ بہ آهي، ڇاڪاڻ تہ ظاهري هن جو اهو ئي طريقو آهي. پر ان جي لڪا ڪنهن کي بہ ڪالہ هوندي تہ جڏهن نٿو مل سان فيروز جان رهي ٿي وڃي تہ ان وقت ڪو تعويذ بہ سون جي نذراني ڪان سواءِ نہ ٿو لکيو وڃي؛ جنهن مان اڌ فيروز جان کي پهچي ٿو وڃي ۽ اڌ ٿي هيءُ بزرگ هٿ صفا ٿو ڪري. نٿو مل حيران آهي تہ هيڏانهن پير صاحب تعويذ لکيو نہ آهي، هوڏانهن فيروز جان پهتي نہ آهي. مگر هن آلوءَ کي ڪهڙي ڄاڻ تہ ڪهڙي طرح هي ٻئي ملي، هن کي لٽي رهيا آهن.

ڪلهہ جي ڳالهہ آهي. بمبئيءَ مان هڪ سيٺ جو

خط آيو، جنهن ۾ هن لکيو هو ته "اڳئين دفعي اوهان چلو ڪڍڻ جو وعدو فرمايو هو. معلوم ناهي ته اوهان شروع ڪيو يا نہ؟ خدا واسطي رحم ڪريو ۽ سگهو ئي ان عمل کي پورو ڪريو، ڇو تہ فراق جي ڏينهن زندگي زهر ڪري ڇڏي آهي، ۽ ڪاميابيءَ جي ڪابہ صورت نظر نہ ٿي اچي."

مون وٽ آيو ۽ چيائين تہ تون پنهنجي طرف کان جواب لک تہ "پير صاحب اوهان جي ڪم سان ئي لڳل آهي. چلي جا ويهہ ڏينهن ختم ٿيا آهن. انهن چلو نهايت سخت ڪيو آهي، ۽ ڪنهن سان ڳالهائڻ ڪونہ ٿا. انهيءَ ڪري سندن طرفان هي سٽون قلمبند ڪري رهي آهيان. اميد تہ خاتمي تي مقصد پورو ٿي ويندو. نذرانو ترت اچڻ کپي تہ اوليائن جي نيت خيرات ڪئي وڃي."

هاڻي ڏسجانءِ ٿي چئن ڏينهن ۾ سوين روپيا اتان اچي ويندا.

مطلب تہ چا لکي چا لکان! ڇو ويهي ڪلاڪن ۾ هڪڙو بہ اهڙو ڪلاڪ ڪونہ ٿو گذري، جنهن ۾ هو مڪر ۽ فريب کان غافل رهندو هجي. هي مسيت ۾ وڃي نمازون پڙهڻ، وعظ ڪرڻ، ڏها ڪيڻ ۽ روزا رکڻ سڀ گويا انهيءَ ڪاروبار جي ترقيءَ واسطي آهن؛ ورنہ مان چاڻان ٿي تہ هن جي پرهيزگاريءَ جي حقيقت ڪهڙي آهي. هي ساري رات سمهي ڪونگهرا هڻي وارو شب زنده دار، هي بدهاضمي جي حد تائين پيٽ پري

روزو رکندڙ، گهر ۾ اچڻ بعد هڪ به نماز نہ پڙهڻ وارو نمازي، هي هزارن جي هڙپ ڪرڻ وارو امين، هي ڪڏهن ڪنهن سان به سچ نہ ڳالهائڻ وارو صادق انسان! بس ڇا چئي ڇا چوان؟

رات جو، جنهن ويل هي بخيل بدمعاش پنهنجا ڪپڙا لاهي، هڪ ڪندي کوڏ پڏي، پيٽ تي هٿ ڦيريندي ۽ اوڳرايون ڏيندي، پنهنجي ساري ڏينهن جي وصول ٿيل رقم ڳڻڻ وهندو آهي، تڏهن هن جي شڪل اهڙي ڪرهت واري ۽ هن جو چهرو اهڙو ته بڇاريندڙ لڳندو آهي جو بعضي ته مان ڏسي ڏڪڻ لڳندي آهيان.

جڏهن صبح جو اٿي ٻاهر وڃڻ جي تياري ڪندو آهي، تڏهن پهر ڪن تہ پنهنجي جسم جي ڏاهہ نوهہ ۽ سينگار ۾ صرف ڪندو آهي. پر ادي چوندا آهن تہ ’سهسين ڪري سينگار تڏهن به ڪو دو پٽ ڪوديءَ جو.‘ دنيا اندي آهي الائي ڇا جو ڪجهہ محسوس ٿي ڪونہ ٿي ڪري، ۽ هن جي مڪر جو شڪار ٿي وڃي.

هي تہ آهي حقيقتون آهن جي مان لکي سگهان ٿي. پر جيڪڏهن مان هن ظالم جي اخلاقي پهلوءَ جو حال ڪولي ٻڌايان، جو هڪ عورت هئڻ جي حيثيت ۾ مون ڪي نہ تو سونهين، تہ هوند دنيا ڪنن ۾ آڱريون وجهڻ لڳي.

گهر جي جنهن حصي ۾ هو رات بسر ڪندو آهي، اهو زنانخاني کان الڳ آهي. وچ ۾ فقط هڪ دروازو

آهي، جو هو بند ڪري ڇڏيندو آهي. مون کي پتو آهي تہ اتي رات جو ڪير ڪيرا اچن ٿا، ۽ هي شخص ڇا ٿو ڪري. هڪ چانڊوڪي رات ٻارهين وڳي ڌاري اچانڪ دروازو کليو، ۽ هڪ پاڙيسري عورت، گهٻرايل حالت ۾ اسان آئي ۽ ڏهہ ڪري اچي منهنجي ڪٽ مٿان ڪري. پهرين تہ سمجهيم تہ شايد چور آهي، پر جڏهن هن کي سڃاتم، تڏهن اهو رج ۾ اکيون ڦاٽي ويون. آخرڪار هن پنهنجو داستان ٻڌايو، جو ٻڌي مان هن جي پيرن تي ڪري پيس، ۽ نيزاري ڪري چيومانس: "پيڻ اسان جي عزت آبرو تنهنجي هٿ ۾ آهي. خدارا انهيءَ واقعي جي ٻاڦ ٻاهر نہ ڪڍ جانءِ."

هوءَ ويچاري شرم ۾ ٻڏل، اول ئي ڪنهن سان ٻڙڪ نہ ٻولي ها، مگر منهنجي منٿ ميڙ بہ هن تي گهڻو اثر ڪيو، ۽ هن انجام ڪيو تہ هوءَ ڪنهن سان ان جو ذڪر نہ ڇوريندي. صبح ٿيو سان مون هن کي پنهنجي دروازي کان ٻاهر اماڻيو ۽ وري ڪڏهن پلجي بہ هن طرف رخ نہ ڪيائين.

هن ڳالهہ جي خبر تہ مون کي اتفاق سان پئجي وئي، ڇو تہ هيءَ عورت منهنجي سڃاڻپ واري هئي ۽ آهي بہ نهايت نيڪ ۽ شريف. ورنہ ڪنهن کي خبر تہ رات جي وقت ڪنهن کي ڪنهن کي دعائون ۽ تعويذ تقسيم ٿيندا رهن ٿا.

تون هميشہ وڳيءَ طرح پروڙي سگهين ٿي تہ جڏهن حالتون اهڙيون هجن، تڏهن حياتي ڪهڙي هوندي، ۽ هيءَ جان آخر ڪيستائين جتاءَ ڪري سگهندي. مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڄ نه مٿس نه سياڻي مرندس، ۽ اهو ڏينهن نه ڏسندس جڏهن حقيقت دنيا جي سامهون بي نقاب ٿيندي.

انهيءَ ڪري هي مختصر احوال ٽوڪي لکان ٿي ۽ جيڪڏهن ڪڏهن به تنهنجي پهچ ۾ مولانا وارث علي شاهه جي سوانحعمري لکي وڃي، ۽ ڪو ٻي پڪ دنيا اهڙي بزرگ جي حياتيءَ جون حالتون مرتب ڪندي، ته تون انهيءَ ڪتاب جي ڪنهن ڪنڊ ۾ منهنجي هيءَ تحرير به درج ڪرائجانءِ، ته ڪ مولانا جو روح انهيءَ خيال کان بيقرار نه رهي ته ان جي سيرت مڪمل نه لکي وئي.

— بدقسمت — صغرا.

ڪراچي: ۲۹ - آڪٽوبر ۱۹۵۰ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نياز فتحپوري (هندستان)

خدا جو انصاف

(مولويءَ جي نقطي نگاهہ کان)

ويس ڌاري:

طاهره: هڪ نوجوان ڇوڪري.
بلقيس: هڪ جوان عورت.
حبيب: هڪ مرد.
بهاري: هڪ برهمڻ.
ڪرڙشاهہ: هڪ مسلمان پير.
ڪتبائيل: حساب ڪتاب وارو فرشتو.
ڪيڪائيل: تارازيءَ وارو ملائڪ.

(۱)

(حشر جو ميدان. منجهند جو وقت. پريشانيءَ ۽ پڌل مالهن جو هجوم، هر طرف گوڙ ۽ شور، هڪ ٿلهي تي انصاف جي تارازي ڪتل آهي ۽ ڪيڪائيل هڪ شيشم جي ڪرسيءَ تي ويٺو آهي. ٿورو پرڀرو ڪتبائيل هڪ ٻي ڪرسيءَ تي براجمان آهي. پٺيان زبردست ملائڪ مختلف قسمن جا هٿيار ۽ اوزار هٿن ۾ جهليو

بيٺا آهن. سامهون ڪروڙين انسان پنهنجي پنهنجي اعمالنامي سان، اگهاڙي مٿي، ننگا پير، ڦاٽل ڪپڙا، پريشان حال، سڀ پگهر ۾ ٻڏل، بدحواس وات ڦاڙي ڪڏهن ملائڪن کي ڏسن ٿا ۽ ڪڏهن انصاف واري تارازي طرف.)

هڪ غيبي آواز- بهاري مل حاضر آهي؟

(آواز جي دهشت کان هر شخص ڪنن ۾ آڱريون وجهي ٿو. توري دير ۾ ميڙ کي چيريندو هڪ جهور انسان ظاهر ٿئي ٿو. ڦاٽل ڌوتي، ڇڙهون تيل چواو، مڇون ۽ ڏاڙهي ڪوڙيل، مٿو به هڪ وڏي چوٽيءَ کان سواءِ بلڪل صاف، نرڙ تي تلڪ جو نشان، ڪاپي هٿ ۾ مس سان ڪارو ٿيل ڪاغذ.)

ڪتباڻيل- (وڏي ۽ غضبناڪ آواز سان) اڙي، هيڏانهن اچ منهنجي سامهون!

(بهاري ڏڪندو ڏڪندو اڳتي وڌي ٿو ۽ ڪنڌ جهڪائي بيهي ٿو.)

ڪتباڻيل-(اچا ٻه وڏيڪ ڪڙڪي سان) پنهنجو نالو ٻڌاءِ!

بهاري- سائين، بهاري مل.

ڪتباڻيل- هون، تون هندو هئين يا مسلمان؟

بهاري- سائين جن کي خود خبر آهي تہ مان ڇا هوس.

ڪتباڻيل- (منهن ۾ گهنڊ وجهي) مردود! اسان کي تہ خبر آهي تہ تون ڇا هئين، مگر اسين تنهنجي

زبان مان ٻڌل ڳهرون ٿا، خود توکان تنهنجي
ڪمن جو اعتراف چاهيون ٿا، ڇڏو!

بهاري - (هٿ ٻڌي) سرڪار! مان هوس تہ هندو ئي.

ڪتبائيل - تون ڪنهن جي پرستش ڪندو هئين؟

بهاري - ٻڪوان جي.

(ملائڪن جي قطارن مان "لاحول و لا قوت الا بالله" جو هڪ شور بلند ٿئي ٿو، ۽ خود بخود هنن جي گرزن مان چڻڪون نڪرڻ ٿيون.)

ڪتبائيل - هي ڪير هو ۽ تون هن کي ڇو پوڄيندو هئين؟

بهاري - هي خدا هو، خدا جو هڪ نالو هو منهنجي ٻوليءَ ۾.

ڪتبائيل - (طعني طور) خدا جو نالو! تنهنجي ٻوليءَ ۾ هون، ڇا تون ڇٿي سگهين ٿو تہ خدا جي نوانوي نالن ۾ هي بہ شامل هو، ۽ ڇا توکي معلوم نہ هو تہ عربي زبان کان سواءِ ڪنهن ٻي زبان ۾ خدا جو نالو ڳنهڻ ناجائز قرار ڏنو ويو هو.

بهاري - مان عرب ۾ ڪونہ ڄائو هوس، تنهنڪري نہ عربي زبان مان واقف هوس ۽ نہ خدا جي نوانوي نالن مان. منهنجي پاڙي ۾ هڪ مسلمان مولوي رهندو هو، اهو مون کي وقتي وقتي سمجهائيندو هو تہ ٻڪوان کي نہ پڪار، اهو ڪفر آهي ۽ الله الله ڪر.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪتبائيل - (حيرت ۽ غصي مان) انهيءَ هوندي به تو
        من جو ڇيو نہ مڃيو، بس حد ٿي چڪي
        تنهنجي ڪفر جي. ڇڱو تون مولويءَ جي
        نصيحت جو ڪهڙو جواب ڏيندو هئين؟
بهاري - ڪجهہ نہ، رڳو هي تہ خدا ڪو تالو نہ آهي،
        جنهن تالي مان پڪاريو هو مٿي ڏو، هو
        سڀ جو مالڪ آهي، هندو بہ هن جا ٻندا
        آهن ۽ مسلمان بہ. هي جهڳڙا سڀ من دنيا
        جا آهن، اتي فقط عملن جي پڇا ٿيندي.
(ڪتبائيل ۽ ڪيڪائيل هڪ ٻئي ڏانهن ڏسي لڳن
ٿا.)
ڪتبائيل - هون.... ڇڱو جيڪڏهن تون ڀڳوان کي خدا
        سمجهي پاڏائيندو هئين تہ پوءِ مندر ۾ وڃي
        پٿرن جي پوڄا ڇو ڪندو هئين، ڇا تون
        انهن کي خدا نہ سمجهندو هئين؟
بهاري - مون پٿرن جي مورتين کي خدا سمجهي
        ڪڏهن بہ انهن جي پوڄا نہ ڪئي، مگر فقط
        ڌيان گيان لاءِ هڪ ذريعو هو تہ خيال ٻئي
        پاسي نہ وڃي.
ڪتبائيل - ڇا مسجد ۾ وڃي تون ڌيان نہ ڪري
        سگهين ها، ڇا خدا جي ياد اتي ٿي نہ
        سگهي ها؟
بهاري - ان مولويءَ بہ مون کي هڪ پيري اها ڳالهہ
        چئي هئي.
ڪتبائيل - پوءِ تو ان جو ڪهڙو جواب ڏنو؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بهاري- مون چيو ته مولوي صاحب! ان جي جواب ۾ مان به هي چئي سگهان ٿو ته ڇا مندر ۾ خدا کي ياد ڪري نه ٿو سگهجي. محراب جي سامهون سجدي ۾ ڪري الله الله ڪرڻ ۽ مورتين جي آڏو جهڪي ڀڳوان جو نام جپڻ هڪ ئي شيءِ آهي. مون هن کان اهو به پڇيو هو ته پٿر جو عبادت جي وچ اچڻ ئي خراب آهي ته پوءِ توهين ڇو حج ۾ حجر اسود کي چمندا آهيو. اهو پڇدي هو مرڻ مارڻ لاءِ تيار ٿي ويو. جنهن ڪري مان چپ ٿي ويس ۽ معافي ورتم.

يڪشنڌل- يا الله، ڪافرن جي هيءَ همت، جو تو حجر اسود جو ذڪر پنهنجي ناپاڪ زبان سان ڪيو ۽ پنهنجي مورتين جهڙو بنايو. خير، خير پنهنجي وٺي ته تون ازلي ڪافر ۽ مشرڪ آهين، ۽ ان جو تو خود ئي اقرار ڪيو. هاڻي هي ٻڌا ته تو پنهنجي ڏينهن ڪهڙي طرح بسر ڪئي؟

بهاري- صبح جو پوڄا پاٺ ڪري پنهنجي پنيءَ ڏانهن هليو ويندو هوس. اتي هر ڪاهيندو هوس، پوک پوکيندو هوس، پڇن ٿي لڻندو هوس، ۽ محنت مزوري ڪري پنهنجن ٻارن ٻچن واسطي پيٽ قوت ميسر ڪندو هوس. مون ڪڏهن به ڪوڙ ڪونه ڳالهايو، ڪنهن کي نه ستايو، سڀ جي ڏک درد ۾ شريڪ رهيس، جا خدمت مون کان ٿي سگهندي هئي ان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪن ڪڏهن به ڪنڌ ڪونه ڪيائيندو هوس،
بعضي بعضي قرض ڪٿو پوندو هو پر اهو
مناسب وقت اندر واپس به ڪندو هوس،
البت هڪڙو قرض ادا ڪري نه سگهيس.
مان بيمار هوس ۽ منهنجي استريءَ پنهنجا ڳهه ڳنا
وڪڻي پيسا منهنجي علاج ۾ لڳايا. مون هن
کي چيو هو ته تنهنجو هي قرض اوس پورو
ڪندس، مگر افسوس آهي جو مان ان بيماريءَ
مان بچي ڪونه سگهيس، ۽ اهو بار منهنجي
ذمي رهجي ويو. جيڪڏهن هوءَ معاف ڪندي
ته چڱو ورنه ان جي سزا جا هجي سا مون
کي ڏني وڃي.

ڪتبائيل- جو ڪجهه تو بيان ڪيو آهي، ان جي
سچائيءَ جو ڪهڙو ثبوت آهي؟

بهاري- سارو سنسار سامهون موجود آهي، توهين پاڻ
پڇي ڏسو ته منهنجي خلاف ڪا شڪايت
ته ڪانهي؟

(هڪ آپ توڙ آواز بلند ٿئي ٿو ته ”بهاريءَ جي
خلاف جنهن کي ڪجهه چوڻو هجي سو
هيڏانهن اچي“. گهڻي دير تائين ان آواز جو
پڙاڏو قائم رهي ٿو. هڪبار وري اهو سوال
دهرايو وڃي ٿو، مگر ڪوبه ماڻهو اڳتي نه
ٿو اچي.)

ڪتبائيل- (ڪافي انتظار بعد) پنهنجو اعمالنامو کول
۽ پڙهه ته ان ۾ ڇا لکيل آهي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بهاري- (هٿ وارو ڪاغذ ڪولي غور سان جاچيندي)
هي نه صفا ڪارو لکيو پيو آهي، ۽ ڪفر ۽
شرڪ سواءِ، ان ۾ پيو ڪجهه به نظر ڪونه
ٿو اچي.

ڪتبائيل- (زبردست ملائڪن کي) هن ڪسي انصاف
جي نارازيءَ ڏانهن وٺي وڃو.
(چار ملائڪ اچن ٿا ۽ هن ڪسي کڻيندا
ڪيڪائيل ڏانهن وٺي وڃن ٿا.)

(۲)

(ساڳيو نظارو، ساڳي جاءِ، ساڳيو وقت.)

غيبي آواز- سائين ڪرڙ شاهه پير حاضر ٿئي!

(ڪرڙ شاهه، هڪ پير عمر جو، ڊگهي ڏاڙهي، مڇون
ڪوڙيل، نرڙ تي سجدن جو نشان، ڪاري هٿ ۾
لٺ، ساڄي هٿ ۾ اعمالنامي سان وارد ٿئي ٿو.)

ڪتبائيل- تنهنجو نالو ڇا آهي؟

(ماڻهن جي ميڙ ۾ هل هنگامو مچي وڃي
ٿو. ڪيترائي مرد ۽ ضاعفون قطارن کي
ڪاليندا سامهون اچن ٿا.)

سڀ- (هڪ آواز) انصاف!.... انصاف!

ڪتبائيل- هان! هي ڇا جو شور آهي، توهان کي ڇا
کپي؟

سڀ- (هڪ ئي آواز ۾) اسين ڪرڙ شاهه جي
خلاف داد چاهيون ٿا.

ڪتبائيل- (اچرج مان) ڪرڙ شاهه، مولانا ڪرڙ شاهه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پير جي خلاف! اهو شخص، جنهن هڪ وقت نماز به قضا نه ڪئي، جنهن هڪ روزو نه ڇڏيو، جنهن پنهنجي عمر ۾ ٢٥ حج ڪيا ۽ هر سال ٻاڪري عيد تي ڪيئي قربانيون ڪيون.

سڀ - ها، ها، انهيءَ جي خلاف!

ڪتبائيل- چڱو، ته هر شخص جدا جدا بيان ڪري.

(هڪ عورت اڳتي وڌي ٿي.)

عورت - منهنجو نالو طاهره، آهي، منهنجو بابو ڪرڙ شاهه جو مريد هو، ۽ چڱو دولتمند ماڻهو هو. مان هن جي اڪيلي ڌيءَ هيس. منهنجي بابي کي هي هر سال حج تي گڏ هلڻ جي صلاح ڏيندو هو. پر هو هڪ نه ٻي مشغوليءَ ڪري نه وڃي سگهندو هو. جڏهن هو تمام ضعيف ٿي ويو، ۽ خيال ٿيس ته ٻئي حج تائين حياتي وفا ڪري يا نه ڪري، هن انهيءَ پير کي چيو ته ”مان هيل حج تي هلڻ لاءِ تيار آهيان.“ پير ٿورو سوچي چيو ته ”هن دفعي مان حج تي هلي ڪونه سگهندس، ڇاڪاڻ ته رات جو مون خواب ۾ ڏٺو ته حضور جن تخت تي ويٺا آهن ۽ فرمايائون ته نور محمد (طاهره جو پيءُ) کي اسان ڏانهن موڪل. مون عرض ڪيو ته حضور مون کي به حاضريءَ جي اجازت عطا ٿئي. حڪم ٿيو ته نه، تون اتي ئي رهه ۽ نور محمد جي گهر ٻار جي سنڀال ڪر. انهيءَ ڪري منهنجو هلڻ ته ناممڪن آهي ۽

تنهنجو ترس بہ ڪنهن طرح درست نظر نہ ٿو اچي.“ منهنجو پيءُ نهايت سادو ۽ جاهل شخص هو، ۽ هن خواب جو من گهڙت قصو بڌي خوشيءَ سان ڪپڙن ۾ نہ ٿي مايو، ۽ انهيءَ ڏينهن کان ئي وڃي جون تياريون شروع ڪري ڏنائين. جيئن تہ منهنجي ماءُ جا ڪيترن ئي هزارن جا زيور پيل هئا، ۽ گهر ۾ ڪو بہ حفاظت ڪرڻ وارو ڪونہ هو، انهيءَ ڪري

ڪوچ ڪرڻ وقت مون کي ۽ زيورن کي هن پهرجي سپرد ڪري ويو ۽ چئي ويو تہ جيڪڏهن مان واپس نہ وران تہ منهنجي ڌيءَ کي ڏنا وڃن.

(چوندي چوندي هوءَ روڪجي وئي ۽ ساري هجوم جون نگاهون مولانا ڪرڙ شاهہ تي وڃي ڪتيون، جو ماٺ ۾ منهن پيلو ڪيو بيٺو هو.)

ڪتبائيل- پوءِ ڇا ٿيو؟

طاهره- جڏهن والد صاحب حج تان نہ موٽيو ۽ گهڻا ڏينهن گذري ويا، تڏهن مون کي الڪو ٿي پيو تہ الاجي ڇو نہ آيو. ڪرڙ شاهہ کان بہ ڪيترائي دفعا پڇيم، پر هو هيئن چئي ٽاري ڇڏيندو هو تہ ”رستي ۾ هوندو“. آخرڪار پاڙي جو هڪ حاجي واپس آيو، ۽ منهنجي پيءُ جا بہ خط آندائين، هڪ مون ڏانهن لکيل

هو ۽ پيو ڪرڙ شاهہ ڏاڍهن. مون کي لکيو هنائين تہ مان ڪيترن ڏينهن کان بستري داخل آهيان ۽ اُن وهن جهڙو بہ ڪونہ آهيان. بہ چار ڏينهن مس ڪيان، جيڪڏهن هي پرزو توکي پهچي تہ سمجهجان تہ آءٌ هن دنيا مان لڏي ويس، ۽ پنهنجا ڳهہ پير صاحب کان وٺي ڪنهن مناسب جڳهہ، جا توکي پسند هجي، شادي ڪجانءِ. پنهنجي مرشد کي بہ اهو ئي لکيو هنائين تہ زيور منهنجي ڇوڪريءَ جي حوالي ڪيا وڃن.

ڪنبائيل- (ڳالهہ وچ ۾ ڪاٽي) پوءِ توکي زيور مليا يا نہ؟

ظاهره- اُنهيءَ ڪان پوءِ تہ هن ڪهڙي شرط تي اهي زيور واپس ڪرڻ چاهيا.

ڪنبائيل- ڪهڙو شرط هو؟

ظاهره- ڇوڪي پيو تہ مون سان وهانءُ ڪر.

ڪنبائيل- پوءِ تو شادي ڪئي يا نہ؟

ظاهره- نہ.

ڪنبائيل- ڇو؟

ظاهره- مون کي هن جي شڪل نہ ٿي وڻي، ۽ هن جي ڪڌن ڪرتوتن کان نفرت هئي. مون کي خيال هئي تہ هن جي گهر ۾ زال موجود آهي ۽ ڪهڙي طرح هن کي تڪليفون پهچائيندو رهي ٿو. مون سمجهيو ٿي تہ زيور گهڻي لالچ ۾ مون سان لائون لهي ٿو

چاهي ۽ ان کان پوءِ مون سان ڳڪوڙا وڃل
وڃائيندو، ٿيون ڪان سواءِ سوڳ جي هڪ
ڳالهه ته هي سڀ سالن جو ڏک ۽ سڏهڪي
[illegible]

ڪئباڊيل- پوءِ ڇا ٿيو؟
طاهره- ٿيندو وري ڇا، هن ڳهڻ ڏيڻ کان انڪار
ڪيو، مان انهيءَ صدمي ۽ پيءُ جي غم ۾
بيمار ٿي پيس. علاج لاءِ پيسو ڪونہ هو ۽
پيءُ جي موت جي ڇهين مهيني، هن پير جون
دعائون ونندي دنيا مان چالاڻو ڪري ويس.
ڪئبائيل- (ڪرڙ شاهہ کي) ڪيئن ڇا ٿو چوين، ڇا
هن ضاعفان جو بيان صحيح آهي؟
(ڪرڙ شاهہ چپ رهيو ۽ چپ بہ ڪونہ چورپائين.)
ڪئبائيل- ٻيو فرياد ي!
هڪ نوجوان- (اڳتي وڌي) سائين منهنجو بہ فرياد آهي.
ڪئباڊيل- چؤ ڇا ٿو چوين؟
نوجوان- منهنجو نالو حبيب آهي. مان هندستان جي
خلافت ڪاميٽيءَ جو سيڪريٽري هوس، ۽
مولانا ڪرڙ شاهہ ڪميٽيءَ طرفان دورو ڪرڻ
لاءِ برما موڪليو ويو هو. اني هن کي سڀ
جمال ڏهين ڏهين هزارين جا ڏهہ نوٽ ڏنا،
مگر هن واپس اچي داخل نہ ڪرايا ۽ نهايت
افسوسناڪ لهجي ۾ بيان ڪيائين تہ رنگون ۾
ڪو ڳنڍ ڇوڙ کيسي تي هٿ صفا ڪري
ويو. مون سيٺ جمال کان نوٽن جا نمبر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گهرايا ۽ ڪجهہ طرح جاچ ڪم تہ معلوم
ٿيو تہ هي شخص آهي جنهن نوٽ هڪ هڪ
ڪري ڇپايا ۽ انهن پيسن مان هڪ عاليشان
بنگلو اڏايائين. انهيءَ ڪري اڄ درخواست
ٿو ڪريان تہ هن کان انهيءَ خيانت بابت
بازپرس ڪئي وڃي، ۽ اها حويلي جا هن
جوڙائي هئي، هن جي ڪجهہ ۽ وڏي وڃي
تاڪ ان جي بوجي هوئي هر وقت پيسا جمع ڪندو
۽ پوڄيندو ۽ دانهون ڪندو رهي.

ڪيٽائيل- خاموش، مرا مقرر ڪرڻ ڪنهن بہ ڳئي جو
ڪم نہ آهي. ان جو فيصلو خدا جي هٿ ۾
آهي، جنهن کي گهري ان کي معاف ڪري،
جنهن کي نہ گهري تہ ڪري. (بلند آواز
سان) ٻيو اچي!

هڪ عورت- (اڳتي وڌي) منهنجي بہ شڪايت آهي.

ڪيٽائيل- ڇو؟ ڇا ٿي چوين؟

عورت- منهنجو نالو بلقيس آهي، منهنجو مڙس هن
جو سرپرست هو ۽ فرشتي کان گهٽ معصوم
نہ سمجهندو هوس.

ڪيٽائيل- (فرشتي مان معصوميت جي نسبت ٻڌي،
آڏي اک سان ڪيٽائيل ڏانهن ڏسندي)
تہ هن ڇا فرشتن جهڙو معصوم نہ هئو؟

عورت- فرشتن جي معصوميت جو حال تہ مون کي
دنيا ۾ بہ معلوم نہ هو ۽ هئي بہ اچا تائين
ان ڳالهہ جو تجربو ڪونہ ٿيو آهي. پهرين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

منهنجو سمورو داستان ٻڌو ۽ پوءِ خود ئي
فيصلو ڪجو تہ آءٌ اوهان کان وڌيڪ معصوم
هو يا توهين هن کان وڌيڪ معصوم آهيو.

ڪنباڻهڙ — (شوخيءَ سان) جو ڪجھ چوڻو اٿئي جلدي چؤ!

عورت — سون کي آرام سان ڳالهائڻ ڏيو، ڏمر نہ
ڪريو. ملائڪن جي پياري صورت واسطي
اهي ڳالهيون موزون ڪين آهن. هان، تہ هڪ
ڏينهن منهنجي گهر واري مون کي چيو تہ
"هل تہ توکي پير سائين وٽ وٺي هلان،
جو جتي رهيو هو، تہ ڇا پنهنجي زال کي مريد
نہ ڪرائيندين." سان پاڙي جي عورتن کان پير
جو سارو احوال ٻڌي چڪي هئس. انهيءَ
ڪري دل نہ ٿي ٿيءِ پر پنهنجي مڙس جي
زور ڀرڻ تي مجبور ٿي پيس. هڪ رات سومهڻيءَ
جي نماز کان پوءِ مون کي ساڻ وٺي هليو،
۽ حجري جي چوڌاري پاڻ ٻاهر نڪري ويو. پير
ليٽيو پيو هو، ۽ مون تي نظر پوندي ئي
"سبحان الله، سبحان الله" جي تسبيح پڙهڻ
لڳو. پوءِ پڇيائين تہ تنهنجو نالو ڇا آهي؟
شرم ۽ حيا وچان سان پاڻي پاڻي ٿي رهي
هيس، ۽ پوئتي سرڪندي ٿي ويس. مون جڏهن
ڪو جواب نہ ڏنو، تڏهن ٻيري ڪجھ سخت
نموني ساڳيو سوال ڪيائين، مون نہ بيدليو
ڪٿي نالو ٻڌايو. هو اٿي ويٺو ۽ پنهنجو هٿ
ٻاهر ڪڍي چيائين تہ هٿ هيڏي ڪر، مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڄ تو کي پنهنجي فيض ۾ داخل ڪريان ٿو.
حياءَ کان منهنجو برو حال ٿي رهيو هو. هيڏانهن وري
زور ڀريو ويو. لاچار ٿي پنهنجو ڏکندڙ هٿ
اڳتي وڌايم. هن هڪدم منهنجي هٿ کي
دٻايو، ۽ ڪجهہ پڙهڻ شروع ڪيائين. پڙهندو
ٻہ ويو ٿي ۽ منهنجي هٿ کي مهٽيندو ٻہ ويو ٿي،
۽ آهستي آهستي اڳتي سرڪندو ٻہ آيو ٿي.
مون اکيون کڻي بند ڪيون ۽ غيرت ۽ شرم
وچان نيم بيهوشي طاري ٿي وئي.
اڌ ڪلاڪ بعد جڏهن منهنجي هٿ جي حالت
ڦوڙيل ڪپڙي جهڙي وڃي ٿي، تڏهن ان کي
آزاد ڪيائين ۽ هٿ وڌائي منهنجا ٻئي ڪلها
پڪڙيائين. مون چاهيو ٿي تہ ڇلانگ ڏئي
ڀڄي وڃان، پر پهرين تہ هن جي گرفت اهڙي
نہ هئي جو مان آسانيءَ سان ڇڏائي ٿي سگهيس،
ٻيو تہ ڀڄان تہ آخر ڪيڏانهن ڀڄان هان.
اڳيان هي شيطان هو ۽ پٺيان پٽ. حجري
جو دروازو بند هو ۽ منهنجو احمق مڙس مون
کان دور گهر ۾ ويٺي دعا گنج العرش پڙهي
رهيو هو. مون لاچار ان کي بہ برداشت ڪيو.
مگر جڏهن هن جا هٿ ڪلهن تان هٽي
سيني طرف وڃڻ لڳا تہ مون کان ضبط ٿي نہ
سگهيو ۽ مان اٿي ٻيٺس ۽ جهٽڪي ڪاريون
ڏئي ٿي سگهيس سي سڀيون ماڻس.
جڏهن واپس گهر پهتس تہ منهنجي حالت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خراب هئي، منهنجو خاوند نه وظيفي ۾ اونڌو
هو، نه ڀوڳون سڀ ڪجهه ڪيائين، پر
وري ان خيال کان خاموش رهيس ته هن کي
مون هرگز ڪو نه ڏيندو، ان بعد آءٌ وري
ڪڏهن به پيرڏي ڪونه ويس، جنهن ڳالهه
کي منهنجي مڙس انتهائي گستاخي سمجهي ۽
مون کي برو ڀلو به ڪهڻو، مگر مون پاڻجي
به ان طرف ڪو رخ نه ڪيو، نتيجو هي نڪتو
جو اسان جي درميان ڇڪتاڻ ٿيڻ لڳي، جنهن
روز روز نفرت ۾ تبديل ٿي وئي، آخرڪار
انهيءَ ابليس جي چوڻ تي هن مونکي طلاق
ڏني ۽ منهنجي ابهم ٻچي مون کان ڇني
ڌار ڪئي ڇڏي ۽ مون کي لوڏي ڪڍيو ويو،
منهنجا ماءُ پيءُ به مسڪين هئا ۽ صبر ڪري
ويهي رهيا ۽ مان پنهنجي جگر جي ٽڪري
کي ياد ڪندي ڪندي هڪ سال اندر ئي
پساهه پورا ڪيا.

ڪتائيل:- (ڪرڙ شاهه ڏانهن نهاري) ٻڌاءِ ڪرڙو شاهه
ان جو جواب ڏيندين؟

(ڪرڙ شاهه بدستور ماٺ ۾ رهيو.)

ڪتائيل:- (وڏي آواز سان) آهي ڪو ٻيو فريادي؟
(اچانڪ ڪجهه ماڻهو اٿي وڃن ٿا ۽ ڪشمڪش
خطرناڪ صورت اختيار ڪرڻ لڳي ٿي.)

ڪتائيل:- (هيءَ ڇڪتاڻ ڏسي) ڇاڪاڻ مان ڪابه وڌيڪ
شڪايت ٻڌڻ نه ٿو چاهيان، ڇو ته نجات

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو واسطو انهن ڇهن سان ناهي، پاڪ رکو
عقيدن سان آهي. ان ڪري پهرين مان ان
مسئلي جي چند ڇان ڪرڻ چاهيان ٿو. (ڪرژ
شاهه کي) پڌاءِ تنهنجو مذهب ڪهڙو هو؟

ڪرژ شاهه- اسلام.

ڪتبائيل- تون خدا کي هڪ ڪري ڄاڻندو هئين؟

ڪرژ شاهه- هڪ بلڪل هڪ، وحده لا شريڪ لهٗ.

ڪتبائيل- نبين ۽ رسولن کي مڃيندو هئين؟

ڪرژ شاهه- انهن جو ايترو ته قائل هوس، جو انهن جو
نالو وٺڻ کان سواءِ ڪو ڪم ڪونه ڪندو
هوس.

ڪتبائيل- تنهنجي آسماني ڪتابن، موت بعد حياتي، قبر
جي عذاب، منڪر نڪير، قيامت، دوزخ ۽
جنت ۾ ايمان هو، ۽ انهن کي حق ڪري
سمجهندو هئين؟

ڪرژ شاهه- حق، ته ڇا سمجهان ها ته سڀني ڪتن

ڪرتوتن جي باوجود نجات جي طرف کان
اڄ مطمئن ڪيئن ٿي سگهان ها.

ڪتبائيل- توکي ان ۾ ڪو شڪ ته نه هو ته حوا، آدم
جي ڪاٺي پاسري مان پيدا ڪئي وئي، ۽ شيطان
جي دوکي ۾ اچي انهن ميوو کاڌو ۽ بهشت
مان نيڪالي مليئون؟

ڪرژ شاهه- شڪ ڇا جو. مون ته پوري حياتي انهي
افسوس ۾ گذاري ته جيڪڏهن آدم ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حوا کان اها غلطي نہ ٿئي ها تہ هوءَ عدن
۾ آرام سان ليٽندي ليٽندي هر وقت ميوا
پيا کائون ها.

ڪتبائيل- ڇا تون آخري نبيءَ جي چنڊ کي ٽڪرا
ڪرڻ واري معجزي کي تسليم ڪندو هئين؟

ڪرڙ شاهہ- آخري نبي تہ ڇڏيو، هو تہ خدا جو رسول
هو، مان تہ محمدي امت جي هڪ هڪ وليءَ
کي ڪرامتي سمجهندو هوس. پر ڇو تہ
وچو، خود مون کان بہ ڪجهہ ڪرامتون
ظاهر ٿيڻ کان رهي نہ سگهيون.

ڪتبائيل- نوح جي طوفان بابت تنهنجو ڪهڙو عقيدو هو؟

ڪرڙ شاهہ- اهو ئي تہ طوفان هڪ ٻڍي جي تنور کان
شروع ٿيو، ۽ حضرت نوح ۽ هن جي ساٿين
کان سواءِ سڀني کي غرق ڪري ڇڏيائين.

ڪتبائيل- جڏهن حضرت موسيٰ مصر جي جادوءَ آڏو پنهنجي
لٺ زمين تي رکي تہ ڇا ٿي پيو؟

ڪرڙ شاهہ- اها هڪ وڏي بلا بڻجي پئي، ۽ جادوگرن
جي مڙني بلائن کي ڳڙڪائي وئي.

ڪتبائيل- ۽ جڏهن هن نيل درياهہ تي لٺ هنئي تہ....؟

ڪرڙ شاهہ- (وچ ڳالهہ ڪاٽي) درياهہ ڦاٽي پيو، بني
اسرائيل آسانيءَ سان لنگهي ويا. پر جنهن وقت
فرعون پار ڪرڻ لڳو تنهن وقت پاڻيءَ جو وهڪرو
وري ملي ويو ۽ هو پنهنجي لشڪر سميت
ٻڏي مئو.

ڪتبائيل- ڇا بهشت جي حورن بابت تنهنجو هي عقيدو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ھو تہ ھو رڳو خيالي وٿون آھن ۽ انھن جو حقيقت سان ڪو واسطو ڪونھي؟

ڪرڙ شاھہ- استغفر الله، مون تہ عبادتون ڏي انھيءَ لاءِ ڪيون تہ ھتي حورون حاصل ٿيندئون. مان تہ انھن سان ملڻ جي اميد ۾ خبرناھي ڪيترا چلا، درداھہ ۾ اڳھاڙو بيھي ڪڍي چڪو آھيان، ۽ تو ھين ٿا پڇو تہ مان انھن کي خيالي چيز سمجھندو ھوس!

ڊڪتبائيل- ڇا توکي يقين نہ ھو تہ برائي ڀلائي خدا جي طرف کان آھي؟

ڪرڙ شاھہ- اھو يقين نہ ھجڻ ھا تہ دنيا ۾ ايترا گناھہ ڪرڻ جي جرات ڏي ڪيئن ٿئي ھا.

ڪتبائيل- انھيءَ جو مطلب؟

ڪرڙ شاھہ- يعني منھنجو ايمان ھو تہ جو ڪجھہ آءٌ ڪريان ٿو اھو سڀ خدا جي مرضيءَ سان آھي ۽ ان جي خلاف ڪجھہ ڪرڻ منھنجي وس ۽ اختيار ۾ نہ آھي.

ڪتبائيل- ھان، ۽ ٻي ڳالھہ، اسان ملائڪن جي باري ۾ تنھنجو ڪھڙو عقيدو ھو؟

ڪرڙ شاھہ- مان توھان کي نوراني مخلوق تصور ڪندو ھوس، ۽ ائين بہ ڄاڻندو ھوس تہ توھين جا صورت چاھيو اختيار ڪري سگھو ٿا، ڪائنات جو نظام ساري جو سارو توھان جي ذريعي ھلي ٿو، ۽ توھان مان ھر ھڪ ڪنھن خاص خدمت تي مقرر آھي، مان توھان کي پاڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بہ سمجهندو هوس يعني هي تہ توهين نہ مرد آهيو ۽ نہ عورت.

ڪتبائيل- عقيدن جي نقطي نگاهہ کان تنهنجا جواب سچ پچ اهڙا آهن، جو تنهنجي گناهن جي ڪا اهميت ئي نہ ٿي رهي. انهيءَ هوندي بہ جيئن تہ جزا ۽ سزا مقرر ڪرڻ منهنجو ڪم نہ آهي، انهيءَ ڪري چئي ڪونہ ٿو سگهان تہ تنهنجي حق ۾ خدائي فيصلو ڪهڙو هوندو؟ هاڻي توُن وڃ پهرين انصاف جي ساهميءَ ۾ پنهنجو اعمالنامو توراءِ، ۽ اتان پوءِ پلصراط ڏانهن وڃ، جو تہ آخري فيصلو اتي ئي ٿيندو.

(سائين ڪرڙ شاهہ پير آڪڙجي انصاف جي تارازيءَ طرف وڌي ٿو.)

(٣)

(اهوئي وقت، اهوئي نظارو. انصاف جي تارازيءَ جي پرسان بهاري مل ۽ ڪرڙ شاهہ ٻئي پنهنجي پنهنجي هٿ ۾ پنهنجو پنهنجو اعمالنامو کنيو بيٺا آهن.)

ڪيڪائيل- (ٻنهي کي گهوري آواز ۾ مخاطب ٿي) توهين پنهنجا اعمالناما جدا جدا توراڻ ٿا چاهيو يا گڏ؟

ڪرڙ شاهہ- مون ان جو مطلب نہ سمجهيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بهاري - مون به ڪونه سمجهو.

ڪيڪائيل - يعني اعمالنامي تورڻ جي هڪ صورت ته هيءَ آهي ته جدا جدا تارازين ۾ تورِيا وڃن، ۽ ٻي صورت هيءَ آهي ته ساڳي تارازيءَ ۾ هڪ ئي وقت تو هان ٻنهي جا اعمالناما جدا جدا پڙن ۾ رکيا ويندا، ۽ پوءِ ڏٺو ويندو ته ڪنهن جو پڙ هيٺ جهڪي ٿو.

ڪرڙ شاهه - (ڦوڪنديجي) هي توهين ڇا ٿا فرمايو، ڪٿي هي ڪافر ۽ ڪٿي مان مرد مسلمان، منهنجي اعمال سان هن جي اعمال جي ڪهڙي نسبت!

ڪيڪائيل - مگر مناسب اهو ئي آهي ته ٻئي ساڳئي وقت توريا وڃن، ڇاڪاڻ ته اهڙي نموني مڙني کي معلوم ٿي ويندو ته ڪفر ۽ اسلام ۾ ڪهڙو فرق آهي!

ڪرڙ شاهه - (مشڪندي) بلڪل درست فرمايو اوهان. ائين ئي بهتر ٿيندو.

(ڪيڪائيل ملائڪن کي اشارو ڪري ٿو. انهن مان ٻه ڇٽا هنن ٻن ڪان اعمالناما وٺڻ واسطي وڃن ٿا. هڪ ملائڪ پهرين ڪرڙ شاهه جي سامهون اچي ادب سان هٿ آڏو جهلي بيهي ٿو، ۽ هو پنهنجو اعمالنامو انتهائي فخر سان ملائڪ جي هٿن تي رکي ٿو. ٻيو ملائڪ بهاري مل جي ويجهو وڃي ٿو، بهارين هن ڏي گهوري نهاري ٿو، ۽ پوءِ بيحد غصي ۽ نفرت سان هڪ خنجر جي نوڪ هن جي

اعمالنامي ۾ ڏنبي ٿو ۽ ان هٿ کي جسم
کان پري رکندي اهڙي نموني کڻي وڃي
ٿو ڇو ته اها ڪا سخت نجس چيز آهي.
ٻئي ملائڪ ساهميءَ طرف وڃن ٿا. ساڄي
پڙ ۾ سائين ڪرڙ شاهه جو اعمالنامو وڌو
وڃي ٿو ۽ ڪاهي ۾ بهاري مل جو. يڪا يڪ
ڪاٻو پڙ مٿي کڄي وڃي ٿو، ۽ ساڄو پڙ
هيٺ ٿي وڃي ٿو. اهڙي قدر جو ڪرڙ شاهه
جي چڱن عملن جي بار کان ساري زمين ۾
لرزش پيدا ٿئي ٿي، ۽ ملائڪن جي صفن
مان ”سبحان الله سبحان الله“ جو نعرو بلند
ٿئي ٿو.)

(٤)

(حشر جي ميدان جو اهو حصو، جتان جي
اڳيان دوزخ ۽ جنت جون حدون شروع
ٿين ٿيون. سامهون پلصراط موجود آهي، جا
وار کان وڌيڪ سنهي ۽ تلوار کان وڌيڪ
تيز آهي، ان جي هيٺان وڏا ۽ گهرا غار آهن،
جن مان باهه جون ڇپون نڪري رهيون آهن.
پلصراط جي ٻئي ڇيڙي تي ساڳو ميدان پيو
ڏسجي، جتان فردوس جي حد شروع ٿئي
ٿي. هڪڙي ڪنڊ ۾ ڪمترائي جانور بيٺا
آهن، جن ۾ گهڻو تعداد گهٽن، رڍن ۽ ٻڪرين
جو آهي. آن به نظر اچن ٿا مگر گهٽ.
انبوهه مان ڪرڙ شاهه ۽ بهاري مل نڪري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سامهون اچن ٿا.)

هڪ ملائڪ - (هن کي مخاطب ٿي) توهان ٻنهي جو حساب ڪتاب ٿي چڪو. اعمالناما توهجي چڪا، قدرت جي ڪارڪنن طرفان جو اطلاع ڪبريائي عرش تائين پهچائڻو هو سو پهچايو ويو. هاڻي فيصلي جو وقت آهي، جو خدا جي هٿ ۾ آهي ۽ چئي نہ ٿو سگهجي تہ توهان ٻنهي مان ڪنهن کي ڇو ڏڪاري جو حقدار سمجهي ٿو، ۽ ڪنهن کي سزا جو لائق. هو مالڪ ۽ مختيار آهي، هن کان ڪو سوال ڪري نہ ٿو سگهي تہ هن سزا ۽ جزا جا ڪهڙا اصول مقرر ڪيا آهن. بهرحال هي سامهون پلصراط آهي. هاڻي توهين وک وڌايو ۽ ان تان سلامت لنگهي وڃڻ جو جتن ڪريو. جيڪڏهن توهين ڪامياب ٿي ويا، پوءِ تہ واهہ واهہ. سامهون بهشت اٿو ۽ ان جون اڻ کٽ لذتون. جي توهان ناڪام رهيا تہ پوءِ ڇوڻ جو ضرور ڪونهي، باهہ جا شعلا غارن مان نڪرندي، توهان کي بہ نظر اچي رهيا هوندا.

ٻهاري - (ڏڪندي ۽ ڏچندي) جيڪڏهن مڪتيءَ جو مدار هن پلصراط پار ڪرڻ تي آهي، ۽ بهشت هنن باهہ جي غارن اڪرڻ مان ئي حاصل ٿي سگهي ٿو تہ پوءِ مان درخواست ٿو ڪريان تہ مون کي هتان ئي ڪٿي نرڪ ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڇلائيو، ڇو ته پلصراط لنگهي وڃڻ ڪنهن
جي امڪان ۾ ناهي. خاص ڪري مون جهڙو
ماڻهو، جنهن دنيا ۾ ڪڏهن به آکاڙي ۾
وڃي ڏنڊ نه پيريا ۽ نڪي رسيءَ يا تارن تي
هلڻ جو هنر سکيو.

ملائڪ- (چڙ مان) بدتميز، ڪافر، چپ ڪر. توکي
ڪهڙي خبر ته مسلمان لاءِ اها ئي پلصراط
هڪ ويڪري سڙڪ بڻجي ٿي پوي، ۽ ڪهڙي
نه شان ۽ سلامتيءَ سان اُن تان لنگهي وڃن
ٿا. (ڪرڙ شاهه کي) ٻڌاءِ تون ڇا ٿو چوين؟

ڪرڙ شاهه- بلاشڪ توهان برابر آهيو. ڏسو مان اٽي جو
اٽي ان کي پار ڪري ٿو وڃان. (جانورن
ڏي منهن ڪري) اي منهنجا قربانيءَ جا
جانورو! اچو اڳتي وڌو ۽ مون کي پلصراط
مٿان وٺي هلو. هن ڏينهن لاءِ ئي مون توهان
جو رت وهائي توهان تي احسان ڪيو هو.
(جانورن جي ڌڻ مان ڪيترائي ٻزن دنبا
۽ ٻڪريون ٻوڙندا ڪرڙ شاهه جي آڏو اچي
بيهن ٿا، ۽ هو انهن مان هڪ ٿلهي متاري
دنبي کي چوندي، ان تي سوار ٿي پلصراط
جي پاسي وڃي ٿو. ٻهاري مل حيران ۽ پريشان
ٿي ڏيک ڏسي رهيو آهي. اچانڪ هڪ فرشتو
ظاهر ٿئي ٿو ۽ ڌڪيندو، هنکي پلصراط
ڏانهن وٺي وڃي ٿو. هڪ ڇمڪي سان
”ٽڙاڪ، ٽڙاڪ“ جو آواز برپا ٿئي ٿو، ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سيني جون نگاهون ڏسن ٿيون ته، سائين ڪرڙ شاهه پير، بجليءَ جي رفتار سان پلصراط اڪري رهيو آهي، ۽ بهاري مل جو جسم هر قدم تي، ٽڪرا ٽڪرا ٿي، پلصراط هيٺان غارن ۾ ڪري رهيو آهي.)

خانواهڻ: ٢٥- اپريل ١٩٥١

ڇپجڻ جي اوسيئڙي ۾ نجم عباسيءَ

جا نوان ڪتاب:

(١) سورج هوندي مرجهايل (ڪهاڻيون)

(٢) پاڻ ۾ ويڇا آهيون (ڪچهريون)

(٣) ڪتابن سنڌيون ڳالهڙيون (مضمون)

(٤) ذاتي نوٽبڪ مان (ويچار ۽ واقعا)

(٥) ٻڙ ۾ پهلوان آيا (ناولٽ)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

قاضي عبدالغفار (هندستان)

ڊپٽي صاحب جو ڪتو

پوليس جو جمعدار وڏي رعب تاب سان پاڙي مان لنگهي رهيو آهي. هن جي هٿ ۾ هڪ ننڍو نيٽ جو ٽڪڙ آهي، جنهن جي هڪڙي پڇڙيءَ ۾ چمڙي جا ٽڪر لڳل آهن، هو ان کي هوا ۾ لوڏيندو وڃي ٿو، هن جي ٿلهن چپن جي وچ ۾ سگريٽ آهي. هو پنهنجي ننڍين ننڍين اکين سان هر طرف نهاري رهيو آهي، ڄڻ ته گهٽيءَ جي هر در ۽ ديوار پٺيان ڪو لڪل چور نظر اچڻ وارو آهي. رستي تي رانديون ڪندڙ ٻار جمعدار کي ڏسي، پنهنجي پنهنجي گهر ڏانهن ڊوڙڻ لڳن ٿا. پاڙي جون ٻاهر ڦرندڙ عورتون پاسو ڪري هٽي بيهن ٿيون.... اهڙي طرح جمعدار صاحب شام جو چڪر لڳائي رهيو آهي.

”اڙي انڌو آهين، ڏسين ڪونه ٿو!“ ڀنگي ٻهاري ڦٽي ڪري، ٻنهي هٿن سان سلام ڪري ٿو. جمعدار کيسي مان رومال ڪڍي نڪ تي رکي ڏنو آهي ته متان مٽي، جا ڀنگيءَ جي ٻهاري ڏيڻ ڪري اٿي هئي، سا هن جي نازڪ نڪ ۾ نه هلي وڃي.

”خانصاحب! اسين ڏسون ٿا ته توهان هاڻي پتو تمام

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڇلائي ٿو ۽ ڪنگهڪار ڪري ٿو.... "پهلي ڪتو نہ سٺي نسل جو آهي. ڪيئن بہ هجي، ضرور ڊپٽي صاحب جو هوندو. ذرا هيڏانهن تہ ڪٿي اچينس!".... هو ڪتي جي مٿي تي هٿ ڦيري چوي ٿو "عمدو ڪتو آهي، نئون ڊپٽي صاحب تہ ڪو شوقين ماڻهو آهي."

وري ڪتي جي پٺي ٿپرڻ لڳي ٿو، ڪتو اڃا ڊنل آهي. هنجو پيچ اڃا ٽائين ٽنگن اندر آهي. هينئر هو چيخ پڪار تہ ڪونہ ٿو ڪري، پر سهڪي رهيو آهي.

"ڪتو ڪجهہ گرم مزاج آهي، اهائي هنجي سٺي نسل مان هجڻ جي نشاني آهي." ايترو چئي، جمعدار پاڙي وارن ڏي نهاري ٿو جڻ پنهنجي چالاڪي ۽ شناخت جو داد گهري ٿو.

چندو نانوائي پنهنجي دڪان تان ئي دانهن ڪري ٿو: "جمعدار صاحب! اهو رول تہ روز منهنجي هٽ آڏو وتو هوندو آهي. پلا ڊپٽي صاحب جو ڪتو ائين ڪيئن هوندو!"

ڪنهن ٻئي رڙ ڪئي "نہ نہ وڃي چريو ٿيو آهين، هن جو ٽِڪو نہ ٿو ڏسين. ڏاڍو ڪتو آهي، بازاري ڪونهي."

جمعدار ٽيون سگريٽ دکائي ٿو. هنجو پارو وڌڻ لڳو آهي. "اڙي ميان، تو هان سڀ هن پاڙي جا رهاڪو آهيو، ڪنهن کي بہ خبر ڪانهي تہ هي ڪتو ڪنهن جو آهي؟ عجيب جهٽ ماڻهو آهيو، هتي جو تہ ڏاڏو آدم ئي ڪو نرالو ٿو ڏسجي."

"ها سائين، اسانکي خبر آهي تہ هي ڪتو ڊپٽي صاحب جو آهي. اسان هزارين پيرا ان کي هنجي ڪرسيءَ پرمان

ڪهڙو نہ هئي.“ خانصاحب، پنهنجي ساٿين سميت ڪوهرائنجي انهي ڪڙو ٿيو آهي.

”اچو ساٿين، وڃون تہ پرهندا وڃو.“

”ڪيئن ڙي، ڪٿڪ جو اکھ نہ وري وڏائي چڏيو؟“ واليو، دڪان تان لهي، سڙڪ تي اچي ٿو:

”نہ مجبورا“ هو هبڪندي چوي ٿو،”پلا سرڪلر لاه وري ڪهڙا اکھ.“

”اڙي هيڏانهن اچ!“ جمعدار هڪ ڪنوار چوڪري کي سڏي ٿو، جو ڪئون هڪليندو ٿي وڃو،”پڙ، تنهنجي گهر تازو مکڻ هجي تہ پنهنجي ماءُ کي چئجانءِ تہ پاءُ ٿلهي تي پهچائي وڃي!“

جمعدار هوا ۾ لڪڻ ڦيرائيندو هلندو پيو وڃي. نانوائيءَ جي دڪان سامهون هڪڙو ڪتو ويٺو آهي. ڪهڙي خبر ڪتو ڇا سمجهي پونڪڻ لڳي ٿو.

”چوڙي“ جمعدار ڪتي کي مخاطب ٿئي ٿو ”ڏايا ڏند ٿو ڏيکارين“ هڪ ڇهڪ هڻي ”پيو ڏي اچي!“

پاڙي وارن ڏي منهن ڪري: ”توهين هنن ڇتن ڪتن کي ماريو بہ نہ ٿا. هتي جا ماڻهو بہ عجيب آهن. معلوم ٿو تہ قانون ڇا ٿو چوي؟ قانون چوي ٿو تہ ڇتي ڪتي کي فورن ماريو وڃي. هئينءَ بہ ٿي لتون لنهيءَ مردود کي، اچا پيو پوڪڪي!“

بہ چار شخص ڊوڙن ٿا ۽ ڪتي کي پٺي ڪان پڪڙي، مارڻ شروع ڪن ٿا. ڪتو ڪنئون ڪنئون ڪري رهيو آهي. جمعدار لڪڻ بغل ۾ ڪري، سگريٽ وات ۾ان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيڏي هٿ ۾ جهليو آهي، هنجي اکين ۾ روشني وڌي
وئي آهي.

”ماريو حرامخور کي! موذي پيٺسان.... وڏو وات
ڦاڙي ٿو ڀؤنڪي.“

هيئنر تہ پاڙي جا پوڙها، جوان، ٻار، سڀ اچي ڪٺا
ٿيا آهن. دڪاندار پنهنجا دڪان ڇڏي، رستي تي اچي
بيٺا آهن. جمعدار جي حڪم سان اهو ڪتو ڪُٽجي
رهيو آهي. اهو هڪ خاصو خوبصورت ڪتو آهي، ننڍڙو
۽ ڀورن وارن وارو. نانوائيءَ جي دڪان سامهون اچي
وهندو هو. ڪجهہ تيز مزاج هو. ڪمبخت کي جمعدار
جي تميز ئي ڪانہ هئي. هن وقت ٻچ ڪٺي لنگن ۾
لڪايو اٿائين. هنجي زبان ٻاهر نڪري آئي آهي، ۽
هو رحم طلب نگاهن سان نهاري رهيو آهي.

”هيءُ ڪتو صاحب جو تہ هجي؟“ ــ ٻاهي، جمعدار
کي ڪن ۾ چوي ٿو.

”اڙي، ڪنهن جو آهي هيءُ ڪتو؟“ جمعدار پاڙي
وارن کان پڇي ٿو.

مار موچڙو هاڻي بند ٿي وئي آهي.

ملان موسو، جو ڪوڙ ڀڏي مسيت مان نڪري
آيو آهي، سو ديهل لفظن ۾ چوي ٿو ”هي ڪتو تہ،
هو جهڪو نئون ڊپٽي صاحب آيو آهي، ان جو ٿي

ڏسڻ ۾ ٿو اچي.“

هڪ ڇوڪرو چوڻ لڳو ”مون پاڻ ڪيترائي ڀيرا
هنجي دروازي تي ڏٺو آهي، جمعدار صاحب!“

جمعدار، سگريٽ ڪني ٻانيءَ جي ڪسيءَ ڏانهن

ويٺل ڏٺو آهي.“

”اڙي ميان، تون بہ عجيب ماڻهو آهين خانصاب“ جمعدار ٽڪڙو ٽڪڙو چوي ٿو ”غريب ڪتي کي ڏک لڳي رهيا آهن ۽ تون روڪين بہ نہ ٿو. آخر هي ڪهڙو ظلم آهي. سيٺي هڪ ڪڳدام کي اچي ورتو آهي. ڇڏيو هنجي پٺي کي، ڇڏيوس ڙي. خبر ناهي ڪٿان هنکي کهلي آيا آهيو ۽ ڇتو ٿا تہ دڪان جي آڏو پيو هوندو آهي. توهان ماڻهن کي خبر ناهي تہ جانورن تي ظلم ڪرڻ جي باري ۾ ڪيتري قدر نہ سخت قانون آهي. هينئر ئي چاهيان تہ توهان مان هن ڄڻن کي چالان ڪري ڇڏيان، غضب خدا جو، غريب ڪتو ڪهڙي نہ بيدرديءَ سان ماريو ويو آهي. توهين انسان آهيو يا حيوان. بي زبان تي ايترو ظلم! مان وقت تي نہ اچان ها تہ توهين ڏيٺي صاحب جي ڪتي کي موت جي منهن ۾ پهچائي ڇڏيو ها.“

سپاهيءَ ڏي منهن ڪري چوي ٿو ”ذرا غريب ڪتي کي سنڀالي ڪڻ، هل تہ ڏيٺيءَ وٽ ڇڏي پهچائي اچون.“

وري پاڙي وارن کي: ”خبردار، اڳتي اهڙي حرڪت نہ ڪئي وڃي، ورنہ پنجن ڏهن کي ڪڇيءَ ۾ رسي پوندي!“

خانواهڻ: ١٥ - اپريل ١٩٥١

انسان : ١٢ - جنوري ١٩٥٩

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سعادت حسن منٽو (پنجاب)

شاهہ دولي جو ڪئو

شادي ٿئي وقت سلما ايڪيهن ورهين جي هئي. پنج سال گذري ويا پر هن کي اولاد ڪونہ ٿيو. هنجي ماءُ ۽ سس کي ڏاڍي اُتڪ ٿي پيئي. ماءُ کي هن ڳالهہ جي وڌيڪ ڳڻتي هئي تہ متان سلما جو خاوند ٻي شادي نہ ڪري وجهي. ڊاڪٽرن وٽ بہ ڏيک ڏيکاريو ويو پر اڃان تہ ڪجهہ ڪونہ نڪتو هو.

سلما پاڻ بہ پريشان هئي. اهڙيون ڪي ٿوريون ڇوڪريون هونديون جن کي شادي ٿئي کانپوءِ ٻار جو شوق نہ ٿيندو هجي. هن پنهنجي ماءُ سان ڪيترائي مرتبا مشورو ڪيو، ۽ ماءُ جي هدايتن تي عمل ڪيو، پر نتيجو ڪجهہ بہ نہ نڪتو هو.

هڪ ڏينهن، هنجي ساهيڙي، جنهن کي سنڍ عورت سمجهيو ويندو هو، سا هن سان ملڻ آئي. هنجي گود ۾ ٻار ڏسي، سلما کي ڏاڍو اچرج لڳو. هن کان هڪدم پڇيائين:

”فاطما تو کي هي ٻار ڪيئن پيدا ٿيو؟“ فاطما هن کان پنج سال وڏي هئي. هن سڌو جواب ڏنو: ”هي

شاهه دولي سائينءَ جي برڪت آهي. مونکي هڪ مائيءَ ٻڌايو ته جيڪڏهن توکي اولاد جي خواهش آهي ته گجرات وڃي، شاهه دولي جي قبر تي ٻاسُ ٻاسِ ته مونکي جيڪو ٻهريون ٻار ٿيندو، اهو اوهانجي درگاهه ۾ ڏئي ويندس. ٻوءِ مون ائين ڪيو ۽ منهنجي خواهش پوري ٿي.“ هن سلما کي ائين به ٻڌايو ته جيڪڏهن شاهه دولي جي قبر تي سڪا باسبي ته ٻهريون ٻار ڄجو ٿيندو، ان جو مٿو ننڍڙو هوندو.

فاطما جي ڳالهه سلما کي وڻي ته ڏاڍي ٻر جڏهن اهو ٻڌائين ته ٻهريون ٻار خانقاهه ۾ ڇڏي اچڻو پوندو آهي، تڏهن هنجي دل هارجي وئي. هن خيال ڪيو ته اها ماءُ نه ٻر ڏائڻ هوندي، جا ان طرح پنهنجي جگر جي ٽڪر کان محروم رهڻ چاهيندي. هنجو مٿو ننڍو هجي يا نڪ سنو هجي يا اکيون چُنجهيون هجن، مگر ماءُ هن تان هرگز هٿ کڻي نه ٿي سگهي. ٻر هن کي اولاد هر مُلهه تي گهربو هو، انهيءَ ڪري ساهيڙيءَ جي صلاح مڃيائين.

هوءَ فاطما سان گڏجي وڃي گجرات پهتي. هن سمجهيو ٿي ته شاهه دولي جي قبر ڪا ويران جڳهه هوندي، پر اتي ته چڱي خاصي عمارت هئي، جا هنکي ڏاڍي پسند آئي، پر هڪڙي ڪوٺڙيءَ ۾ شاهه دولي جي ڪئي ڏسي، هوءَ ڏڪي وئي. هنجي نڪ مان سينڪهه وهي رهي هئي ۽ چرين وانگر ٿي نظر آئي. اها هڪ جوان ڇوڪري هئي. هنجي هلت چلت ڏسي، ڪير به ڪل روڪي نه سگهي ها. سلما کان ٻه ٻهرين ته

ٿڪ نڪري ويو. پر پوءِ هنجي اکين ۾ ڳوڙها ڀرجي آيا. هوءَ سوچڻ لڳي تہ هن جوانڙيءَ جو ڪهڙو حشر ٿيندو؟ هتي جا مجاور هن کي ڪنهن شخص وٽ وڪڻي ڇڏيندا، جو هن کي پولڙي بنائي، ڳوٺ ڳوٺ ڦيرائيندو، ۽ هيءَ غريب ڇوڪري هن جي ڪمائيءَ جو ذريعو بنجي پوندي.

هن شاهہ دولي جي ڪُٺيءَ جو جسم ڏاڍو سهڻو ۽ وڻندڙ هو. پر هنجي هلت چلت مان انهن تي پڌرو ٿيو تہ ڇڻ هنجا حواس ڪنهن خاص مطلب لاءِ بيڪار بنايا ويا آهن. هوءَ چاهي پئي رانديڪي وانگر هلي چلي ۽ کائي ٿي.

انهن احساسن ۽ نظارن هوندي بہ هن فاطما جي چوڻ تي شاهہ دولي جي قبر تي سڪا باسي ۽ وعدو ڪيو تہ هوءَ ٻار هن جي نذر ڪندي.

سلما ڊاڪٽري علاج جاري رکيو. ڇهن مهنن بعد ٻار جي پيدائش جا اهڃاڻ پڌرا ٿيڻ لڳا. هوءَ بيحد خوش ٿي. پوري ڏينهين هن کي خوبصورت پٽ ڄائو، جنهنجي ساڄي ڳل تي هڪ دلڪش ڪارو داغ هو. فاطما آئي ۽ چيائين تہ ٻار کي هڪدم ساڻين دولي شاهہ جي حوالي ڪرڻ کپي. سلما خود بہ وعدو ڪري چڪي هئي. ڪيترن ڏينهن تائين هوءَ ٽال مٽول ڪندي رهي. هنجي ماءُ ماءُ نہ ٿي مڃيو تہ هوءَ پنهنجي جان جي تڪر کي اتي ڦٽو ڪري اچي. هن کي پڪايو ويو هو تہ شاهہ دولي کان جو اولاد گهرندو هو، ان جي پهرين ٻار جو مٿو ننڍڙو ٿيندو آهي. پر هنجي پٽ جو مٿو تہ ڪافي وڏو هو. ان لاءِ فاطما چيو تہ ”اها

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪا اهڙي ڳالهہ ڪانهي جو تون بهانو بنائين. تنهنجو هيءُ پار شاهہ دولي جي ملڪيت آهي، تنهنجو ان تي ڪو حق ناهي. جيڪڏهن تون پنهنجي انجام تان ڊڄي وڃين ٿو تہ ياد رک تہ توتي اهڙو عذاب نازل ٿيندو جو ساري عمر پڇتائيندين ٿو!“

نيٺ دل تي پٿر رکي، هن پنهنجو پيارو پٽ، گجرات وڃي شاهہ دولي جي مجاورن جي حوالي ڪيو. هن ايترو رنو ۽ هن واقعي جو هن تي ايڏو اثر پيو جو پورا ٻارهن مهينا بستري داخل رهي. چرڻ پرڻ جي طاقت بہ ڪانہ رهيس. هوءَ هڪ گهڙيءَ لاءِ بہ پنهنجو پٽ وساري نہ ٿي سگهي. هوءَ عجيب سپنا ڏسندي هئي. شاهہ دولو هنجي تصور ۾ هڪ وڏو ڪئو بڻجي ظاهر ٿيندو هو، جو هنجي ماس کي تيز ڏندن سان ڪتريندو هو. هوءَ وٺي رڙيون ڪندي هئي ۽ پنهنجي گهر واري کي چوندي هئي: ”مونکي بچايو.... ڏسو ڪئو منهنجو ماس پٽي رهيو آهي.“

ڪڏهن هوءَ ڏسندي هئي ڇڻ تہ هنجو پٽ ڪئن جي پر ۾ داخل ٿي رهيو آهي، هوءَ هن کي ٻاهر ڪيڻ جي ڪوشش ڪري ٿي تہ وري پر اندران وڏا ڪئا هن کي اندر ڇڪين ٿا، جنهنڪري هوءَ هن کي ٻاهر ڪڍي نہ ٿي سگهي. ڪڏهن هنجي نظرن سامهون اها ڇوڪري ٿي آئي جا قوهہ جوانيءَ ۾ هئي ۽ جنهن کي هن شاهہ دولي جي روضي جي هڪ حجري ۾ ڏٺو هو. سلما ڪلڻ ٿي لڳي، پر توري دير ۾ وري رئڻ ٿي شروع ڪيائين، ۽ ايترو ٿي رنائين جو هنجي مڙس

نجيب جي سمجهہ ۾ ئي نہ ٿي آيو تہ ڪيئن زال کي پرچائي.

سلما کي هر هنڌ ڪٿا ٿي نظر آيا: بستري تي، رڌڻي ۾، ڪرسين تي ۽ خود پنهنجي بدن تي. وقتي تہ هن کي ائين محسوس ٿيندو هو تہ هوءَ خود ڪٿي آهي، هنجي نڪ مان سنگهہ وهي رهي آهي، هوءَ شاهہ دولي جي مزار جي هڪ حجري ۾ بند آهي، هنجو مٿو تمام ننڍڙو آهي ۽ هوءَ اهڙي قسم جون حرڪتون ڪري رهي آهي جو ڏسندڙ کلي کلي کيرا ٿيو ٿا پون.

هنجي حالت رحم جوڳي هئي. وقت اڏامندو رهيو. نيٺ هنجي طبيعت ڪجهہ سڌري. نجيب کي ڪجهہ خاطري ٿي. هن کي چڱيءَ طرح ڄاڻ هئي تہ سندس گهر واريءَ جي اگهائيءَ جو اصل ڪارڻ ڪهڙو آهي. پر هو ضعيف اعتقاد انسان هو. هن کي پنهنجي اولاد کي صدقي جي ٻڪري بنائڻ ڪري ڪو بہ ارمان ڪونہ هو. جو ڪجهہ ٿيو هو، ان کي هن صفا صحيح ٿي سمجهيو. هن تہ اهو ئي ٿي سوچيو تہ جو ٻار پيدا ٿيو هو، سو سندس نہ ”پر شاهہ دولي جو هو.“

جڏهن نجيب چوندو هو تہ ”پياري، پنهنجي ٻار کي وساري ڇڏ، اهو تہ صدقي جو ٻار هو.“ تڏهن سلما جواب ڏيندي هئي: ”مان اهو مڃڻ لاءِ تيار نہ آهيان. مان هاڻي ساري ڄمار پنهنجي مامتا تي لعنت وجهندي رهندس. مون ايڏو وڏو گناهہ ڇو ڪيو جو پنهنجي جگر جو ٽڪرو مجاورن جي حوالي ڪيم. اهي مجاور ماڻهو تہ ٿي نہ ٿا سگهن.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ ڏينهن هوءَ غائب ٿي وئي. سڄو گجرات پهتي. پنهنجي ٻٽ جي باري ۾ پڇا ڳاڇا ڪيائين. مگر ڪا به خبر ڪانه مليس. آخر مايوس ٿي موٽي آئي، ۽ مڙس کي چيائين ته ”مان اڪيلي ٻٽ کي ياد نه ڪنديس.“ ياد ته هوءَ ڪندي رهي، پر دل ئي دل ۾. ٻار جي ڳل جو ڪارو داغ هنجي دل جو داغ بنجي چڪو هو.

هن کي ڏيءُ ڇائي. هنجي شڪل، هنجي ٻهري-ن ٻار سان ملندڙ جلندڙ هئي. هنجي ڳل تي ڪارو نشان ڪونه هو. هنجو نالو هن مجيبان رکيو ڇو ته هن پنهنجي ٻٽ جو نالو مجيب سوچيو هو. هوءَ اڪثر مجيبان جي ڳچي تي سرمي سان ٽڙ بنائيندي هئي. ان ڪانپوءِ هن کي ٻه ٻٽ ڄاوا. هنجو خاوند بيحد خوش هو.

هڪ لڳا سلما کي ڪنهن وهاڻ تي گجرات وڃڻو پيو. هن وري به پنهنجي ٻٽ جي تلاش ڪئي، پر ناڪامي نصيب ٿيس. هن فرض ڪيو ته هو مري ويو. انڪري هن ختمو ڪيڙايو. ٻاڙي وارا حيران هئا ته هي ڪنهن جي موت جو ماتم آهي. ڪن هن کان پڇيو به، پر هن ڪو جواب ڪونه ڏنو. سانجهيءَ جو هوءَ پنهنجي ڏهن سالن جي ڌيءَ کي هٿ کان جهلي ڪوٺيءَ ۾ وٺي وئي، سرمي سان هنجي ساڄي ڳچي تي سياهه داغ بنايائين، ۽ ان کي دير تائين چمندي رهي. فاتح خواني ڪرائڻ کانپوءِ هنجو هينئون هلڪو ٿي پيو هو. هن پنهنجي تصور ۾ هنجي هڪ تربت پڻ ٻڌائي هئي، ۽ تصور ۾ ان تي گل پڻ چاڙهيندي رهندي هئي.

هنجا ٽئي ٻار اسڪول ۾ پڙهندا هئا. صبح جو سلما

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هنن کي سنبرائيندي هئي. هر هڪ کي نيرن ڪرائيندي ۽ وهنجاريندي سينگاريندي هئي. جڏهن هو هلڻ ويندا هئا تہ هڪ لمحي لاءِ هن کي مجيب جو خيال ايندو هو.

هڪ ڏينهن هنجا ٽيئي ٻار ڀڄندا آيا ۽ چوڻ لڳا:

”امان، اسين تماشو ڏسڻ ٿا چاهيون.“

”ڪهڙو تماشو؟“ هن ڏاڍي پيار مان پڇيو.

”هڪ ماڻهو تماشو ٿو ڏيکاري.“ وڏي ڇوڪريءَ جواب ڏنو.

”چڱو هن کي سڏي اچو، پر گهر اندر نہ اچي، ٻاهر ئي تماشو ڏيکاري.“ سلما چيو.

ٻار ڊوڙندا ويا ۽ ان آدميءَ کي سڏي آيا. ڪجهہ ڏسندا رهيا. جڏهن اهو ختم ٿيو تہ هن مجيبان ماءُ وٽ آئي تہ پيسا ڏي. ماءُ پنهنجي هٿن سان پائلي ڪڍي دروازي وٽ آئي. اتي شاهہ دولي جو هڪڙو ڪُئو عجيب احمقاڻي انداز ۾ پنهنجو منهن لوڏي رهيو هو. سلما کي کل اچي وئي. ڏهہ ٻارهن ٻار هنجي چوڌاري بيٺا هئا ۽ خوب ٽهڪ ڏئي شور مچائي رهيا هئا. سلما اڳتي وڌي شاهہ دولي جي هن ڪُئي کي هٿ ۾ پائلي ڏيڻ چاهي تہ هڪدم هنجو هٿ ائين پوئتي هٽي ويو جڻ تہ بجليءَ جي ڪليل تار سان لڳو هو.... ان ڪُئي جي ساڄي ڳل تي ڪارو داغ هو. سلما غور سان هن طرف نهاريو. هنجي نڪ سان سنگهہ وهي رهي هئي. سلما هن شاهہ دولي جي ڪُئي کي هٿ کان پڪڙيو ۽ اندر وٺي وئي. دروازو بند ڪري هن کي چميون ڏنائين ۽ پيار ڪيائين. هيءُ سندس مجيب هو، پر اهڙيون

بيوقوفيءَ واريون حرڪتون پئي ڪيائين، جو سلما جي غمگين دل مان به کلڻ جا اهڃاڻ ڦٽي ٻاهر نڪتا.

هن مجيب کي چيو: ”پٽ، مان تنهنجي ماءُ آهيان.“

شاهه دولي جو ڪنو بيوقوفن وانگر ڏند ڪڍي کلڻ، نڪ مان وهندڙ سنگهه، پنهنجي ٻانهن سان اگهي ۽ هٿ ٻاهر ڪڍي چيائين: ”هڪ پيسو!“

ماءُ پنهنجو پٽون کوليو، ٻه هنجي نيٽن جا درياهه اول ٿي کلي چڪا هئا. هن سؤ رپئي وارو نوٽ ڪڍيو ۽ وجي ان شخص کي ڏنائين، جو هن جو تماشو ڏيکاري رهيو هو. هن انڪار ڪيو ته اهتري گهٽ قيمت ۾ هو پنهنجي روزيءَ جو وسيلو وڪڻي نه ٿو سگهي.

سلما آخر هن کي پنجن سون ۾ راضي ڪيو. هيءَ رقم ادا ڪري جڏهن هوءَ اندر گهڙي تڏهن مجيب غائب هو. مجيبان هن کي ڇڏايو نه هو پوئين دروازي مان کسڪي ويو.

سلما جو انگ انگ پڪاريندو رهيو ته ”مجيب موٽي اچ!“ پر هو وري ڪڏهن به نظر نه آيو.

ٺٽو: ٤- جولاءِ ١٩٥٢

مارئي: آڪٽوبر ١٩٥٩

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سامرسيٽ ماهام (انگلنڊ)

منڊڙي جي دعا

هن هڪ ڏينهن انجيل ۾ پڙهيو تہ "جيڪڏهن توهانجو ايمان پڪو آهي تہ سچي دل سان دعا گهري، جبل کي بہ پنهنجي جڳهہ تان هٽائي سگهو ٿا."

هونءَ تہ هيءَ آيت بہ ٻين آيتن وانگر هنجو خاص ڌيان ڪونہ ڇڪي ها، پر اتفاق سان ٻئي ڏينهن ديول ۾ پادريءَ بہ اهائي آيت پڙهي ۽ ان جو تفصيل سان تفسير بيان ڪيو تہ ايمان واري جي هر دعا قبول پوي ٿي. اهو ٻڌڻ سان هن جي اندر ۾ آنڌ مانڌ مچي وئي.

ڦلپ جي عمر پندرهن سال هئي. يتيم هجڻ ڪري هنجي پرورش هنجي چاچي وليم ٻئي ڪئي. وليم پادري هو. چاچي جي اثر ڪري هن کي مذهبي تعليم ڪافي ملي هئي. هو هن عمر ۾ ئي بائيبل سوسائٽيءَ جو ميمبر بنيو هو. روزانو انجيل جو دور ڪندو ۽ ديول ۾ عبادت لاءِ باقاعدگي سان ويندو هو. هڪڙي پير ۾ نقص هجڻ ڪري هو ڇائي ڄم کان منڊو هو.

ديول مان موٽي، هن وري انجيل کولي ساڳي آيت بار بار پڙهي، ان جو مطلب سمجهڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو. هن کي پڪايو ويو هو تہ انجيل جي ڪن ڇوٽين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي باطني معنيٰ ظاهري معنيٰ کان مختلف ٿيندي آهي.
هو انجيل کڻي چاچي وٽ ويو.

”چاچا ولِيم، هن آيت جو مطلب اهو ئي آهي، جيڪو ان جي لفظن مان ظاهر آهي؟“ فلپ دريافت ڪيو.

”ڪهڙي آيت؟“

”هي تہ جيڪڏهن توهان ايمان وارا آهيو تہ جبل کي بہ پنهنجي جڳهہ تان هٽائي سگهو ٿا.“

”جيڪڏهن انجيل ۾ ائين آهي تہ ضرور ائين ٿيندو.“
فلپ جي چاچي، جا بہ پريشان وٺي هئي، تنهن وهم ئي جواب ڏنو.

فلپ چاچي پادريءَ ڏانهن جواب واسطي نهاريو.

”اها تہ يقين ۽ ويساهہ جي ڳالهہ آهي.“ وليم چيو.

”توهانجو مطلب آهي تہ جيڪڏهن ڪنهن جو خدا ۾ پورو اعتقاد آهي تہ هو جبل کي بہ چوري سگهي ٿو؟“

”بيشڪ، بيشڪ!“

فلپ کي ڪهربل خاطري ملي وئي.

هو پوءِ پنهنجي سمهڻ جي ڪمري ۾ ويو. هنجو ڪمرو ڏاڍو ٿڌو هوندو هو. ٿڌ جي ڪري هو ٺرڪڻ لڳو. هنڌ ۾ گهڙڻ کان اڳ هو گوڏا کوڙي سجدي ۾ ڪري پيو. هن پوري يقين ۽ ايمان سان نيزاري ڪري دعا گهري: ”يا خدا، منهنجي منڊائپ دور ڪر!“

هو ڪيترو وقت سجدي ۾ پيو رهيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن کي خبر هئي ته هنجو ايمان مڪمل ۽ خدا ۾ پورو اعتقاد آهي. صبح جو به عبادت کانپوءِ هن خدا کان ساڳيو سوال ڪيو، ۽ ان معجزي جي تاريخ به مقرر ڪيائين:

”اي اتاهه طاقت جا مالڪ! منهنجا پيارا پروردگار، اسڪول وڃڻ واري ڏينهن تائين منهنجي هيءَ چنگهه، درست ٿي وڃي!“.... جبل چورڻ جي مقابلي ۾ ته هي صفا معمولي عرض هو.

اڄا ٿيندرهن ڏينهن اسڪول کان موڪل هئي.

هو خوش هو جو هن کي پنهنجي هڪ وڏي مسئلي جو حل ملي ويو هو. منڍائپ هنجي زندگي زهر بنائي رکي هئي. انڪري ٿي ڪمتريءَ جي احساس جو شڪار ٿيو هو. اسڪول ۾ شاگرد ڇيڙائيندا هئس. ڪا راند روند ڪري ڪونه سگهندو هو. ڪنهن ميڙ يا دعوت ۾ وڃڻ کان ڪيٻائيندو هو.

شام جو به هن سجدي ۾ ڪري ساڳي دعا پني ۽ وري رات جو سمهڻ مهل به. اها پڪ ڳالهه به هنجي ذهن ۾ ايرندي رهي ته حضرت يسوع مسيح دعا ڪري بيمارن کي تندرست ۽ اندن کي سڄو بنايو هو.

هنجو ايمان پڪو هو، انڪري هو موڪل ختم ٿيڻ واري ڏينهن جو بيچينيءَ سان انتظار ڪرڻ لڳو ان سوچ ۽ انتظار دوران هڪ ڏينهن هو دل ئي دل ۾ مرڪيو.... هو تصور ئي ۾ ڏسڻ لڳو ته هنجو چاچو هن کي ڏاڪڻ تان تڪڙو لهندو ڏسي پنهنجي

اڪين تي اعتبار نہ ٿو ڪري. وري هنجي چاهيءَ ۾ چاهيو هئي ڪُڏجي بزار سان هن واسطي ٻوٽن جو جوڙو خريد ڪرڻ خاطر جلدي جلدي روانا ٿين ٿا.... اسڪول ۾ سڀ شاگرد هن کي ڏسي ڏندين آڱريون ڏين ٿا.

”فلپ، تنهنجي پير جو ڇا ٿيو؟“ هو سڀ پڇن ٿا.

”او، اهو هاڻي نيڪ آهي!“ هو بيپرواهيءَ سان جواب ڏئي ٿو.... هو فوٽ بال کيڏڻ لائق ٿيندو. هن جي دل خوشيءَ کان ٽپا ڏيڻ لڳي جڏهن هن پاڻ کي ٻين کان ڊوڙ ۾ اڳتي وڌي ويندو ڏٺو. هن پاڻ کي ٻين راندين ۾ ٻئي ٻارو وٺندي ڏٺو. هو صفا ٻين جهڙو ٿي ويندو. ڪو بہ هنجي منڊي ٽنگ ڏانهن ڪونہ گهوريندو....

هو تن ۾ من لڳائي دعا گهرندو ۽ عبادت ڪندو رهيو. هن جي دل گمان کان پاڪ هئي. هن کي خدا جي وعدي ۾ پورو يقين هو.

نيٺ اها رات بہ اچي وئي. ٻئي ڏينهن اسڪول کلڻو هو. هو جوش خروش ۾ هو. سمهڻ لاءِ پنهنجي ڪمري ۾ ويو. سردي بہ ڏاڍي هئي. ٻاهر برف پئي

پئي، هنجا هٿ پير ٺري سَنُ ٿي ويا هئا. هو بستري ۾ گهڙڻ کان اڳ سجدي ۾ ڪري پيو ۽ پوري نياز ۽ خلوص سان دعا گهريائين. پوءِ ياد اچي ويس تہ انجيل ۾ آهي تہ جو شخص دعا گهرڻ وقت پنهنجي بدن کي ايذاءُ ۾ رکي ٿو، ان تي خدا جلدي مهربان ٿئي ٿو. سو ڇا ڪيائين جو قميص ۽ ڪوٽ لاهي اگهاڙي سرير سان عبادت ڪرڻ لڳو. سڄو پئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏڪيو.

هنڌ ۾ ڪجهڙن وقت هنجو بدن ٺري برف ٿي ويو هو، ۽ اهتري تڪليف ٿيس جو ڪا مهل ته اک ٻوٽي نه سگهيو. صبح جو نوڪرياڻيءَ ڏونڊاڙي اچي اٿاريس. چند ڦوڪ ڪندي نوڪرياڻي دستور موجب هن سان ڳالهائيندي رهي، پر فلپ ڪو جواب ڪونه ٿي ڏنو. هو ڪنهن ٻي دنيا ۾ هو. هن کي يڪدم ياد اچي ويو هو ته اهو صبح رواجي نه پر هڪ مبارڪ معجزي وارو صبح آهي. هنجي دل خوشي ۽ شڪرگذاريءَ سان ڀرپور هئي.

پهرين خيال آيس ته پير کي هٿ لائي ڏسي، جنهن جي ڏنگائي هاڻي دور ٿي وئي آهي. پر وري اتي ئي ويچاريائين ته ائين ڪرڻ خدا جي وڏائي ۽ مهربانيءَ ۾ شڪ آڻڻ جي برابر ٿيندو. هن کي خاطري هئي ته هنجو پير سچو ۽ درست ٿي ويو آهي.

نيٺ اٿيو. ٻئي پير زمين تي کوڙيائين. پر منڊي چنگهه وارو پير کڻي نه سگهيو. پوءِ پير ڏانهن نهاريائين ۽ هميشه وانگر منڊ ڪائيندو منڊ ڪائيندو ڏاڪڻ تان هيٺ لهي لڳو.

حيدرآباد: ٦- فيبروري ١٩٦٣
نئين زندگي: مئي - ١٩٦٥

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نجم عباسيءَ جا اڄ ڏينهن

ڇپيل ڪتاب

1. طوفان جي تمنا (ڪهاڻيون)........................ ١٩٦٩ع
2. پٿر تي ليڪو (ڪهاڻيون).......................... ١٩٧٣ع
3. ڳاڙهو لالٽين (ڊراما)............................. ١٩٧٤ع
4. جيڪي منهنجي من ۾ آهي (ڪهاڻيون).............. ١٩٧٧ع
5. ناڳڻي (ڪهاڻيون)................................. ١٩٧٨ع
6. ايڏو سور سهي (ڪهاڻيون)......................... ١٩٧٨ع
7. مون هن ڳايو هو (شاعري)......................... ١٩٧٩ع
8. ڏئي اڻ ڏٺل (آتم ڪهاڻي)......................... ١٩٨٠ع
9. رشتا ناتا (ڪهاڻيون).............................. ١٩٨١ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هرنانڊو ٽيليز (اسپين)

گنجي

گهڙڻ وقت مون ڪجهہ نہ چيو. مان پنهنجي پاڪي روميءَ تي نڪي ڪري رهيو هوس. جڏهن هنڪي سڃاتم تڏهن ڏڪڻي وٺي ويم، پر هن اهو محسوس نہ ڪيو. پنهنجي گهٻراهٽ لڪائڻ جي خيال کان مان پاڪي تيز ڪندو رهيس. پنهنجي آڱوٺي سان انجي تيزاڻ پرکيم، ۽ پوءِ انکي روشنيءَ سامهون جهليم. اتي هن گولين پريو پئو، جنهن مان پستول واري ٿيلهي لڙڪي رهي هئي، سو ڇوڙيو، اهو ڪري پٽ تي لڪل ڪيليءَ ۾ وڌائين، ۽ ان مٿان پنهنجي فوجي ٽوپي ٽنگيائين. پوءِ منهنجي طرف مڙي، پنهنجي ٽاءِ جي ڳنڍ ڍري ڪندي چيائين، "غضب جي گرمي آهي، جلدي منهنجي شيو ڪر." هو ڪرسيءَ تي ويهي رهيو.

مون اندازو ڪيو تہ هنجي ڏاڙهي چئن ڏينهن جي وڌيل هئي. اهي گذريل چار ڏينهن اسانجي ٽولي جي ڳولا ۾ وٽ پڪڙ ۾ لڳايا ويا هئا. آس جي اثر ڪري هنجي منهن جو رنگ ٽامي جهڙو ٿي ويو هو. مان گرم پاڻيءَ ۾ برش پوڙي، صابڻ جي ٽڪيءَ تي ڦيرڻ لڳس. گنجي ٿهڻ لڳي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن چيو، ”منهنجي پيءُ سائين جي ڏاڙهي بہ اهتري ئي وڏي ٿيل هوندي.“

مان ڪجهہ بہ ورندي ڪين ڏيئي سگهيس.

”مگر اسين پنهنجي مهم ۾ ڪامياب ٿيا هئاسون. مئڪ سردار کي هٿ ڪيو سون. ڪن جا لاش آندا سون ۽ ڪن کي جهنگ ۾ ڀڄڻ تي مجبور ڪيو سون. هو جلد ئي سڀئي موت جو منهن ڏسندا.“

”تو هان ڪيترن ڄڻن کي گرفتار ڪيو؟“ مون پڇيو.

”ڇوڏهن. اسانکي جهنگل ۾ ڪافي اندر وڃڻو پيو. اسانکي پڪ آهي تہ انهن مان ڪو بہ اسانجي هٿن کان بچي ڪونہ سگهندو. ڪو بہ نہ.“

ڪرسيءَ تي ٽيڪ ڏيئي هو ماٺي ڇڪيو، ۽ منهنجي هٿ ۾ ڪجهہ ڏيکاريل برش ڏانهن نهارڻ لڳو. مونکي اڄا هڪڙي چادر ڏيکاريل هئي. هنجي ڳالهين مون ۾ بي آرامي پيدا ڪري ڇڏي هئي. خالي مان چادر ڪڍي پنهنجي گراهڪ جي ڪنڌ جي چوڌاري ويڙهي ڇڏي. هو ڳالهائيندو رهيو. شايد هن سمجهيو پئي تہ مان سندس پارٽيءَ جو هم خيال آهيان.

”اسانجي هن ڪارنامي ڪري شهر وارن ڇڱو سبق حاصل ڪيو هوندو.“

”ها.“ مون هنجي ڳچيءَ ۾ پيل ڪپڙي پنهان ڪنڌ ڏيندي چيو.

”ڪيئن ٿو ڀانئين، ڇگي مڙسي ڪئي سون نہ؟“

”برابر سائين.“ برش کڻي لاهہ منهن تي پاسي ڪندي

مون ورائيو.

شايد تڪ پچڻ واسطي هن اکيون پوري ڇڏيون، ۽ صاحب جي وٺندڙ ٺڏاڻ جو انتظار ڪرڻ لڳو. هو منهنجي اهترو ويجهو ڪڏهن بہ نہ آيو هو. جنهن ڏينهن هن، ڇٽن باغين کي ڦاسي ايندي ڏسڻ لاء، شهر جي مڙني ماڻهن کي اسڪول جي اڳڻ ۾ گڏ ٿيڻ جو حڪم ڏنو، ان ڏينهن فقط هڪ ڪن لاء هو منهنجي سامهون آيو هو. پر ڇپرڻ لاشن جي هيبتناڪ نظاري مون کي ان شخص جي چهري ڇڪاس ڪان باز رکيو، جنهنجي هدايتن هيٺ اهو سيڪجهہ ٿيو هو. اهو چهرو جو هيئنر منهنجي هٿن ۾ اچڻ هو جي چهرو ڪنهن بہ صورت ۾ اڻ وڻندڙ چهرو نہ هو؛ ۽ ڏاڙهي، جنهنڪري هو پنهنجي اصلي عمر ڪان وڏو لڳي رهيو هو، سا پڻ هن کي خراب نٿي لڳي. هنجو نالو هو ڏاريس، ڪپتان ڏاريس. ماڻهو ڪو روشي ڪوڙيو هو، ورنہ پڻي ڪنهن کي اهڙو خيال ڪيئن اچي ها، جو باغين کي اگهاڙو ڪرائي، هنجي جسم جي جدا جدا حصن کي نشانو بڻائي، گولين ڇٽڻ جي مشق ڪرائي ها. مون صاحب جو پهريون تهہ لڳائڻ شروع ڪيو. اکين بند هوندي، هو ڳالهائيندو رهيو. ”ڪل اهڙو آهيان جو جهٽ ننڊ وٺي وڃي، پر اڄ مون کي ڪجهہ ڪجهہ ڪرڻو آهي.“

برش وارو هٿ روڪي، مون ظاهري بيپرواهيءَ سان پڇيو، ”باغين کي شوٽ ڪرڻ جي سلسلي ۾؟“

”هائو.“

مون برش ڦيرائڻ شروع ڪيو. منهنجا هٿ وري ڏکڻ لڳا. پر شايد هن ڪري ان جو پتو پئجي ڪونہ ٿي سگهيو، ۽ اها ڳالهہ منهنجي فائدي واري هئي. منهنجي دل چاهيو ٿي تہ هو مون وٽ اچي ٿي نہ ها. ممڪن آهي تہ منهنجي ڊر وارن مان ڪيترن ئي هنگي دڪان ۾ داخل ٿيندي ڏٺو هجي. گهر آئل، پوءِ هو دشمن ڇو نہ ڪئي هجي، هن سان برائي ڪرڻي ناهي. هو منهنجو گراهڪ ٿي آيو هو، ۽ مونکي هجي سوب لاهڻي هئي، اڄ ٿي جيئن ڪنهن بہ ٻئي گراهڪ جي لاهجي، خيال ۽ خبرداريءَ سان جيئن هنگي ڪا رهنڊ نہ اچي، ڪٿان بہ رت جو ڦڙو نہ نڪريءَ اهو بہ ڏسڻو هو تہ هنجي چمڙي صاف ستري ۽ لسي ٿي وڃي، ۽ انتي ابتي پاسي هٿ گهمائڻ سان ڪٿي واز نہ لڳي. اهو صحيح آهي تہ مان ڳجهہ ڳوٺ ۾ باغي هوس، پر ساڳئي وقت هڪ ديانتدار حجم بہ هوس مونکي پنهنجي ڌنڌي ۾ قابليت تي ناز هو. چار ڏينهن نہ لڳل سنوارت تي مون لاءِ پنهنجو جوهر ڏيکارڻ جو موقعو هو.

پاڪي ڪولي مون هڪ پاسي ڪان ڏاڙهي ڪوڙڻ شروع ڪئي. پاڪي ڏاڍو سئو ڪم ڪري رهي هئي. هنجي ڏاڙهي سخت ۽ کهري هئي. پاڪيءَ ڪرڙ ڪرڙ جو مخصوص آواز ڪندي لاباڙو وجهندي رهي. ذرو ذرو ٿي چمڙي ظاهر ٿيڻ لڳي. وارن گڏيل گجي پاڪيءَ جي ڦر تي ڪٺي ٿي وئي. اها آکهي، مون پاڪيءَ کي وري چاملي پٽي تي تکو ڪيو. مان پنهجي ڪم ۾ ماهر هوس ۽ ماهر وانگرڪم ڪري رهيو هوس.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن شخص، جنهن هيل تائين اکيون بند رکيون هيون تنهن هنهر کوليون ۽ چادر هيٺان هٿ ڪڍي ڳڻتي جي ڪـوڙيل حصي کـي لڳائـي ڏٺائين. پوءِ چيائين ”اڄ ڇهين بجي اسڪول ۾ اچجانءِ.“

”ورَي ۾، ان ڏينهن وارو تماشو ٿيندو؟“ مون هرا سجي پڇيو.

”شايد انکان بہ وڌيڪ مزيدار.“

”ڇا رٿيو اٿو؟“

”اچانڪ ڇڙي نٿو سگهان. پرهالکي ڇگو ونلرائيندا سين.“

هو وري پوئتي جهڪيو ۽ اکيون پوري ڇڏيائين. مان پاڪي هٿ ۾ جهلي هنجي ويجهو ٿيس.

”ڇا توهان سيني کـي سزائون ڏيـڻ جو ارادو رکو ٿا؟“ مون ڊڄندي ڊڄندي دريافت ڪيو.

”ها هڪ ڪي.“

”هنجي ڇهري ني صابڻ سڪي رهيو هو، انڪري مونکي جلدي ڪرڻي هئي. مون درسـنيءَ ۾ پاهر رستي طرف نگاهہ ڪئي. اهو جيئن هموشہ هوندو آهي ائين ئي هو. پسار جي دڪان ۾ بہ چار پڪهون ويٺيون هيون. کهڙيال ڏانهن ڏٺم. شام جا بہ لـڳي ويہ منٽ ٿيا هئا. مون هن جو پيو ڳل شروع ڪيو.

سوچڻ لـڳس، هن کي پادرين ۽ شاعرن وانگر ڏاڙهي ڇڏائڻ کپي. اها هن کي نهندي بہ، ۽ گهڻا ماڻهو هن کي سڃاڻي بہ ڪونہ سگهندا، ۽ ائين هن کي پنهنجي فرض جي ادائيگيءَ ۾ سولائي ٿيندي. مان هاڻي هن جي ڳچيءَ ويجهو پاڪي هلائي رهيو هوس. هتي خبرداريءَ کان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪم وڌو آهي، جو نہ اني چمڙي نرم ۽ کهنجن واري
ٿئي ٿي. ٿوري بہ بيخياليءَ ڪري جهڪ اچي ٿي سگهي.
۽ اهڙي غلطي هڪ سٺي حجم جي شايان شان ناهي.
هيءَ تہ وري اسامي بہ اوچي درجي واري هئي.
اسان جي ڪيترن ساٿين کي هن شوٽ ڪرايو هو؟
اسان جي ڪيترن ساٿين کي هن ڪيترا ڪرايو هو؟
بهتر آهي تہ هينئر اهي ڳالهيون نہ سوچجن. ٽاربس کي
اها خبر ڪونہ هئي تہ مان سندس دشمن آهيان، ۽ نہ
وري ٻين عملدارن کي اها سڌ هئي. اهو اهڙو راز هو
جنهن مان تمام ٿورا واقف هئا. ان ڪري مان انقلابين
کي اهڙا اطلاع ڏئي ٿي سگهيس تہ ٽاربس شهر ۾ ڇا
پيو ڪري، ۽ باغين کي گرفتار ڪرڻ لاءِ هن جون
ڪهڙيون رٿون آهن. پر مان پنهنجي ساٿين کي اهو
ڪهڙي نموني سمجهائيندس تہ ڪيئن هو منهنجي ڇنبي
۾ آيو، پر مون هن کي صحيح سلامت ۽ صاف آجري

ڇهري سان ڇڏي ڏنو!
ذري ڪهٽ سڄي ڏاڙهي صاف ٿي چڪي هئي.
هينئر هو اکين ڪان ننڊو نظر اچي رهيو هو. اهوئي تہ
اسان جي هنر جو ڪمال آهي. مان تہ وري هڪ ماهر
حجم آهيان، شايد سڄي شهر ۾ اول نمبر. منهنجي آستري
ٽاربس کي نئين سر جواني بخشي ڇڏي. باقي ڪاڏي پيءَ
هيئان ڪجهہ رهيل هئي. پر ان ٿي تہ شهہ رڳ هئي....
پولا ايتري ڪرسي آهي ڇا؟ ٽاربس کي بہ ضرور مون وانگر
پگهر اچي ويو هوندو پر هو پڇي ڪونہ ٿو. هو بُردبار

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ماڻهو آهي. هو ايترقدر سانتيڪو آهي جو اڃا تائين اهو به ڪونه ٿو سوچي ته هن کي اڄ شام جو ڦيڏين مان ڪهڙو وهل وهائڻو آهي. هيڏانهن مان آهيان جو چٽيءَ طرح ڪجهه سوچي به نٿو سگهان.

ڪوهه، ڪي ڪٿي ڪٿي ته اڄي شڪارين جي گهر. پر مان انقلابي آهيان، قاتل نه آهيان. هن کي قتل ڪرڻ ڪهڙو نه سولو ٿيندو. هو آهي به نه قتل ڪرڻ جي لائق. ڇا؟.... ڪ؟.... نه، نه! اها ته سراسر احمقپائي آهي. قتل ڪنهن به صورت ۾ صحيح فعل نه آهي. قتل مان آخر حاصل ڇا ٿو ٿئي؟ ڪجهه به نه! اهڙا پيا اچيو وڃن، ۽ اڃا به پيا. بدلي مٿان بدلو وٺندا رهن، رتوڇاڻ ٿيندي رهي تان جو رڳو رت جو درياهه وڃي بچي.

مان اک ڇنڀ ۾ 'زپ، زپ' ڪري هي ڪلو ڪٽي سگهان ٿو، جو ته هن جون اکيون بند آهن ۽ ٻاڪيءَ جي ور جي چمڪاٽ يا منهنجي اکين جو چمڪو ڏسي نٿو سگهي.

پر مان ته سچي پچي خونيءَ وانگر ٽڙڪي رهيو آهيان هنجي ڪڇيءَ مان رت فوهاري وانگر ڌم سان وهي نڪرندو، ۽ چادر، ڪرسي، منهنجي هٿن ۽ فرش کي رنگي ڇڏيندو. دروازو بند ڪرڻو پوندو. رت پٽ تي ريلا ڪندو وهندو رهندو ۽ در جي هيٺان وٺيءَ مان وهي گهٽيءَ ۾ پهچندو. مون کي يقين آهي ته هڪڙو زوردار ڌڪو، هڪڙو اونهو چيد، سور پيدا ڪرڻ ئي ڪونه ڏيندو. اٿين هنکي ايڙا پو گهڙي ڪانه پوندي.

پر مان لاش ڪيڏانهن ڪندس؟ ڪٿي لڪائيندس؟ پوءِ مون کي هتان ڀڄڻو پوندو. سڀڪجهه هتي ڇڏي،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿيون ٿي پرديس ۾ وڃي پناهہ وٺڻي پوندي، پر هو منهنجي ڪنڌ اينڊا ۽ نيٺ ڪولي لهندا. ’ڪپتان ناريس جو قاتل .... هن، هنجي ڏاڙهي ڪوڙهندي ڳلو ڪپي ڇڏيو .... بزدلن وارو ڪارنامو.‘

پر منهنجي جماعت وارا چوندا، هن اسان سڀني جو بدلو ورتو. هن جو نالو سدائين ياد رهندو. هو شهري حجم هو. ڪنهن کي به خبر ڪانہ هئي تہ اسانجي حق ۾ لڙي رهيو هو.

پر اهو سڀڪجهہ ڇالاءِ؟ سورمو بڻجڻ لاءِ يا خوني؟ منهنجي تقدير جو مدار هن ٿر جي ڌار تي آهي. مان پنهنجي هٿ کي ٿورو وڌيڪ موڙيان، ياڪيءَ کي ذرا زيادهہ دٻائي اندر لنبي سگهان ٿو. ڇمڙي تہ ريشم يا ربڙ وانگر چيرجي ويندي. انساني چمڙيءَ کان وڌيڪ نازڪ شيءِ بہ ٻي ڪا ٿي نٿي سگهي. ان ۾ رت ٻاهر نڪرڻ لاءِ هڪيو نڪيو، جهجهي انداز ۾ موجود رهندو آهي. هن جهڙو تکو اوزار ڪڏهن بہ ناڪامياب نہ ويندو. هيءَ تہ منهنجي بهترين ياڪي آهي.

پر مان خوني بڻجڻ نٿو گهران، نہ ساڻين. تون مون وٽ سنوارت ٺهرائڻ آئين تہ مان بہ پنهنجو ڪم عزت ۽ ايمانداريءَ سان ڪندو آهيان. مان پنهنجا هٿ خون ۾ رنگڻ نٿو چاهيان. انهن تي ڳجهي تي سوڀي. تون جلاد آهين، مان حجم آهيان. دنيا ۾ هر شخص کي پنهنجو پنهنجو ڪم سونپيو ويو آهي.

هنجي ڪاڏي بہ هڏي صاف ۽ لسي ڪوڙجي چڪي هئي. هو سڌو ٿي ويٺو ۽ آئيني ۾ نهاريائين. هن پنهنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هٿ جي نري ڳلن تي هئي. چمڙي نازڪ ۽ توانائي محسوس ٿي.

”مهرباني.“ هن چيو.

هو پنهنجو هٿ، پستول ۽ ٽوپي کڻي لاهه ٽنگڻي طرف ويو. منهنجو رنگ ضرور پيلو پئجي ويو هوندو. مونکي پنهنجي قميص پگهر ۾ شل محسوس ٿي، ٽارچ بتڪل درست ڪيو، پستول کي ٽمڪهي ۽ سڌو ڪيائين، ۽ وارن کي هٿن سان سنواري ٽوپي پاتائين. سوٽ جي کيسي مان ڪيترائي سڪا ڪڍي مون کي منهنجو اجورو ڏنائين، ۽ دروازي ڏانهن روانو ٿيو. در وٽ پهچي پٺ گهڙيون بيهي، مون ڏي منهن ورائي چيائين:

”مونکي پڪايو ويو هو ته تون مون کي قتل ڪندين. مان اهو ئي آزمائڻ آيو هوس. پر تون به سمجهي ويو هوندين ته قتل ڪرڻ سولو ڪم ناهي.“

۽ هو ٻاهر نڪري ويو.

حيدرآباد: ٧ - فيبروري ١٩٦٦
سهٽي: ٣ - ٠١ - ١٩٦٧

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

البرٽو موراويا (اٽلي)

گهر کان گهر تائين

اجهو ڳالهه هيئن شروع ٿي: مون کي ڪم تي ڪجهه پري وڃڻو هو. ان ڪري صبح جو ساجهر اٿيس، ۽ فلومينا اڃا ننڊ ۾ پئي هئي جو مان اوزارن جو ٿيلهو ڪلهي تي رکي، آهستي آهستي گهر کان ٻاهر نڪري ويس. مون کي هڪ ٽانڪيءَ جي نلڪن جي مرمت ڪرڻي هئي. ڪم ۾ ٻه ڪلاڪ کن لڳا ۽ اڌ ڪلاڪ ويندي، اڌ ڪلاڪ موٽندي. ڪل ٿيا ٽي ڪلاڪ. هاڻي ٽي ڪلاڪ وقت جي ڪهڙي وقعت آهي. شايد ڪجهه به نه. يا شايد گهڻو ڪجهه. مثال طور مان اهي ٽي ڪلاڪ ڪم ڪندو رهيس، پر منهنجي پٺيان گهر ۾....

پر ترسو. مان توهان کي مُنڍ کان سربستا واقعا ٻڌايان ٿو.

موٽندي، جڏهن گهر کان اڃا ٿورو پنڌ پري هوس ته ڪنهن منهنجو نالو وٺي سڏ ڪيو. ڪنڌ ورائي ڏٺم ته فيڊي هئي. هوءَ اسان جي گهر جي سامهون رهندي آهي. ويچاري فيڊيءَ جون ڄنگهون بيماريءَ ڪري سڄي هاٿيءَ جي ڄنگهن جهڙيون ٿلهيون ٿي پيون آهن. هلڻ ڪري هن کي ايساهي وٺي وئي هئي. سهڪندي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سهڪندي چيائين، ”ڪيترو نہ ڳاڙهو آهي .... پڇا، گهر ڏانهن پيو هلين نہ، مون کي هڪ نوڪري تہ ڪٿائي هل.“

مون چيو، ”ها اماں، وڏي خوشيءَ سان.“

مون کي هڪڙي ڳالهہ ني پنهنجو تيلهو هو ۽ ۽ پٽي هٿ ۾ مائي فيڊيءَ جي نوڪري ڪنيم. هوءَ پنهنجون ٽنين جهڙيون ٽاهيون چنگهون ڪهليندي مون سان گڏوگڏ هلڻ لڳي.

ٿورو هلي پڇيائين، ”فلومينا ڪٿي آهي؟“

مون جواب ڏنو، ”گهر ۾، پيو وري ڪٿي هوندي.“

هن زمين ڏانهن نهاريندي چيو، ”ها ضرور گهر ۾ هجڻ گهرجي، ها ضرور؟“

مون گفتگو جاري رکڻ لاءِ چيو، ”چو ڀلا ضرور؟“

هن ورائيو، ”ها بابا ضرور .... ون ڪيترو نہ ڀالو پولو آهين.“

مون کي شڪ ڪائي ويو ۽ چار ڏڦڙيون ماٺ ڪري پڇيومانس ”ڀالو پولو ڪيئن؟“

”چاڪاڻ تہ مون کي تو تي رحم ٿو اچي.“ هن مون ڏي نهارڻ بنان جواب ڏنو.

”تنهنجو مطلب ڇا آهي؟“

”منهنجو مطلب آهي تہ ڏاڍو خراب زمانو اچي ويو آهي.... اڄ جون عورتون اهي ناهن، جي اسان جي وقت ۾ هونديون هيون.“

”چو؟“

”اسانجي وقت ۾ مرد بنا ڪنهن ڪتڪي عورت کي گهر

۽ اڪيلو ڇڏي ڪم تي وڃي ٿي سگهيو.... پر هاڻي...“
”هاڻي ڇا؟“
”هاڻي ائين ڪونهي.... ڇڏيو يلا مونکي منهنجي نوڪري ڏي. تنهنجون لک مهربانيون.“
هوءَ سهاني صبح جي ساري خوشگواريءَ ۾ زهر پرجي ويو. نوڪري پري ڪري چيومانس، ”ايستائين نہ ڏيندو سانءِ، جيستائين تون سچي حقيقت کولي نہ ٻڌائيندين. آخر فلوميٺا جو هن ڳالهہ سان ڪهڙو واسطو؟“
”مونکي ڪا خبر ڪانهي پر نوڪي ڇتاءُ ڏين ضروري سمجهيم،“ هن ورائيو.
مون رڙ ڪري چيو، ”پر ٻڌاءِ تہ سهين فلوميٺا ڇا ڪيو آهي“
”وڃي ادلجيسا کان پڇ،“ ائين چئي، نوڪري منهنجي هٿ مان کسي، هوءَ اهڙي ڦڙتائيءَ سان ٽڪيون وڪون ڪندي هلي وئي، ڄڻ تہ بيمار ٿي ڪونہ هئي.

(۲)

مون خيال ڪيو تہ هاڻي ڳالهہ جي تہہ تائين پهچڻ کان سواءِ گهر وڃڻ اجايو هو. انڪري يونٽي وري ادلجيسا جي ڳولا ۾ روانو ٿيس. خوش قسمتيءَ سان هوءَ ويجهوئي رهندي هئي. ادلجيسا ۽ منهنجو مڱڻو ٿيو هو، پر پوءِ مون اهو مڱڻو ٽوڙي فلوميٺا سان شادي ڪئي هئي. ادلجيسا اڃا تائين ڪنواري هئي. مونکي شڪ ٿيو تہ شايد هن ئي رقابت وچان فلوميٺا بابت ڪو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

من گهڙت قصو مشهور ڪري بدنام ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.

چار ڏاڪڻيون چڙهي چوٿين ماڙ تي پهتس ۽ ذرا ساڻ هنجي در تي ٺڪ ٺڪ ڪيم. هن بہ اهڙي ابهرائيءَ ساڻ دروازو کوليو جو ذري گهٽ هنجي بوٽ ۾ لڳو هو. هنجي قميص جون ٻانهون مٿي ڪنجيل هيون ۽ هنجي هٿ ۾ ٻهاري هئي. تڪو ٿي پڇيائين، ”جينو چا کپئي؟“

اد لجيسا سنهي ۽ ننڍي ڇوڪري آهي، پر مٿو البت وڏو اٿس ۽ ڪاڪي ٿورو وڏيل. ڪاڪيءَ جي ڪري هنکي ’ڪاري جي راڻي‘ ڪوٺيو ويندو آهي، پر منهن تي اٿين چٽيو هوس تہ چڙي پوندي هئي. مگر مونکي اهڙي ڪاوڙ هئي جو چيو مانس، ”اچا، ڪاري جي راڻي، اها تون ئي آهين جنهن فلومينا تي بهتان مڙهيو آهي تہ هوءَ منهنجي غير حاضريءَ ۾ گهر ۾ هينءَ هونءَ ڪري ٿي.“

هن غصي ساڻ مون ڏي نهاري گهوريو، ”تو فلومينا کي حاصل ڪرڻ چاهيو ٿي ۽ هوءَ توکي ملي.“

مون اندر داخل ٿي هنکي ڏوري ڪان ڪئي جهليو.

پر پوءِ يڪدم چڏي ڏنومانس ڇو تہ هن ڏاڍين اميد ڀرين نظرن ساڻ مون ڏي نهاريو.

”انهيءَ جو مطلب تہ اها ساري تنهنجي ڪرتي آهي؟“

”نہ، مون پنهنجي طرفان ڪجهہ نہ ڪيو آهي، مون تہ جيڪي ٻڌو هو سوئي دهرايو هوم.“

”۽ تو ڪٿان ڀڄو؟“

”نينا وٽان.“

مون ڪجهہ نہ چيو ۽ منهن ورائي ٻاهر نهارڻ لڳس. پر هن منهنجو رستو روڪي، شرير ۽ چيڙائيندڙ نظرن سان ڏسندي چيو، ”۽ مونکي ڪاري جي راڻي ڪري نہ سڏيندو ڪر.“

”چو، پنهنجي ڪاڻي وساري ٿي ڇڏين!“ مون جواب ڏنو ۽ هن ڪان پاڻ ڇڏائي، ڊوڙڪيندو ڏاڪڻ ڏانهن وڌيس.

”پر منهنجي ڪاڻي داغدار نہ آهي،“ هن ڪنهڙي ڦان جهڪندي وڏي آواز ۾ چيو.

منهنجي دل جو سڪون ختم ٿي چڪو هو ۽ اندر ۾ ڏاڍي آنڌ مانڌ مچي وئي هئي. مونکي اهو ممڪن ئي نظر نہ ٿي آيو تہ فلومينا مون سان ڊوکو ڪري سگهي ٿي. شاديءَ جي گذريل ٽن سالن ۾ هن مونکي ٽن ۽ من سان پيار ڪيو هو ۽ پريت جي ڪنهن بہ ريت کي نہ اورانگهيو هو. پر واهہ ڙي رقابت تنهنجي ڪرامت! فيڊي ۽ ادلجيسا جي ڏاڍل اشارن جي روشنيءَ ۾ مونکي فلومينا جو پيار محض مڪر ۽ فريب پاسي لڳو ۽ هوءَ دنيا جي بدترين ويساهہ گهات نظر اچڻ لڳي.

(٣)

نينا ساڳئي رستي تي هڪ هوٽل ۾ ملازم هئي. هوءَ ڪارين وارن ۽ نيرين اکين واري، نماڻي ۽ گنڀير سڀاءَ واري نينگري آهي. هوءَ پيسن وٺڻ واري ميز وٽ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻڌي هئي. ڪن ۾ پڻ پڻ ڪري چيو مانس، ”اها تون ٿي آهين، جنهن فلومينا بابت اها ڪهاڻي گهڙي آهي ته، هوءَ منهنجي غير موجودگيءَ ۾ اوپرن ماڻهن کي گهر ۾ آڻي ٿي؟“

هوءَ هڪ گراهڪ کان پيسا وٺي پرڏل هئي. هنکي باقي پئسا موٽائي، ڏيرچ سان مون کان پڇيائين، ”جينو! تو مونکي ڇا پئي چيو؟“

مون پنهنجو سوال دهرايو.

”جينو، ڇا تون سچ پچ سمجهين ٿو ته مان پنهنجي فلومينا جهڙي بهترين ساهيڙيءَ جي باري ۾ اهڙو ڪوڙو قصو ٺاهي هنکي خوار ڪندس.“

”ته پوءِ ادلجيسا خواب لڌو هوندو.“

”نه، نه. نڪو ادلجيسا خواب لڌو آهي ۽ نه مون ڪو قصو ايجاد ڪيو آهي. مون ته فقط ٻڌل ڳالهه دهرائي هئي.“

”واهه جو دوستيءَ جو حق ادا ڪيو اٿئي،“ مون توکان ورائيو.

”پر ساڳئي وقت مون ادلجيسا کي اهو به چيو هو ته مان ان ڳالهه تي اعتبار ڪونه ٿي ڪريان.“

”خير، ڪجهه به هجي، پر توکي ٻڌايو ڪنهن؟“

”زينا.... هوءَ پنهنجي دڪان تان سڙجي مونکي اهو ٻڌائڻ آئي هئي.“

(٤)

نينا کي الهه واهي ڪرڻ بنا ٿي، مون ڏوهيءَ جي دڪان ڏانهن ڏوڪيو. زمتي ٺان ٿي ڏٺم ته زينا اندر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ميز جي پر سان بيٺي ڪپڙا استري ڪري رهي هئي. هوءَ نازڪ بدن، پر ڀليءَ جهڙي ڀوت واري ڇوڪري آهي. مونکي خبر هئي نه ته هن جي دل جي ڪنهن ڪند ۾ وسان ٿو. جيئن ئي مون هنکي هٿ سان اشارو ڪيو، هوءَ ڪم ڇڏي، هڪدم ٻاهر هلي آئي.

ماٺو ڪري چيائين، "ڀلي ڪري آئين، جيءَ آئين. اڄ ته وڏا قرب ڪيا اٿئي جيئنا."

"اڙي مڪار، اهو سچ آهي ته تون ئي ماڻهن کي ڀڙائيندي ٿي وتين ته فلوميئنا منهنجي پرپٺ اوڦٽو مردن کي گهر ۾ آڻي ٿي؟"

هنکي منهنجي اچڻ ڪري ڪا ٻي آس اُپ-ري هئي، منهنجو سوال ٻڌي هن جو منهن ڳاڙهو ٿي ويو.

"جي ائين ڪندي هوندي ته هن ۾ تو کي ان ڳالهه جي ڪا پرواهه آهي ڇا؟"

مون سختيءَ سان هنکي چيو، "مونکي منهنجي سوال جو جواب ڏي ته اها مڪروهه ڪهاڻي تنهنجي ڏي گهڙيل آهي؟"

هن کلهي کي لوڏي وراڻيو، "شي شي، ڪيڏو نه حاسد آهين. ڇا عورت کي ايترو حق ڪونهي جو ڪنهن دوست سان ٻه چار گهڙيون ويٺ شٽ هڻي... !"

"ان جو مطلب ته اها ڇوڪري تنهنجي لڳايل آهي!...."

شرير مرڪ مرڪندي جواب ڏنائين "مونکي تو سان پوري همدردي آهي پر مونکي ڪهڙو لاچار پيو آهي جو تنهنجي زال جون پچارون ڪندي وتان. مون ته اگنيز

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي واتان ٻڌو هو ۽ هنکي نہ هنجي نالي جي بہ خبر آهي."

"ٻوه ڀلا ٻڌاء نہ هنجو نالو ڇا آهي"

"بهتر ائين ٿيندو تہ وڃي اڱنيز کان پڇ."

هاڻي مونکي يقين ٿيڻ لڳو هو تہ فلوميئا مون سان دغا ڪندي رهي آهي. ايتري قدر جو ماڻهن کي ان شخص جي نالي جي بہ ڄاڻ هئي. حالي تہ اها جوجڪي آيم تہ هڪدم وڃي فلوميئا کي خون ڪريان. پر منهنجي دل مڃيو ئي نہ ٿي تہ فلوميئا، منهنجي فلوميئا ڪنهن ٻئي مرد سان....

(٥)

مان تماڪ جي دڪان تي ويس. اڱنيز پنهنجي پيءُ جي دڪان تي سگريٽ وڪڻندي آهي.

"گولڊ فليڪ جو هڪ پاڪيٽ." چئي مون پئسا هنجي ميز تي اڇلايا. اڱنيز سترهن سالن جي ننڍي نينگري ڇوڪري آهي. هنجي، مٿي جا وار آيا ۽ اٿيا هئا. پاڻو ٻر ۽ سرخي سان خوب سينگار ڪيل هئي. هر ڪنهنکي خبر هئي تہ هوءَ ڏاڍي لالچڻ ۽ پئسي تي ايمان وڪڻڻ واري آهي. جيئن هوءَ مونکي سگريٽ ڏيڻ لڳي تيئن، مون جهڪي هن کان پڇيو، "ٻڌاءِ تہ هن جو نالو ڇا آهي؟"

"ڪنهنجو نالو؟" هن اچرج مان پڇيو.

"منهجي زال جي يار جو."

هن مونڏي ائين نهاريو ڄڻ ڌڄي وئي هئي. شايد

منهنجي چهري تي ان وقت وحشت طاري هئي.

”مونکي ڪجهه خبر ناهي،“ هن ڏکڙ ۾ چيو.

مون مرڪڻ جي ڪوشش ڪئي، ”ڏاهي تي. مونکي نالو ٻڌاءِ. هن مهل تائين هر ڪنهن کي خبر پئجي چڪي آهي، فقط مان ئي بي خبر آهيان.“

هن مون ڏي گهوري نهاريو ۽ ڪنڌ لوڏي ناڪار ڪيائين. مون وري چيو، ”ڏس، جي مونکي ٻڌائيندين ته هي ڏيندو سانءِ،“ ائين چئي ڪيسي مان ڏهون رپئين وارو نوٽ ڪڍي هنکي ڏيکاريم. اهي ڏهه رپيا صبح واري ڪم تان مليا هئم. نوٽ تي نظر پوڻ سان هنجي چهري تي چمڪ ۽ چپن ۾ لرزش اچي وئي. هيڏانهن هوڏانهن نهاري نوٽ هٿ ۾ جهٽيندي چيائين، ”موريو.“

”۽ توکي اها خبر ڪيئن پئي؟“ مون پڇيو.

”جتي توهين رهندا آهيو، ان عمارت جي دروازي جي رکوالي وٽان.“

ان جو مطلب ته سڀ سچ هو. ڳالهه ڦري گهري اچي اسانجي گهر وٽ پهتي هئي. مان تماڪ جي دڪان تان لهي، پنهنجي گهر ڏانهن وڌيس، جو اتان فقط ٻن سون قدمن تي هو. مون سارو وقت دل ئي دل ۾ ’موريو‘ جو نالو پئي ورجايو. ڪيترائي انهيءَ نالي وارا شخص منهنجي اڳيان ڦرڻ لڳا.... ڪير وارو موريو، ڪرسين آڻ وارو موريو، ٻاڇيءَ وارو موريو، ۽ اهو موريو جو فوج ۾ سپاهي هو ۽ هينئر بيروزگار هو، ڪاسائيءَ جو پٽ موريو.... موريو، موريو، موريو.... روم شهر ۾ هزارين ان نالي وارا هوندا ۽ هن اسانجي پاڙي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڪيلا نه آهيون ۱۰۱ل

۾ پڻ ڪيترائي آهن....

(٦)

مان پنهنجي گهر واري بلڊنگ وٽ پهچي. سڌو دروازي جي رکوالڻ جي ڪوٺڙيءَ ڏانهن ويس. پوڙهي رکوالڻ منجيءَ تي ويٺي سائي پاڃي سوئي رهي هئي. در وٽ بيهي پڇيومانس. ”مون ٻڌو، ڇا اها ڳالهه سچي آهي ته جڏهن مان پنهنجي ڏنڌي پٺيان ويندو آهيان، تڏهن موريو نالي شخص فلومينا وٽ ايندو آهي.“

هنڪي طيش اچي ويو ۽ تيزيءَ سان ورندي ڏنائين ”ڪنهن به ڪجهه به نه ڳهڙيو آهي.... تنهنجي زال پاڻ ئي مونکي ٻڌايو آهي.“

”فلومينا؟“

”ها.... هن مونکي چٺي ڏنو آهي ته ههڙي رنگ روپ وارو نوجوان مون سان ملڻ ايندو. هنجو نالو موريو آهي. جي جينو گهر هجي ته هنکي مٿي اچڻ ڪان منع ڪجانءِ، جي جينو ٻاهر ويل هجي ته هنکي مٿي موڪلجانءِ.... هينئر به هو مٿي آهي.“

”هو هينئر مٿي منهنجي گهر ۾ آهي“

”ها، پيو وري.... ڪلاڪ کن کان.“

(٧)

سو، موريو جو نه فقط وجود هو، پر هو هن وقت پنهنجي سر، مٿي منهنجي گهر ۾، فلومينا سان موجود

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هو. ۽ هڪ ڪلاڪ کان اتي هو.

مان ڏوڪيندو ڏاڪڻ ڏانهن وڌيس ۽ وڏيون پرانگهون پريندو، ٽي ٽي ڏاڪا ٻڪساهيءَ پار ڪندو ٽين ماڙ تي پهتس ۽ زور سان پنهنجي گهر جو در کڙڪايم فلوميناً اچي آهستي آهستي هڪ طاق پٽيو. مون هڪدم سهي ڪيو تہ هوءَ جا هميشه، مانيٽي ۽ کلمک هوندي هئي سا اڄ هيسهل آهي.

”اچا، تہ جڏهن مان گهر کان ٻاهر وڃان ٿو تہ پٺيان موربي سان محفلون ٿين ٿيون.“

”پر ان م....؟“

”مونکي پوري خبر آهي،“ مون رڙ ڪئي ۽ اندر وڃڻ لڳس، پر هن منهنجو رستو روڪيندي چيو.

”ڏيرج کان ڪم وٺ.... ان ۾ توکي ٿئي ڏي چا ٿو؟ ٿوري ويرم ترسي پوءِ اچجانءِ.“

اهو ٻڌي، مان ٻاهہ ٿي ويس. هنجي منهن تي زوردار ٿڦڙ وهائي واڪو ڪري چيم، ”هان، تہ ان ۾ منهنجو ڪجهہ بہ نہ ٿو بگڙي.... بي حيا....“

پوءِ مان هن هنکي ٿيلهو ڏئي پري ڌڪي، ٻ وڙندو اندر ڪمري طرف ويس.

خدا هنن رنن جو خانو خراب ڪري، خدا ڪري ٻٽ شٽ هئندڙ ۽ گلا خور عورتن کي نڙيءَ جو ناسور نڪري.... اندر موربو برابر موجود هو. هو ميز پرسان ڪرسيءَ تي ويهي ماني کائي رهيو هو.... پر هو ڪرسيون آئندڙ موربو نہ هو.... نہ وري پاڇيون وڪڻندڙ موربو هو.... ۽ نہ ڪاساڻيءَ وارو ٻٽ موربو هو.... هو انهن مورين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مان هڪ به نه هو، جن جو مان وات ني تصور ڪندو ني آيس.... هو فلومينا جو سڳو ڀاءُ موريو هو، جو پنج سال اڳ ڏاڙي هٿان جي ڏوهه ۾ جيل ويو هو ۽ جنهن بابت مون پنهنجي زال کي سختيءَ سان منع ڪري ڇڏيو هو ته هنجي جيل مان ٻاهر نڪرڻ کان پوءِ ڪڏهن به هنکي هن گهر ۾ اندر پير پائڻ نه ڏئي ۽ نه ڪڏهن هنجو نالو منهنجي سامهون وٺي، هو بيحد ضعيف ۽ بڇڙن حالن ۾ هو، پر هنکي سڃاڻڻ ۾ مونکي دير ڪانه لڳي.

حيدرآباد: ٢٨- آڪٽوبر ١٩٦٧

سهڻي: ١٦- ١٩٦٧

گريگوريو لاپيز (اسپين)

خدا ڏانهن خط

سڄي واديءَ ۾ هيءَ ڏي هڪ گهر هو، جو هڪڙي ننڍي پهاڙيءَ جي چوٽيءَ تي اڏيل هو. اتي بيهڻ سان چوپاين جو وٿاڻ، چراگاهہ ۽ پوک صاف ڏسڻ ۾ ٿي آيا. اناج جا پُرهل سنگ ۽ انهن جي وچ وچ ۾ مٽرن جا گاڙها، جهومر لڳايو بيٺا هئا. هن سال پلي فصل ٿيڻ جا سڀ اهڃاڻ موجود هئا. بس رڳو زمين کي تمام ٿوري پاڻيءَ جي ضرورت هئي، بارش جي هلڪي وسڪاري جي.

لينچو، جو زمين جي هر ضرورت کان واقف هو، سو صبح کان ڏي، آس لڳايو، اتر اوڀر طرف، وسڻ جي ويس ڪيل آسمان ۾ اکيون اڙايو ويٺو هو.

سانجهي ٿيڻ لڳي.

”هاڻي مينهن آيو بيٺو آ.“ هن جوءِ ڏي منهن ڪري چيو. جوئس دانگيءَ مان ڍڍو ڪيندي وراڻيو: ”رب سائين پاجهارو آهي، سڀ سٺائي ڪندو.“

وڏا ڇوڪرا ٻنيءَ ۾ ڪم ڪري رهيا هئا، ۽ ننڍيا پار گهر ويجهوئي راند ڪيڏي رهيا هئا. ماءُ هنن کي سڏي

چيو ”ڦڙا، اچي ڪِري ٽڪر ڪائو!“

هُن اچان مانيءَ ڪاڏي تہ ليئچو جي اندازي موجب، مينهن جا وڏا ڦڙا ڪرڻ لڳا، اتر اوڀر ڪان ديون سمان ڪڪر ڏوڪيندا اچي رهيا هئا. هوا ۾ تازگي ۽ توانائي هئي.

ليئچو ٻاهر وٿاڻ ڏي ويو، صرف ان لاءِ تہ جيئن هو پنهنجي جسم تي مينهن پوڻ جي فرحت محسوس ڪري. وري اندر گهڙي چيائين: ”اي مان اهي مينهن ڦڙا نہ ٿا ڪرڻ پر اهي نوان سڪا آهن. وڏا ڦڙا آڏيون آهن ۽ ننڍا پائليون.... پيچ مولا.... پيچ مالڪ....“

هن اطمينان ڀرئي ڇهري سان، پنهنجي ٻوڪ جي ٻڪل سنگن ۽ مٽرن جي ڳان ڏانهن نظر ڊوڙائي، جي جيئن مينهن جي ڦڙن ۾ ويڙهيل هئا... پر اوچتو، هوا جو زور ۽ شور وڌي ويو ۽ گڏو گڏ ڳڙن جو وسڪارو شروع ٿي ويو. اهي ڳڙا واقعي چانديءَ جي سڪن سان مشابهت رکندڙ هئا. ڇوڪرا، جي ٻاهر بارش ۾ وهنجي ۽ ڪڏي رهيا هئا، تن اهي برف جا ٻور ميڙڻ شروع ڪيا.

”اوهو، هاڻي تہ ڪم خراب ٿو ٿئي!“ ليئچي، مايوس ٿي، پڪ پڪ ڪري چيو. ”خدا خير ڪري، هي طوفان جلدي ختم ٿي وڃي!“

پر اهو ختم ڪونہ ٿيو. پورو ڪلاڪ، گهر تي، باغ تي، واڙي تي، چراگاهہ تي، ٻوڪ تي ۽ سڄي واديءَ تي ڳڙا وسندا رهيا. ٻني اهڙي اچي ٿي نظر آئي، ڄڻ تہ لوڻ سان ڍڪيل هئي. وڻن تي ڪو پن

ڪونہ بچيو. اصل سڄو فصل ناس ٿي ويو! مٽرن جا سبب گلڙا ڇڄي، ڇٽي پٽ تي وڃي پيا. لينچي جو روح مايوسي ۽ غم سان ڀرجي ويو. جڏهن طوفان ختم ٿيو، تڏهن هو برباد ٿيل ٻنيءَ جي وچ ۾ وڃي بيٺو ۽ ڀتن کي سڏي چيائين:

”ماڪڙ ته ڪجهہ، نہ ڪجهہ بچائي وڃي ها، هن طوفان تہ ڪجهہ بہ نہ ڇڏيو آهي. هيلوڪي سال اسان وٽ نہ اَن جو داڻو هوندو ۽ نہ مٽرن مٽ....“

اها رات ڏاڍي اداس هئي.

”اسانجي ساري محنت ڌوڙ ۾ ملي ويئي!“

”دنيا ۾ ڪوبہ ڪونهي جو اسانجي واهر ڪري سگهي!“

”هن سال اسين سڀ بک مرنداسين....“

مگر واديءَ جي وچ ۾ هن هيڪلي گهر جي هڙني رهاڪن جي دلين ۾ هڪڙي اميد هئي: خدا جي مدد!

”برابر اسانجي پوري محنت برباد ٿي ويئي آهي، پر دل نہ لاهيو؛ ياد رکو ڪوبہ بک وگهي نہ مرندو آهي!“

”ها، اٿين ٿي چوندا آهن تہ ڪير بک وگهي دم نہ ڏيندو آهي!....“

اها سڄي رات لينچو پنهنجي هڪ ئي اميد تي ويچار ڪندو رهيو: خدا جي مدد.... اهو خدا، جنهن بابت هن بزرگن ۾ هر هڪ ماڻهوءَ کان ٻڌو هو تہ هو سڀ ڪجهہ ڏسي پسي ٿو، ۽ هو دلين جو مالڪ آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيئن پوءِ تيئن هنجو يقين پختو ٿيندو ويو. لينچو هو نه صفا جهنگلي، پر ڪجهه مڙئي لکڻ پڙهڻ سکيو هو. آچر جي سگهوري ڏينهن، پيچ پنيءَ تي هـو خط لکڻ ويٺو، ۽ ارادو ڪيائين ته هو پاڻ ئي شهر ۾ وڃي، اهو ٽپال جي دٻي ۾ وجهندو.

اهو خط خدا ڏانهن هو. هن لکيو: ”اي خدا، جيڪڏهن تو منهنجي واهر نه ڪئي، ته هـن سال مان ۽ منهنجا ٻچڙا بک ۾ پاهه ٿـي ويندا سين. مونکي سؤ رپيا کپن، انهن منجهان مان ٻئون ٻج وٺي، وري پنيءَ ۾ ڇٽيندس ۽ بـاقي پئسا فصل لهڻ تائين پيٽ قـوت واسطي ڪم ايندا، ڇو ته ڳڙن جي طوفان....“

هن لفافي مٿان ”خدا ڏانهن“ لکيو ۽ اهو کيسي ۾ وجهي شهر ڏي روانو ٿيو. پوسٽ آفيس مان وڃي ٽڪلي خريد ڪيائين ۽ اها لفافي تي چنبڙائي، لفافو ٽپال جي دٻي ۾ وڌائين.

خطن کي ترتيـب ڏيندي، ٽپالي ٽهڪ ڏيندو، پنهنجي بالادست وٽ آيو ۽ اچي هن کـي خدا ڏانهن لکيل خط وارو لفافو ڏيکاريائين. پوسٽ ماسٽر، جو بدن جو ٿلهو ۽ کلمک شخص هو، سو کاٻي کلي کڙو ٿي پيو. پـر اچانڪ کلڻ بند ڪري، هو گنڀير ٿي ويو ۽ خط ميز تي رکي چيائين: ”هن شخص جـو ايمان ته ڏسو! اهڙو ايمان ۽ اعتقاد خدا شال هر ڪنهن کي ڏئي! اهڙي ايمان وارا ئي خدا سان لکپڙهه ڪري سگهن ٿا!“

غريب هاريءَ جي ڀرم قائم رکڻ خاطر، ۽ هي خيال ڪندي ته هنجي اهڙي معصوم عقيدي کي لوڏو نـه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڇي، هن هڪ تجويز سوچي.... ان خط جو جواب!
پر خط ڪولڻ ڪانپوءِ خبر پيس تہ جواب ڏيڻ واسطي نيڪ نهتي، قلم ۽ مس ڪانسواءِ ٻيو بہ ڪجهہ گهرجي. ان جي ٻاجي ڪرڻ جو بہ سوچي ورتائين. هن ڪجهہ پئسا پاڻ ڪڍيا، ڪجهہ ٽپاليءَ کي ڏيڻ لاءِ تيار ڪيائين، ۽ دوستن ۽ واقفڪارن کي بہ هن خير جي ڪم ۾ چندي ڏيڻ لاءِ چيائين.
جيتري رقم ليڻچي کي درڪار هئي، اوتري جمع ڪرڻ تہ پوسٽ ماستر لاءِ اڻ ٽيٺي ڳالهہ هئي. ليڻچي سوءَ روپيا لکيا هئا، پر پوسٽ ماستر ان کان ڪجهہ گهٽ هٿ ڪري سگهيو. اهي لفافي ۾ اندر وجهي، ان تي هاريءَ جو سرنامو لکيائين ۽ هيٺان صرف ”خدا“ جو لفظ صحي ڪيائين:
ٻئي آچر تي سوير ئي ليڻچي اچي پڇا ڪئي تہ سندس ڪو خط تہ آيل ڪونهي؟ ٽپاليءَ اهو خط سندس حوالي ڪيو. پوسٽ ماستر، جنهن جي ڇهري تي نيڪي ڪندڙ انسان وارو سڪون ڇانيل هو، تنهن پري کان ئي ويٺي هن ڳوٺاڻي جو جائزو ورتو. ليڻچي خط کوليو. ان ۾ نوٽ ڏسي هن حيرت جو ڪوبہ اظهار ڪونہ ڪيو. ڇو تہ اها سوءَ في صدي سياوڻڪ ڳالهہ ئي هئي.... اها هئي گهرائي هنجي يقين جي.... پئسا ڳڻي، ڪاوڙ وچان هنجو منهن ڳاڙهو ٿي ويو.... خدا کان ڀُل ٿي نہ ٿي سگهي ۽ نہ وري هو هنجي عرض اگهائڻ ۾ آنا ڪاني ڪري ٿي سگهيو!
هڪدم هو وري دريءَ وٽ آيو ۽ قلم ۽ ڪاغذ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گهربائين. ٻوءِ وراندي ۾، عام ماڻهن واسطي رکيل ميز وٽ ويهي لکڻ لڳو. لکندي لکندي هنجي نرڙ تي گهنج پنجي پئي ويا، ڇڻ تہ ڳوڙهي ڳڻتيوت ۾ هو، يا خيالن ڏاهڻ ۾ انهن کي لفظن جي شڪل ڏيڻ ۾ دقت در پيش ٿي آيس. جڏهن لکي پورو ڪيائين، تڏهن هو وري دريءَ وٽ آيو ۾ لفافو ڳنهي، ان ۾ خط وجهي، چپن سان آلو ڪري بند ڪيائين.

جيئن ئي هو لفافو ڏبي ۾ وجهي ٻاهر نڪتو، تيئن ئي تهزيءَ سان پوسٽ ماسٽر وچي ڏٻو کوليو ۽ اهو لفافو ڪڍي، ڦاڙي، خط پڙهڻ لڳو. لکيل هو:

”اي خدا! جنهن رقم واسطي مون سوال ڪيو هو، ان مان مون کي فقط ستر رپيا پهتا. باقي رقم مونکي جلدي موڪليو، ڇو تہ مونکي سخت ضرورت آهي. مگر اهي ٽپال رستي نہ موڪلجو، ڇو تہ ٽپال کاتي جا ملازم وڏا بي ايمان آهن.... لينچو.“

حيدرآباد: ١٩ - نومبر ١٩٦٧

مهراڻ: ١ - ١٩٦٨

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چيريڪوف (روس)

جادوگر

شهر ۾ سخت بدامني هئي. هڙتال مٿان هڙتال پئي ٿي. هيءَ هلچل ڪارخانن کان شروع ٿي، ۽ هلندي هلندي ٻاهه وانگر شهر جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ پهچي وئي.

هن هلچل کي ختم ڪرڻ لاءِ پوليس هر ممڪن ڪوشش ڪئي، پر بيسود. هيءَ هلچل ختم ٿيڻ واري نه هئي.

ظاهر ظهور ته شهر دستور موجب دلچسپين جو مرڪز هو. بازار ۾ اهائي رونق هئي. خريد فروخت به ڏهاڙي وانگر ٿي رهي هئي، تنهن هوندي به ڪو به شخص ائين چوڻ کان رهي نٿي سگهيو ته شهر ۾ بي آراميءَ جي لهر ڊوڙي رهي آهي. معموليءَ کان معمولي واقعو به هيجان برپا ڪري ٿو ڇڏي.

ميٽيءَ جي آواز ٻڌڻ سان گهڻن ماڻهن جي دلين تي هيبت ڇانئجي ٿي وئي. ڪي ماڻهو اهو آواز ٻڌندي ئي ڀوڙندي ٿي آيا ته ڏسون ته ڪهڙي ماجرا آهي؟ ڪي وري دڪان ۾ لڪي ٿي ويا.... هو ڪنهن کان لڪي رهيا هئا.... ڪهڙي شئي هنن کي ايترو قدر خوف-زده ٿي بنايو؟.... اها ڪنهن کي به خبر ڪانه هئي، پر تڏهن به هر شخص کي ڊپ هو ته ضرور ڪا خوفناڪ گهٽنا ٿيڻ واري آهي.

عام طرح ليڙون ليڙون تيل ڪپڙن وارا مزور بازار ۾ ويٺي ويٺي، سس ٻس ڪندي نظر تي آيا. رستي تي هلندي هو شاهوڪارن ۽ اميرن ڏانهن نفرت جي نگاهہ سان نهاري رهيا هئا. پر اميرن تہ هنن زرد ۽ غليظ چهرن طرف اک کڻي ٻنهي نهاريو.

اهڙا شخص، پنهنجي بدصورت چهرن ۽ گندي لباس سان، ڪنوار وانگر سينگاريل بازار ۾ بدنما داغ ٿيڻجي رهيا هئا. هي عجيب انسان، اڻ گهربل مهمانن وانگر شهر جي بـا رونق بازارن ۾ هيڏي هوڏي ڀٽڪي رهيا هئا. هنن سان ڪنهن ڳالهايو بہ نہ ٿـي، شايد انڪري تہ متان ويجهي وڃڻ تـي سندن جسم بہ هنن جي جسم جهڙو غليظ نہ ٿي وڃي.

پر جيئن ئي هنن مزورن متان ڪنهن پوليس واري جي نگاهہ ٿي پئي، تيئن ئي هو ماڻهن جي دلين ۾ ڊپ جـي ڏڪڻي پيدا ڪري، جدا جدا طرفن ڏانهن ڀڄي ٿي ويا.

(٢)

"امان، هي مزور آهن ڇا؟"

"ها، ها، پر تون هلندو هل ۽ پٺيان نہ نهار."

"پر امان، هي ڀڄي ڇو رهيا آهن؟"

"پوليس کان.... ڏس، هاڻي اهڙيون ڳالهيون نہ ڪر."

"پـر ڇـو؟.... ڇا هنن کـي رستي تـي هلڻ جي اجازت ناهي؟"

"نہ، انهن کي اجازت ڪانهي."

"اجازت ڇو نہ آهي؟"

"خدا جي واسطي مون کي تنگ نہ ڪر.... پنهنجو هٿ مون کي ڏي ۽ جلدي جلدي هلڻ جي ڪوشش

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪر.... نہ تہ اسان کي بہ ڪنهن پوليس واري جون لٺيون...."

سارنگ پنهنجي ماءُ جو هٿ پڪڙيو ۽ هُن سان گڏ ڊوڙڻ شروع ڪيو.

مزورن جي هڪ مهڙ چڙوچڙ ٿيڻ ڪري، ماءُ سخت پريشان ٿي وئي. هن ڪنهن بہ طرح جلد کان جلد پنهنجي گهر پهچي وڃڻ ٿي چاهيو.

"چا هي مزور ڏاڍا ماڻهو آهن، امان!"

"ڪير؟.... ڪير؟"

"مزور!"

"مون کي خبر ناهي.... هو چڱا بہ آهن ۽ خراب بہ.... پر هو ڪم ٿي ننا ڪن."

"چا هو چريا آهن؟"

"ها، ها، پر تون بيهہ تہ.... ۽ هنن وانگر چريو نہ ٿيءُ"

"امان، چا هو وڏا ماڻهو آهن؟"

هوءَ جواب ڏئي ئي ڏئي، تنهن کان اڳ ڪي گهوڙيسوار سپاهي بازار ۾ اچي ڪڙڪيا. هنن مان هڪ پنهنجي گهوڙي کي زور سان چهبڪ هنيو. چهبڪ جو آواز سارنگ جي ماءُ جي ڪنن ۾ بندوق جي ٺڪاءَ وانگر اچي گونجيو.

هن جي وات مان ڇيٽ نڪتي ۽ پاڙي طئي ڪرڻ کانسواءِ ٿي، نڪرو نڪرو پرسان بيٺل هڪڙي ٽانگي واري ڏي ٺهاري، ٻنل لهجي ۾ چيائين، "جلدي هل.... جيترو جلدي ٿي سگهي جلدي...."

"پر سائين، ڪيڏانهن؟" ٽانگي واري ادب سان پڇيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”تون سڌو ٿي سڌو هل.... او خدايا.... جلدي هل!“

”سائين، تون هين گهبرائيو نه. هو اسان جو وار به ونگو نه ڪندا.“

جڏهن گاڏي، بازار جو پهريون موڙ مڙي، تڏهن مس مس وڃي سارنگ جي ماءُ جي پيٽ ۾ ساهه پيو ۽ اطمينان جو ساهه کڻي چيائين:

”پٽ، ٽانگي وارا، مان توکي رپئي کان وڌيڪ ڀاڙو نه ڏينديس.“

”پر سائين، اهو نه گهٽ آهي.“

”ته پوءِ گاڏي روڪ.... اسين ٽرام ۾ گهر هليا وينداسين.“

”چڱو سائين. پر مون کي انديشو آهي ته توهان کي هروڀرو وقت ضايع ڪرڻو پوندو. اڄ ٽرامون ڪونه هلنديون.“

”ڇو؟“

”مون ڪالهه پڌو هو ته ٽرامون هلائيندڙ مزدور هڙتال ڪري رهيا آهن.“

ان وچ ۾، مزورن جو هڪڙو ٽولو گاڏيءَ وٽان اچي لنگهيو. سارنگ جي ماءُ وري ڊڄي وئي. هن ٽانگي واري کي اشارو ڪيو ته گاڏي وري هلائي.

سارنگ، ماءُ جي هنج ۾ ويهي، خوف ۾ ڀڏل نگاهن سان ان ٽولي کي ڏسي رهيو هو.

”مون کي سمجهه ۾ نٿو اچي ته آخر پوليس ڇو هنن ماڻهن پٺيان حيران پريشان ٿي رهي آهي. جي هو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪم نٿا ڪن، نہ نہ ڪن. ڀائي تون ذهن ڪان پوءِ بڪ مرندا تہ مغز جاءِ ايندن!“

”توهان سچ چئي رهيا آهيو، سائين. توهان هڪ جانور کي بڪ مارڻ سان فرمانبردار بنائي سگهو ٿا. ساڳيو نسخو انسانن تي بہ استعمال ٿي سگهي ٿو. پر هڪ غريب انسان کي ان ريت پيڙڻ گناهہ آهي.... هڪ وڏو گناهہ!“ ٽانگي واري، پنهنجي چاپئين ڏاڙهي کنهندي چيو.

”ڏسو توهان کي هڪڙو قيمتي گهوڙو پيريل آهي ۽ مون کي هڪ بيڊولو ڪوٽ. پر اهو ٻڌايو تہ انهن ٻنهي شين کي تيار ڪرڻ وارو ڪير آهي؟“

”ان باري ۾ وڏيڪ بحث جي ضرورت ئي ڪانهي، تو وٽ پئسا آهن تہ تون بہ هڙو ملهائتو ڪپڙو پهري سگهين ٿو. جيڪڏهن اسان جا ساٿي ڪم نہ ڪندا تہ جا ٻين ملڪن سان هي چيزون گهرائي نٿيون سگهجن؟“

”پر جيڪڏهن اچ وچ جا رستا بند ٿي وڃن تہ پوءِ؟ يعني جي ريلوي جا مزور ٻي هڙتال ڪن تہ پوءِ توهين اهي شيون ڪٿان گهرائيندا؟“

”اهڙو خيال ڪرڻ ئي بيوقوفي آهي. ڀلا حڪومت

انهن ڪرڻ جي اجازت ڏيندي؟“

”پتو ناهي، سائين. پر مون ٻڌو آهي تہ ريلوي وارا بہ سگهوئي هڙتال ڪرڻ وارا آهن.“

سارنگ، ماءُ ۽ ٽانگي واري جي گفتگو ڏاڍي غور سان ٻڌي رهيو هو. هو ان ڳالهہ تي سخت حيران هو تہ اهي ماڻهو، جي ٻين واسطي ڪپڙا ۽ ٻيون شيون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تيار ڪن ٿا، مي بازار ۾ پوليس ڪان اٿين پڇندا لڪندا
ڇو ٿا وتن.

هن جي ماءُ هن کي اڇا هيٺر هيٺر نئون ڪوٽ
گهڻي ڏنو هو، جو هن وقت پئي ۾ ويڙهيل هن جي
گوڏن تي رکيو هو. سارنگ اهو سوچي خوش ٿي رهيو
هو ته. چگو ٿيو جو ڪپڙن تيار ٿيڻ جي بند ٿيڻ کان
اڳ ۾ ئي هن جو ڪوٽ خريد ڪيو ويو.

”اما، ڇا مون وارو نئون ڪوٽ به انهن ئي تيار
ڪيو آهي؟“

”ننڍڙا سائين! هر هڪ شئي هنن جي ئي تيار ڪيل
آهي. تنهنجي بٽ تي ڪابه اهڙي چيز ڪانهي جا هنن
تيار نه ڪئي هجي.“ ماءُ جي بدران، ٽانگي واري
وراڻيو.

ماءُ، سارنگ کي ڇڙٻ ڏئي چيو:

”سارنگ! گهڻي بڪ بڪ نه ڪر. ٽانگي واري
سان به نه ڳالهاءِ!“

پر ٽانگي وارو چپ نه رهيو، ۽ دير تائين ان موضوع
تي پنهنجا ويچار پڌرا ڪندو رهيو.

”خبر ناهي، توکي گرفتار ڇو نٿا ڪن!“ سارنگ
جي ماءُ، ٽانگي واري ڏي منهن ڪري چيو.

ان تي ٽانگي وارو خاموش ٿي ويو ۽ وري سڄي
وات ان باري ۾ ڪجهه به نه چيائين.

(٣)

سارنگ، خيالن جي هجوم سان پريل، گهر ۾
گهڙيو. اڄا تائين هو اهو چئي نٿي سگهيو ته مزور

خراب آهن يا سٺا.

”سوني! اڄ اسان مزور ڏٺا.... مزور.“ سارنگ، پنهنجي پيءُ کي رازداريءَ واري لهجي ۾ ٻڌايو.

”هو ڪهڙيءَ شڪل جا آهن؟ سارنگ!“

”هئو.... هئو، منهنجي خيال ۾ هارين جهڙا آهن.“

گهر ۾، انهن شخصيتن بابت، جن فئڪٽريون بند ڪيون هيون ۽ ڪم ڪرڻ کان انڪار ڪيو هو، ڏاڍي گفتگو ٿيندي هئي. پر سارنگ ان گفتگوءَ مان ٻه ڪو نتيجو ڪيڏي ڪونه سگهيو هو، ۽ هڪ سان چئي نٿي سگهيو ته اهي ماڻهو چڱا آهن يا برا.

هڪ ڏينهن هن پنهنجي نوڪر بخشل کان پڇيو:

”ڇا هي ماڻهو ڪارخانا بند ڪري سگهن ٿا؟“

”ڏاڍي سولائيءَ سان ننڍڙا سائين.“

”پر ڪهڙيءَ طرح؟“

”بس هو ڪم ڪرڻ کان انڪار ڪيو ڇڏين.“

”ڇا هنن کان سواءِ ڪارخانو هلي ڏي نٿو سگهي؟“

”ڪارخانا ڪيئن هلي سگهندا، ننڍڙا سائين، جڏهن هنن کان سواءِ ڪو ڪم ٿي ئي نٿو سگهي.“

”هان! ته ائين آهي؟ .... اهڙيءَ طرح، هنن کانسواءِ منهنجو نئون ڪوٽ به تيار ٿي نه سگهي ها!“

”ها، ننڍڙا سائين.“

”منهنجو واسڪوٽ بہ؟“

”واسڪوٽ به، پاجامو به، قميص به. جيڪڏهن هو اهي سڀ شيون تيار نہ ڪن ها، ته توهان ائين ڏي

هجين ها، جيئن قدرت توکي پيدا ڪيو هو.“

”صفا اگهاڙو؟ .... بيوقوف ماڻهو .... مگر اڄ مون کي ٻئي ڏيہ سان ڪپڙا گهرائي ڏئي ها.“

”پر اهڙيءَ طرح توکي ڏاڍو انتظار ڪرڻو پوي ها. پر جي اٿي بہ هڙتال هجي، يا اڄ وچ جا رستا بند هجن نہ پوءِ؟“

”ريل گاڏيون بہ بند ٿي وينديون ڇا؟“

”افواهہ تہ آهن.“

”پوءِ منهنجو بابو ڪيئن ايندو؟ مان هن سان ڪهڙي نموني گڏ جي سگهندس؟“

”اهڙيءَ حالت ۾ هن کي پيدل سفر ڪرڻو پوندو.“

”سڀاڻي ڳالهہ، مان امان کي چوندس تہ تون بابي بابت گهڻا اکر استعمال ڪري رهيو هئين.“

اڻين چئي، سارنگ ڪا سهل چپ ٿي ويو، ۽ ڪجهہ سوچڻ لڳو. پوءِ پنهنجي ڪوٽ جي ٻانهن پڪڙي چوڻ لڳو:

”۽ تون چوندين تہ هيءَ سلائي بہ انهن ڪئي آهي؟“

”چوندس. تنهجي ماءُ توکي فقط ڇٽيو آهي، باقي....“

(٤)

ٻن ڏينهن کان پوءِ ٽراسون هاڻ بند ٿي ويون. اخبارن شايع ڪيو تہ ٽيون. اهي بازارون، جي بجليءَ جي روشنيءَ ۾ وهنتل هونديون هيون، سي غار جهڙيون اونداهيون نظر اچڻ لڳيون. ان کان بہ ٻہ ڏينهن پوءِ، هڪدم ريل گاڏين جي اچ وڃ بند ٿي وئي، جنهنڪري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شهر ۾ ڏاڍو ناڪه پکڙجي ويو. ۽ ماڻهو پنهنجي مٽن مائٽن جي خطن جو بيچينيءَ سان انتظار ڪرڻ لڳا.

سارنگ جو پيءُ به گهر پهچي وڃي ها، پر ريل گاڏين جي بند ٿيڻ ڪري، گهر اچي ڪونه سگهيو. انڪري گهر ۾ اداسائي ڇانئجي وئي. سارنگ کي ٻاهر اڳڻ ۾ کيڏڻ جي موڪل نه هئي انڪري دريءَ وٽ ويهي بازار جو حال چال ڏسندو هو.

”ڇا بابو گهر ڪونه ايندو، امان؟“

”هو مجبور آهي سارنگ. گاڏيون بند آهن.“

”امان، هي مزور ماڻهو جو بس چاهين، سو ڪري سگهن ٿا؟“

”ڇا؟“

”منهنجو مطلب آهي ته ڇا، هي ماڻهو گاڏين جي اچ وڃ به بند ڪري سگهن ٿا؟“

”ڏسڻ ۾ ته ائين ٿو اچي. پر تون هاڻي مون کي نه ستاءِ!“ ائين چوندي ماءُ جي نيڻن ۾ ڳوڙها پرجي آيا.

اهو ڏسي، سارنگ سانت ٿي ويو ۽ دريءَ مان بازار کي حيران ۽ پريشان نگاهن سان ڏسڻ لڳو.

”جي منهنجي وس ۾ هجي ته انهن مزورن سان هڪ هڪ کي ماري ڇڏيان.“ هن پنهنجيءَ دل ۾ چيو.

جيئن پوءِ تيئن شهر جي حالت وڌيڪ خراب ٿيندي ٿي وئي. اڳئين جي ڀيٽ ۾ حالتون بدلجي رهيون هيون. هاڻي بازارن ۾ اڳوڻي رونق نه رهي هئي. گهڻن دڪانن تي تالا لڳل هئا. رات جو هٿيار بند پوليس پهرو ڏيندي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هئي، جنهن ڪو ڏنگو فساد نہ ٿئي.

هڪ دفعي، اڌ رات ڌاري، وڃهو بزار ۾ ايڏو شور ٿيو جو سارنگ، هڙ ڇڏي، اکهاڙين پيرين، ڏوڙي دريءَ وٽ آيو. ڇا ٿو ڏسي تہ بازار ۾ باهہ جو ڀڙ ٻري رهيو آهي، ۽ ماڻهو وحشين وانگر ان جي چوڌاري هلي چلي رهيا آهن.

سارنگ سوچيو تہ هاڻي شايد ڪا ڀيانڪ شئي پيدا ٿيڻ واري آهي. ان خيال ايندي هن جي رڳن ۾ رت سڪي ويو. اهو ويچاريندي تہ هو جنهن پوتن وانگر باهہ تي ٻچي هن کي ڳڙڪائي ويندا، هو ايتريقدر ڊڄو، جو رڙ ڪري چيائين:

”اما! اما! مون کي ڏاڍو ڊپ ٿو ٿئي.“ ائين چوندي هو ڀڄندو ماءُ وٽ ويو.

”سارنگ، تون سمهين ڇو نٿو، وڃ وڃي پنهنجي بستري تي سمهہ.“ ماءُ ننڊ مان سجاڳ ٿيندي چيو.

”اما، ڏس، هتي بزار ۾ باهہ پئي ٻري. مون کي ان ڳالهہ کان ڊڄ ٿو ٿئي!“

”وڃ پٽ، وڃي پنهنجي هنڌ تي ليٽ. هيءَ باهہ باهہ ڪجهہ بہ ڪونهي. ڪاش! تنهنجو پيءُ هتي موجود هجي ها!“

”اما....“

”جيءُ منهنجا ٻچڙا“

”مان تہ مان سمهان؟ مون کي ڊپ ٿو لڳي.“

”ڪنهن کان؟ مان قربان ٿيان.“

”جادوگر کان، اما.“

”ڪهڙو جادوگر؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ڪهڙائي جادوگر آهن، اما جدا جدا قسمن جا جادوگر.“
”نه پوءِ هلي آ مهنجي پاسي ۾.“
سارنگ خوش ٿيندو، وڃي ماءُ جي پهلوءَ ۾ ليٽيو ۽ پنهنجو پاڻ کي سوڙ ۾ لڪائي چوڻ لڳو:
”اما، هي ماڻهو سڀڪجهه ڪري سگهن ٿا؟“
هن جي ماءُ کي ٿوريءَ دير ۾ ننڊ اچي وئي. پر

سارنگ، سوڙ مان منهن ڪڍي سوچڻ لڳو ته هي شخص سٺا آهن يا خراب؟ پر ڪوبه خاطريءَ جهڙو نتيجو ڪڍي ڪونه سگهيو.

(٥)

ٻئي ڏينهن، صبح جو، هو پنهنجي ٿيرن ڏسي ڏاڍو حيران ٿيو. گرم گرم بسڪوٽن بدران هن کي پاروئي روٽيءَ جا ٽڪرا مليا هئا.
”مون کي بسڪوٽ آڻي ڏيو. مان هي پارونيون شيون نه کائيندس. توهان بسڪوٽ ڇو نه وٺي اچو؟“
سارنگ روٽيءَ جا ٽڪر هٽائيندي چيو.
”ننڍڙا سائين، توهان کي خدا جو شڪر ڪرڻ گهرجي، جو پاروئي روٽيءَ جا هي ٽڪر به موجود آهن.“
نوڪر، سارنگ کي سمجهائيندي چيو.
”ڇا چيئي؟ وڃ وڃ، هي هتان ڪٿي وڃ. اما، او اما، مون کي بسڪوٽ گهرائي ڏي.“
”سارنگ پيارا، مان توکي بسڪوٽ ڪٿان آڻي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏيان. بسڪوٽ بڻائڻ وارا ڪارخانا ئي بند آھن.“

”اھي ڇو؟“

”ڪارخاني جي مزدورن ھڙتال ڪئي آھي.“

وري اھي ئي مزدور! سارنگ ھنن جي حرڪتن کان بيزار ٿي چڪو ھو. تنگ ٿي چيائين:

”ھو بسڪوٽن کان سواءِ نھرن ڪيئن ٿيندي؟“

”ڇو نہ مان تنھنجي بسڪوٽن لاءِ ڪوشش ڪريان ٿي.“

”ڇا گورنر ھنن کي مجبور نٿو ڪري سگھي تہ ھو بسڪوٽ تيار ڪن؟“

”سارنگ پيارا، ويچارو گورنر ڇا ڪري. ھو تہ ڪنھن جو بہ حڪم نٿا مڃين.“

”گورنر جو بہ نہ؟“

”گورنر ڇا، ھو ڪنھن جو حڪم نٿا مڃين.“

”تہ پوءِ ھو گورنر کان وڏا ٿيا نہ؟“

”سارنگ، اھڙن ڳالھين کي ڇڏ، ۽ خدا جو شڪر ڪري ھيءَ روٽي ئي کاءُ.“

”مان تہ اھڙي پاروٽي ۽ بيسوادي روٽي ڪو نہ کائيندس.“

”پر توکي مجبور ٿي کائڻي پوندي.“

”ڇو پلا؟“

جيئن پوءِ تيئن سارنگ جي حيرت وڌندي ٿي ويئي. ھو حيران ھو تہ ھي ماڻھو، جي اڪيلا ئي ڪارخانا بند ڪري سگھن ٿا ۽ جي گورنر جو حڪم بہ نٿا

ڇڏين، سي پوليس کان جيو اهڙي نموني ۾ ڇڏيندا ۽ لڪندا ڻا وتن!

هن ويچاريو تہ هي ماڻهو بہ اهڙائي آهن، جن جو احوال هو عام طرح آکاڻين ۾ پڙهندو رهندو آهي، ۽ اهو بہ تہ انهن جادوگرن وٽ اهڙيون ٽوپيون هونديون، جن جي پائڻ سان هو غائب ٿي ويندا هوندا. جڏهن گورنر هنن کي ڪم چوندو هوندو، تڏهن جهٽ پٽ ۾ ٽوپي پائي، گورنر جي اکين کان گم ٿي ويندا هوندا.

بيچينيءَ جي لهر، بازارين مان ٿيندي آهستي آهستي اوچن اوچن بنگلن ۽ محلن ۾ بہ داخل ٿي وئي. هتي جا رهاڪو اهي هئا، جن اڄ ڏينهن تائين مصيبت ۽ تڪليف جو منهن بہ نہ ڏٺو هو.

هاڻي انهن بنگلن ۾ اڳوڻو شان شوڪت ۽ شور غوغاءُ نہ رهيو هو. خوشيءَ جا گيت ۽ ٽهڪ، جن سان اهي پيٿيون گونجيل رهنديون هيون، سي آهستي آهستي غائب ٿيڻ لڳا. هاڻي ان جي جاءِ هڪ اڻڄاتل خوف ورتي. اهي، جن جا ڪن، ڪڏهن بہ خوف سان آشنا ڪون نہ ٿيا هئا، سي هاڻي هر وقت، ڪنهن اڻڄاتل خوف جي ڪري هراسيل رهڻ لڳا. اهي شخص، جي نازن ۽ نعمتن ۾ ترهيل هئا، سي لاچار ٿي رُکي سُڪي روٽيءَ تي وڏلو ڪارڻ لڳا. اهڙن شخصن ۾ سارنگ جي ماءُ جو بہ شمار هو.

هڪ ڏينهن سانجهيءَ ڌاري، سارنگ جي گهر جي بجلي بند ٿي وئي. هن پنهنجي ماءُ کي چيو:

"اما، ڏسجي ٿو تہ بجلي گهر جي مشين خراب

ٿي ويئي آهي!"

"ملاقاتي ڪمري جون بتيون نہ ٻاري ڏس."

"اما، نہ رکو اهي ٻر ٻي ڪابہ بتي ڪاڻ ٿي ٻري."

"ڇا بجلي گهر ۾ بہ هڙتال ٿي ٿي ويئي؟"

نوڪر بخشش چيو "هائو. مون ٻڌو آهي تہ بجلي گهر وارن ڪم ڪرڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو آهي."

"بخشش! ڏس، گهر ۾ ميڻ بتيون آهن؟"

"ها آهن تہ سهي، پر تمام ٿوريون."

ٻہ گهڙيون اڳ، جو گهر روشنيءَ ۾ ٻهڪي رهيو هو، سو هاڻي ٻہ چارئي طرف نارڪيءَ ۾ ويڙهجي ويو. صرف ٻہ بجلي بلبن بدران، موم بتيءَ جي ٽمڪي روشني ٽمڪي رهي هئي. ماڪ ۽ سارنگ، ان روشنيءَ پرسان ويهي ڏينهن وارن واقعن تي سوچي رهيا هئا تہ، رڌڻي مان نوڪرن اچي تازي خبر ٻڌائي تہ ٻن - چئن ڏينهن ۾ ناڪن ۾ ٻاٽي اٽو ۽ گوشت جو ملڻ بہ بند ٿي ويندو.

سارنگ، حيرت جي تصوير بڻيو، اهي هوش اڏائيندڙ خبرون ٻڌندو رهيو. هاڻي هن جي ننڍڙي دماغ ۾ اهو خيال پختي ٿيڻ لڳو ۽ ويهي ويو هو تہ مزدور ماڻهو ضرور جادوگر آهن، تمام وڏا جادوگر، جي فقط علاءُ الدين جي ڏئي مان فرمانبردار بڻائي سگهجن ٿا.

جيڪڏهن هي جادوگر چاهين تہ هڪ اشاري سان ريل گاڏيون هلڻ شروع ٿي سگهن ٿيون. هن جو پيءُ بنا ڊپ جي گهر پهچي سگهي ٿو. هنن جي حڪم سان بجليءَ جو وهڪرو اچي سگهي ٿو ۽ صفو وري اڳئين وانگر روشن ٿي سگهي ٿو .... ۽ جيڪڏهن هو چاهين تہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن ڪي ڏيهاڙي صبح جو، نيرن ني گرم گرم بسڪوٽ ملي سگهن ٿا.

(٦)

پندرهن ڏينهن ڪان پوءِ، او چتو، سارنگ واسطي معجزا پڌرا ٿيڻ لڳا. ڊراسون هلڻ لڳيون، بجلي اچي وئي، اخبارون نئين سر ڇپجڻ لڳيون، نيرن تي بسڪوٽ ملڻ لڳا، ۽ هن جو پيءُ گهر اچي ويو. مطلب تہ هڙئي سليون ڳالهيون هڪ ئي وقت تي ويون.

هڪ ڏينهن، جڏهن هو پنهنجي پيءُ سان گڏ بزار گهمڻ ويو تہ اميد جي ابتڙ گهڻن "جادوگرن" کي آزاديءَ سان هلندي چلندي ڏٺائين. هو هٽن ۽ جهنڊا ٻڌي، جدا جدا قسمن جا راڳ ڳائيندا، بزار ۽ فيرپون پائي رهيا هئا. هيئر نہ پوليس هنن کي اٿين ڪرڻ کان روڪي رهي هئي ۽ نہ هو پاڻ خوفيل هئا. جڏهن گهر واپس آيو تہ سارنگ چاهيو تہ هن دفعي هو اڪيلو وڃي بزار ۾ انهن "جادوگرن" جو تماشو ڏسي.

"اما، منهنجي سڙي اما، بزار مان جادوگر لنگهي رهيا آهن، مان انهن کي ڏسڻ وڃان؟"

"هرگز نہ."

"اما، هو ايترو خراب تہ نہ آهن."

اهڙيءَ طرح ڪيپل مهينا گذري ويا. هاڻي اڳي وانگر صلح سانت هئي. ڪنهن بہ قسم جو گوڙ شور يا هڙتال ظاهر نہ ٿي. گهرن ۾ وري خوشيءَ جا ٽهڪ ۽ گيت

گونجڻ لڳا، ۽ اهو اڻجاتل خوف، جو مالڪن جي دلين ني ڇانيل هو، سو رفتي رفتي صفا غائب ٿي ويو.

(٧)

هڪ ڏينهن سارنگ ڏاڍو اُداس ٿي پيو. هن جا پيءُ ـ ماءُ ٻئي ڪمنهما تي ويل هئا. گهر جي نوڪرياڻي ڪنهن ڪم ۾ رڌل هئي ۽ هن جي پيڻ ڪٿڏين سان کيڏي رهي هئي. سارنگ حيران ۽ پريشان، هيڪڙي ڪوٺيءَ مان ٻيءَ ڪوٺيءَ ۾ اچ وڃ ڪندي، سوچي رهيو هو ته وقت ڪاٽڻ لاءِ ڇا ڪري؟

”ڏاڏي! ٻڌاءِ مان ڇا ڪريان؟“

”اڄي منهنجي پيرن کي زور ڏي.“

”مان زور نہ ڏيندس. مون کي زور ڏيڻ جو ڪو شوق ڪونهي.“

ائين چئي، خيالن ۾ ٻڏل، هو ٻئي ڪمري ۾ ويو. اتي پنهنجي ڀيڻ جي نئين ڪٿڏي پيجي وڌائين. انهيءَ ڪري نوڪرياڻي هن تي ڏاڍو خفا ٿي ۽ هن کي ڪمري مان ٻاهر ڪيڏي ڇڏيائين. هاڻي هن رڌڻي ۾ وڃڻ چاهيو پر نوڪرياڻيءَ چيس ته مان توکي اوڏانهن هرگز وڃڻ نہ ڏيندس.

سارنگ تنگ ٿي چيو. ”پوءِ پلا مان ڇا ڪريان؟ مان اڪيلو آهيان.“

نوڪرياڻيءَ سارنگ کان پڇيو، ”ڇا تو واسطي ڪا ٻي دلچسپي آهي ئي ڪانہ؟“

اتي رڌڻي مان ڪاڻهائي جو آواز آيو.

”هي ڪير پيو ڳالهائي؟“ سارنگ دريافت ڪيو.
”بورچياڻي جو مڙس آهي. هو ٿي ڳالهائيندو هوندو.“
”اها دلچسپ خبر ناهي تہ پيو ڇاهي؟“
”هو دلچسپ ڪوئي ڪونہ. هو تہ معمولي ماڻهو آهي. هڪ غريب مزدور.“
”بورچياڻيءَ جو مڙس هڪ مزدور!“
”ڇو؟“
”هڪ جادوگر. هاڻي تہ مان ضرور اندر ويندس.“
”سارنگ، جيڪڏهن تو ائين ڪيو تہ مان تنهنجي ماءُ کي ٻڌائيندس تہ تو هن جي نافرماني ڪئي.“
”تون چغلخور بہ آهين؟.... چغلخور، چٽي ڏسجان، مان بہ هن کي ٻڌائيندس تہ تو ڪير مٿان مٽي لاهي ڪاڍي هئي.“
”اها سراسر غلط ڳالهہ آهي. مان تہ ڪير مان مڪ ئي ڪڍي.“
ڪافي دير تائين سارنگ نوڪرياڻيءَ سان جهڳڙو ڪندو رهيو، پر هن رڌڻي ۾ وڃڻ جي موڪل نہ ڏنيس.

جڏهن نوڪرياڻي هلي وئي، تڏهن سارنگ اطمينان جو ساهہ کنيو. هو رڌڻي جي دروازي جي ويجهو ويو ۽ آهستي آهستي در کولڻ شروع ڪيائين. سارنگ ۾ ايتري همت نہ هئي جو هڪدم دروازو کولي. انڪري ڪجهہ ساعتون ساهہ روڪي، هو دروازي سان لڳو بيٺو رهيو. ٿوري دير کان پوءِ جرئت ڪري هن رڌڻي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اندر ليٽيو پاتو. هڪ بيڊولو ماڻهو ميز تي ويٺي ڪجھ، ڪاٽي وهيو هو. هن جي چهري مان معلوم ٿي ٿيو ته هو ٻڌي رهيو آهي ته مٿان ڪو ماڻهو اچي هن جي هٿ وارو ڪاڏو نہ کسي وڃي. شايد انڪري ئي هن ٻئي هٿ سان ٿالهيءَ کي مضبوط پڪڙي جهليو هو.

سارنگ حيران هو ته اهو "جادوگر" ڪٿي آهي؟....

اهڙو بيڊولو مزدور، اهڙو طاقتور جادوگر نہ ٿي ٿي سگهيو.

هن رڌڻي جي هر ڪنڊ ڏانهن نظر ڊوڙائي. پر ان شخص ۽ بورچياڻيءَ کان سواءِ، اتي ٻيو ڪوبہ موجود ڪونہ هو.... تہ پوءِ ان جو مطلب اهو ٿيو تہ اهو ڪوجهو شخص ئي جادوگر آهي. ڪجھ ڪي معلوم ڪرڻ خاطر، سارنگ اندر داخل ٿيو. ان تي "جادوگر" اهڙو چرڪ پريو جو هن جي هٿ واري ٿالهي ڪيرندي ڪيرندي بچي وئي.

بورچياڻي پنهنجي مڙس کي آٿت ڏيندي چيو:
"ڊڄون سائين ڪاٽيندو رهه. ننڍڙو سائين توکي ڪجھ نہ چوندو."

سارنگ حيران ٿي پڇيو "مان؟"

"پنهنجي ماءُ کي نہ ٻڌائجانءِ تہ هي شخص ٻوڙ ڪاٽي رهيو هو. هيءُ ٻچيل اوبر آهي، ننڍڙا سائين!"

"هي شخص ڏاڍو بکايل آهي، ننڍڙا سائين! توهان کي هن تي قياس ڪرڻ گهرجي."

"ڪير؟"

"هي شخص.... منهنجو مڙس."

"تنهنجو مڙس؟"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سارنگ پنهنجي پاڻ کي يقين ڏيارڻ خاطر، هن ماڻهوءَ کي ڏيان سان ڏٺو ۽ پنهنجي دل ۾ چيائين: هن جادوگر ضرور پنهنجي شڪل بدلائي ڇڏي آهي.

پوءِ ڪجهہ دير سوچڻ بعد چيائين: ”تون جادوگر آهين.... مون کي چڱيءَ طرح خبر آهي تہ تون جادوگر آهين!“

مزور، ڊچندي ڊچندي پڇيو ”ڪير؟“

”تون پيو ڪير.“

”سائين، مان هڪ مسڪين مزور آهيان.“

”پر تون جادوگر آهين. مون کي پڪ آهي تہ تون جادوگر آهين. تون سڀ ڪجهہ ڪري سگهين ٿو. پر ڏس! هائي اهڙي حرڪت نہ ڪجانءِ. بجليءَ کان سوا گهر ۾ ڏاڍي اونده. تنهي ٿي ۽ ڪارخانن جي بند ٿيڻ ڪري مون کي بسڪوٽ نہ ملندا آهن.“

”سائين، مون تہ ڪابہ اهڙي حرڪت ڪانہ ڪئي آهي.... مان هائي وڃان ٿو.“

”تون مون کي دوکو ڏئي رهيو آهين. تون نہ ڪنهن کان بہ نہ ڊچندو آهين. منهنجو خيال هو تہ تون ماڙيءَ جيڏو وڏو هوندين، پر ڏسجي ٿو تہ تو شڪل بدلائي ڇڏي آهي.“

”توهين مون سان مذاق ٿا ڪيو، رکو ان ڪري جو مون وٽ ڪائي لاءِ ڪجهہ بہ ڪونهي. اهڙيءَ طرح مذاق ڪرڻ گناهہ آهي، منهنجا سائين!“

”مون ويچاريو هو تہ تون ڏاڍو ڪنڊير هوندين. پر پائنجي ٿو تہ تون مسخرو پڻ آهين. هوڙ ڪائي وقت

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تنهنجا آهٽ ٻڌي رهيا هئا، انڪري مان تو کان صفا ڪونه ٿو ڊڄان.“

اٿرو چئي سارنگ رڌڻي مان ٻاهر نڪري، دروازي وٽ اچي بيٺو ته جي جادوگر هن جو پيڇو ڪري، ته هو جلدي گهر مان ڀڄي وڃي. پر اميد جي ابتڙ جادوگر هن جي پٺ نه ورتي. سارنگ ڀوڳيتي مڙي ڏٺو ته جادوگر.... ها، ها، اهو ئي جادوگر، هڪڙيءَ ڪنڊ ۾ ويٺي روئي رهيو هو، ۽ پنهنجا ڳوڙها، پنهنجي ڪوٽ جي ڪنڊيءَ پالڻ سان اگهي رهيو هو.

”هڪ جادوگر ئي تون روئي رهيو آهين! چڱو ٿيو، توکي اهڙي ئي سزا ملڻ گهرجي. تو منهنجي پيءُ کي گهر اچڻ ڇو نه ڏنو هو؟ تو بجلي ڇو بند ڪئي هئي؟ تو منهنجا بسڪوٽ ڇو بند ڪيا هئا؟ هائي خدا توکي چڱي سزا ڏني آهي. روءِ ڀلي روءِ!“

ائين چئي، خوشيءَ مان واڪا ڪندو، سارنگ گهر ۾ هليو ويو، ۽ نوڪرياڻيءَ وٽ وڃي چوڻ لڳو.

”هائي مان هن جادوگر کان نٿو ڊڄان.. صفا نٿو ڊڄان!“

حيدرآباد: ٢٢ - نومبر ١٩٦٧

مهراڻ: ٢ - ١٩٧٥

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اونو راڊيڪو (ٽاگجيڊي)

ماءُ

ونوڪا کي ملاقاتي ڪوٺيءَ ۾ ويهاري، ماڻهو پٺتي کي سڏڻ ويو. جيئن ئي ماءُ جي پٽ تي نظر پيئي، تيئن ئي هن رڙ ڪري پڇيو:
”تو اڄ ڇو ڪيو؟“
”امان، ڇا مون کي سڄي حياتي تنهنجي ۽ چاچي جي مرضيءَ موجب هلڻو پوندو؟ ڇا مون کي پنهنجو پاڻ بابت فيصلي ڪرڻ جو ڪو حق نہ آهي؟“
جواب ٻڌي ماءُ جي منهن تي اچرج جا اهڃاڻ اڀريا.
”اڇا، تہ اها ڳالهہ آهي. يعني جا زندگي مون ۽ تنهنجي پيءُ توکي ڏني آهي، تون ان کي تباهہ ڪرڻ جو فيصلو ڪرڻ ٿو گهرين؟ تو ڪڏهن اهو سوچيو آهي تہ تون ڪهڙي نہ خطرناڪ واٽ تي وڃي رهيو آهين؟ تون خاندان جي نالي نشان مٽائڻ، ۽ پيءُ جي پيڙهيءَ کي ختم ڪرڻ پنيان هٿ ڌوئي لڳو آهين. ڪڏهن تنهنجي دل ۾ ويچار آيو آهي تہ تنهنجو اهو قدم، تنهنجي ڪٽنب وارن کي سڄي عدو شهر ۾ کلڻهاب بڻائي ڇڏيندو؟ ڇا تون اهو نٿو سمجهي سگهين تہ تنهنجي انهيءَ قدم کڻڻ ڪري، آسپاس تنهنجي باري ۾

هزارين ڇوڪريون ٿينديون ۽ ماڻهو انهن ڇوڻ ڪان به نه مڙندا نه تون نامرد آهين يا غلام آهين! مون کي ٻڌاءِ ته تنهنجي خاندان اندر اڳي ڪڏهن اهڙو مثال ٿيو آهي؟"

"اڳ ۾ نه شايد اهڙو مثال موجود ڪونهي، مگر مان جي ٻين واسطي مثال قائم ڪريان ته پوءِ ان ۾ ڪهڙي ڪهڻتائي آهي؟"

ماءُ هوريان ڳالهائيندي پڇيو"تو اها ڪجهه ڪهڪوت ڪئي آهي ته تون پنهنجي ڏاڏائن کي منهنجو دشمن بنائي رهيو آهين، چاڪاڻ ته هو سمجهن ٿا ته تو اهو سڀڪجهه منهنجي موڪل سان ڪيو آهي؟ ڇا تو اهو محسوس ڪيو آهي ته تون منهنجي رت جو پياسي ٿي چڪو آهين؟"

"امان، توکي خبر آهي ته مان خواب خيال ۾ به انهن ڪري نٿو سگهان، مان تنهنجو وار ونگو ٿيڻ به نه ڪين ڏسندس."

"ته پوءِ هيءَ ڇاهه ڇڏي، مون سان ڪڏ ڪهر هل."

"نه امان."

"پٽڙا، توکي خبر آهي ته مان توکي بيحد پيار ڪريان ٿي، مان تنهنجي خوشيءَ خاطر پنهنجي حياتيءَ کي قربان ڪرڻ کان به ڪونه ڪيپائيندس. تون منهنجي هڪڙي ڳالهه مڃ! مون سان هل ۽ هلي شادي ڪر، پوءِ خالي ٻه ٻار پيدا ڪر، جي اسان جي خاندان جي پيڙهي قائم رکي سگهن. بس مان راضي ٿي ويندس، تنهنجي انهن ڪرڻ سان مان ڪنهن ڪاڻ لائق ٿينديس.

دنيا وارن کي تنهنجي مردانگيءَ جو ثبوت ملندو ۽ اسين سڀ خوش ٿي وينداسين. پوءِ اسان مان هر ڪو پنهنجي پنهنجي وات وٺي سگهي ٿو. تون وڃي پنهنجي مرضيءَ موجب دينيءَ علم پرائجانءِ ۽ مان پنهنجي ننهن ۽ پوٽن جي پرگهور ۾ مصروف ٿي ويندس.“

”شاديءَ کان پوءِ ڪير به پادري بنجي نٿو سگهي ان حالت ۾ ديني تعليم حاصل ڪرڻ جو ڇا مطلب؟ امان، تون اهو نٿي سمجهي سگهين تہ اها خود خدا جي مرضي آهي تہ مان پادري بنجان. مون تنهنجي سک ۽ آسائش واسطي سڀ بندوبست ڪري ڇڏيو آهي. مون تنهنجي نالي بئنڪ ۾ اڌ لک رپيا رکائي ڇڏيا آهن، ۽ بئنڪ مان هر مهيني توکي ايترا پئسا ملندا رهندا جو تون رائين وانگر رهي سگهندينءَ.“

”تنهنجي دولت، توکان سواءِ منهنجي ڪنهن ڪم جي ڪانهي. تون مون کان پڇڻ ٿو چاهين تہ مان ايترو ذڪر ڇو ٿي ڪريان. مان پڙاڻهپ ۾ تي.... ڇاڪاڻ تہ مان توکي ان بدترين گناهہ کان بچائڻ چاهيان ٿي جو ڪو بہ ماڻهو عدو شهر ۾ ڪري سگهي ٿو. اهو گناهہ آهي پنهنجي خاندان جي نسل ختم ڪرڻ جو. ٻري جي ڳالهہ ڪانہ آهي، جڏهن ڪنهن ڪٽنب ۾ پٽ اولاد نہ هوندو هو تہ ڌيءَ پنهنجي خوشيءَ سان يا پيءُ جي زور پرڻ تي شادي نہ ڪندي هئي. هوءَ پنهنجي پيءُ جي گهر ۾ رهندي هئي، ۽ ڪٽنب جو سهارو بنجندي هئي. اهي زالون، جن کي بدقسمتيءَ سان پٽ نہ ڄمندو هو، سي پنهنجن مڙسن کي همٿائينديون هيون تہ هو ٻي، ٽيون بلڪ چوٿين شادي بہ ڪن،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيئن گهر ۾ ڪو پٽ پيدا ٿئي ۽ ڪٽنب جو وسيلو بڻجي. هر دور ۾ پٽن جي پيدائش کي پسند جي نظر سان ڏٺو ويندو آهي، ڇو ته پٽ ئي خاندان جي زندگيءَ جي زنجير ۾ ڪڙي ٿيندو آهي ۽ نسل کي دائم ۽ قائم رکي ٿو.... ۽ هتي تون آهين جو پاڻ ئي خدا جي طرفان وڌل ذميواريءَ کان به ڪنڌ ٿو ڪڍائين.... ۽ اڻ هوندي به تون پاڻ کي مرد ٿو سڏائين!"

هوءَ ماٺ ٿي وئي. هن جي اکين مان ڳوڙها وهڻ لڳا.

"پٽ!" ماءُ وري چيو، "مان چاهيان ٿي ته جان اڪيلا جي پيڙهي قائم رهي. مان توکي ان پيڙهيءَ جو آخري ڏيئو ٿيڻ نٿي گهران. خاندان جي نسل جاري رکڻ لاءِ مون کي تنهنجي هڪ پٽ جي ضرورت آهي، ۽ تنهنجي هوندي اڻين نہ ٿيڻ لاءِ مون کي ڪو به سبب نظر نٿو اچي."

پيٽرڪ وراڻيو "چڱو امان، مون تنهنجي ساري ڳالهه ٻڌي. مون واسطي اهو هڪ وڏو مسئلو آهي. مون کي سوچڻ لاءِ ڪجهه وقت کپي."

ان وقت پريان گهنڊ ٻڌڻ ۾ آيو. اهو ڪتابين کي ڪاڏي جو سڏ هو. پيٽرڪ ماءُ کي اٿين ٻڌايو.

ماءُ چيو "چڱو پٽ، وڃ ۽ وڃي ماني کاءُ. ان وچ ۾ توکي فيصلي ڪرڻ لاءِ جهجهو وقت مليل هوندو. مان هتي تنهنجي لاءِ ترسان ٿي، اچڻ ۾ دير نہ ڪجانءِ."

پيٽرڪ هليو ويو، ۽ هوءَ پنهنجي خيالن ۾ غلطان ٿي وئي، ايتريقدر جو وقت گذرڻ جي سڌ به ڪانہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رهيس. جڏهن خمارن مان سجاڳ ٿي، تڏهن پيٽ واري ڪهڙيال ڏانهن نظر ڊوڙايائين، جو ساڍي ڇهين جا سُر ڪڍي رهيو هو. هن کي شڪ پيو، ۽ هو سڌو پرنسپال جي آفيس ڏي ويو.

”منهنجو ڇوڪرو ڪٿي آهي؟“ هن ڪهڙن شرط سوال ڪيو.

”هن کي تہ توسان ملڻ لاءِ موڪليو ويو هو.“ پرنسپال جواب ڏنو.

”ها، پر هو انهن ڇهين هليو ويو تہ مان ماني کائي اڌ ڪلاڪ ۾ موٽي ٿو اچان.“

”تہ پوءِ مان هن کي گهرائي ٿو وٺان. هو شايد ڊبول ۾ هوندو.“

هوءَ آفيس مان نڪري، وڏيون پرانگهون پرينديءَ ڊبول وٽ آئي. پهرڪ اتي بہ ڪونہ هو. هڪ ڇوڪري ٻڌايس تہ هو هيٺر هيٺر ملاقاتي ڪوٺي طرف ويو آهي. هوءَ تڪڙو تڪڙو ملاقاتي ڪوٺيءَ ڏانهن ويئي، پر پهرڪ

اتي بہ ڪونہ هو. هوءَ واپس پرنسپال جي آفيس ۾ پهتي، پر پرنسپال وڃي چڪو هو. هن دريافت ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي تہ وائيس پرنسپال ڪٿي آهي؟ پر ڪنهن بہ ڪتابيءَ پڙڪ نٿي ٻولي ڇو تہ ”چپ رهڻ جو وقفو“ شروع ٿي چڪو هو. هن کي ڪجهہ سمجهہ ۾ نٿي آيو تہ ڇا ڪري. هن کي واپس وڃڻ جي بہ تڪڙ هئي، جو سج لهڻ وارو هو، ۽ اڄي شهر ۾ هن جو ڪو واقفڪار ڪونہ هو، جنهن وٽ وڃي رات ٽڪي ها. وڏيڪ ترسڻ بيسود سمجهي، هوءَ پنهنجي شهر هلي

ڏانهن رواني ٿي وئي.

ٻئي ڏينهن صبح جو سوير ٿي هوءَ آچي شهر ۾ آئي، ۽ سڌو مدرسي ڏانهن رخ رکيائين. ڪالهه هن احاط ڪان ڪم ورتو هو، پر ان مان ڪو ڪڙ نيل ڪونہ نڪتو هو. اڄ هن ڪي نئون ويچار آيو. هوءَ سڌو پرنسيپال جي آفيس وٽ وئي ۽ ان جي چانئٽ تي وڃي ويهي رهي، ۽ رڙيون ڪري وڏي واڪي چوڻ لڳي:

”اي پادريو! مون کي منهنجو پٽ واپس ڏيو... توهان هن کي مون کان کسي نٿا سگهو... مان هن جي ماءُ آهيان، جهڙن توهان جي مائرن توهان کي پليدان چاڙهيو آهي، تيئن مان، هن کي پليدان چاڙهڻ نٿي چاهيان.“

هن جي دانهن واڪڙن جو ڏيان ڇڪايو، جن ۾ ڪم ني ونيدڙ پورهيت، اسڪول ڏي ويندڙ ٻار ۽ ٻاچي پتو وٺڻ لاءِ ويندڙ عورتون شامل هيون، عورتن جو ڇڪو چوڪو ميڙ هن جي چوڌاري اچي مڙيو. هي سڀ هن سان همدردي ڪرڻ لڳيون. هنن کي ٻالڻ حيرت ٿيڻ لڳي نہ هن جي خواهش جي خلاف هن جي پٽ کي مدرسي ۾ داخلا ڇو ڏني وئي آهي؟

”توهين ڇو ٿا منهنجي معصوم ٻار کي برغلايو؟. توهان هن کي ڇو ٿا نامردن جي لسٽ ۾ آڻيو؟ توهان کي جيڪڏهن وهم جي سورن جو ڏير جيترو بہ اندازو هجي ها نہ توهين جيڪر اڻين منهنجي جگر جي ٽڪري کي مون کان جدا ڪرڻ جي همت نہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ساريو هال"

هوءَ سچو ڏينهن پڪاريندي رهي. ٽڪي ٽي تہ ساهي ٽي پٽيائين، ۽ ساهي کڻي وري، ٽي واڪا ڪيائين. هن جو ڪوڙ پرنسپال جي آفيس جي ڪمري ۽ ڪلاس ۾ سبق پڙهائڻ ۾ رخنو وجهي رهيو هو. ڪڏهن هن روئي پار ٽي ڪيا، ۽ ڪڏهن کلي ٽهڪ ٽي ڏنائين. ڪڏهن کل جهڙيون ۽ هاڪڙيون ڳالهيون ٽي ڪيائين تہ ڪڏهن گنڀير ۽ وزندار.

پرنسپال، عملي جي ماڻهن ۽ خود ڪتابين هن کي سمجهائڻ ۽ سرچائڻ جي ڪوشش ڪئي، پر هن ڪنهن کي بہ ڪن ڪونہ ڏنو. هن کي پنهنجو پٽ ڳهر بو هو. نيٺ ناڪامياب ٿي سانجهيءَ ٽاڻي، پنهنجي ڳوٺ موٽي ويئي.

ٻئي ڏينهن صبح جو وري ساڳئي هنڌ اچي وارد ٿي، ۽ پوري زوو شور سان اچي واڪا ڪندي رهي، جڏهن هنن آفيسن جا دروازا بند ڪيا، تڏهن هوءَ هڪڙي ڪلاس جي اڳو وچي ويئي. جڏهن ڪلاس ختم ٿي ويا، تڏهن پرنسپال جي گهر ۽ بورڊنگ هائوس وٽ وڃي واڪا ڪرڻ لڳي. جنهنڪري پرنسپال ۽ ڪتابي، جي منجهند جي ماني‌ءَ کان پوءِ ننڊ ڪري رهيا هئا، تن جو آرام ڦٽي پيو. رستي تان لنگهندڙن ٻارن سمجهيو تہ هوءَ چري ماٺي آهي، هنن کي عجب لڳو تہ اهڙيءَ چريءَ کي چو چيڪ چڏيو ويو آهي، ۽ چو نہ هن کي ٻڌي ڪوٺيءَ ۾ قابو ڪيو ويو آهي! هو ان ۾ بہ منجهي پيا تہ آخر هن چو سچي جهان کي

چڙي مدرسي ۾ اچي ڏيرو ڄمايو آهي؟

اڄ پرنسپال هن سان ڳالهائڻ جو خيال ڏيکاريو، پر هوءَ گفتگو ٻڌڻ واسطي تيار نه هئي. هن کي نه فقط پنهنجو پٽ کپندو هو پر هو سندس پٽ سان وڇڙ لاءِ راضي نه هوءَ.

ٽئين صبح جو هوءَ وري آئي. اڄ پيٽرڪ پڻ، ماءُ سان منهن مقابلي ٿيڻ لاءِ سنيري ويٺو هو. رات، هن ان سوال کي دل ۾ گهڻو اٿلايو پٿلايو هو. پر ماءُ کي آخري جواب ڏيڻ جو پهه پچايو هئائين.

ڪتابين نيرن ڪائي پوري ڪئي نه پوڙهيءَ جي پڪارڻ جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. پيٽرڪ پنهنجي ساٿين کي چيو "اڄهو، اچي ويٺي. ڪيس احساس ئي ڪونه ٿو ٿئي ته پاڻ کي ڪيترو خراب ڪيو اٿائين. چڱو، ماڻ به اڄ وڃي ٿو فيصلو ڪيانس."

هو ساٿين کي ڇڏي، سڌو پرنسپال جي آفيس وٽ آيو. اڄ ماڻس اچڻ سان اهو قصو اچي ڇيڙيو ته هن جي پٽ کي ڪيئن نه اچي ڇوڪريءَ وارن پوريي پرچارڪن هٿان بي انصافيون برداشت ڪرڻيون پيون. پوءِ هن سوال ڪيو "توهان هن سان پنهنجي اسڪول ۾ عقوبتون ڪيون.... توهان هن سان پنهنجي ڪاليج ۾ ويل وهايو.... هاڻي جڏهن هن کي ريلوي ڪاتي ۾ عزت واري نوڪري ملي، تڏهن هن ڪان اها ڇڏرائي هن کي هميشه واسطي بيڪار بنائڻ جو توهان کي ڪهڙو حق آهي؟"

هن اڃا اهو سوال پورو ڪيو ته سامهون پيٽرڪ کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پاڻ ڏانهن ايندو ڏٺائين.

هن ابهرائيءَ مان اٿندي پڇيو ”ڇا هنن توکي آزاد ڪيو؟ تنهنجا اپڙ هڪڙي آهن؟ ڪٿي اچ اپڙ تہ پاڻ هلون!“

”اسان، تون موٽي گهر وڃ. هتي تنهنجو ڪهڙو ڪم! تن ڏينهن ڪان هن اڳين اندر سڀني کي پريشان ڪيو اٿئي. ڪا بي عورت بہ ڏٺئي، جنهن پاڻ کي هتي اڃين اچي خراب خوار ڪيو هجي؟“

”تون مون سان گڏجي پنهنجي گهر هل تہ مڙني جون پريشانيون لهي وينديون.“

”مان توسان هلي نٿو سگهان، تون پيلا منهنجي جند ڇو نٿي ڇڏين.“

هن پٺ ڏانهن هٿ ڊگهيريو، پر هو هٽي پري ٿي ويو.

”مون کي هٿ نہ لڳائجانءِ.“ هن چيڙ مان چيو.

هن جي چرپ، ماءُ جي صبر ۽ اميدن جو بند پيچي ويو.

هن جي سرير جو سارو ست ڇڏائي ويو. ۽ پوئتي پيت سان ٽيڪ ڏيئي ڍرڪي پئي. هوءَ سيانءَ ڦاڙي روئڻ لڳي.... مڙس جي موت جون يادگيريون ۽ هن ڇوڪري واسطي سٺيل تڪليفون، هڪ هڪ ڪري هن جي ذهن ۾ اڀرڻ لڳيون. اهي ياد ڪري، هن جيتريون هنجون هاريون، اوتريون هنجون هن حياتيءَ ۾ اڳ رکيو هڪ لڳا هاريون هيون، ۽ اهو هو سندس خاوند جي وفات وارو وقت.

پٺتي حالي تہ ماءُ کي ڏسندو رهيو، پوءِ ڏاڍي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهڙي آهي. هن محسوس ڪيو تہ هندس ماءُ جو ڪو قصور ڪونہ هو. هن کي چالاڪ هئي تہ کهڙن انديشن هن کي اهڙيءَ حالت تي مجبور ڪيو هو. هو وڏي وچي هن جي پيرن ۾ ويٺو، پنهنجي ٻانهن هن جي ڪلهن جي چوڌاري ويڙهي هن کي آٿت ڏيڻ جي ڪوشش ڪرڻ لڳو.

ڪجھ وقت کان پوءِ ماءُ، پنهنجي پاڻ کي قابوءَ ۾ آندو. هوءَ سڌي ٿي ويٺي، ۽ ماڻ ۾ خالي خالي نگاهن سان خلا ۾ تڪڻ لڳي. هن جو ڳوڙهن جي نشانن ڀريو چهرو ڏاڍو رحم جوڳو ٿي پيو هو.

خاموش آواز هن جي ڪنن ۾ وچي رهيا هئا:

”ٻار ۽ اتي هن کي ڪپڙن کان پڪڙ.... هن کي هرگز وڃڻ نہ ڏي.... ٽڪا ٽوڙي ڪرينس .... هن کي ڪلهي تي کڻي وڃ ۽ وڃي زمين ۾ پوريس، جيئن هو ڪڏهن بہ نہ وٺان پڇي نہ سگهي.... ڪجھ بہ ڪر، پر هن دفعي هن کي ڇڄڻ نہ ڏي!....“

هوءَ اٿي بيٺي ۽ پيٽرڪ بہ اٿي بيٺو. ڪنن ۾ وچندڙ آواز اڃا بہ ماءُ کي وڌيڪ زور ڀري رهيا هئا، تہ هن کي ڪپڙن کان جهلي قابو ڪر ۽ وڃڻ نہ ڏينس....

پيٽرڪ ڳالهايو: ”منهنجي مٺڙي ماءُ، مون کي افسوس آهي جو منهنجي پادري بنجڻ جي باري ۾ تنهنجا اهي خيال آهن. مون تہ سمجهيو ٿي تہ منهنجي ان راهہ اختيار ڪرڻ تي تنهنجي دل خوش ٿيندي. تنهن کان سواءِ توکي اها حقيقت ذهن نشين ڪرڻي پوندي تہ مان هيئنر ڪير ٻار ڪونہ آهيان. جيڪڏهن مون شادي بہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪئي تہ مون کي پنهنجو آل عيال ٽيندو ۽ پڙرو آهي تہ توهان اسان جي گهرو ڳالهين ۾ اندرو دخل ڏيڻ نہ سکنديون ۽ نڪو زندگيءَ جي معاملن ۾ تنهنجي حڪمن تي هلنداسين. توهان مون کي وات ــ ڳالهه ڇوڪري سمجهه پدران، سمجهدار مرد سمجهي خود مختار ڇو نٿي ڇڏي ڏيڻ؟"

"مون تي ترس ڪاءِ، ۽ مون سان گڏجي هل."

ماءُ ليلائي چيو.

"اماں، خدا مون کي سڏيو آهي تہ مان هن جو پادري ٿيان. مان خدا جي منشا کان منهن موڙي ڪين سگهندس."

"پيارا پٽڙڪ، اهو ضرور شيطان جو آواز آهي، جو تو پڙو آهي، جي خدا توکي سڏي ها، تہ هو مون سان بہ ضرور ڳالهائي ها."

ڇوڪرو چُپ ٿي ويو.

"مون سان گڏ هلين تو؟"

"نہ اماں، مان نہ هلي سگهندس."

ماءُ جوش ۾ اچي چيو "جنهن صورت ۾ تو منهنجي مرضيءَ خلاف پادري ٿيڻ جو فيصلو ڪيو آهي، جنهن صورت ۾ تو اجايو پنهنجي حياتيءَ کي برباد ڪرڻ تي سندرو پڌو آهي، جنهن صورت ۾ تو منهنجي نافرماني ڪرڻ ۽ عدو شهر ۾ پنهنجي مڙني مائٽن کي کلٺهاب ڪرڻ تي ضد ڪيو آهي، تنهن صورت ۾ مان توکي ڪڏهن بہ نہ بخشيندس. هن کان پوءِ مان تنهنجي ماءُ نہ آهيان، مان ائين سمجهندس تہ مون کي ڪو پُٽ ڪونهي. ياد رکجانءِ توکي پادري ٿيڻ مهانگو پوندو."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هوءَ وري زارو زار روئڻ لڳي، ۽ پوئتي مڙي، اڳيون آڪري، دروازي مان ٻاهر نڪري ويئي. پٽڙڪ بند ٿيڻ تي آفيس آڏو بيٺو رهيو. ماءُ جڏهن رستي تي پهتي، تڏهن هن جيڪي ڪجهه چيو هو، تنهن جي معنيٰ ذهن ۾ ويٺس. ماءُ کي پڪاريندو، وڏيون رڙيون ڪندو، هن جي پٺيان ڊڪو در وٽ پهچي هڪبار وري سڏ ڪيائين ”امان! .... امان! .... امان!“

ماءُ ڪنڌ ورائي پوئتي ڪين نهاريو، ۽ رستي تي اڳتي وڌندي رهي. هو در وٽ بيهي ماءُ کي ويندي ڏسندو رهيو، جا هن کان هر پل پري ٿي رهي هئي، تمام پري، هميشه لاءِ پري.

هن محسوس ڪيو تہ ماءُ جي رحم ڪري هن جي حياتيءَ ۾ وڏو خال پيدا ٿي پيو هو. اول هن کي اميد هئي تہ ماءُ هن کي سمجهي ويندي، پر هو غلط هو. هن هڏي وسيع سنسار ۾ هن جو پنهنجو فقط هڪڙو انسان هو.... سندس ماءُ .... سا بہ اڄ هن کي ڇڏي ويئي.

هو ماءُ کي ايستائين گهوريندو رهيو، جيستائين هوءَ رستي جي وڪڙ وٽ، نگاهن کان اوجهل نہ ٿي ويئي. پوءِ هو آهستي آهستي ٽٽندي اچي ڪلاس ۾ حاضر ٿيو.

مسز اڪهنڪا پٽ وڃائڻ جي صدمي مان ڇڙهي نہ سگهي. هن کي آسرو هو تہ هن جون دانهون ۽ پڪارون، پادرين کي سندس پٽ کي مدرسي مان واپس موڪلڻ تي مجبور ڪنديون، مگر ان ڏينهن مدرسي اندر جو ڪجهه ٿيو، ان مان هن کي پڪ ٿي ويئي تہ پادري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن ڪان پنڌ نه ڪسي رهيا هئا، پر اهو سندس پيٽ ڇاتو ئي هو، جنهن هن ڪي نيا ڪرڻ جو اٽل فيصلو ڪيو هو.

ان واقعي کان ٿورا ڏينهن پوء هو بيمار ٿي پئي. ڏينهون ڏينهن هن جي حالت خراب ٿيڻ لڳي. ٻن هفتن کان پوء هن کي اسپتال ۾ داخل ڪيو ويو، ۽ اتي ڇهن هفتن بعد مري ويئي.

حيدرآباد: ٢٣- نومبر ١٩٦٦
مهراڻ: ٣- ١٩٦٢

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪارتا ا.ج.ت (انڊونيشا)

سڪ ۽ سياست

هيءَ اتفاق اٿمسٽرڊم ۾، سرءَ جي هڪ طوفاني شام جو ٿيو. مان پنهنجو رستو پڇڻ جي ويو هوس، ۽ والبرنس اسٽريٽ جو ڏس پتو پڇيو هيو. مون جنهن ماڻهوءَ کان اها پڇا ڪئي، هن جي انڊونيشي ٻوليءَ ۾ جواب ڏيڻ مون کي ڇرڪائي ڇڏيو، جيتوڻيڪ مون ڊچ ٻوليءَ ۾ ئي سوال پڇيو هو. مان ان ملڪ جي زبان ۾ ڳالهايو هو، ۽ هو ڊچ ئي هو.

”اجهو هن طرف ....“

هن نہ اهتري مهرباني ڪئي، جو جنهن گهٽيءَ جي مون کي تلاش هئي، اوستائين مون سان گڏجي هليو.

هو عام ڊچن کان قد ۾ لانيرو هو. هوا ۾ اڏامڻ کان بچائڻ لاءِ هن کهڙيءَ کهڙيءَ پنهنجي کهر گهلي، ٽوپلي کي مٿي تي مضبوط ئي پڪڙيو. هن جو وڏو ڪوٽ ۽ هن ٽوپلي وانگر ڪُتل ۽ توبري جهڙو هو. مان هن جو چهرو چٽيءَ طرح ڏسي ڪونہ ٿي سگهيس، مگر هن جي ڳالهائڻ جي سانتيڪي نموني ۽ مٺڙي آواز مان اندازو لڳايم تہ هو هڪڙو پيارو انسان آهي.

رستي ۾ هن مون کي ٻڌايو تہ انقلاب وقت هُو انڊونيشيا ۾ هو. هن پنهنجي اخلاق جو اچا بہ ثبوت ڏيندي مون کي پنهنجي گهر اچڻ جي نينڊ ڏني. پوءِ اسان ان دعوت جو وقت مقرر ڪري هڪٻئي کان موڪلايو.

مقرر ڪيل وقت تي مون وڃي هن جي گهر جو در کڙڪايو. هن پاڻ اچي در کوليو. اسين اونداهي ڏاڪڻ چڙهي ٽين-ماڙ تي پهتاسين، جتي هو هڪڙي ڪمري ۾ رهندو هو. ڪمرو، رهندڙ جي سادگيءَ ۽ گوشہ نيشينيءَ جي گواهي ڏيئي رهيو هو. حقيقت ۾ سادگي نہ، پر اتي سچائي ۽ ويراني هئي: ٽي ڪرسيون، هڪڙي ميز ۽ هڪ کٽ. اهو سڀ سامان تمام پراڻو هو. هڙني شيون بيترتيبيءَ سان رکيل هيون. ڪتاب، هيٺ مٿي چڙو چڙ ٿيا پيا هئا، پرسان فرش تي برش ۽ رنگن جون دهلڙيون ڪنڊڙيل هيون.

”توهين مصوري بہ ڪندا آهيو ڇا؟“ مون پڇيو.

”بس وقت گذارڻ واسطي اهو ٿي هڪڙو خفت اٿم.“

ڪنڊ مان ڪرسي ڇڪي، هن مون کي ان تي ويهڻ لاءِ چيو. هن جي هلت چلت مان ظاهر هو تہ هُو هڪ رلڻو ملڻو ۽ بيتڪلف انسان آهي.

هن مون کي پنهنجون ڪيتريون ئي چٽيل مورتون ڏيکاريون. معلوم ٿي ٿيو تہ هو پوري محنت سان ان فن جي سکڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو. هن جي اڏ ۾ چڏيل تصوير، جبل جي دامن ۾، سارين جي پوک جو نظارو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”هي انڊونيشيا ملڪ جي ڇوڪريءَ جو ڊيڪ آهي.“ هن چيو.

پوءِ هو ڏاڍي چاهہ ۽ اڪير مان چوڻ لڳو تہ هو انڊونيشيا جي ننڍين ننڍين ٻيٽن واري خوبصورت ڇوڪري کي بيحد ياد ڪندو آهي.

”ڇا وري اهو وقت ايندو؟ ڇا وري مان انهي جي نيرن ٻيٽن جي لاهين تي، جانهن جي ساون پوٽن جي وچ ۾ ڪڏهن پنڌ ڪي سگهندس؟ ڇا وري مان انهي جي ڊلا چولا پاتل، ساڌين ۽ سهڻين ڇوڪرين جا، جن جا ٻن پٺيندي لهڪ ڏيڻ ۽ راڳ ڳائڻ ٻڌي سگهندس؟ انهن جهنگن جي تازي تازي ۽ ٿڌڙي ٿڌڙي هير...؟“

ظاهر هو تہ هو جذباتي ٿي رهيو هو. پراڻيون يادگيريون هن جي اندر ۾ آندمانڌ مچائي رهيون هيون.

مون کي حيرت لڳي تہ هو حڪمران ڊچ قوم جو فرد هو، پر هن کي انڊونيشيا، جو هنن جو ڪڏهن محڪوم هو، تنهن واسطي ايتري حب ڇو هئي؟ هينئر پنهنجي ملڪ هالينڊ ۾ رهندي بہ سورتون انڊونيشيا جون خاص ڪري ان جي ڇوڪريءَ جون پيو ڇتي!

مون هن کي آٿت ڏيندي چيو: ”ها ڇو نہ، اهي ڪي اهڙيون الئيٽيون ڳالهيون تہ ڪين آهن.“

هو ڪجهہ اداس ڏسڻ ۾ آيو.

”مون کي ان خوبصورت ڇوڪريءَ سان ايترو اُنس آهي جو مان چاڙو نپنو ئي انهي هوس. آهي نہ اها عجيب ڳالهہ پر مون کي ان جي سبب جي سڌ بہ آهي.“

”اهو ڀلا ڪيئن؟“ مون سوال ڪيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”رکيو ائين نه آهي نه اتي جا پهاڙ اينرو شاندار آهن، جو نه. توکي خود خبر آهي نه، هتي اسان جي ملڪ جا پهاڙ سونهن ۾ سرس ۽ وڌيڪ شاندار آهن، پر تنهن هوندي به مون کي انڊونيشيا وارا ڏاڍا پيارا لڳن ٿا.“

مون سمجهيو، جو سمجهيم ته هو فقط مون کي خوش ڪرڻ واسطي ائين چئي رهيو آهي.

وري چوڻ لڳو: ”اهو شايد ان پيار جي ڪري آهي، جو اتي جي رهاڪن ۽ ڪوئن جي ساڻن سوڊن ۽ رلڻ ملڻ ماڻهن واسطي منهنجي اندر ۾ آهي. پيار هڪ اهڙو جذبو آهي، جو هر شئي کي حسن بخشي ٿو. جا اها حقيقت نه آهي ته پربت ۽ بيابان به پيار جي متوالي انسان لاءِ باغ بهار بنجيو پون؟“

هن پنهنجي ڪهاڻي ٻڌائيندي چيو ته هو انڊونيشيا ۾، ڊچ شاهي فوج ۾، سپاهي هو. اهو انقلاب جو زمانو هو، هن کي جهل اماڻيو ويو، جو ته هن اهڙن انسانن کي گولي مارڻ کان انڪار ڪيو جن جو گناهه فقط اينرو هو جو هو آزاديءَ جي گهر ڪري رهيا هئا.

اهي ڳالهيون منهنجي برداشت کان ٻاهر هيون، هو

چوندو هليو: بي انصافيون ۽ غيرانساني حرڪتون ڏسي مان پنهنجي قوم جي ماڻهن سان بغاوت ڪرڻ تي تيار ٿي ويس. مان رکيو هڪڙو واقعو ٿو ٻڌايانءِ، جو منهنجي اکين آڏو ٿيو. بئنڊنگ شهر جي ڊاڪ و گهٽيءَ مان هڪڙو ڇوڪرو سائيڪل تي ٿي ويو. ڪن ڊچن سپاهين هرو پرو کئي هن کي روڪيو. پوءِ هن کي بنان ڪنهن سبب جي پڪڙي، رستي تان کهليندي وجي هڪ بجليءَ

جي ٿنڀي سان بيھاريائون، ۽ ٻنان ڪنهن ڇتاءُ ڏيڻ جي هڪڙي سپاهيءَ پنهنجي ترار اهڙي زور سان هن جي جسم مان پار ڪئي، جو اها جسم مان پار ٿيڻ کانپوءِ ٻه لوهي ٿنڀي سان اهڙي زور سان لڳي جو ان مان چڻنگون نڪرڻ لڳيون. گهڙيءَ ۾ هڪ معصوم موت جو شڪار ٿي ويو. ذرا سوچ ته سهي ته اهڙو ظالم ٻنان ڪنهن ڪارڻ جي ڪيو ويو. هن غريب ڇوڪر جو اهو قصور هو جو هو ان قوم جو فرد هو جنهن پنهنجي آزاديءَ جي گهر ٽي ڪئي.

وان بيورين (اهوئي هن جو نالو هو) اها ڳالهه ڏاڍي نفرت، پر ڪنيرائيءَ سان ٻڌائي. رڪي رڪي هن پنهنجي سگريٽ مان سوٽو ٿي پريو. اتي در تي کڙڪو ٿيو، هو اٿي تڪڙو تڪڙو در ڏانهن ويو، ۽ ٿوريءَ ويرم کان پوءِ هڪ ننڍون ماڻهو نظر آيو، هو انڊونيشي هو، ۽ هن کي نيري رنگ جو صاف ستھرو سوٽ پهريل هو، هو قد جو ننڍو هو، هن جو نڪ ميٺو ۽ اکيون ڇنڇيون هيون، جي بيقراريءَ سان هيڏانهن هوڏانهن ڦر ڪائي رهيو هو. هن جي مٿي جو اڳيون حصو گنجو هو، ان ڪري هن جي پيشاني تمام وڏي ٿي ڀيسي هئي، هن جي هلت چلت ۽ چري مون کي غير سڀاويڪ ٿي لڳي، ڇو ته هو گهٻرايل هو. هن وان بيورين جي ڪن ۾ ڪجهه پڙ پڙ ڪئي، ۽ وري جهڙي نموني اندر آيو هو اهڙي ئي نموني ٻاهر نڪري ويو. مون کي ڏ کهڪاريائين ۽ نه مون سان هٿ ملايائين.

وان بيورين چيو: منهنجو پراڻو واقفڪار آهي، ...

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏينهن اڳ انڊونيشيا مان آيو آهي. سو مان آيو هو. حقيقت ۾ مون کي هن کان سخت بچان ايندي آهي.

ان کان پوءِ مون ڪيترائي ڀيرا هن کي وان بيورين جي گهر ۾ ڏٺو. مون کي هن جي هميشه رازداريءَ واري روش ڏسي اچرج لڳندو هو. هن ڪڏهن به مون ڏانهن دوستيءَ جو هٿ نه ڊگهيريو.

هڪ ڏينهن وان بيورين مون کي پنهنجي گهر اچڻ جي ڪوٺ ڏيندي چيو ”اڄ مون وٽ شيرين شراب جي بوتل آهي، جو توکي بيحد وڻندو.“

ان ملاقات ۾ هن مون کي پنهنجي چٽيل هڪ تصوير ڏيکاريندي چيو سڃاڻين ٿو نه هيءَ ڪهڙو ملڪ آهي؟

”هائو، اهو انڊونيشيا جي ٻرندڙ جبل ڪيڊ جو ڏيک آهي.“

”اهو به ظاهر آهي نه تون اتي جي رهاڪن جو پوريءَ ريت واقف هوندين؟“

”نه، مان فقط ملڪ جي ان حصي مان موٽر ۾ بس ۾ لنگهيو آهيان. ممڪن آهي ته توکي وڌيڪ واقفيت هجي.“ مون جواب ڏنو.

”آزادي کان پوءِ هن جو وقت ڪيئن پيو گذري؟“

”تمام چڱو.“

”خدا جو شڪر آهي....“ پر گهڙيءَ کن سوچڻ بعد هن وري سوال ڪيو. ”پر تمام چڱي چوڻ مان تنهنجو مطلب ڇا آهي؟“

مون ترت جواب ڪونه ڏنو، ۽ هو چوندو رهيو:

”مان انهن جي هارين ۽ چانهہ جي ٻنهن چوندڙن جي حالتن کان ڪجهہ قدر واقف آهيان. ڇا تون سمجهين ٿو تہ انهن جي ڪمائي ايتري آهي جو هنن جو گذران ٿي سگهي؟ مون نہ ٻڌو آهي تہ هنن مان گهڻا بکون ڪاٽي رهيا آهن. اهڙي قسم جون خبرون منهنجو سڪ ڦٽائي ڇڏين ٿيون...“

مون کي جواب ڏيڻ جو موقعو ڪو نہ مليو، ڇو تہ در تي ٺڪ ٺڪ ٿي.

’ڪهڙو ڪمبخت آهي.‘ وان ٻيورين ڇڙ مان چيو.

هن اٿي وڃي در کوليو، در اندر اچڻ جي ڪنهن کي دعوت ڪانہ ڏنائين. هو پاڻ دروازو بيڪڙي ٻاهر نڪري ويو. پوءِ مون هن جي قدمن جو آواز ڏاڪڻ تان هيٺ لهندي ٻڌو. ٿوري دير کان پوءِ مون هنکي ڪنهن سان ڪجهہ ڳالهائيندي ٻڌو.

مونکي عجب لڳو. ڪهڙي ڳالهہ ٿي سگهي ٿي؟

ڪمري ۾ گهڙڻ سان هن چوڻ شروع ڪيو ”وڏو بيشرم آهي، هن ۾ نہ لحاظ آهي نہ لڄ، نہ اخلاق نہ ڪو اصول.“

مون هن کي ڳالهائڻ ڏنو. مان سمجهي ويس تہ هو پنهنجي نيري سوٽ واري انڊونيشي واقفڪار بابت ڳالهائي رهيو آهي.

”تون ٿي ٻڌاءِ تہ اهڙي قسم جي انسان کي ڇا سڏڻ گهرجي؟ منهنجو هي انڊونيشيا ۾ واقف ٿيو هو. اتي جا ماڻهو آزاديءَ لاءِ جدوجهد ڪري رهيا هئا، ۽ هي شخص اسان ڊچن طرفان جاسوسي ڪندو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مونکي هڪ واقعو اڄ بہ چٽيءَ طرح ياد آهي. هن جي اطلاع ڏيڻ تي ڏيڍ سپاهين، هندرهن انڊونيشي جانبازن کي اوچتو وڃي پڪڙيو. اهي جانباز ڪا هاڃل شروع ڪرڻ وارا هئا. پڪڙڻ کان پوءِ نہ رڳو انهن هندرهن جانبازن کي ڳتڙا ڳتڙا ڪيو ويو، پر ڏچن ان ساري ڳوٺ کي باهيون ڏيئي ڀسم ڪري ڇڏيو.... اهو هو هن شخص جو ڪارنامو!"

جوش وچان هو سارو ڏڪي رهيو هو.

هن وري چوڻ شروع ڪيو "خبر اٿئي، هو فخر سان اڄي مون کي پنهنجا اهي ڪارناما ٻڌائيندو هو، ۽ اهو بہ چوندو هو تہ حڪمران ڏچن هن کي وڏن عهدن ڏيڻ جو وعدو ڪيو آهي. مون کي هن جي اهڙين ڳالهين تي سدائين بيپناهہ نفرت ايندي هئي."

هن سگريٽ مان ڏکيو سوٽو پريو.

مون پڇيو "اڄ ڪهڙي ڳالهہ تي؟"

"ڳالهہ هو مون کي هڪ هوٽل ۾ ماني ويو، ۽ پنهنجي عادت موجب پنهنجي فرضي ڪهاڻي ۽ خاص ڪري عورتن سان عشقي ڪاميابين جا قصا ٻڌائي بور ڪرڻ لڳو. منهنجي صبر جو پيالو پرجي ويو، ۽ صاف چئي ڏنو سانس تہ منهنجي نظر ۾ تون ٽڪو بہ ڪونہ لهين. ان تي ظاهري طرح هن کي ڏاڍو غصو آيو.... اڄ شايد اهو ثابت ڪرڻ آيو هو تہ مان جيتوڻيڪ هن کي نيچ ٿو سمجهان پر ٻين جي نظر ۾ هو وڏي عزت ۽ لياقت جو مالڪ آهي. ان جي ثبوت ۾ هن مونکي اها تار ڏيکاري جا اڄ هن کي انڊونيشيا جي شهر

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جڪارتا ۾ مان پهتي آهي. هن اهڙي هٺ ۽ مغروريءَ مان ڏيکاري جنهن ڪان مون کي ڪراهت اچي وئي ۽ هن کي اندر اچڻ کان روڪيم.''

'ڇا تي بہ مغرور ٿيو؟'

'ان نار تي'

'مڪر ڇو؟'

'تو کي پڌي اعتبار ڪين ايندو.... اها نار هن کي هن جي سياسي جماعت طرفان ڪئي وئي آهي ان ۾

هن کي اطلاع ڏنو ويو آهي تہ ايندڙ اسيمبليءَ جي چونڊن ۾ هن کي پارٽيءَ پاران اميدوار نامزد ڪيو ويو آهي.'

"مان....!" منهنجي وات مان نڪتو.

"اهڙي تو اعتبار؟"

مون عجب وچان ڪنڌ لوڏي ناڪار ڪئي.

هو پنهنجي خيالن ۾ غلطان ٿي ويو. پوءِ ڪنڌ مٿي ڪري چيائين 'شل تنهنجو ملڪ اهڙين مصيبتن کان محفوظ رهي، جي ان قسم جا ڪميڻا ماڻهو آڻي سگهن ٿا. شل تنهنجي ديس جا ماڻهو خوش رهن ۽ خاص ڪري...." هو ماٺ ٿي وري آپيءَ ۾ پئجي ويو، ۽ وري چيائين "۽ خاص ڪري منهنجو ننڍو يار."

"تنهنجو ننڍو يار؟" مون گهبرائجي پڇيو.

"هائو، منهنجو ننڍو يار، منهنجو پٽڙو"

"تنهن جو مطلب آهي تہ تون پيءُ آهين؟"

"هائو، مان ننڍڙي جوزف جو پيءُ آهان.... يوسف، جيئن هنکي توهان جي ملڪ ۾ ڪوٺيندا آهن. شل هو اچا تائين جيئرو هجي!"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن وري گلاس ڀريا. مان عجب مان هن ڏي گهوري نهاري رهيو هوس. هن وري ڳالهائڻ شروع ڪيو 'هن جي ماءُ جو نالو سهمي هو. هوءَ بيحد پياري ڳوٺاڻي ڇوڪري هئي، سادگيءَ ۽ سچائيءَ جي جيئري جاڳندي تصوير. هن جي انگ انگ مان معصوميت ٽپڪندي هئي. اهائي نہ عام تصوير آهي اتي جي جابلو ڇوڪرين جي. هوءَ چانهہ جا پن چونڊي پيٽ پالينديءَ هئي، پر بد قسمتيءَ سان جنهن وقت مان ٻہ چن جي جيلن ۾ هوس ان وقت هوءَ مارجي وئي."

'مارجي وئي؟'

'هائو، ڪنهن؟ وانگر ماري وئي. هن تي پنهنجن الزام مڙهيو تہ هوءَ دشمن سان مليل آهي ۽ هنن جي جاسوسي ٿي ڪري.'

وانگ بيورين گلاس خالي ڪيو ۽ هڪ ڀيرو وري پنهنجي خيالن ۾ گم ٿي ويو. ظاهر آهي تہ پراڻيون يادگيريون هن جي دل ۽ دماغ تي اڀري رهيون هيون.

پوءِ هو ڇنهن پنهنجو پاڻ سان ڳالهائڻ لڳو: 'پر سچ تہ اهو آهي تہ هڪڙي ڳوناڻي، اڻپڙهيل ڇوڪريءَ کي سياست ۽ انقلاب جي ڪهڙي خبر. هوءَ تہ اهڙي سادي ۽ معصوم هئي جو هن کي دشمن سان سات ڏيڻ ۽ انهن جي مدد ڪرڻ جو ڏانءُ بہ نہ اچي سگهيو. هوءَ اسيمبليءَ جي ڪنهن اشت واسطي اميدوار نہ هئي: ٺيڪ آهي نہ؟ پر هائو. مان وساري ٿو ويهان، مان سدائين اها ڳالهہ وساري ٿو ڇڏيان تہ هنکي هڪ ٻار هو، ۽ اهو ٻار منهنجو هو.... هڪڙي دشمن جو ٻار...."

حيدرآباد: ١٥ - ڊسمبر ١٩٦٧

مهراڻ: ١-١٩٦٨

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڊان ڊيو (ويڊمار)

گل ۽ گولا

هاڻي به، جڏهن مان ڪوئي بہ گل ڏسندو آهيان، يا گفتگو جو موضوع گل ۽ انهن مان سرور حاصل ڪرڻ جو فن هوندو آهي، تڏهن مون کي اهو پوڙهو ۽ معزز ودوان ياد اچي ويندو آهي. هن جو نالو نڪوبين هو. هو منهنجي پيءُ جو پيارو دوست هو.

هو اسان جي گهر ۾ ٿيندڙ وڏين شاندار دعوتن ۾ شامل ڪونہ ٿيندو هو، ۽ اسان جي گهر تمام گهٽ ايندو هو. پر جڏهن بہ ايندو هو، تڏهن مان ڏسندو هوس تہ بابي ۽ امڙ جا چهرا خوشي ۽ فخر کان ٻهڪڻ لڳندا هئا. هو هن جي آجيان سادي نموني، مگر دل جي سچائيءَ سان ڪندا هئا. ٻئي ڪنهن بہ مهمان کي ايڏي عزت نہ ڏني ويندي هئي. بابو پاڻ پنهنجي هٿن سان، هن واسطي چانهہ تيار ڪندو هو. اگربتي ٻاريندو هو ۽ شطرنج جو سامان آڻي ٺاهي-جوڙي سامهون رکندو هو. بابو هن واسطي بهترين ۽ پلي ۾ پلي سرهاڻ واري چانهہ استعمال ڪندو هو. پوءِ ٻيئي ڄڻا خوشبودار ماحول ۾ ويهي شطرنج کيڏندا هئا، چانهہ جون سرڪيون پيئندا هئا ۽ بحث مباحثو ڪندا هئا. ڪي راند پوئن منجهند

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تائين پيون هلنديون هيون ۽ ڪي نہ وري سڄو ڏينهن گذري وڃڻ تي بہ پوريون ڪين ٿينديون هيون.

منهنجو پيءُ ان-ڏين مهينن ۾ هڪ دفعو هن جي گهر ضرور ويندو هو. پر اسان جي گهر ڪڏهن بہ ڪا سٺي چانهہ يا اوچي قسم جي دالچيني ايندي هئي تہ ڪڏهن بابو مون کي يا منهنجي ڀاءُ کي اهي سوکڙيون ڪري ڊيڊي ودوان کي ڏئي اچڻ لاءِ موڪليندو هو. ان ڪم واسطي هن نوڪر کي ڪڏهن بہ نہ موڪليو.

انهيءَ مطلب خاطر مون کي، هن ودوان جي جاءِ تي وڃڻ جا ڪيترائي موقعا مليا. انهن موقعن ذريعي ئي مون هن بزرگ جي سربلند غريبيءَ ۽ شاندار شخصيت کي سمجهڻ شروع ڪيو.

هو شهر جي پسگردائيءَ ۾ هڪ غريب پاڙي ۾ رهندو هو. هن جو گهر ٽڪن ۽ ڇپر جو ٺهيل هو ۽ ان جي چوڌاري سندس باغيچو هو. هن جي گهر، ۽ خاص ڪري هن جي باغيچي، منهنجي روح اندر رنگين يادگيريون ڇڏيون آهن.

هن جو باغيچو، گلن جا باغيچو هو. در ۾ داخل ٿيڻ سان ائين محسوس ٿيندو هوم، ڄڻ تہ هڪ نئين نرمل دنيا ۾ پهچي ويو آهيان. باغيچو سج جي سوجهري کان سرس، گلن جي رنگ برنگي پنکڙين سان ٻهڪندو نظر ايندو هو. اها هڪ سڪون ڀري دنيا هئي، ٻاهر جي گوڙ گهمسان واري دنيا کان نرالي.

ڊيڊي ودوان، هن سانتيڪي ماحول ۾ پنهنجي پوٽيءَ ۽ نوڪر سان رهندو هو. حقيقت ۾ هو گهڻو تڻو پنهنجن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گلن سان ني گذاريندو هو. هن کي گل پوکڻ ۽ انهن جي پرداخت ڪرڻ سان عشق هوندو هو. انهن جو وڌڻ ويجهڻ، ۽ انهن ۾ پيدا ٿيل تبديلين کي جاچڻ ۽ ڏسڻ ۾ هن کي گهڻي ۾ گهڻو مزو حاصل ٿيندو هو. ايترو مزو پيو فقط هن کي شعر پڙهڻ ۽ ڪتاب پڙهڻ ۾ ملندو هو.

جيئن ڏينهن گذرندا ويا، تيئن منهنجي گلن ۽ گلن جي ڳالهين ۾ دلچسپي وڌندي ويئي. مان ڏاڍي شوق سان پڙي جي گلن جي ڳالهين بابت گفتگو ٻڌندو هوس. هن جي واقفيت وڌڻ سان، منهنجي دل ۾ هن لاءِ عزت ب وڌندي ويئي ۽ هو ب مون کي پنهنجي پوڙهيءَ وانگر گهر جو ڀاتي ليکڻ لڳو.

گلن جو باغيچو، مون کي بہ هر شئي کان زياده ڪشش ڪرڻ لڳو. باغيچي ۾ پڙي ودوان جي پٺيان هلندي، هن کي پوٽن کي پاڻي ڏيڻ ۾ سهائتا ڪندي، ڪيرپل پوٽن کي ليڪ ڏيندي ۽ پين پين اهڙن ڪمن ڪندي، مون کي خوشي محسوس ٿيندي هئي. اهڙن وقتن تي پوڙ سان ۽ بوليءَ (سندس پوڙيءَ جو نالو) سان انين ڳالهائيندو هو ڄڻ تہ وڏن سان پيو گفتگو ڪري. هو گلن بابت ڳالهائيندو هو، گلن جي جدا جدا قسمن جون خصوصيتون، انهن جا رنگ، صورت ۽ سڳند بيان ڪندو هو. گلن جي چانو ۾، هن جي انهن ڳالهين مان مون محسوس ڪيو تہ پوڙهي جي گلن پوکڻ ۽ پرگهور واري خوشي، هڪ اتم ۽ انوکي خوشي هئي. اها ڪا خود غرضيءَ واري خوشي نہ هئي. پوءِ جڏهن پن گلن جي ڪونڊين وارو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

واقعو ٿيو، ته هن مون کي احساس ٿيو ته پوڙهي جي اها تفريح هڪ مذهب جو درجو رکي ٿي، گلن جو مذهب.

هڪ ڀيري، پوليءَ هن کان پڇيو "ڏاڏا، توهان ڪڏهن پئسن سان گل خريد ڪيا آهن؟" پوڙهي ٽدوان مرڪندي، پوليءَ کي ورائيو "سان نہ ڪڏهن گل خريد ڪري ٿو سگهان ۽ نہ ڪڏهن وڪڻي ٿو سگهان. هڪ گلن جي ڪونڊي، جا تفريح خاطر توهين پنهنجو پاڻ پوکيو ٿا، ان جو ڪو ملهہ ٿي ڏي نٿو سگهي. دولتمند، جي پئسن سان گل وٺن ٿا، تن کي انهن مان پوري لطف وٺڻ جي اڪثر ڄاڻ ئي ڪانہ هوندي آهي. ڇو تہ لطف گلن جي رنگ ۽ سرهاڻ ماڻڻ ۾ نہ آهي، پر حقيقي لطف انهن جي ڏسڻ ۽ ڄاڇڻ منجهہ آهي. هڪ ننڍڙي مکڙي، جا ڦٽي ٿي، هڪ ورق جو کلي ٿو، اهي شيون اکين کي فرحت ڏيڻ لاءِ ڪافي آهن. اهي فرحتون، گل کي هٿ ۾ کڻڻ کان وڌيڪ خوشي بخشيندڙ آهن. گل، ڏاڍيون نازڪ ۽ سهڻيون وٿون آهن. انهن کي انسان جي دولت نہ، پر سان جي سنڀال ۽ پرگهور کپي. جي انسان، هنن کي پنهنجو پاڻ اپڻين ٿا، ۽ هنن جي پيار سان پرورش ڪن ٿا، سي ئي هنن جي سونهن جو پورو پورو مزو ماڻي سگهن ٿا. هنن جي ظاهري سونهن، هنن جي روح ۾ رچيل آهي. ها، گلن کي بہ روح آهي. پر جي ماڻهو انهن جو واپار ڪن ٿا، يعني گلن جي خريد فروخت ڪن ٿا، سي هنن جي روح کي ڇاڻي نٿا سگهن."

هن جيتري گلن جي سنڀال ڪير بہ ڪري نہ سگهندو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گلن ۾ بہ هنکي گلاب جا گل وڌيڪ پسند هئا، خاص ڪري ڳاڙها گلاب.

هڪ لڳا بولي سونکي ٻڌائڻ لڳي:"ڏاڏو ڳان پنهان اصلي چربو آهي. هو ڳاڙهي گلاب جي گلن کي سون کان بہ زياده پائڻي ٿو. هو سون کي هنن جي اهڙي نموني سنڀال ڪرڻ تي زور ڀريندو آهي، جيئن ننڍڙي ٻار جي سنڀال ڪجي. انهن ٻوٽن کي سون کي اهو ٻاڌي ڏيٺو ٻوندو آهي، جنهن سان سنهنجو سنهن ڏوتل هوندو آهي، سون کي ڏهاڙي هنن جو هڪ. هڪ ٻن ڏونٽو ٻوندو آهي. حقيقت ۾ انهن گلن جي ڏاڍي سنڀال ڪرڻي ٻوي ٿي، نڏهن تا وڃي سهڻي ۾ سهڻا گل ڏڙن"

سون کي حيرت لڳي.

"ڀلا انهن کي تنهن جي منهن واري ڏوتل ٻاڻي سان ڏئڻ ڇو ضروري آهي؟"

"ڏاڏو چوندو آهي تہ گلاب جا گل عورتن ۾ نوجوان ڇوڪرين وانگر آهن. هو اهو ٻڻ چوندو آهي تہ گلاب جا گل ماڻهن ۾ سهڻي مخلوق آهن. ٻڌاءِ تہ سهي تہ سهڻي مخلوق جو مطلب ڇا آهي؟"

سون هن کي چيڙائڻ لاءِ چيو "سهڻي مخلوق آهي سهڻي عورت، مثال طور تو جهڙي ناهو ڪي نوجوان نينگري."

ان وقت بولي ٻڻ باغيچي جي ڏڙندڙ گلن جيئن نازڪ ۾ حسين هئي. هن جي سات ۾ سان خوشين جي نئين جنت ۾ پهچي ويندو هوس.

سون کي بہ هاڻي گلن سان بيحد انس ٿي ويو هو. جڏهن خبر پيس تہ گلاب جي گلن جي، بولي ڪيتري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ ڪوڙي نموني حفاظت ڪري ٿي، تڏهن انهن گلن سان خاص لڳاءُ پيدا ٿيو.

هڪ پيري اني پهتس نہ بوليءَ بون ڪي ان شخص جو قصو ٻڌايو، جو ان ڏينهن، اهي گل خريد ڪرڻ لاءِ آيو هو.

هوءَ چوڻ لڳي ”هو هنن ٻن ڳاڙهن گلاب جي گلن جي ڪوندين لاءِ هڪ هزار رپيا ڏيڻ لاءِ تيار هو، پر ڏاڏو ڪنهن بہ ريت ڏيڻ تي راضي نہ ٿيو.“

ان وقت چانورن جي ٻور جي قيمت هڪ رپيو هئي، ۽ ڪو شخص ڳاڙهي گلاب جي ٻن ڪوندين جي قيمت هڪ هزار رپيا ڏئي رهيو هو. منهنجي ڪنن کي اعتبار ڪونہ ٿي آيو. هيءَ خريدار سچ پچ گل

جو عظيم عاشق هوندو.

منهنجي حيرت ڏسي، پوڙهو نوڪر ٻيهي رهيو ۽ ٿڌو ساهہ ڀري چيائين ”هڪ هزار رپيا! اهو نہ ڪجهہ بہ نہ آهي. هو تہ اڃا بہ وڌيڪ ڏيڻ جي آڇ ڪري ها. هو دولتمند آهي پر گلن جو شوقين ڪونهي، هن هي گل رکڻ لاءِ ٿي خريد ڪيا، جيئن ماڻهن ۾ هن جو نالو مشهور ٿئي تہ ڪو شخص اهڙو بہ آهي جو پوڙهي ودوان کي پنهنجن گلن وڪڻڻ لاءِ تيار ڪري سگهيو، ۽ هن جا گل خريد ڪري سگهيو. اها تہ هن جي خوش نصيبي هئي جو ان وقت پوڙهي وٽ ڪو ڏندو ڪونہ هو، نہ تہ ان سان خريدار جي چڱي خبر لهي ها.“

هن واقعي کي ٻڌي منهنجي نظر ۾ هن ٻڍي ودوان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي عزت اچا به وڌي ويئي. هاڻي مون کي سمجهه ۾ آيو ته بابو، هيڏو وڏو ماڻهو ٿي ڪري به هن جي ڇو ايڏي عزت ڪندو هو، ۽ هن جو ايڏو ادب ڇو رکندو هو.

پڇي ودوان سان گڏ، مان ۽ ٻُولي به ڏاڍي شوق، محنت ۽ محبت سان گلن جي پرورش ڪرڻ لڳاسين. اُهن گلن مون کي ۽ ٻُوليءَ کي هڪٻئي جي تمام ويجهو آڻي ڇڏيو.

بهار جي موسم اچي وئي. باغيچي ۾ گلن جي بهاري ڏسڻ وٽان هئي. رنگن ۽ سرهاڻ جو عجيب عالم هو.

هڪ ڏينهن، دروازي لنگهڻ سان، سامهون ٻُوليءَ کي آداس بيٺل ڏٺم، منهنجا قدم رُڪجي ويا. مون هن جو اهڙو پهلو ڇهرو ڪڏهن ڪونه ڏٺو هو. منهنجي نِڙي خشڪ ٿي ويئي. يا الاهي خير!

”ٻُولي ڇو، ڇا ٿيو آهي؟ خير ته آهي؟“

هوءَ وڻ کي ٽيڪ ڏيئي بيٺي هئي. منهنجي سوال تي غمگين آواز ۾ چيائين ”ڏاڏي وڪٽي....“

مون ڏٺو ته هن جون اکيون پرجي آيون هيون ۽ هوءَ روئڻ واري هئي. وري پڇيم ”ڏاڏي ڇا وڪٽي ڇڏيو؟“

”ڪالهه گلاب جي گلن جون ٻيٽي ڪونديون.“

حيرت ۽ بي اعتباريءَ وچان مون چيو ”اهو اڻ ٿيڻو آهي. تون پنهنجي هوش ۾ نه آهين، يا ڏاڏي توکي چيڙايو آهي. هو ڪنهن به صورت ۾ اهي گلاب وڪڻي نٿو سگهي. جيڪڏهن وڪڻڻ جي ڪري ها ته ان ڏينهن ڪونه جهڪر وڪڻي ڇڏي ها. پر سوال آهي ته هو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڪڻندو ڇو؟"

ٻڌوليءَ جواب ڏنو "هن انهيءَ ساڳئي خريدار کي وڪڻي ڇڏيا. تنهن مجين ته وڃي پاڻ ڪوندبن واري جڳهه ڏس."

مان ڏوڪيندو ڪوندبن واري جاءِ ڏانهن ويس، جيتوڻيڪ بوليءَ گنهيراڻيءَ مان ڳالهايو هو، پر مونکي اعتبار نٿي آيو. مان پوڙهي ودوان جي عادتن ۽ هن جي گلن جي عشق مان واقف هوس، هو اهڙو ماڻهو هو، جو بک مري ها، پر پئسن خاطر گل ڪين وڪڻي ها. گل ته هن جو مذهب آهن، ۽ اهي گل ته هن جي باغيچي جا حسين ترين گل هئا. هو انهن گلن کي پنهنجي اولاد وانگر پاليندو هو.

هو غريب ضرور هو، پر پنهنجي مجيءَ مانيءَ وارو هو. مون کي ڪو اهڙو لاچار يا ڪا مصيبت ڪانه ٿي سُجهي، جنهن ۾ هن جو خاندان وڃي ويو هجي، ۽ جنهنڪري هو اهڙي انتهائي قدم کڻڻ تي مجبور ٿيو هجي.

مان جڏهن ويجهو پهتس، تڏهن ڏٺم ته ڏاڏو ڪنهن ڏاڍي ماڻهوءَ سان ڳالهائي رهيو هو. اهو ماڻهو پنجاهه سالن جو پوڙهو هو، هن جو جسم ٿلهو ۽ بيڊولو ۽ هن جي شڪل سوئر جهڙي هئي. هن کي ريشمي چوغو پهريل هو.

"سائين، جيڪڏهن توهان اڳئين دفعي مون کي وڪرو ڪري ڏيو ها ته سڀڪجهه ٺيڪ ٿي وڃي ها. توهان کي پوري رقم ملي ها ۽ منهنجو به ڪم ٿي

وڃي ها. پر سائين هاڻي ٻي حالت آهي .... هاڻي
مان اڪيلا جيترا ٻئسا آڇي نٿو سگهان"

پوڙهي ودوان جي نيڻن ۾ گهنج پئجي ويا.
"پوءِ پلا تون هيئنر ڪچ ڏوڪڙ ڏيئي سگهندين؟"

"سائين، بس سائين مان تہ رڳو انڪري آيس جو توهان ماڻهو موڪليو، سچ پچ تہ هاڻي مون کي انهن ڳالهين جي ڪهڙي ڪانهي .... ڇو تہ گذريل دفعي توهان انڪار ڪيو ۽ مون کي ٻئي هنڌان خريد ڪرڻا پيا....
بس سائين، هاڻي جي توهان ٻنهي سستا ڏيندا تہ پوءِ ڪٿي مان بہ دل ڪوڙي ڪري وٺندس، مگر جي توهان اڳين قيمت قائم رکي تہ پوءِ مون کي موٽي وڃڻو پوندو."

انهيءَ ڇڏي اجنبي پنهنجي منهن پاڻ ڪاڻ لڳو. هن جا ڏند ڏنگا ڦڏا هئا، حن مان ٻن تي سونو تہ چڙهيل هو. هن جي صورت ۽ هن جي ڳالهائڻ جي طريقي مان مون کي ٻڇان اچڻ لڳي. مون کي خبر هئي تہ هو "سائين، سائين" رڳو عادت کان مجبور ٿي چئي رهيو هو ۽ هن کي پوڙهي ودوان لاءِ ڪا حقيقي عزت ڪانہ هئي.
هو اچ پنهنجي اڳين گهمري ٽيل بيعزتيءَ جو بدلو وٺي رهيو هو. مون ويچارو تہ پڪڏي ودوان کي هن جي روش ڪري طيش تہ اچي وڃي، پر پوڙهو پاڻ تي ضابطو رکيو ويٺو هو

هن هيئنئين چپ ڪري چڪ پائيندي چيو "تون جيترو ڏين چاهين تو سو پڏاءِ، جي ان سلهہ ۾ مون کي وڪڻڻو هوندو تہ ڏيندو مان هو."

هن شخص پنهنجو منهن مٺي ڪري، پنهنجين ڳڙهين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڪين سان ودوان ڏي نهاري، جواب ڏنو "سائين توهين ئي مُلهہ مقرر ڪيو."

ڏاڏي پنهنجي ڏاڙهيءَ ۾ آڱريون ڦيرايون ۽ ڳالهہ جي انهن پَن ڪولڊ پن ڏي نهاري چيائين "مان سو رپيا گهٽ ڪندس. اهو بہ انڪري جو ڪنهن ڪم واسطي لوڙ پئي اٿم."

گراهڪ وري ڪيو، "ها سائين، ها. توهان جهڙا انسان، جن جو ڳالهين سان انهيو پيار آهي. سي ڳالهين وڪڻڻ جو خيال بہ دل ۾ آڻي نٿا سگهن. اها منهنجي خوش نصيبي آهي، جو توهان اهڙي ضرورت ۾ مبتلا ٿيا آهيو، انهيءَ ڪري ساڻو موڪلي ڪهرايو. پر سائين، قيمت وڌي آهي ۽ اهو نٿو سونهي تہ مان توهان جهڙي بزرگ سان وڌي سودي بازي ڪريان، انڪري مون کي اجازت ڏيو تہ موٽي وڃان."

پڪو ودوان وائڙو ٿي، هن ڏي نهارڻ لڳو. هن جو منهن ڳاڙهو ٿي ويو. هن پنهنجي هيٺئين چپ کي وڏي زور سان چڪ پاتو. اٿين ٿي نظر آيو ڄڻ تہ هن سامهون واري شخص سان ڳالهائڻ ٿي نٿي گهريو. پر جڏهن اجنبي موڪلائيءَ جي سلام ڪرڻ لاءِ جهُڪيو، تڏهن ودوان، پنهنجي آواز کي صاف ڪرڻ واسطي کنگهيو ۽ چيائين: "تہ پوءِ مان سو رپيا پيا بہ گهٽايان ٿو."

خريدار بيهي رهيو ۽ چيائين "هائو سائين، هائو سائين، مان ٿي سو ڏئي سگهان ٿو، جي توهان کي قبول هجن."

ودوان جو منهن لاٿي هئي ويو. هن جي نيڻن ۾ نفرت جهلڪڻ لڳي. هن جي دل دک ۽ مايوسيءَ سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پرجي ويئي. هن جي خودداريءَ کي گهرو زخم رسيو. جنهن سبب هن ماڇيءَ کٿو جي ڪوشش ڪئي، ان وقت هن جا هٿ ڏڪي رهيا هئا. نيٺ ٿڏو شوڪارو ڀري چيائين ”ڇگو ٿون اهي ڪونڌيون ڪٿائي وڃ.“

منهنجي پرسان پوڙهو نوڪر بيٺو هو. هن ٿانهيءَ ڏانهن پٺ ڪري چيو ”اهو وڏو دغاباز آهي. هن کي اڄا به انهن گلن جي ضرورت آهي، هو رکيو مڪر ڪري رهيو آهي. جنهن شئي واسطي هو ڏهه سو ڪان وڏيڪ ڏيڻ لاءِ تيار هو، تنهن کي اڄ ڏيڻ سئون ۾ ڪنيو ٿو وڃي. هيءَ گلن جي اها جنس آهي جا اسان جي ديس ۾ اڻلڀ آهي.“

خريدار جي گلاب جون پٺي ڪونڌيون ڪٺي وڃڻ ڪان پوءِ، پڻيو ودوان بوڏي وانگر بيحس ٿي کٽ تي اٿلي پيو. هن پرسان ٿپائيءَ تي رکيل نوٽن جي ڍڳيءَ ڏي نهاريو. پوءِ اتان نظرون هٽائي، پنهنجي نرڙ تي هٿ رکي ٿڏو ساهه ڀريائون.

بولي تڪڙو تڪڙو اچي پهتي. هن پنهنجي ڏاڏي کي ڏٺو، نوٽن کي ڏٺو ۽ آخر ۾ اها جڳهه ڏٺائين، جتي گلاب جي گلن جون اهي ڪونڌيون رکيل هونديون هيون.

”هن سال، اسان واسطي بهار جو جشن برباد ٿي ويو. انهن گلاب جي گلن ڪانسواءِ، اسين ڪهڙو جشن ملهائينداسين. ڏاڏا، تو نيٺ اهي گل وڪيا ڇو؟“

ڏاڏي جي اکين ۾ چمڪ پيدا ٿي. ”سڄي گهوٽ

تي بم گولن جي بربادي جو اثر پيو آهي. ڪنهن جو پيءُ مري ويو، تہ ڪا ڙال مڙس کان محروم ٿي وئي ڪيترا گهر مٽيءَ خاڪ ٿي ويا، انهن حالتن هيٺ ڪوبہ انسان ڪيئن گلن جو مزو ماڻي سگهندو! پاڙي ۾ جڏهن ماتم هوندو، تڏهن ڪيئن گلن مان دل وندرائي سگهبي؟“

هو اٿي بيٺو ۽ مون تي نظر پيس.

”تون آهين مسٽر نڪسن، جڳو مون سان گڏ هل. بولي، مون کي منهنجي ڇٽي ۽ لٺ آڻي ڏي، وڌيڪ نہ رو!“

ڪراڙي ودوان ٽوٽ رومال ۾ ويڙهي ڇڏيا، ۽ لٺ جي سهاري در ڏانهن رخ رکيائين. مان هن جي پٺيان هلڻ لڳس. اما سياري جي هڪ ڏاڍي سرد سانجهي هئي. تمام ٿڌي هوا لڳي رهي هئي. اسان پيچرو وٺي ڳوٺ جي ڇيڙي تي پهتاسين. اتي مون کي سمجهہ ۾ آيو تہ هن گل ڇو وڪيا هئا. ٽي ڏينهن اڳ آمريڪي هوائي جهازن جي حملي هن ڳوٺ جو ڪجهہ حصو تباهہ ڪري ڇڏيو هو. ڪجهہ ماڻهو اتي مري ويا هئا ۽ ڪجهہ زخمي ٿيا هئا. چار-پنج ڪٽنب بي گهر ٿي پيا هئا. هنن جو الهو تلهو ناس ٿي ويو هو.

رستي تي هن مون کي ٻڌايو: ”گلن سان وندر مان روح کي راحت ۽ خوشين ۽ جا خزانا حاصل ٿين ٿا.

پر اما وڏر خود غرض هجڻ نہ جڳائي. وچاري بولي کي رڳو لاءِ تہ هرڪو سبب آهي، پر گلن جو مذهب

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مخاص ماڻهو کي ٻارڙن سان پيار ڪرڻ سيکاري ٿو.
گل ڪڏهن به خود غرض نه هوندا آهن. هنن جي
سرهاڻ، سونهن ۽ رنگ سڀ آسپاس ۽ ٻارڙي لاءِ ۽
هر ڪنهن واسطي هوندا آهن. هو نازڪي ۽ جياپي جي
نشاني آهن. گلن کي پيار ڪرڻ ۽ انسانن کي پيار نه
ڪرڻ حيوانيت آهي"

پڇي، رستي جي وچ ۾ پيل ڪنڊن واوو ڏينگر
ڪٽي ٻاسي واري لوڙهي ڏي اچلايو، وري چوڻ شروع
ڪيائين:

"اڄڪلهه، جنگ جي ٻن جي ستايلن جو سوچي
مان سمهي نٿو سگهان. هنن جي مصيبتن مون کي دکي
ڪيو آهي. پر توکي خبر آهي ته اسان وٽ پنسي جي
ٻچت ڪانهي. ان حالت ۾ گهربل رقم وقت اندر حاصل
ڪرڻ لاءِ، گلن وڪڻڻ کان سواءِ، مون وٽ ٻيو ڪهڙو
چارو هو؟ گلن کي وڪڻڻ شرم جي ڳالهه آهي ۽
سرمائيدارن ٻاران اسان جي مجبوريءَ جو وجهه وٺي،
گلن جي گهٽ قيمت ڪٿي اچا به وڏي شرم جي ڳالهه
آهي. مگر اسان کي خودداري ڇڏي گل وڪڻا پيا.
اهڙن سرمائيدارن کي لٽون هٽي لوڏي ڪيدن آسان هو،
پر ٿنهن ۽ ٻيواهه ٿيل عورتن جو بکيو پيٽ ڪيئن
پرجي ها. انهن گلن جي ٻن ڪونبين کي وڪڻي ڪري
منهنجي دل روئي رهي آهي، ڇو ته منهنجو ڪو ٻيارو
وڃايو اٿم. ٻولي ڳوڙهن ڳاڙڻ ۾ حق ني آهي، پر
جڏهن اسان جي چو طرف انسان دکي ۽ بکيا هجن،
تڏهن اسان ڪهڙي منهن سان وڃي گلن سان دل
وندرائيندا سين؟"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڄ، ان کي ڪيترائي سال گذري چڪا آهن، پيو وڊوان لاڏائو ڪري ويو، ۽ ٻولي ارڙهن سالن جي قوم جواني ۾، جڏهن هوءَ اڃا ٻاڙي اڙهل گل وانگر هئي، ظالم آمريڪن جي بمن جو بک بنجي وئي.

منهنجي لاءِ پيءُ جا يادون ڇڏي ويا. جڏهن ٻہ ڪتي گل کي اڙنڊي ڏسندو آهيان تڏهن مون کي اهو بزرگ نڪوهين ۽ گلاب جي گل جهڙي نازڪ ۽ سهڻي ٻولي ياد اچي ويندا آهن، جن جو مذهب گلن جو مذهب هو، جن جو مذهب انسانيت سان پيار جو مذهب هو.

حيدرآباد: ٢٧- نومبر ١٩٦٨ع

مهراڻ: ١٩٧٢-٤

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هري شنڪر پرساڻي (هندي)

ڀولا رام جو روح

اٿين ڪڏهن ڪونه ٿيو هو.

ڀڳوان، لکن سالن کان، بيشمار ماڻهن کي، عملن ۽ پارت سپارت جي بنياد تي بهشت يا دوزخ ۾ رهڻ جي جڳهه الاٽ ڪندو ٿي آيو. مگر اٿين ڪڏهن به ڪونه ٿيو هو....

ساههون وٺڻ حساب ڪتاب وارو ملائڪ، گهڙي گهڙي عينڪ صاف ڪري، آڱرين کي بار بار ٿڪ سان آلو ڪري، صفحا ورائي، رجسٽر چڪاسي رهيو هو. غلطي هٿ ئي ڪونه ٿي آئي. آخر چڙي، هن ايتري زور سان رجسٽر بند ڪيو جو ان جي وچ ۾ مک اچي وئي. اها ڪڍندي هن چيو: "ڀڳوان، رڪارڊ سڀ ٺيڪ آهي. ڀولا رام جي روح پنج ڏينهن اڳ جسم کي ڇڏيو، ۽ موت جي ملائڪ سان گڏ هن هي دنيا ڏي روانو ٿيو، پر هتي اڃا نه پهتو آهي."

ڀڳوان پڇيو "۽ اهو موت جو ملائڪ ڪٿي آهي؟"

"ڀڳوان! اهو به گم آهي."

انهيءَ وقت دروازو کليو ۽ ڪڙو موت جو ملائڪ، جو پريشان حال ۾ هو، سو داخل ٿيو. هنجو ازلي

بد صورت چهرو، بد حواسي ۾ خوف ڪري اچا بہ وڌيڪ مڪروہ بڻجي ويو هو. هن کي ڏسندي ئي حساب ڪتاب واري ملائڪ رڙ ڪري چيو:

”اڙي، تون ڪٿي هئين ايترا ڏينهن؟ ڀولا رام جو روح ڪٿي آهي؟“

موت جي ملائڪ هٿ ٻڌي چيو ”مهربان، مان ڪيئن ٻڌايان تہ ڇا ٿي ويو. اڄ تائين مون دوکو نہ کاڌو آهي. پر هن ڀيري ڀولا رام جو روح مونکي بيوقوف بڻائي ويو. پنج ڏينهن اڳ، جڏهن روح ڀولا رام جو سرير ڇڏيو، تڏهن مان ان کي پنهنجي قبضي ۾ ڪري، هين ئي دنيا طرف سفر شروع ڪيو. شهر کان ٻاهر جئن ئي مون تيز رفتار سان اڏڻ شروع ڪيو تہ خبر ناهي اهو روح ڪيئن منهنجي قبضي مان نڪري، الاجي ڪيڏانهن غائب ٿي ويو. انهن پنجن ڏينهن ۾ مون زمين جو چپو چپو ڪري ڳوليو آهي، پر ان جو ڪٿي بہ پتو ڪونہ پيو.“

ڀڳوان غصي مان چيو ”بيوقوف، روحن کي آڻيندي آڻيندي ڪراڙو ٿي ويو آهين، تڏهن بہ هڪ ٻڍي جو روح توکي آلو بڻائي ڇڏيو.“

موت جي ملائڪ سر جهڪائي چيو ”ڀڳوان، مون پوري خبرداري ورتي هئي. منهنجي هنن تجربيڪار هٿن مان سٺا سٺا وڪيل بچي ڪونہ سگهيا، پر هن ڀيري تہ ڪو جادو ٿي ويو.“

حساب ڪتاب واري ملائڪ چيو ”ڀڳوان، اڄڪلهہ زمين تي ان قسم جو ڪاروبار گهڻو پيو هلي. ماڻهو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنهنجي دوستن ڏانهن ميوو موڪلين ٿا تہ رستي تي ريلوي وارا هڙپ ڪيو وڃن. هوزري جي پارسلن مان نڪتل جوراب ريلوي جا عملدار پائين ٿا. مال گاڏيءَ جا گاڏا، رستي ۾ ڪٿي وڃن ٿا. هڪ ٻي ڳالهہ بہ ٿي پئي: سياسي جماعتن جا اڳواڻ، مخالف اڳواڻن کي اغوا ڪري دور دراز هنڌن تي بند ڪري ٿا ڇڏين. ڪٿي ڀولارام جي روح کي بہ ڪنهن مخالف، هن کي مرڻ کانپوءِ بہ بچڙو ڪرڻ واسطي، ڪسڪائي تہ ڪونہ ورتو آهي؟"

ڀڳوان، حساب ڪتاب واري ملائڪ ڏي ٺٺوليءَ مان نهاريندي چيو "تنهنجي عمر بہ رٽائر ٿيڻ واري اچي ٿي آهي، ڀلا ڀولارام جهڙي سچي ڪان ڪنهن کي ڇا ڏيڻو وٺڻو هوندو؟"

ان وقت هڪ هندو پنڊت، گهمندي گهمندي اچي اتي نڪتو. ڀڳوان کي خيالن ۾ گم سم ويٺل ڏسي چوائين "ڀڳوان، ڇو فڪرمند آهيو؟ ڇا نرڪ ۾ گنجائش جي ڪميءَ جو مسئلو اڃا حل نہ ٿيو؟"

ڀڳوان ورائيو "اهو مسئلو تہ ڪڏهن جو حل ٿي ويو. دوزخ ۾ ڪيترائي عمارتن جا ٺيڪيدار آيا، جن پوري رقم وٺي جڏيون جايون اڏيون هيون. وڏا وڏا انجنيئر آيا جن ٺيڪيدارن مان سازباز ڪري، ڀارت جي پنج سالي رٿا مان پيسو ڪلاڙو هو، اهڙا سروير آيا جن اهڙن مزورن جي حاضري ڀري پيسا هڙپ ڪيا هئا، جي ڪڏهن ڪم تي آيا ئي ڪونہ. بس انهن ٺيڪيدارن انجنيئرن ۽ سرويرن دوزخ ۾ بنا دير ماڙيون اچي اڏيون ۽ اهڙي ريت رهائش جو مسئلو حل ڪيو. هاڻي اسان جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آڏو جيڪو مسئلو آهي، سو هيءُ آهي تہ ڀولا رام نالي هڪ شخص پنج ڏينهن اڳ مري ويو. هن جو روح هيءُ موت جو ملائڪ هيڏانهن آڻي رهيو هو تہ واٽ تي اهو روح ڪسڪي ڪيڏانهن غائب ٿي ويو ۽ هاڻي هٿ نہ ٿو اچي."

پنڊت پڇيو "هن ٿي انڪم ٽئڪس جي بقايا نہ رهيل ڪانہ هئي. ممڪن آهي تہ هن روڪيو هجي."

حساب ڪتاب واري ملائڪ چيو "انڪم هجي ها تہ ٽئڪس بہ هجي ها. هو تہ بکيو ننگو هو."

پنڊت وراڻيو "معاملو ڏاڍو دلچسپ ٿو ڏسجي. چڱو، مون کي هن جي زمين جي ائڊريس ٻڌايو تہ مان ٿو وڃان."

حساب ڪتاب واري ملائڪ رجسٽر کولي ٻڌايو:

"هن جو نالو ڀولا رام هو. جبل پور شهر جي گهماپور پاڙي ۾ هڪ گندي نالي جي ڪناري تي هڪ ڀڳل ٽٽل جهوپڙيءَ ۾ پنهنجي زال ۽ ٻارن سميت رهندو هو. هن جي هڪ زال آهي، هڪ پٽ ۽ هڪ ڌيءُ. عمر اٽڪل ۶۵ سال. سرڪاري ملازم هو ۽ رٽائر ڪئي پنج سال ٿيا هئس. گهر جي مسواڙ هڪ سال کان ڪانہ ڏني هئائين. انڪري گهر جو مالڪ هن کي اٿاري ڪڍڻ وارو هو تہ ان وچ ۾ ڀولا رام وفات ڪئي. اڄ پنجون ڏينهن آهي. گهڻو ڪري تہ جاءِ جي مالڪ هن جي زال ۽ ٻارن کي ان گهر مان لوڏي ڪڍيو هوندو ۽ انهن جي تلاش ۾ توکي ڪافي رلڻو پوندو."

(۲)

ماءُ ڌيءُ جي روچ راڙي جي آواز تي ڏي پنڊت،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڀولا رام جو گهر سڃاڻي سگهيو. دروازي تي هن نعرو لڳايو: ”نارائڻ .... ست نارائڻ!“

ڇوڪريءَ هن کي ڏسي چيو ”اڳيرو اچو مهاراج!“

پنڊت چيو ”مون کي بيهڪ نہ کپي. مان ڀولا رام جي باري ۾ پڇڻ آيو آهيان. هن کي ٻاهر موڪل.“

ڀولا رام جي زال ٻاهر آئي. پنڊت پڇيو ”ڀولا رام کي ڪهڙي بيماري هئي؟“

”ڇا ٻڌايان سائين. غربت جي بيماري هئي. پنجن سالن کان پينشن تي ويٺو هو پر اڃان پينشن ڪانہ ملي. هر ڏهين پندرهين ڏينهن هڪڙي درخواست ڏيندو هو. پر هتان يا تہ جواب ئي ڪونہ ملندو هو يا اهو جواب ملندو هو تہ معاملو زيرغور آهي. انهن پنجن سالن ۾ اسين گهہ ڳهہ وڪڻي کائي وياسين، پوءِ برتن وڪيا هاڻي تہ ڪجهہ ڪونہ بچيو هو. لنگهڻ پئي ڪيوياسين.

انهن ڳڻتين ۾ ڳرندي ڳرندي ۽ بکن ۾ مرندي مرندي دم ڏنائين.“

پنڊت چيو ”ماتا، رڳو مان ڇا ورندو، هنجي عمر ڏي ايتري هئي.“

”ائين نہ چئو مهاراج، عمر تہ هنجي اڃا گهڻي هئي. پنجاهہ سٺ رپيا پينشن ملندي اچي ها تہ هو ڪو پيو بہ ڪم ڪندو ڪري گذارو ڪري ها. پر ڇا ڪريون. پنج سال نوڪريءَ کان وهلي ٿي ويا، اڄ ڏينهن تائين هڪڙي پائي نہ ملي.“

پنڊت دک جو داستان ٻڌڻ ڪونہ آيو هو. هو پنهنجي مقصد تي آيو: ”ماتا، اهو تہ ٻڌاءِ تہ هتي هن

جي ڪا خاص دلچسپي به هئي، جنهن ۾ هنجو جيءُ لڳي ويو هجي؟"

زال چوڻ لڳي "دلچسپي ته مهاراج ٻارن ۾ئي ٿيندي آهي."

"نه، گهرڪان ٻاهر به ٿي سگهي ٿي، منهنجو مطلب آهي ڪا عورت...."

زال جو منهن ڳاڙهو ٿي ويو، چيائين: "بڪواس نه ڪريو مهاراج، ساڌو آهين، ڪو لچو لفنگو نه آهين. سچي جيون ۾ ڪنهن غير عورت ڏي اک کڻي به نه نهاريو."

پنڊت ڪلي چيو "ها، تنهنجو انهن نموني سوچڻ ٺيڪ آهي. گهرو خوشيءَ جو اهو ئي بنياد آهي، چڱو ماتا،

سان هلان ٿو."

عورت چيو "مهاراج، توهين ساڌو آهيو، شريف ساڌو آهيو، ڪوشش ڪري هنجي رهيل پينشن اسان کي وٺي ڏئي ته ڏاڍا سگهو. ڪجهه ڏينهن لاءِ ته هنن يتيم ٻارن جو پيٽ پرجي سگهندو."

پنڊت سرڪاري آفيس ۾ پهتو. پهرين ڪمري ۾ ويٺل ڪلارڪ سان هن ڀولا رام جي ڪيس جي باري ۾ ڳالهه ٻولهه ڪئي. ڪلارڪ هن کي غور سان ڏٺو ۽ چيائين "ڀولا رام درخواستون ته موڪليون هيون، پر انهن تي وزن ڪونه رکيو هو، انڪري اهي اڏامي ويون."

پنڊت جواب ڏنو "هيترا جو پيپر ويٽ آهن، اهي ڇو نه انهن تي رکيو؟"

ڪلارڪ ڪلهو "توهين ساڌو آهيو، توهانجي سمجهہ ۾ دنياداريءَ جي ڳالهہ ڪانہ ٿي اچي. خير، توهين هن پٺيءَ ڪمري ۾ ويٺل ڪلارڪ سان وڃي ملو."

پنڊت لڳ ڪلارڪ وٽ ويو، هن ٽئين ڪلارڪ وٽ موڪليس، ٽئين چوٿين وٽ ۽ چوٿين پنجين وٽ. اهڙي ريت جڏهن پنڊت پنجويهن ٽيهن ڪلارڪن ۽ آفيسرن جي ميز جا چڪر لڳائي چڪو، تڏهن پٽيوالي چيس: "توهين سڄو سال هتي چڪر لڳائيندا رهو، تڏهن به ڪم ڪونہ ٿيندو. ساڌو وڏي صاحب وٽ وڃو، هن کي خوش ڪريو تہ ڪم ٿي ويندو."

پنڊت وڏي صاحب جي ڪمري وٽ پهتو. ٻاهر پٽيوالو اکيون بند ڪري ڪونگهرا هڻي رهيو هو، ان ڪري هن کي اندر گهڙڻ کان ڪنهن ڪونہ روڪيو. هن کي ائين اوچتو ايندو ڏسي، صاحب ڏاڍو ناراض ٿيو. چيائين: "هن کي ڪو مندر سمجهيو اٿئي جو ائين بنا اطلاع گهڙي آيو آهين."

پنڊت چيو "اطلاع ڪيئن موڪليان، پٽيوالو تہ در وٽ ننڊ ۾ آهي."

"ڪهڙو ڪم اٿئي؟" صاحب رعب سان دريافت ڪيو.

پنڊت، ڀولا رام جي پينشن جي ڪيس جي ڳالهہ ٻڌائي.

صاحب چيو "توهين درويش ماڻهو آهيو. هيءُ به هڪ مندر آهي. هتي به پيڙا ڏيڻي پوي ٿي، نذر نياز ڪرڻو پوي ٿو. توهين ڀولا رام جا ماڻٽ ٿا ڏسجو."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڀولا رام جون درخواستون اڳ مي رهيون آهن، انهن تي وزن رکو."

پنڊت دل ۾ سوچيو نه هئي، ورڻي وزن جو مسئلو ڪڙو ٿي ويو.

صاحب چيو "ڀائي، سرڪاري پئسي جو معاملو آهي، پينشن جو ڪيس ويهن آفيسن ۾ وڃي ٿو. دير ته ٿيو ٿي وڃي. هڪ ٿي ڳالهه هزار ڀيرا هزار جڳهين تي لکڻي پوي ٿي، تڏهن ٿي وڃي ڳالهه پڪي ٿئي، جيتري پينشن ملي ٿي، اوتري قيمت جي اسٽيشنري استعمال ٿي وڃي ٿي. ها، جلدي ڪم به ٿي سگهي ٿو مگر...." صاحب رڪجي ويو.

پنڊت پڇيو "مگر؟"

صاحب معنيٰ خيز مسڪراهٽ سان ورائيو "مگر وزن کپي. تو شايد نه سمجهيو. مثال طور تنهنجي هيءَ خوبصورت ستار. ان جو وزن پڻ ڀولارام جي درخواست سان رکي سگهجي ٿو. منهنجي ڌيءَ ڳائڻ وڄائڻ سکندي آهي. اها مان هنکي ڏيندس. سازن جي ستار ته وڏي ڀوتر ٿيندي آهي. ڇوڪري جلدي سنگيت سکي ويندي ته هنجي شادي ٿي ويندي."

پنڊت پنهنجي ستار ويندي ڏسي، ٿورڙي گهٻرائجي ويو، پر پوءِ پاڻ سنڀالي ستار ميز تي رکي چيائين "هان وٺ هيءَ، هاڻي جلدي ڪري هن جي پينشن جو آرڊر ڪيو."

صاحب خوش ٿي هن کي ڪرسيءَ تي وهڻ واسطي چيو. ستار هڪڙي ڪُنڊ ۾ رکيائين ۽ گهنٽي وڄايائين. پٽيوالو اچي حاضر ٿيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

صاحب حڪم ڏنو: ”هيڊ ڪلارڪ کان پولا رام جي ڪيس جو فائيل وٺي اچ!“

ٿوري دير ۾ پٽيوالو، پولا رام جي سڀ ڏيڍ سو درخواستن سان پريل فائيل کڻي آيو. ان ۾ پينشن جا ڪاغذ پڻ هئا. صاحب فائيل تي لکيل نالو ڏسي، تصديق ڪرڻ خاطر پڇيو ”سائو جيئي، توهان ڪهڙو نالو ٻڌايو؟“

پنڊت سمجهيو ته، صاحب ڪجهه گهٻرو آهي، ان ڪري زور سان چيائين ”پولا رام.“

اوچتو فائيل مان آواز آيو: ”مون کي ڪير پيو سڏي؟ ڪٿي آهي ڇا؟ پينشن جو آرڊر اچي ويو؟“

صاحب ڏيڄ ڪرسيءَ تان اٿي کڙو ٿيو. پنڊت پڻ ڇرڪ ڀريو، پر هڪدم هن جي سمجهه ۾ ڳالهه اچي وئي. چيائين:

”پولا رام! ڇا تون پولا رام جو روح آهين؟“

”ها“ آواز آيو.

پنڊت چيو ”مان پنڊت آهيان. مان توکي وٺڻ آيو آهيان. هلي، بهشت ۾ تنهنجو انتظار ٿي رهيو آهي.“

آواز آيو: ”مون کي نا هي وڃڻو. مان ته پينشن جي درخواستن ۾ اٽڪيو پيو آهيان. انهن ۾ منهنجي دل لڳل آهي. مان پنهنجيون درخواستون ڇڏي وڃي نه ٿو سگهان....“

حيدرآباد: ۹- جنوري ۱۹۶۹ع

رهبر ڊائجيسٽ: اپريل ۱۹۷۰

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيلاگيو مانڊي (فلپائينس)

منهنجو ماڳ، روشن راهون

مان جنهن رستي تي هلان پيو، اهو وڏو ۽ ويڪرو آهي، آن جو نالو نيشنل گارڊ روڊ آهي، ۽ جتي ڏاڍي جوش خروش ۽ شان مان هن شهر جي زندگي موجزن آهي. رستي جي ٻنهي پاسي، گذريل ڇهن صدين جي ترقي اچي گڏ ٿي آهي. رنگيل قطارن ۾، وڏا وڏا، شاندار ۽ رنگ برنگي ڊپارٽمينٽل اسٽور آهن؛ جن ۾ سائنس، صنعت ۽ هنر جي قسمين قسمين ڪمالن جي نمائش ٿيل آهي. هي شوقين، خوش پوش، باذوق ۽ دولتمند ماڻهن جو مرڪز آهي. مان به پاڻ کي هتي جو حصو محسوس ڪريان ٿو ۽ حصو ٿيڻ گهران ٿو. مان هن جنت کي ڇڏڻ نٿو چاهيان.

پر افسوس! منهنجي پيءُ جو چوڻ آهي ته هيءُ عيسائين جو شهر آهي، انڪري ناپاڪ. مان نيشنل گارڊ ڇڏي، پنهنجي پاڙي ڏي وڃان ٿو، ۽ سڪهو ٿي منهنجا قدم اتي پهچي ويندا.

مان هاڻي مڇي مارڪيٽ ۾ آهيان. اسين ڪڏهن سمنڊ جا مالڪ هئاسين، اڄا به ان جا مالڪ آهيون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسين هتي مڇيءَ جو واپار ڪندا آهيون. مان سمنڊ جا ستايل ۽ غربت جا ماريل هجوم ڏسان ٿو. هتي مان گھڻا منهنجي پنهنجي ڳوٺ جا رهاڪو آهن. منهنجو ڳوٺ شهر جي ويجھو ٿي آهي. پيا به منهنجي ڳوٺ جهڙن ويران ڳوٺن جا رهاڪو آهن. اهي ڳوٺ منهنجي ڳوٺ سان اڻانگن واٽن رستي ڳنڍيل آهن.

هتي ماڻهن ۾ ڪي پيرسن چهرا مان پري کان ٿي سڃاڻان ٿو. حاجي ايوب آهي، جو ٻه-ٽي سال اڳ پلي پار ڪان ٿي آيو آهي. حبيب مصطفيٰ به آهي، جو ڳوٺ جي ان لڳن ۾ ٺڏن جي ڇت واري مسجد جو بانگو آهي، جتي حاجي ايوب پيش امام آهي. صمد به نظر اچي ٿو، جنهن کي ٻه زالون آهن. هي سڀ منهنجا ڳوٺائي آهن. سمنڊ جي بوءِ ۽ مڇي ۽ لڙيل پڪڙيل ڪن ڪچري جي ڳنڌي هوا منهنجي نڪ ۾ گھڙي وڃي ٿي.

سون کي هاڻي ماڻهن ۽ مڇين جو قبرستان ڇڏي، پاڻ کي پنهنجي گھر وڃڻ لاءِ تيار ڪرڻ گھرجي. سج پڇ ڏاڍي اوبر ٿي وئي آهي. رات رت ڳاڙهيندر سج کي ڳڙڪائي رهي آهي.

مان سوڙهن پيچرن تان ٿڙندو ٿاٻڙندو، پنهنجي گھر ڏانهن پهچان ٿو. هتي منهنجي نڪ کي ساڙي ٿي سمنڊ جي بوءِ ۽ نظر صدمو کائي ٿي ننگا ۽ ڪارڙا ٻار ڏسي ۽ اهي جهوپڙيون ڏسي جي بانس جي لڪڙن ۽ ککن ڪانن سان ٺهيل آهن ۽ جي انسانن جو رهائشگاهه آهن، ۽ جتي جي انسانيت، حيوانيت جي حد ٿي ٻه، ڇڻ ڪونه پهتي آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مون کي ڪي ڏاڪا چڙهڻا ڪونه ٿا پون، نه وري ڪن ڪمرن مان لنگهڻو ٿو پوي. پر مان سڄو گهر جي وچ ۾ ۽ پيءُ ـ ماءُ جي روح ۾ پهچي ٿو وڃان. منهنجا پيءُ ـ ماءُ مِٺي ۽ ڪارنهن ۾ ٿقيل آهن ۽ مشڪل مڇي ڦاڙڻ لاءِ جتن ڪري رهيا آهن. بانس جي لڪڙن جي هن گهر جي ڇتي ڪنڌن ۾ براجمان آهي بابي جو ورثو، يعني بنگار ڏاڏوءَ جا ڏاڏو ٽپا ۽ آڳاٽي زماني جا گهنڊ، جن تي ڇارو چڙهي ويل آهي.

”پٽ آبُوا تون اسڪول مان پيو اچين؟“ اهو امڙ جو آواز آهي. (هوءَ پاڻ ڪڏهن به ڪنهن اسڪول مان نه آئي.)

ماءُ هن مشڪل سڙيل عورت ڏي نهاريان ٿو، جا زندگيءَ تي ڪارو داغ آهي. منهنجي اندر مان، هڪدم حقارت جا دونهان نڪرن ٿا. مان جواب ڪونه ٿو ڏيان. پوءِ گهر جو ڏاڏار، بابو ڳالهائي ٿو:

”پٽ، اڄ تون وري ايتري دير ڪٿي لڳائي آئين؟“

”بابا،“ مان ورائيان ٿو، ”جي توهان پڙهڻ تي چاهيو ٿا، ته مان گهر ڪان تمام پري وڃو هوس.“

هن پيري مان پنهنجو پاڻ تي ضابطو رکان ٿو. آخر هن پوڙهي کي زندگيءَ جي ڪهڙي پرواهه، پروڙ با ڪهرج آهي؟

”ابو، آخوند چوي ٿو ته تون هالي قرآن وڏيڪ ٿو پڙهين؟“ هي وري به بابو آهي، جو هن ڳالهه تي مون کي سئوٽو دفعو چڻيي رهيو آهي.

”تون هالي مرد آهين.“ بابو ڳالهه جاري رکي ٿو، ”توکي هالي جلد تي مسجد ۾ نماز لاءِ وڃڻو پوندو.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مان هاڻي مرد آهيان. مان چوڏهن سالن جو آهيان.
جنهن قبيلي جي سامي ۾ پاڻي پرورش پاتي آهي اُن ۾
چوڏهن سالن جو ڇوڪرو مرد ٿي وڃي ٿو. انڪري
بابو چوي ٿو تہ مان ٽانٽيڪو ٿي ڪم ڪي لڳان، پرڻجان
۽ عبادت ڪريان. ٻار پيدا ڪريان ۽ ٻچي مارپان ٻمني
پنهنجي حياتي۽ جي پيڙي پنهنجن هٿن سان پاڻ پوڙيان!
”بابا، اڄ آءُ اوهان کي صاف صاف چئي ٿو ڏيان
تہ قرآن منهنجي سمجهہ ۾ ڪونہ ٿو اچي.“
”يا الله! ڪير ٿو چوي تہ تو کي خدا جو ڪلام
سمجهڻ گهرجي. ماٺ ڪري تون پڙهندو رهہ.“
بابو پنهنجو ڪنجو مٿو لوڏي ٿو.
”تون منهنجو وڏي ۾ وڏو پٽ آهين. اٺن برابر
آهي تہ مون کي پهرين زال مان ٻہ ٻار آهن، پر هنن کي
ڪو پٽ ڪونہ ٿيو. تون منهنجي ٻي۽ زال مان وڏي
۾ وڏو ڇوڪرو آهين، انڪري مون کان پوءِ سرداري۽
جي پڳ تو ٿي پوندي، تنهنڪري پنهنجي قبيلي جي
تاريخ مان پلي۽ پٽ چاڻ حاصل ڪر.“
۽ اڄ وري اها هزار دفعا دهرايل ۽ رٽيل تاريخ
پڌان ٿو:
”هن ملڪ تي اسان جو راڄ هو. سلطان سليمان
حاڪم هو. اسپيني آيا، جي نيچ، نمڪحرام ۽ دغاباز
هئا. جتي سمنڊ زمين کي ڪاٽي ٿو، اتي دوبدو لڙائي
ٿي. گورا، گرن تي غالب پيا. تنهن کان پوءِ ڏکڻ
وارن واري اهل سلطان ڪرامت جي تلوار وچ واري
تيزي۽ سان چمڪي. هن سنادو جي سمنڊ ۽ زمين تي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

قبضو ڪيو ۽ ڏاڪڻو پاڳو ڪافرن جي رت سان رڱجي چڏ يائين.

”نعره تڪبير!“ اجيت سلطان نعرو هنيو.

”الله اڪبر!“ سلطان جي سر ويڙهن هڪ آواز ٿي ڇڏيو.

”ان ڪان پوءِ آمريڪي آيو، جو اسپيني ڪان وڌيڪ طاقتور، وڌيڪ بيدرد ۽ وڌيڪ ظالم هو. هن لکين اڇي چمڙي واري جي چالاڪيءَ ۽ ڏمڪين جي مقابلي ڪرڻ واسطي تنهنجو ڏاڏو اٿي کڙو ٿيو، ۽ هاڻي فلپيني اسپيني ۽ آمريڪي ڪان واڳون ورتيون آهن.

”سان، راجا محمد عارف، راجا محمد معارف جي گهراڻي مان آخري بچيل نرينو وارث ۽ هن جو بنياد ۽ جانشين آهيان. تنهنجي رڳن ۾ شاهي رت ڊوڙي رهيو آهي، منهنجا پٽ! ۽ تون ئي منهنجي راڄ پاڳ جو وارث آهين.“

بابو، جهنگل جي بادشاهه واڪر، فخر سان پنهنجي

ڇاتي ٺوڪي ٿو.

هو چوي ٿو، ”رسول جو چوڻ آهي ته اي ايمان وارو خدا جي راهه ۾ لڙو.“

پوڙهو مجاهد، پنهنجون ٽاريءَ جهڙيون ٻانهون، پنهنجي هڏن ڪتل ڇاتيءَ تي رکي ٿو، ۽ هن جي لشنبي صدري ٿڙڪي ٿي. هن جي اکين ۾ ڪاڙهو تجلو پيدا ٿئي ٿو، جهڙن مرڻ وقت، ڏينهن جي اک ڏسبي آهي.

قبيلي جي تاريخ پوري ٿي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مان مٽيءَ جي ٿلهہ واري ٻاهہ وساپان ٿو ۽ اونده
جي چادر ۾ ويڙهجي وڃان ٿو. ٻوهہ بانس جي لڪڙن
جي صندل تي ڊهي پوان ٿو ۽ مري وڃان ٿو.
پري پري ڪڪڙ ٻانگ ڏئي ٿو، مان سجاڳ
ٿيان ٿو، ڏينهن جنم ورتو آهي.
ٿوري گهٽي لهرن تڙيءَ کان هيٺ لنگهاپان ٿو،
۽ ٽڪڙو ٽڪڙو ڪهر کان پري پڄان ٿو. مان قلم،
ڪتاب ۽ نوٽبڪ ڪچ ۾ ڪري، ور وڪڙ ۽ گوڙيلي
گس تي باغيءَ وانگر هلندو وڃان ٿو.
شاهي خاندان وڃي ڪڏ ۾ پوي، مان خوشيءَ مان
ڳاپان ٿو. منهنجا قدم عيسائي اسڪول طرف وڌن ٿا.
مان وري سمنڊ جي ڪناري، ڪکاين جهوپڙين جي
قطارن وٽان لنگهان ٿو، جي قديم طرز وانگر بي ترتيب
آهن. گهوٽ جو چيڙو لٽاڙي، هيٺاهون مٿاهين زمين تان

هلندو، ڪپ مان ٽافوڙا هڻندو، نديءَ جي موري
اڪري نيٺ سنئين سڌي ۽ پڪي سڙڪ تي پهچان ٿو.
جيئن مان اڳيرو وڌان ٿو، وڻڪار جي سونهن ۽
هوا جي تارگي منهنجو اندر صاف ڪري ڇڏين ٿا.
عيسائي شهر جي رستي جي ٻنهي پاسي، من موهيندڙ
وڻن ۾ ساون ۽ پيلن پرندن جون مٺڙيون ٻوليون ٻڌي،
منهنجي دل بهار بهار ٿي وڃي ٿي ۽ مان وري ڳائڻ
لڳان ٿو. مان هنن پيارن پيارن پکين جي مٺڙي مٺڙي
آواز تي خوشيءَ مان ماضيءَ جا هزارين وعظ قربان
ڪري ڇڏيان.
حڪومت جا، رستي جي ٻنهي پاسي، سياحن جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دلچسپيءَ لاءِ ڀوڪنيل گل مهر جا باغيچا مون کي ستيءَ ۾ آئي ٿا ڏين. هن عيسائي شهر جي رڳن ۾ البيلي گفتگو ڪندڙ ۽ کِلڪ ڀڪندڙ ڇهڙن وارا انسان ٽپندا ڪُڏندا ويندا ڏسي مون ۾ زندگيءَ جو نئون روح ڦوڪجي ويجي ٿو. (اوه، بابو ڪيترو نه هن شهر کان نفرت ڪري ٿو!) ماڻ اچوڪي صبح جو سچو گيت ڳائڻ کان پاڻ کي روڪي نٿو سگهان. هتي، هن شهر ۾، شاندار ماضيءَ جون ڏند ڪٿائون ڪونه آهن. هتي ڪو حاڪم ڪونهي (افسوس ٿو ٿئيم پنهنجي پوڙهي پيءُ تي.) هتي هرڪو آزاد آهي.

جڏهن منهنجي خوبصورت ماستريائي مون کان پڇي ٿي ته مان حياتيءَ جي ڪهڙي راهه وٺڻ پسند ڪريان ٿو. هوءَ گوري عيسائڻ آهي (بابي جو فرمان آهي ته هوءَ ڪافر آهي). مان هن جي چائيتاليهه شاگردن مان هڪ آهيان. (هن جي چونڊ موجب هن جو دادلو شاگرد).

”اسڪول پوري ڪرڻ پڄاڻان تون ڇا ڪندين؟“

هوءَ پڇي ٿي ”مون کي پڪ آهي ته تون سٺو نمبر ايندين“.

مان پنهنجي خوبصورت عيسائي ماستريائيءَ کي ٻڌايان ٿو ته مان پنهنجو مالڪ پاڻ ٿيڻ چاهيان ٿو. مان پنهنجي ڳوٺ جي بندشن ۽ هن شهر جي سرحدن کان پري وڃڻ چاهيان ٿو. مان وڏيڪ تعليم پرائڻ ۽ وڏيڪ علم حاصل ڪرڻ چاهيان ٿو. مان ڏوربل مڇي، مسڪيل ماڻي، ڪڪائين جهوپڙي ۽ بانس جي صندل

ڪان گهڻو ڪجهه وڌيڪ هٿ ڪرڻ گهران ٿو. مان چاهيان ٿو ته منهنجي دل انسان جي پيار جا گيت ڳائي ۽ نه نفرت سان ڀريل رهي، ۽ وڏي ڳالهه ته مان اهڙي ڇوڪريءَ سان شادي رچائڻ چاهيان ٿو جنهن سان مون کي محبت هجي.

بابي سوني: ڪي منهنجي ڪنوار ڪري چونڊيو آهي، پر مان هن سان هرگز شادي نه ڪندس، هرگز نه! هرگز نه!

”توکي روئڻ نه گهرجي“ منهنجي خوبصورت ماتريالي، پنهنجون نرم نرم ٻانهون منهنجي ڪلهن تي رکندي چوي ٿي. ”تون ڏاڍو هوشيار ۽ ذهين ڇوڪرو آهين، ۽ تون اهو سڀڪجهه حاصل ڪري سگهين ٿو، جنهن لاءِ تنهنجي دل خواهان آهي.“

مان سڏڪن وچ ۾ ڀڻ-ڀڻ ڪري چوان ٿو: ”مقدم! مان ڄاڻان انڪري ٿو، جو مون کي اهي چيزون حاصل ڪونه آهن ۽ نه وري ڪڏهن حاصل ڪري سگهندس.“

صبح جا ڪلاس پورا ٿيا آهن، مان بيرهم ۾ ٻاڻي گهر ڏي روانو ٿيان ٿو. بيخياليءَ ۾ لڏندڙ پُل پار ڪري، پنهنجي گهر جي قبر ۾ پهچان ٿو.

بابو، بانس جي صندل تي ڀلتي مارڻو ويٺو آهي. هو صمد جي گهرو جهيڙي جو فيصلو ڪري رهيو آهي. ٻيئي زالون دانهين آهن ته صندن مڙس هنن کي پوريءَ طرح نٿو پالي. بابو هنن کي قديم نموني جو وعظ ٻڌائي رهيو آهي. جڏهن به مان پنهنجي راڄ جو هن بانس واري صندل تان فيصلو ٿيندي ٻڌندو آهيان ته

مان مري وينديو آهيان.

بابو ٽڪرُوٽڪرُو پنهنجي فتويٰ ٻڌائي ٿو ”الڪري مان چوان ٿو تہ صمد ! هڪڙيءَ جوءِ کي طلاق ڏي. اسان جو قرآن پاڪ چوي ٿو تہ جي مرد هڪ کان وڌيڪ زالن کي چڱيءَ طرح پالي نہ سگهي تہ پوءِ هو وڌيڪ زالون نہ رکي.“

ڪهڙي زال جي شاديءَ جو ٻڌڻ طلاق جي ڪيڙي ۽ تيز ترار مان ڪپيو ويندو؟ صمد ٻڌرو ڪري ٿو: ”مان وڏي زال زهران کي ڇڏ يان ٿو.“

۽ پريشان زهران، جهنگلي ٻوڙي جيان ڪنڌ ڙيل ڏکها وار، ڪنڌ يءَ ۾ قاتل مڇيءَ وانگر ڦڙڦڙ ڪندڙ ڊلو چولو، ڊپ ۾ پريل ڳاڙهيون اکيون، پنهنجي پيٽ ۽ ڇهن ٻارن جي ولر خاطر چڪتاڻ ۾ پئجي وڃي ٿي.

”ٻارن جو ڇا ٿيندو؟ ننڍڙا، ننڍڙڪا ۽ ابهم ٻار!“ هوءَ ليلائي چوي ٿي.

”اهي ٻار“ بابو آخري فيصلو ڏيندي چوي ٿو ”جنهن وٽ چاهين تنهن وٽ رهن!“

غضب مٿان غضب! منهنجي هيانءَ ۾ چڪ پوي ٿو، منهنجو اندر ڪاڙي ٿو. هي ٻار شهر جي گند جي ڍيرن کي ڦوليندا ۽ ڪٿين ۾ ڪين ڪچري جي ڍرن ۾ اوبر سوبر جا ڦيٽي ڪيل کپي ٽڪرا ڳوليندا ۽ چوسيل هڏا چٽيندا! ڇا اڳ ۾ ئي مٽيءَ پريل کٿين ۽ غلاظت جي ڍيرن جا هي ننڍڙڪا ۽ رولو ٻار ڪافي نہ آهن؟ وڏا ٿي هي مڇي مارڪيٽ جا لوفر بنبا، يا مڇي مارڻ

خاطر سندس جو خون ڪندا يا سڙيل ڪريل ۽ زهريليون مڇيون ماڻهن کي کارائيندا.

پر راجا محمد معارف جو جانشين، قانون ۽ روايت جي فتوا ڏئي چڪو آهي زهران سندس روح لاءِ قاتل زهر ۽ سندس ٽئين نسل لاءِ موت جي زباني فيصلي آڏو جهڪي ٿي.

بابي جي بيگناهن ٽنهن موت جي سڙهيل سزا جو بدلو، مان سهڪيل مڇيءَ مان وٺان ٿو.

هاڻي بابو مون ڏانهن منهن ڦيرائي ٿو. ”ابّو، اڄ پهريءَ جو اسڪول وڃڻ کان اڳ آخوند وٽ قرآن شريف پڙهڻ وڃجانءِ!“

مان ورائيان ٿو: بابا، مون ٻه ڏکيا سال قرآن پڙهيو آهي، وڌيڪ نہ پڙهندس. مان هاڻي سڄو قرآن پڙهي سگهان ٿو. اهو آخري ورق ڏانهن پڙهڻ ڪري ڪو وڌيڪ سمجهي ڪونہ سگهندس.

مون کي احساس آهي تہ منهنجي جواب ۾ بغاوت جي باهہ آهي. پر ڪاوڙ منهنجي سهڻ کان ٻاهر ٿي چڪي آهي. جهڙي ٿي ٻيڙو سپاهي، پنهنجي فتوا جي بندوق مون طرف ڏئي ٿو، جو قديم چهرو لال پيلو ٿئي ٿو، هن جون اکيون ڏاڍيون ٿيون ٿيون، هن جو وات وڪوڙجي ٿو، هن جي چپن ۾ ڏڪڻي پيدا ٿئي ٿي: مان هن بابس جي جنگ جي ميدان جي آخري چيڙي ڏانهن پوئتي هٽان ٿو ۽ پنهنجي هٿيارن، قلم، ڪتابن ۽ نوٽبڪن لاءِ هٿوراڙيون هٽان ٿو ۽ وڌيڪ محفوظ جڳهہ ڏانهن وڃڻ لاءِ تيار ٿيان ٿو.

پر فتوا، منهنجي پٺتي هٿندڙ پليءَ ڏي ڏڪاءِ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪري ٿي:

”ابا! اڄ ڪان پوءِ تون ان ڪافرن جي اسڪول ۾ هرگز نه ويندين. هڪدم پوئتي موٽي اچ .... نه نه خدا جو قسم .... مان پنهنجي پيءُ جو پٽ ٿي نه آهيان!“

مان ٻچڙو ڀوت بڻائي، آڻ ميان ٿو، ۽ جهڪي ڪيو ي ٻنجان ٿو. مان اهڙ ڏي همدرديءَ ۽ منهنجي پاسي وٺڻ جي اميد تي نهاريان ٿو. پر گهٽ ۾ گهٽ هن ٻانس جي راڄ ۾ بابو بادشاهه آهي. امڙ، جو پوڙهيءَ جو پاڇو وڃي بچي آهي، سا منهنجي اکين مان ڪرندڙ ڳرم ڳوڙهن جي وهڪري ۾ وهي ڳم ٿي وڃي ٿي.

۽ هاڻي سوپارو پيو سپاهي، سلطان سليمان ۽ سلطان ڪرامت جي ٻوليءَ ۾ ٻولي ٿو:

”مون کي منهن ۾ ئي انديشو هو ته هي ڪافرن جو اسڪول توتي منحوس اثر ڪندو! جيڪڏهن پوليس ۽ ڪافر استاد، زبردستيءَ سان هن ڳوٺ جي ڇوڪرن کي اسڪولن ۾ داخل نه ڪرائين ها ته پوءِ مان ڪڏهن به توکي اسڪول ۾ پڙهائڻ لاءِ نه ويهاريان ها. پر الحمد لله! هاڻي پوليس ۽ بيدين ماسترن، ٻارن کي اسڪولن ۾ پڙهائڻ تي زور ڏيڻ ڇڏي ڏنو آهي! تون مهيني کن ۾ قرآن ختم ڪندين، پوءِ پنهنجي مسجد جي حبيب مصطفيٰ بانگي جي ڏيءَ سونيءَ سان تنهنجو وهانءُ ٿي ويندو، جنهن جي مون اول ئي ڳالهه پڪي ڪري ڇڏي آهي.“

”نه، نه، بابا! مان سونيءَ سان ڪين پرڻبس. منهنجو هن سان پيار ڪونهي.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”يا خدا، يا نبي!“ بابو پنهنجي ناريل جهڙو مٿو لوڏي ٿو، ”هي رات ڪڙها ڇوڪرا، هي نئون نسل! ڪير ٿو چوي تہ عورت ۽ مرد جي شاديءَ لاءِ محبت لازمي آهي. بس پنهي جي پيءُ ماءُ جو راضپو ڪافي آهي. حاجي ايوب، فالمامو ڏ مي تصديق ڪئي آهي تہ تنهنجو سونيءَ سان مڱڻ، تقدير جي ڪاتب اول ڏي لکي ڇڏيو آهي!“

”پر، بابا..“

”بس بس، گهڻو ٿيو، سوٽر جا فر! اهو تنهنجي پيءُ جو فرمان آهي!“

سان روئندي، امڙ کي پنهنجي پاسي وٺي لاهہ وينتي ڪريان ٿو، پر هوءَ بہ بابي جي ناٺهہ ڪري ٿي. امڙ تہ رکيو ڪوءاٺل روح ۽ کهنجيل جسم آهي. راڻا محمد عارف جو فيصلو اٽل آهي.

اڇا منهنجي سزا ۾ ڪسر رهيل آهي. پيو سڀاهي، الڪهڙيل چابڪ سان ذهن ڦٽڪن ٿيو واري، صديون پراڻي سزا ڏئي ٿو. (هن جو چوڻ آهي تہ اڳوڻي زماني ۾ نافرمانيءَ جي سزا سو ڦٽڪا بہ هئي).

هو مون تي چابڪ بہ ستيندو وڃي ٿو ۽ نيڙي ڦاڙي هي بہ چوندو وڃي ٿو: ”مون توکي اهري نموني پيار ڪيو آهي جو تہ تون منهنجي پهرينءَ زال جو پهريون پٽ هئين. تنهنجي ڪري ٿي ماڻ پنهنجي اي زال سان رهڻ قبول ڪيو. تنهنجي ڪري ٿي مون پهرين زال کي نظرانداز ڪيو.“

هن بانس جي کهر ۾ وري رات جو راڄ آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مان هڪڙ وري بانس جي صندل تي مرڻ لاءِ ليٽان ٿو.
مان پنهنجا ڳوڙها اگهان ٿو ۽ پنهنجا زخم ڳڻيان ٿو.
سمنڊ جي لهرن جو لڙ آهي. چلهي جون چڻنگون ٻـ
وسامي ٿيون وڃن. ڏينهو ليمڪي ٿيمڪي، ڪاري رات
جي پوائتي پاڪر مان مقابلو ڪري ٿو. هوا جون
آڪريون، ٽڪي جي پٿون جي ڇيرن مان آڪري، ڏينهن
جي لاٽ کي موت جو ناچ نچائي نهٺ ختم ڪري
ٿيون ڇڏين. بابو، هيٺي سرير وارو بابو، صندل تي
ڏکهو ٿي، هلڪا هلڪا ڪونڪهرا هڻي ٿو. اُنڙ پنهنجا
ضعيفڙا عضوا، پنهنجي ڪٽل ڪپڙن اندر ڪروندڙا ڪري
هوريان هوريان سڏڪا ڀري رهي آهي.

مان مرندڙ ۽ مثل جا هي آواز ٻڌان پيو. اوندهہ
هوندي به مان سڀڪجهہ ٻڌان ٿو، سڀڪجهہ پسان ٿو.
مان هنن زخمن جي ظلم ڪري آڻ ڪونہ مڃيندس.
رات، جا هن بانس جي گهر کي گهيرو وڌي آهي، سا
مون کي هاڻي شڪست ڏيئي نٿي سگهي. سچ جو
ٻج منهنجي دل ۾ چڱي چڪو آهي. رات جي ماڪ
۽ تارن جي روشنيءَ اَن کي نئين تازگيءَ ۽ نئين واڌ
ڏني آهي.

سچ مون کي آزاد ڪندو هائو! هيءَ سچ،
جو هميشہ ٻہ منهنجي من جي اونداهي ۽ سڪل دنيا
کي اُٿين ڇيري رهيو آهي، جيڻن هن وقت ٻـ ڏرتيءَ
جي ڪنهن نہ ڪنهن حصي ۾ روشن سج تاريڪيءَ
کي نڙي رهيو آهي، سوئي سچ مون کي آزاد ڪندو!
"سچ مون کي آزاد ڪندو" صديون اڳي هن اڻاهہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دنيا جي ڪنهن حصي ۾ ڪنهن انهن جيو هجو ۽ ان ماڙي گفتي، گذريل هزار سالن اندر ڪيترائي نوان ملڪ آزاد ڪيا، پيار جو ٻج پوکيو، حياتيءَ جا وڻ ساوا ڪيا ۽ آزاديءَ جي عاشق انسانن جا قدم اڳتي وڌايا.

اهڙي ڪيفيت ۾، جڏهن منهنجي سهڻي ماسترياڻيءَ جي سيکاريل سهڻن سبقن جون مڪڙيون منهنجي من ۾ ڦٽي رهيون آهن، مان ننڊ ڪرڻ نٿو چاهيان.

جڏهن سورج ڌرتيءَ جي هن ٽڪري تي روشني ڦهلائيندو، مان ڪنهن ٻڪ وري بيدار ٿيندس. مان پنهنجي هن بابس جي مقبري مان اٿي کڙو ٿيندس، ۽ ۽ پنهنجا هٿيار سهيڙي، پوري حوصلي سان ئي ڪوٽ ڇڏي ويندس. مون کي پنهنجي ماءُ تي جهڙو ته اڃي ۽ سيني ڳالهين کي نورڻ ٽڪو ڪان پوه، ٻيءَ لاءِ به دل روئي ٿي.

۽ مان اها مڪڙي آهيان، جنهن کي ڪٽلي گل ٿين لاءِ سج جو سيڪ ۽ روشني گهرجي. مان شاندار ماضيءَ واسطي پنهنجي حال کي تمام ڪرڻ لاءِ تيار ناهيان. پلي ته بابو خدا جي نالي ۾ قبيلي تي راڄ ڪندو رهي.

مان بابس جي گهرن جي بادشاهيءَ ذان هٿ کڻان ٿو.
پر ٻڌو! اجهو ڪڪڙ ٻانگون ڏيئي رهيا آهن.
مان اوير واري ٻڪڙڪيءَ مان سج جون روشن ڏکيون اکريون، بابس جي گهر اندر، پنهنجي لاءِ ايندي ڏسان ٿو، ۽ جي مون کي نئين حياتيءَ لاءِ گرمائين ٿيون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هاڻي مون کي اٿڻ کپي، هن بانس جي گهر جي قيدين کي ڇڏي پنهنجا هٿيار (قلم ۽ ڪتاب) کڻي، هن ڪوٽ جي ور-وڪڙ پيچرن تان اڏامي، جرات مان دنيا جي وسعتن ۾ ۽ سج جي روشنائن ۾ کهڙي پوڻ گهرجي....

حيدرآباد: ٧- فيبروري ١٩٧٣

مهراڻ: ١- ١٩٧٣

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ارڊوئا سنڊرلنڊ (گهانا - آفريڪا)

ڌرتي پنهنجو ڌن

ڪيريفاسو ڪوٽ جي ٽيڪري ڦاهان، جيجري جي ڌيءُ هئي. هوءَ ننڍي نيٺي، انگ انگ جي زيبائش ۽ هرڻيءَ وانگر چُست هئي. هن جا نيڻ نرمل ۽ حيرت وچان ڪاري هوندا هئا. هن جون وڪون هلڪيون هيون. هن جي هر چرپر هلڪي هئي.

هوءَ ولر کان وڇڙيل هرڻيءَ جهان، اڏ تان لهندي ڪُڏندي ويندي هئي. هن جي اها مستاني چال، ڏسندڙن جون دليون بيتاب ڪري ڇڏيندي هئي. ڪوبہ لانگهائو ور ور ڪري، ڪنڌ ورائي ورائي، هن کي ڏسڻ کان پاڻ کي روڪي نہ سگهندو هو.

هن جي ڪوٽ وارا چوندا هئا تہ هن جي ڳالهائڻ جو آواز، بانس جي وڻن جي ڇانوَ هيٺان وهندڙ نهر جي پڙ - پڙ جهڙو سريلو هو. هن جي ڪوٽ وارا اهو بہ چوندا هئا تہ هن جي مُرڪ، ڪڏهن سوسن گل وانگر هن جي چپن تي ليڙي ٿي ۽ ڪڏهن سج وانگر اڀري ٿي.

ڀوڀٽ گلن کان پري ڪونہ اڏامندا آهن، هو انهن ڏانهن ايندا آهن. ڦاپان ڳرٽ جو گل هئي. ڪوٽ جي مڙني ڀوڀٽن، يعني مردن، هر موڙ تي هن جي ويجهو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اچي جا جتن ڪيا، وري وري اچي هن جي راهه مان لنگهيا، هن جي وات ۾ پنهنجي نينهن جو سمورو زور وجهائون. هرڪو مرد هام پئي هڻندو هو "هوءَ منهنجي زال بڻبي، منهنجي، منهنجي، منهنجي!"

پر سونهن سڄ ابريا ۽ لهي ويا، چنڊ چانڊوڪيءَ جون چادرون وڇايون ۽ غائب ٿي ويا. ۽ جيئن ڏينهن گذرندا ويا، تيئن ڦاپان جي سونهن ۾ واڌارو ٿيندو ويو ۽ هوءَ وڌيڪ موهيندڙ ٿيندي وئي؛ پر هوءَ ڪنهن جي به زال ڪانه بڻي. هوءَ پنهنجي روزاني واري پورهئي پٺيان ٽڪرو ٽڪرو ويندي، آسمان سامهون ٽهندڙ پوپٽن کي مرڪي، هٿ جي هلڪي اشاري سان کيڪاريندي هئي:

"خوش آهين ڦاسو!"

"خوش آهين خموسا!"

"خوش آهين ڦادو!"

۽ معاملو اتي بس هو.

ان ڪري، هو دل ۾ هن لاءِ ٽڙڪندي بس چوندا هئا: "مغرور! ڦاپان مغرور آهي..... ۽ تمام عجيب!"

جڏهن هو گڏ ٿيندا هئا، تڏهن چوندا هئا، "اجهو هيءَ پئي وڃي عجيب ڇوڪري. پر ٻڌ هن ۾ بي‌محاباڻيءَ واري مغروري ڪانهي ۽ نه وري هن ۾ پاڻ کي ڪا شئي سمجهڻ واري مغروري آهي. پوءِ پلا هن ۾ ڪهڙي قسم جي مغروري آهي؟"

سال جي پڇاڙي وري آئي ۽ پاڻ سان جشنن جي مُنڊ ڪٺي آئي. ڪوڪي، ڪچالو ۽ اناج جي لاباري جا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جشن هئا، ڪنوارن جون محفلون هيون ۽ هارين جي ٽولين جا مقابلا هئا. ڳوٺ مردن جي واڪن، ٻند وقبازيءَ، راڳ روپ، ۽ نغارن جي آوازن سان گونجي رهيو هو.

رمن جي ٻچاڻيءَ تي هو جيجيءَ جي گهر ڏانهن روانا ٿيا. ضاعفون شور مچائينديون، مردن جي چوڌرد ڦچنديون لپنديون ٿي هليون ۽ هنن جي راهہ ۾ ڪپڙا ٿي وڇائيون.

”چيتا .... چيتا!“ ڪنهن رڙ ڪئي.

ان تي مرد چيتن واري ڦرتيءَ سان ولن تي چڙهي ويا ۽ ڏارن تي چيتن وانگر ڊونڊڙا ٿي چنبڙي پيا ۽ هي گيت ڳائڻ لڳا:

”نغارن وڄڻ ڪان اڳ،
نغارن وڄڻ ڪان اڳ، خبردار ٿيو!
تيرن چٿڻ ڪان اڳ،
تيرن چٿڻ ڪان اڳ، خبردار ٿيو!
سدا تي ٻيهو،
ڇلانگ ڏيو، وار ڪريو!
وار ڪريو دشمن تي.
هاڻي گهٽو ٿيو،
گهٽو ٿيو، وڏيڪ رت نہ وهايو،
وڏيڪ رت نہ وهايو، گرجاڻون نہ ڪريو!
تنهن هوندي بہ توهين چيتا آهيو،
دشمن کي چيرڻ ڦاڙڻ وارا!“

جوجيءَ جي گهر جي اڱڻ جي ٻنئي وٽ چهچٽو اچو پيو هو.

”آرام سان هلو، ماٺ ڪريو!“ هارين جي ٻڍي

ڦوڙس چيائين ڏنو، ”هو ڏانهن ڏسو جيجي ھئي اچي!“

”هن جي راهه ۾ ڪڙي جون چادرون وڇايو،
ڌيري ڌيري وڪون ھئي ڪئندي اچي اسان جي جيجي،
هن مٿان چانديءَ جي ورڪا ڪريو،
چانديءَ جي ورڪا ڪريو، ڇو تہ هوءَ امن آهي.“

جيجي اچي اتي بيٺي. هوءَ ڏکي ۽ ڏولائتي هئي! چوطرف چپ چاپ ٿي ويئي.

”ٻڌايو، ڪهڙيون خبرون چارون آهن؟“ جيجيءَ هري ميري چيو

”اسين پنهنجين ملڪي رسمن پوري ڪرڻ واري ڏز سان پريل نرڙن سان تو وٽ آيا آهيون. اسين ڪنڌن چليل ٿڪل پيرن سان تو وٽ آيا آهيون. اسين تنهنجي امن جي درباهہ جي ٿڌاڻ ۾ پنهنجو پاڻ ارپڻ ڪرڻ آيا آهيون. نئين حياتي حاصل ڪرڻ لاءِ اسان پنهنجيون سڀ قوتون توکي آڇڻ آيا آهيون!“

جيجي هڪ هنڌ بيٺي رهي، ڏکي، ڏولائتي ۽ ساناڪي. وڇڻي هٿن وارن ۾ پانهيون هن جي ٻنهي پاسن کان هيون. سڀئي ضاعفون ورچهو اچي هن کي وڪوڙي ويون. مرد، هڪ هڪ ٿي ڪري، پنهنجي بندوق هن جي پيرن وٽ رکندا ويا. پوءِ هن چيو:

”بندوق کي پاسيرو ڪري رکڻ تمام چڱي ڳالهہ آهي. درباهہ، بندوقن جي باهہ ٺاري ڇڏي ي. هاڻي توهان جا هٿيار هجڻ کپن توهان جي دلين ۽ هٿن جا پورهيا. هن کان پوءِ بندوقون رکو اسان جي ڌرتيءَ جي دشمنن کي نشانو بنائيندا يون.“

”ڦوڙي عورتون ۽ ڪنواريون اچو ۽ اچي مردن سان قومي ناچ ۾ پاڪ وٺو، ڇو تہ هنن نئين حياتيءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو پهہ ڪيو آهي.“

هڪ ڇوڪريءَ ناچ ۾ حصو نہ ورتو؛ جنهن جيءَ زور سان پڪاريو”جو ڦاپان تون نہ نچندين؟ مرد، پنهنجي ابن ڏاڏن جي شاندار ڪارنامن تي پڏي پڏي ٿڪجي پيا آهن. ان تي توکي خوش ٿيڻ کپي. هو اها خالي لاف هڻي هڻي بہ بيزار ٿي پيا آهن تہ اهين مرد آهيون مرد. هو پنهنجي وڏن جي اڏ ڏاهيل پٿين تي ڪيل، گند جي ڍير مٿان ڪجهن وانگر ويهي ويهي هلي ٿڪجي پيا آهن. انڪري بہ تون خوش ٿيءُ. هن ڪان پوءِ هو ’اسان جو پنهنجيءَ ڌرتيءَ سان پيار آهي‘ جو زباني نعرو نہ هڻندا، پر هو گند جي ڍيرن ۽ ماضيءَ جي داستانن ۾ خوش ٿيڻ بدران پنهنجي ڌرتيءَ کي ڏاهيندا، پنهنجي هن زمين کي بهشت بنائيندا. تنهنڪري تون بہ نچ ڦاپان! تون بہ خوش ٿيءُ ڦاپان!“

ڦاپان چپ چوريا ۽ چيو:

”امڙ، مان ’هن‘ کي هتي ڪونہ ٿي ڏسان.“

”ڪير؟ ڪنهن کي تون هتي ڪونہ ٿي ڏسين؟“

”اهو، جنهن مان هيءُ نئين حياتي ڏاهي ويندي. هو هتي ڪونہ آهي، هو هنن ۾ ڪونہ آهي. اسان، هنن ماڻهن جا چهرا خالي آهن. هنن ۾ ڪا شئي ڪانهي، هنن ۾ ڪو عمل ڪونهي.“

”افسوس، منهنجي اچڙي ڦاپان، تنهنجو آخر ڇا ٿيندو؟“

”جنهن ڏينهن مون کي هئو ملندو، جنهن گهڙيءَ مون کي هئو ملندو، جنهن گهڙيءَ مون کي اهو مرد ملندو، مان توڏي پچندي ايندس، تو وٽ آڏامندي

ايندي، ۽ تنهنجون سڀ پريشانيون ختم ٿي وينديون "

جهجي پنهنجي ڌيءَ کي پلي ۽ پت سمجهي پئي، پر دليل ڏيڻ خاطر چيائين "پر ڦاپان، تنهنجي ڄمار وڌندي پئي وڃي. تنهنجون ساهيڙيون سڀئي عيش ۽ عشق ۾ پنجن سالن کان پرڻيون ويٺيون آهن، ۽ تنهنجي همعمر آهن."

"ها اما، هو پرڻيون آهن ۽ ڏس ته ڪهڙا حال ٿيا اٿن. هو، جيڪي هرڻيءَ وانگر چست ۽ چالاڪ هيون، سي ڍڳي ۽ ٿون وانگر ڳهلجي ٿيون هلن. سندن اکين مان حياتيءَ جي ساري جوت وسامي وئي آهي. هنن جا مڙس سڄو وقت دارون پيئي، انهن جي ولڻن هيٺان ويٺا نوڪن راند ڪيڏن ۽ هو هاڻي پڻ زالن جي گهولا ۾ آهن. اما، مون کي جنهن مرد جي تلاش آهي سو هتي نظر ڪونہ ٿو اچي."

هيءَ گفتگو هڪ جهٽي پڌي ورتي، ۽ سکهوئي پڻ کي به سڌ پئجي وئي ته ڦاپان چا چيو هو. هنن ان سانجهيءَ ڳوٺ ۾ هڪ نئون راڳ، پڌو:

"ڪهڙو وقت اڳي هڪ عورت هئي،
انهيءَ نينگريءَ کي پڌايو، انهيءَ نينگريءَ کي پڌايو،
ڪهڙو وقت اڳي هڪ عورت هئي،
هوءَ ڦاسوءَ سان نٿي پرڻي،
هن خميسي سان لاڏون نٿي لڏيون،
اصل نہ، هرگز نہ، اصل نہ، هرگز نہ،
هڪ ڏينهن آئي ٻوڙندي پنهنجي گهر،
مون کي گهربل مرد مليو آهي، گهربل مرد، گهربل مرد،
انهيءَ نينگريءَ کي پڌايو، انهيءَ نينگريءَ کي پڌايو:
هن جو مرد سردار وانگر ٿي نظر آيو،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏاڍو شان وارو، ڏاڍو پيڪدار،
پر هو ڦري راڪاس بنجي پيو،
هو راڪاس بنجي پيو،
۽ هن کي ڪڙڪائي ويو.“

ان کان پوءِ ڪوٽ جا ڪيترائي ماڻهو ڦاپان کي ڏسندا هئا، تہ منهن ڦيري، وات مٽائي هليا ويندا هئا. هڪ ڏينهن، هوءَ پڇندي، وڏيون پرانگهون ڪندي، ماءُ وٽ آئي. هوءَ اڳين جي ڏيڍيءَ وٽ اچي ڪڙڪي. هوءَ مٽي کان پيرن تائين ڀڪي رهي هئي. اصل خوشيءَ ۾ ڦولي نٿي سمائي. هڪ اوپرو نوجوان هن جي پليان آيو ۽ اچي پڌر ۾ هن جي پاسي ۾ بيٺو. هو قداور ۽ ڏنيي جهڙو سگهارو هو. حيرت ۾ پڙل جيجيءَ کي ڦاپان چيو:

”هيءَ آهي، اما، هيءَ آهي اهو شخص!“

جيجيءَ آهستي آهستي هن نئين ماڻهوءَ ڏي نگاهہ وڌي، جو جهنگل جي وڻ وانگر مضبوط بيٺو هو، پوءِ چيائين:

”مان تنهنجي چهري کي ڏاهپ جي روشنيءَ سان ڀڪندو ڏسان ٿي. پلي آئين، جيءَ ڪري آئين منهنجا ٻچڙا، پر اهو تہ ٻڌاءِ تہ تون ڪير آهين؟“

هن نوڙي ادب سان سلام ڪيو ۽ چيو:

”جيجي، مان هڪ پورهيت آهيان. هي هٿ ئي آهن، جي مان تنهنجي نياڻيءَ کي آڇي سگهان ٿو. اهي ئي منهنجي سچي دولت آهن. مان پورهئي جي تلاش ۾ نڪتو آهيان. مون کي پورهئي جي ئي چاهہ آهي ۽

پورهيو ئي منهنجي قوت آهي. اهائي منهنجي سچي ڪهاڻي آهي."

ڦاپان چيو "امڙ، ڏارين ڪي هن ڌرتيءَ تان ڌڪڻ لاءِ هن جيل سٽا، گوليون کاڌيون. هو هاريءَ جو پٽ آهي، پاڻ ڪاليج پڙهي به هاري ٿيو. هن جو پنهنجي ديس جي ڌرتيءَ ۾ ساهہ آهي. هي اهو آهي جنهن پرمارن سان جنم کان وٺي جنگ جوٽي، جنهن صديون جي سنگلن کي جهنجهوڙي جاڳايو."

عجب آهي نہ جيجيءَ، ڦاپان جو هٿ هن نئين شخص جي هٿ ۾ ڏيڻ ۾ دير نہ ڪئي.

ڳوٺ ۾ غم ۽ غصي جي لهر ڊوڙي ويئي. ڪي نہ ظاهر ظهور چوڻ لڳا تہ "مغرورن جو منهن پٽ سان لڳو."

پر جلد، تمام جلد، ڪيترائي ئي ڳوٺاڻن، هن نئين شخص کي نئين نظر سان ڏسڻ شروع ڪيو. ڪي

چوڻ لڳا "هي ڪهڙو مڙس آهي جو پورهئي ۽ راڳ جو ميلاپ ڪري ٿو، ۽ جنهن لاءِ محنت ۽ ڪشالو، مسرت ۽ فخر آهي ۽ جنهن لاءِ زندگي اٿاهہ آهي، پرپور آهي؟"

ٻيا چوڻ لڳا "۽ ڏسو نہ هن جي اڻٿڪ محنت ۽ لڳاتار ڪوشش ڪري هن جو فصل ڪهڙو نہ پلو ٿو ٿئي."

"هن آليءَ چڪي ميٽي ڪٿي ڪارب ۽ وڃهي سرون ناهيون آهن، ۽ انهن مان ڪهڙو نہ سهڻو گهر اڏيو اٿائين. جو اسان جي ڳوٺ جو شان وڌائي رهيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آهي."

"هن جي هٿن جي هنرن کي ٻ ڏسو: ڇهون تورڙي ڇڇ. تڏا توڙي موڙا سڀ هي شخص ٺاهي ٿو."

"۽ اسان جا ٻارڙا ڪيئن نہ هن جي ڇوڏاري جهرمٽ ٺاهي بيهن ٿا ۽ هن کي اچرج ۽ خوشيءَ وچان گهورين ٿا."

پوءِ هنن ماڻهن کي انهن جي وڻن جي ڇانو ۽ ڏکمو ويهي ٽولڻ ڪيڏن ۾ شرم محسوس ٿيڻ لڳو.

"ڏسو نہ ڦاپان جي مڙس ڇا ڇا نہ ڪري ڏيکاريو آهي"، هو چوندا هئا، "ڇا اسين هن ڳوٺ جا رهاڪو ائين ڪري نٿا سگهون؟"

پوءِ ترت ئي هو ان نئين شخص وٽ ويجهي هن سان ڳالهائڻ ٻولهائي لڳا ۽ هن کان صلاح مشورو وٺڻ شروع ڪيائون. سگهو ئي هو ٻئي سيٺي محنت مزوريءَ ۾ جنبي ويا. ان دفعي هنن جي کيتن مان ايترو فصل پيدا ٿيو جيترو اڄ تائين ڪڏهن بہ ڪونہ ٿيو هو. ضاعفون ٻہ مردن سان ٻنين تي ٻانهن ميڙي ٿي بيهون. ڳوٺ ۾ نئون روح ڦوڪجي ويو. ڪچا اڏيا ۽ ڏنگا ڦڏاگهر هڪ هڪ ٿي ڊهندا ويا ۽ انهن جي جاءِ نئين ماڻهوءَ جي نئين ٺاهيل گهر جهڙا گهر والاريندا ويا. اٿون ٻئي ڏسڻ ۾ آيو تہ ڪمزفاسو ڳوٺ ڪو نئون جنم وٺي رهيو آهي.

خود ماڻهن ۾ جهاڙي جا نوان اهڃاڻ پيدا ٿي ويا، ۽ هنن ۾ نئون جذبو ڏسڻ ۾ آيو. اڳي هو زمين مان رڳو ايترو آپائڻ لاءِ ڪم ڪندا هئا، جيئن حالي سندن پيٽ جو پورائو ٿئي ۽ سندن وقت گذرندو رهي. پر

هاڻي هو زمين کي انهن نظر سان ڏسڻ لڳا هئا ۽ زمين سندن رت ست ۾ سمائجي چڪي هئي، سندن انگ انگ جو حصو بنجي وئي هئي؛ سو ان ۾ پنهنجي ايندڙ نسل لاءِ ۽ پنهنجي ديس لاءِ ڪم ڪرڻ لڳا هئا. هنن پنهنجي زمين کي پنهنجي لاءِ ۽ پنهنجي ٻارن لاءِ ۽ پنهنجي ديس لاءِ سهڻي ۾ سهڻو ٽڪرو ۽ بهترين ڏن بنائڻ تي کڙيو.

وري جشنن جي منڊ آئي، هو ڳائڻ لڳا:

”اسان هڪ ٻئي سان نہ وڙهنداسين،

اسان هڪ ٻئي جو رت نہ وهائينداسين،

اسانجن وڏن اسان لاءِ پيچرا بنايا،

اسان انهن تي پڪا رستا ٺاهينداسين،

هنن پنهنجي رت سان زمين خريد ڪئي،

اسان ان زمين کي محنت ۽ پيار سان ٺاهينداسين،

اسين پنهنجي دل ۽ دماغ سان ان تي تخليق ڪنداسين.“

مردن پٺيان ماڻهون ۽ ٻار هئا. هنن مٿي تي ٻنيءَ جي هر قسم جي پيداٿش ۽ هٿ جون ٺهيل شيون کنيون هيون. ساوا بوٽا ۽ پيلا ڪيوڙا ڪاٺ جي خوچن ۾ هئا. پٽالون، لٺالا، سرنهن ۽ ڪارڪون، ٽڪر جي ٻاٽين ۾ کنيل هيون. نارنگيون، ڪچلو ۽ مڪئي جا سنگ پتل جي سونهري ٿالهن ۾ رکيل هئا. ٻارن وڏي فخر سان پنهنجيون هٿ جون ٺاهيل چيزون کنيون هيون، جهڙوڪ رنگبرنگي ٽڏا، ٽوڪريون ۽ رانديڪا.

ڳوٺ جي نئين راندين جي ميدان تي هن جلوس کي ڪڏ ٿيندي ڏسي، جيجي ڏاڍي ڪڏ ڪڏ تي رهي هئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿاڙن ميٺهن ڪري هن ميدان تي ساوڪ ٿي ٿي وئي هئي. ڳوٺاڻن کي بيفڪريءَ جي ناچ جي لهرن ۾ لڏندي ڏسي، هن جي دل ڀرجي آئي. هي هجوم هاڻي هن جي گهر طرف اچي رهيو هو، هن ڦاهن کي به ڏٺو. هن مٿي تي پتل جي ٿالهه، ۽ ڪوئلا کنيا هئا، ۽ ڪوئلن جي چوڌاري ڪناري تي ڳاڙها گل سجايا هئائين. هن جي اڇڻ تي ٿالهه به لڏي رهيو هو. پنهنجي ڌيءَ کي ان حالت ۾ ڏسي هوءَ خوشيءَ سان ڀرجي وئي.

پوءِ هن جي نظر ڦاهن جي مڙس تي پئي. هن ڪڇ ۾ اڇي چيلي ڪنڌي هئي ۽ هو خوشي ڀرئي ونڊڙ آواز ۾ ٻين مردن سان گڏجي ڳائي رهيو هو. جيجيءَ هن ڏي فخر مان نهاريو جلوس هاڻي ٻنيءَ تي پهچي چڪو هو.

هارين جي ٻڌي مڙس چيو "ڏسو ڌيءَ ۽ سڀ ڪان سٺي اسان جي جيجي بڻي آهي. اسان جي جيجي اسان لاءِ ڌرتي بڻي آهي. هوءَ ترسيل آهي ته اسان جي نيڙن لي محنت واري ڏڏڙ، اسن جي درياهه جي ٿڌاڻ سان ڌوئي. هن جي قدمن ۾ چادرون وڇايو، تمام عزت ۽ نرميءَ سان، وڏي شان مان سان ٻنيءَ جي پيدائش هن جي قدمن اڏو رکو، پنهنجي هٿن جو فن هن جي سامهون رکو، تمام آهستي، وڏي شان مان سان."

جيجي امن ۽ خوشيءَ جو مجسمو بنجي بيٺي رهي.

حيدرآباد: ۲۶- مارچ ۱۹۷۳ع

مهراڻ: ۴-۱۹۷۳ ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ناماها (ويٽنام)

ڌرتي، منهنجي ماءُ!

اهڙي طرح هي زير زمين پناهگاهہ ناهي پورو ڪيم، جڏهن ڪان ونئي بندوق سان وڙهڻ ۾ ڪاميون ڪونهن شروع ڪيون انهن، نڏهن ڪان ونئي، اچوڪي ڪاهيءَ جي ڪولائي ڏکي هئي. مان ون کي لڪ ڏيئي، اوڪڙو ٿي ويٺس، تڪاوٽ ڪان منهنجو بدن چُور چُور ٿي ويو هو.

هيد ڪوارٽر وٽان، ڪجهہ دير واسطي، بندوقن جا ٺڪاءُ گونجيا ۽ پوءِ وري ماٺ ٿي ويئي، مون وڏي ڪ حملي جو انتظار ڪيو، پر ڪجهہ ڪونہ ٿيو.

”هائو ڀيلي، دشمن جي منهن تي دانگي ڪهمي“ مون دل ۾ ويچاريو ۽ آسمان ڏي نهاريم.

مٿان ٽڙيل پکڙيل تارين جي چٽي هئي. دشمن جي جهازن جي ڪيرايل بمن مان نڪتل چڻنگن جو چمڪو، پريات جي جهڪي روشنيءَ سان ملي ويو هو.

ڏينهن آهستي آهستي جنم وٺي رهيو هو. جهنگل مٿان ڪوهيرو پيدا ٿي رهيو هو، جو، جنن پوءِ نئن گهاٽو ٿيندو ٿي ويو.

”اهڙي موسم ڪري، گهٽ ۾ گهٽ ڪلاڪ کان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڪ ۾ جهاز حملي واسطي ڪوٺه ايندا.“ مون پنهنجو پاڻ کي چيو.

مون اوهامي ڏٺي ۽ پنهنجي پناهگاهه کي ڍڪڻ لاءِ پاسي واري وڻ مان ٿاريون ڪپڻ لاءِ ڪهاڙي ڪڍي اڳتي وڌيس.

منهنجي پلٽڻ جا پيا ساٿي پڻ، تيمر داڻري جي آبراهمي ۽ ساڪٽي ڏندي ۾ رڌل هئا. هتي واري زمين ڏاڍي سخت هئي، پر مون جيڪو پناهگاهه کوٽيو هو سو به ڪو گهٽ محفوظ ڪونه هو. مون ان جي مٿان ڍڪ رکيو ۽ ان تي ڪجهه مٽي وڌي، ۽ ليڪ خاطر ساري لڪري تي سڻوا ٻه ٽن ٻڪيڙي چڙهيم. هن ڪرت ۾ مون کي اڌ ڪلاڪ ڪن لڳو. پوءِ مون پنهنجا مٽيءَ هٿا هٿ سوٽ جي کيسن مان اگهي، ڪپڙي جو لڪر، پيٽرول ۾ پسائي، پنهنجي بندوق صفا ڪئي، ۽ ان ۾ گوليون پريم. تنهن ڪان پوءِ، سنگين کي تيز ڪندي سوچيو ته ”جي ڪو آمريڪي منهنجي وڙ ۾ آيو ته ان جي جسم اندر هيءَ تمام اونهو ٽنبي ڏيندس!“

مون بندوق جي قنداق پنهنجي ڳٽي سان لڳائي ۽ ان جي ٿڌاڻ مون ۾ تازگي ۽ توانائيءَ جو احساس پيدا ڪيو.

پوءِ نهايت آهستگيءَ سان بندوق وڻ سان لڳائي رکيم، ٿيلهي مان ڪجهه پيا به ڪارتوس ڪڍي کوٽريءَ ۾ وڌم، ڪجهه تماڪ ۽ ڪاغذ پنهنجي قميص جي کيڏي جي حوالي ڪيم. پوءِ ٿيلهو بند ڪري، ڪاميءَ جي ڍڪ تي رکيم ۽ ان مٿان بندوق رکيم.

هاٿي چانورن جا چار گرهه کاڌم ۽ ان مٿان پاڻي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پوتم. پوءِ ٻيڙي دڪائي، ٻه چار سوٽا هنيم. هيٺئر سان سڄو ڏينهن وڙهڻ لاءِ تيار هوس.

ڏينهن جو سو جهرو پڪڙجي ويو هو. ڏنڊ غائب ٿيندو ٿي ويو. سڄ جا ڪرڻا، زمين تي روشن پٽا ڏاهي پيا. مينا، ساڪ ڦڙن کي ڇهنب سان چڳڻ لڳي، ۽ هڪ وڻ ڪان ٻئي وڻ تي ٽپندي ڪڏندي، مٺي ٻولي ٻولڻ لڳي. جنگ جي ميدان جي خطرن جي وچ ۾، سونکي هن جي مٺڙي آواز ۾ وڏي آسيس ملي.

هوندهہ، جو منهنجي پرسان ئي ڪاهي ڪولي رهيو هو، تنهن اکيون ڦڙڪائي، پکيءَ طرف ڏنو ۽ ٻار وانگر مرڪي ڏنائين. ٻلڻ جي اکوان، ڦوانگ، ٻہ مينا طرف نهاريو، ۽ پوءِ سڄي ٻلٽن جون اکيون هن پکيءَ تي ڄمي ويون. پر اسان هي ڏيک گهڻو وقت ساڻي ڪونہ سگهياسين. ڦوانگ اسان کي لڪل اڏي وٽ ڪڏنيڻ جو حڪم ڏنو ۽ چيائين:

”اسان جي ڪاهڻ جي ڪولائيءَ جو ڪم پورو ٿيو آهي، پر انهن کي ڍڪڻو ۽ لڪائڻو پڻ آهي. توهان کي سڌ آهي تہ اسان جي ٻي ٻاڻڻ، دشمن کي ڏاهوڪا ٿوڻا ڇپايا آهن. هنن هڪ ٽنڊڪ ٻہ هٿ ڪئي آهي ۽ ان ۾ ڪٽل توبن سان دشمن جي اڏامندڙ هوائي جهازن کي نشانو بہ بڻايو آهي. اڄ اسان جو وارو آهي. اسان کي بہ هنن جي همسري ڪري، دشمن کي اُحاڪام بڻائڻو آهي.“

هن ساهي کڻئي، اهو سوچڻ لاءِ تہ ڪهڙا عملي حڪم ڏئي. مينا وڻ تي ٻولهندي رهي. ڦوانگ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ان ني هڪڙي تکڙي نگاهہ وڌي ۽ چيائين:

”هاڻي توهان کي پنهنجي پنهنجي مورچي جي ڀڪ ڪرڻي آهي. پوءِ ٻيڪو پنهنجو ڪاڌو کائي. ڇڙوڇڙ ۽ هرڪو پنهنجي پناهگاهہ ۾ هيٺڪو ٿئي، سواءِ هڪ پهريدار جي، جو ٻاهر جو سڌ سماءُ رکندو رهي، پر ٻاڻ کي خبرداريءَ سان لڪائي رکي.“

پهري جو ڪم منهنجي ۽ مونهہ جي ڀلي ڪيو ويو. اسين پنهنجين ڪاهين ڏانهن موٽياسين، ۽ انهن مٿان سرس ڪاريون وڌيونسين ۽ هيانوَ جهل ڪرڻ جيتري منجهند جي ماني کاڌيسين.

جيئن جنگي جهازن جي گجگوڙ سانئي هوا کي چيرڻ لڳي. مونهہ پنهنجا هٿ، پنهنجي سوٽ سان آگهيا ۽ ٻئڪي چيائين:

”اچي ويا“

مون ڏي منهن ڪري چيائين:

”اسان سان پهرين ڪير پهرو ڏيندو؟ ڇڱو پهرين مان تو ڏيان. تون وڃ پنهنجي مورچي ۾، ۽ جڏهن مان ان ني جنبَ آچليان، تڏهن اچي مون کان وارو ونجاءِ.“

مون ڪنڌ ڌوڻيو ۽ ٻاليءَ جو ڍڪ ٻيتو. جنگي جهاز ٻہ دفعا اسان جي مٿان چڪر هڻي چڪا هئا. ڪجهہ پند پري، وڻن جي جهڪنئي وٽ، هڪ هيليڪاپٽر، لهڻ جو هند ڳولڻ جي ڪوشش ۾ ”پون پون“ جو گوڙ ڪندي، ڦيرا ڏيئي رهيو هو. جنگي جهازن هيٺ ڪَهٽ هنئي ۽ بي تحاشو اسان مٿان لامارا ڏيڻ لڳا.

”هاڻي پرائي الڪل!“ مون پنهنجو ٻاڻ کي چيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ انهن ڏي وڌيڪ نه نهاريم.

هڪڙو جهاز ور ڪائي، اسان جي مورچن طرف آڏامڻ لڳو. مون تڪڙ ۾ ٽاري ڇڪي، پنهنجي پناهگاه. جو ڍڪ لڪايو ۽ همٿ وڌائي رهيس، پر ائين جڻ منهنجي بندوق ميٽيءَ کان بچيل رهي. ساڳئي وقت بم گولن جا ڀنڀ ڌڪائي، تيار رکيم، ۽ پنهنجا ڪن ڪڙا ڪيم. جهاز ايترو همٿ آهيو، جو مون کي انديشو ٿيو ته ڪاهيءَ وارو ڍڪ نه آڏامي وڃي. ان هوا ۾ اهڙو ٿرٿلو پيدا ڪيو، جو ڍڪ مٿان رکيل ٽاريون جنبش ۾ اچي ويون. پرسان ڏي هڪڙي پٺان لاڳيتو بم گولا ڦاٽي رهيا هئا. جنهنڪري زمين ۽ مان لڏي رهيا هئاسين. مون کي محسوس ٿيڻ لڳو ڄڻ ته مون واري ڪاهي نپوڙجندي وڃي. ائين پئي سمجهه ۾ آيو ته ڄڻ مان طوفاني سمنڊ اندر پيڙيءَ ۾ ويٺو آهيان. منهنجي هيٺان ڌرتي ڏڪي رهي هئي ۽ منهنجي مٿان وارو ڍڪ آڏامڻ تي هو.

بم جا ٽڪرا ۽ ڇنڊيون، سوسٽ ڪندڙيون ٽي لنگهيون. مون ان وڻ کي آڪڙندي ۽ ڪرندي ڏٺو، جنهن تي ڪي ڪهڙيون اڳ ميٺا ٻوليون ٻولي رهي هئي.

ڦاٽندڙ بمن بعد، دشمن، باه گولن جي بارش وسائڻ شروع ڪئي. ان ڪري اسان جي پلٽڻ واري اڀراضيءَ ۾ دل ڏاريندڙ ڌماڪا ٿيندا رهيا. دونهين ۽ گيسن جي ڌپ مون واري کڏ ۾ پهچي وئي. ٻاهر باهين جا ڀڙ هئا. مون ٽوال ڪڍي، پاڻيءَ ۾ پسايو ۽ گيسن کان بچڻ لاءِ پنهنجي منهن تي رکيو.

هاڻي جهازن مان گولين سان بمي ڇوڙيون ويون،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جن جي شور ڪنن ۾ ناڙيون وجهي ڇڏيون. مون ۾ ڪا به گهٻراهٽ پيدا ڪانه ٿي، پاڻ وڏو ڪ خود اعتمادي محسوس ڪيم. مان پنهنجي پناهگاه جي ڀِت سان ليڪ ڏيئي، ويهي رهيس، ۽ سگريٽ ٺاهي دکايم. بم گولو، وڏو ۽ وڏو، ڏڪ واري طرف کان مون تائين پهچي ٿي سگهيو. سگريٽ مان ٻه ٽي دکها سوٽا ڀريم ۽ ڏاڍي سڙي سان دونهين کي ساهه ۾ جذب ڪيم. دونهون، منهنجي ٿڪاوٽ دور ڪري، مون کي عمل تي آماده نظر آيو. اهو جذبو جاڳندو محسوس ٿيو ته مٿيون ڏڪ پري ڦٽو ڪري، ٻاهر ميدان ۾ ٽپي پوان. پر اڃا مون کي انتظار ڪرڻو هو. دشمن زمين تي لهڻ جون تياريون ڪري رهيو هو. آزمودي مان مون کي ڄاڻ هئي ته هيءَ رکو شروعات هئي، ان کان پوءِ دشمن ٻه دفعا وڏو ڪ خوفناڪ بمباري ڪندو، ۽ تنهن بعد ئي پنهنجي فوج هيٺ لاهڻ جي همت ڏاريندو.

مان بي صبر ٿي رهيو هوس، ۽ بامرادو اکين رات ذهن تي ابري آئي. گذريل رات جهازن جي پرواهه نه ڪري، انهن جي ٽي چمڪاٽ ۾ لاڳيتو زمين کوٽيندو پئي رهيس. ايتري قدر جو ٿڪ وچان دم گهٽجڻ لڳو. اما منهنجي سپاهيالي حياتيءَ جي اها وسرندڙ رات هئي. هن پٿريلي زمين ۾ کوڏر جي هر لپي سان. مون کي پورو زور لڳائڻو ٿي پيو. پر منهنجي اها محنت مون کي سدائين زمين جي هن ٽڪري جي ياد ڏياريندي رهندي.

مون لاڳيتو ٻارهن ڪلاڪ کوٽائي ڪئي هئي. مان اهو به ٻاسيان ٿو ته ان بي آرام رات جو مون کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن سخت پٿريلي زمين تي ڪجهہ ڪجهہ ڇڙ ٻن آئي. ۽ پلٽڻ جي هيڊ ڪوارٽر وٽ ٻمن جي ڦاٽڻ جي آواز مونکي هن ڪم ۾ سستي نہ ڪرڻ تي آماده ڪيو. نيٺ ڪم پورو ڪيم ۽ هوشيار اهو پناهگاهہ، مونکي مونتمار ٻمن کان بچائي رهيو هو. مون ان جي پٿرين تي پنهنجا هٿ گهمايا ۽ مونکي ان جي ٿڌاڻ جو وڌندڙ احساس ٿيو. ڏک مان ڇڻي ايندڙ روشنيءَ ۾ پٿرون اهڙيون لسيون ٿي لڳيون ڄڻ تہ انهن تي پالش ڪئي وئي هئي. ان گهڙيءَ ۾ هڪ نئون خيال جاڳيم. مون دل ئي دل ۾ حساب ڪيو، ۽ چاقوءَ سان ڪُرڙي، هن ڪاهيءَ جي پٽ تي "٢٠٠" جو انگ لکيم.

سچ پچ تہ هن ڪاهيءَ سميت، مون ڪل ۾ ٢٠٠ ڪاهيون کوٽيون هيون. ان خيال مون ۾ خوشيءَ جي لهر پيدا ڪئي. مون هي ڪارناما هڪ اهڙي سرزمين تي سرانجام ڏنا هئا، جا زمين، شايد، ڌرتيءَ تي سخت ۾ سخت زمين آهي، مون پنهنجي لاءِ ۽ ٻين لاءِ شهرن ۾ ۽ لڙائي جي ميدان ۾ هي ڪاهيون کوٽيون هيون، ۽ راتين جون راتيون انهن ۾ گذاريون ۽ پناهہ ورتي هئي. هي ڪاهيون، منهنجي جيون جو جزو بڻجي چڪيون هيون.

وڇڙائي ۾ ٻمن جي ساڌم. فقط سبب منهنجي ويچارن جو سلسلو ٽٽي پيو. هڪ مٽ جيڏي جنب اچي منهنجي ڪاهيءَ اندر ڪري. شايد هونهہ. مونکي، ڪاٺس وارو وڻ تي چاهيو. مون پٺي ٻر موت جي ڪيسن ۾ ۾ وڏا، رائيفل هٿ ۾ سوکهي جهلي، ۽ رڙهيون پائيندو لنگهہ وٽ آيس. هتي پهچي، آسپاس جو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

واهہ ـ واهہ لهن لاءِ هيڏانهن هوڏانهن نظرون ڦيرايم. هڪدم روشنيءَ ۾ اچي ڪري، حالي تہ منهنجون اکيون کيريون ٿي ويون هونهہ مون کي ڏسي پڇيو:

”ٻاهر ڇو آيو آهين؟“

”توکان وارو وٺڻ واسطي.“

”نہ، مون تہ اچا توکي ڪونہ سڏيو آهي. شايد ٻہ ڦاڻي سبب ڪا جنب اچي تنهنجي ڪنڌ ۾ رسي آهي“ هونهہ پنهنجي ٻجڪيءَ مان پٽي ڪيندي ورائيو.

مون هن ڏي کهوري ڏٺو: ”ڇا ڪو توکي زخم رسيو آهي؟“

هن هاڪار ۾ ڪنڌ لوڏيو ۽ ڪاٺو هٿ سامهون ڪيائين: ”هنن مون کي ماس جي ٽوري ٽڪري کان محروم ڪري ڇڏيو.“

هنن پٽي ڪولي زخم تي ٻڌڻ شروع ڪئي.

مون چيو ”هاڻي تون پناهہ گاهہ ۾ وڃ تہ مان تو چوڪسي ڪريان. هيءَ ٻي بمباري آهي نہ، هو هيٺ لهن کان اڳ ۾ اچا ٻہ هڪ حملو ڪندا.

هونهہ زمين اندر غائب ٿي ويو. مون چوڌاري نهاريو. هر طرف بمن سبب پيدا ٿيل ڪڏون هيون. اهاڻي ابراضي هئي، حتي اسان جي پلٽڻ لڪل هئي. ڪيترا نشان پناهہ گاهن جي صفا ويجهو هئا ۽ ڪيترا ڪڏي پري. هڪ بم ذري کهٽ هڪ ڪاهيءَ مٿان ڪريو هو، ۽ پر واري ولن جي جهڳٽي جا ڪپل وٺ ٻاڙان اکوڙي وڌا هئائين. پر اسان جا سڀ مورچا سلامت هئا. مون اطمينان جو ساهہ کنيو ۽ پنهنجون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نڪاهون آسمان ۾ ڦيريون ڏيندڙ جنگي جهازن ۾ کپايون اهي مٿي پئي اڏنا، اجها ته مٿي. اوچتو، سج واري طرف کان جنگي هوائي جهازن جي هڪڙي قطار، ڪڪرن مان نڪري نروار ٿي. مڙئي ڪارنهن جهڙا ڪارا هئا.

”ٽِهِن بمباري!“ مون وڏي آواز سان پڪاريو ۽ پنهنجي پهري واري فرض ڏانهن ڌيان ڏنم، جهازن فقط هڪڙو ڦيرو ڏنو ۽ پوءِ هيٺ لامارا ڏئي، اسان جي مورچن مٿان بمن جي بارش وسائڻ شروع ڪئي. اهڙا ڌماڪا ٿيا، جو زمين لڏي پئي ۽ مونکي ائين محسوس ٿيو ته اسان ڪاهين مان اڏامي، پرزا پرزا ٿي پري وڃي پونداسين. مان چنگهون ويڪريون ڪري، پٽ جي سهاري ٿي بيٺس.

پوءِ ڌماڪا بند ٿيا. مون منهن ۽ ڳچيءَ تان مٽي صفا ڪئي، ۽ پناهگاهه جي پٽين تي هٿوراڙيون هنيم. اتي هڪ ڏار پيو هو ۽ مٿيون ڍڪ ڪجهه سرڪي ويو هو. ان وقت اوچتو ڪا چيز، سوسٽ ڪندي زُم سان منهنجي ڪن وٽان لنگهي هيٺ فرش ۾ غائب ٿي وئي. مان ڪنئي ڪهٽ اوندو ٿي ڪريو هوس. ڪن سوٽن جو فرق هو، نه ته مان ختم ٿي وڃان ها.

مون جدا جدا هنڌن تي ۽ سؤ کاهيون کوٽيون هيون. ڪي سامونڊي ڪناري جي واريءَ سي ميدانن ۾، ڪي ويٽنام جي وچ وارن پٽن ۾، ڪي اولهه وارين ڳپن ۾، ۽ ڪي اوپر واري رهڻ ۽ ڪافيءَ جي کيتن جي ڳاڙهي زمين ۾. هنن هنڌن مان، جتي نرم ۽ چيڪي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مٿي هئي، انهي ڪوٺائيءَ جو ڪم منهنجو هو، پر جتي سخت ۽ پٿريلي زمين هئي، انهي سر جون سٿون ڏيئيون پونديون هيون.

هر لڙائيءَ جو ميدان، جتي مونکي لڙڻو پيو، ۽ هر ڪا هي جا مونکي ڪوٺلي پئي، منهنجي لاءِ اڻ مٽجندڙ ياد ڪيريون ڇڏيون هيون. مثال طور، ڪياد نه پر ڪٿي پر، مون تر وارن ماڻهن سان گڏجي نئين سال جو جشن ملهايو، هنن سان ملي جوابي حملي ۾ حصو ورتو ۽ هڪڙي ڪوريلا ڇوڪريءَ سان ڪلهو ڪلهي ۾ ملائي وڙهيس، ان ڇوڪريءَ سان پوءِ منهنجو مڱڻو ٿيو. هاڻي مان ملڪ جي هن لڪري ۾ هوس، جو منهنجي ڳوٺ کان تمام گهڻو پري هو، ۽ جتي اڄ لاءِ مان خواب به لهي نه ٿي سگهيس، پر آزاديءَ جي جنگ مون کي، هتي آندو هو ۽ رات ٿي رات اندر، هيءَ زمين مون لاءِ پنهنجي جان کان وڌيڪ پياري ٿي چڪي هئي.

ان مونکي دشمن جي بمن ۽ گولين کان بچايو هو، جنهن ماءُ پنهنجي پيار لاءِ ڪندي آهي، مونکي انهن پاسن لڳو جهڙ نه هيءَ ڌرتي منهنجي ٻي ماءُ آهي ۽ سچ پچ نه مان ان جو ئي سپاهي هوس. ڪجهه ئي ساعتن اندر، جڏهن دشمن پنهنجي لشڪر کي هيٺ لاهيندو، تڏهن مان ان جي سيني مان نڪري تروار ٿيندس، ۽ ان لشڪر کي ناس ڪري ڇڏيندس، مونکي ان جي انچ انچ جي حفاظت ڪرڻي آهي، ڇو نه اها اسان جي آهي ۽ نه هنن جي.

جنگي جهاز ڏيکو آڏامندا غائب ٿي ويا. پنهان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هيلي ڪاپٽر وڃي رهيا هئا، جي اسان جي سامهون واري ميدان مٿان چڪر ڏيئي رهيا هئا. هو هڪ ٻئي هڪ لشڪر اتي لاهيندا. ان وقت جنب سون ڏانهن آچلائي وئي. سون مٿو ڦيرايو ۽ وڃ پٺيان پنهنجي پلٽڻ جي ڪمانڊر ڦوانگ کي پيٽي ڏني.

هن چيو: "معلوم ٿيو آهي ته هو اجهو ٿا هيٺ لهن، توهين پوري رازداريءَ کان ڪم وٺي، هنن جي آجيان ڪجو. جڏهن سرنگهه ڦاٽڻ جو ڌماڪو ٻڌو، تڏهن رٿيل سٿا موجب هنن مٿان هٿ بم اڇلائجو. جڏهن بگل ٻڌو، تڏهن هنن تي بندوقون ڇوڙجو. جيڪڏهن هنن مان ڪو توهان جي پناهگاهه ۾ ٽپي پوي ته پوءِ هڻجو..."
ڦوانگ پنهنجي سنگين سڌي ڪئي ۽ مرڪيو ۽ وري چيائين "پترا، اڄ صبح کان ڪا خاص ڳالهه نه ڪانه ٿي آهي؟ توهان جون سڀئي ڪاهيون سلامت آهن اگهن نه؟ اسان کي هن ڌرتيءَ جو ٿورائتو ٿيڻ گهرجي. ڪيترا نه بم آچلايا ويا آهن. چڱو هاڻي هوئه کي پنهنجي رٿا کان آگاهه ڪيو"

سون هوئه جي ڪاهيءَ طرف جنب آچلي. هن ٻاهر منهن ڪڍيو. سون هن کي پنهنجي ڪمانڊر جو حڪم ٻڌايو. سون اڃا ڳالهائي بس ڪئي ته بمبار جهازن هيٺ لامارا ڏيئي بم آچلايا. مان تڏي تي ٿي پوئتي هٽي ويس، ۽ بم جو هڪڙو ٽڪرو منهنجي هٿ کي رهڙيندو ويو. سون کهي هٿ ۾ الاڻ محسوس ڪئي. جهڪي لڙ ڏي نهاريو. ڇيچ، ڌري کهٽ ڪٽجي وئي هئي. اسا هٿ سان فقط چمڙيءَ جي ٽڪري سان ڳنڍيل هئي. سون ڪلوڙ وڃان جهازن کي گهورڻيو ۽ ڇنچ کي اصلي جڳهه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي لڳائڻ جي ڪوشش ڪيم، پر ان ۾ ڪو فائدو ڪونه هو. ان ڪري هٿ جي چرپر کي آزاد رکڻ لاءِ مون ان بيڪار اگر کان ڇوٽڪارو حاصل ڪرڻ چاهيو. مونءِ به ظاهر هو ته. اما آگر نه چئي سگهندي ۽ نه هٿ سان ڳنڍي جي سگهندي. مون اگر وڏي اڇلائي ڇڏي ۽ ٺٺ تي پئي ٻڏي پڇڏيم.

جهاز ڪو وقت اڻڏا ڏيندا بمباري ڪندا رهيا. پوءِ سج واري طرف کان، مگين جي مينهن واڳڪر جهاز وڏندا آيا واڳو مندل ۾ ڪجڪوڙ جهڙو آواز گونجڻ لڳو. جڻ سان پنهنجي سورجي سان، پنهنجي ڪمانڊر ۽ هونئهه کي اطلاع ڏيئي رهيو هوس، تڏن مڪڙو ميليڪاپٽر مهيرو آيو ۽ ڳاڙهي روشني ڪري ٻين جهازن کي هدايتون ته ڪٿي لهڻو آهي.

"وهه واهه، هاڻي واهه، جو ڪار ملڻ وارو آهي!" خوشي ۽ جوش کان ڏري گهٽ مون کان رڙ نڪري وئي، دشمن ان حقيقت کان صفا بي خبر هو ته سوين ميلهو، زير زمين، سنڌن ناڙ ۾ وٺا آهن ۽ سنڌن چوڌاري تنگ چار پڪڙيل آهي. مون هيٺ نوڙي پنهنجو نملهو ڪنيو. ۾ هٿ ٻ، پناهگاهه جي ڪنڌيءَ تي رکيم، خبرداريءَ سان رائيفل ۾ گوليون پريم، ۽ هٿون هٿ وڙهڻ جي حالت ۾ سنگين سڌي ڪري لڳايم. پنهنجي مٿان ڪجهه ڳاربون ڇڪي، سان ماٺ ۾ انتظار ڪرڻ لڳس.

جهازن جو پهريون سٽ منهنجي سامهون هو. انهن ۾ ويٺل سپاهي مان جهڪيءَ طرح ڏسي ٿي سگهيس. هنن کي سايون وردييون پهريل هيون. هر هڪ جي هٿ

۾ ٻه هو، ۽ هنن جون اکيون ميدان ۾ ڪتل هيون.
هاڻي جهازن جي رفتار ڍري ٿي. هو زمين ڪان ڇهه
ست گز مٿي هئا. انهن مان ٽي، رڪو ڪن وارن جي
مقامن تي منهنجي آڏو لنگهي ويا. سپاهين ٻم ڦٽا
ڪرڻ شروع ڪيا ۽ پوءِ هيٺ ٽپ ڏنائون. ڪيترن زمين
تي پهچڻ مان ئي ۽ ٽاپا ڪاڏا. ڪي منهن ڀر ڪري پيا
۽ ڪي پٺيءَ ڀر. هڪڙو ته مون ڪان ڪجهه قدمن تي
اچي زمين پيو ٿيو. آمريڪي ڪمانڊر جيتري قدر ٿي
سگهيو اوتري قدر سنئون سڌو بيهڻ جي ڪوشش ڪرڻ
لڳا. هو نشانين وانگر لڏي رهيا هئا. هو ڇتا ٿي لڳا
۽ ائين پئي ڀانيا ڄڻ ته ڪنهن ويران ۽ اجڙيل جڳهه
۾ هئا. شايد هنن سوچيو هو ته جي وٽ ڪانگ
هتي ڪامين ۾ هجن ها ته آمريڪي ڪولن ۽ ڪولين
جو شڪار ٿي وڃن ها. هنن جي هلت منهنجي صبر جو
پيالو لبريز ڪري ڇڏيو.
”توهان رڪو ڪن ڪهڙين جا مهمان آهيو!“
مون چيو ۾ هيو.
بي صبريءَ ۾ لهڪندي مون پنهنجا ڏند پيڪوڙيا،
۽ ٻه هٿ ۾ سوکهو ڪري جهليم، ان وقت اسان جي
سرنگهه وٽان وڏو ڌماڪو ٿيو. مون ويجهي ٽوليءَ
ڏانهن ٻم اڇلايو، ۽ ان جي ڦاٽڻ ڪان اڳ ٻيو اڇلايم.
ڪيترا سپاهي زمين تي ڍڪها ٿي پيا. سيڪنڊ به ضايع
ڪرڻ ڪانسواءِ، اسان جي پلٽڻ جا هڙئي ماڻهو پناهگاهه
مان ٻاهر نڪري آيا.
”هاڻي اسين پنهنجي چار سوڙهي ته ڪرينداسين،“ مون
ويچاريو. دشمن جي منجهيل سپاهين جي صفن تي ٻمن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جو مونهن وسڻ لڳو. ڇيهہ جي .شين گن منجهن لاڳارو وڃهي چڪو هو. ڪيترا جان بچائڻ لاءِ جتن ڪرڻ لڳا، ۽ هيبت وچان رڙيون ڪرڻ لڳا. مون پنهنجي بندوق سڌي ڪئي ۽ گاهہ تي ريڙهيون پائيندڙ هڪڙي آمريڪي آفيسر کي نشانو بنايم. هن ڪا .هل لهتڙيون پاتيون، ۽ پوءِ هن جي چرپر بند ٿي وئي.

پوءِ چالاڪ سچائل بگل وڳو. اڪ ڇنپ ۾ مان پنهنجي پناهگاهہ مان ٻاهر آيس. مون ڪمانڊر فوانگ، هونهہ ۽ هين کي مشين گنن سان دشمنن کي پڪڙڻ وانگر پيڇندي ڏٺو. ڪيترا دشمن، ڏڪ لڳڻ سان، سهڪ وانگر سڌا ٿي ٿي پيا ۽ پوءِ بنڌ وانگر ٿي زمين تي ڍيري ٿي ٿيا، رکو کڻ ٿورا، موت ۾ گوليون ڇوڙي سگهيا، پين پيچ ٿي زور رکيو پيا هٿ سٽي ڪنيائون.

هو سمجهي ٿي ڪو نہ سگهيا تہ اسين ڪٿان اچي پرگهٽ ٿياسين، پا هي سڀ ڪجهہ ڇا ٿي ويو! اسان جي سچي پلٽڻ. .ڪانگ نديءَ ۾ آيل ٻوڏ جي پاڻيءَ وانگر هنن تي چڙهي وئي. مان ڪمترن ٿي لاشن مٿان ٽپندو، سڌو پنهنجي شڪار، آمريڪي آفيسر وٽ آيس. هو اڃا جيئرو هو. منهنجي گولي هن جي سٿر ۾ لڳي هئي. ويجهو وڃڻ تي سون پنهنجي ٻوليءَ ۾ هن کي ڪجهہ چيو. هن پنهنجو منهن ۽ پستول منهنجي طرف ڦيرايو. مان هڪدم پاسيرو ٿي ويس، ۽ گولي منهنجي ڪن وٽان سرڙاٽ ڪندي لنگهي وئي. مون ڏند پڪوڙيا ۽ پنهنجي پوري طاقت سان سنگين هن جي پاسي ۾ ٽنبي ڏنم. رهزن جو بت، ڪمان وانگر ٿي ويو ۽ پستول

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن جي هٿ مان ڇڏائجي ويو.

هيءَ سڄي ڪار روائي تيز طوفان وانگر اپري ۽ هن ابراضيءَ کي پنهنجي اپٽ ۾ آندائين. پر ڏهن منٽن کان پوءِ، هن جنگ جي ميدان تي ماٺ ڏي ماٺ تي ويئي. رڳو زخمي ٿيل دشمن جو ڪنجهڻ ۽ مٿان آسمان مان جهازن جي ”زون زون“ تي پڌ ٿ ۾ آيا.

اسان جي پلٽڻ جو اڳواڻ، ڦوانگ، مون ڏانهن ڊوڙندو آيو. مون هن کي آمريڪي آفيسر وارو پستول ڏنو، ۽ دشمن جا اهي لاشا ڏيکاريا، جي منهنجي هٿان ختم ٿيا هئا. منهنجي کابي هٿ تي اڇي پٽي پڌل ڏسي پڇيائين: ”ڇا زخمي ٿيو آهين؟“

”هائو، پر جي ٿڪر لڳڻ مان منهنجي چوچ ڪپجي وئي، پر مان اڃا رائيفل استعمال ڪري سگهان ٿو.“

هو وڏي آمريڪي آفيسر جي مڙهه وٽ ويو ۽ هن جي کيسن مان ڪاغذ ڪڍي پنهنجي کيسي ۾ وڌائين.

ڦوانگ مون ڏي نهاريو ۽ ڪجهہ گهڙ گهوٽ ڪري، چيائين. ”تون پڪڙيل دشمن جي سپاهين جي نظرداري ڪندو سي پي (C - P) ڪمپنيءَ ڏانهن وڃ!“

”منهنجي هن پنهنجي پلٽڻ جي ٽولي جو ڇا ٿيندو؟“

”فڪر نہ ڪر، هي پلٽڻ پٽي هماي ٿاڻون هتي هوندي.“

”ڇا هنن قيدين کي ڪئمپ تائين پهچائڻ لاءِ مون کي وڃڻو آهي؟“ مون ڊراماڻيءَ مان دريافت ڪيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”نه،“ ڪمانڊر ڪنڌ لوڏيندي چيو،”توکي فقط هن لڙائيءَ جي ميدان جي پٺتين سري تائين وڃي، اتي هي قيدي، اُن پاسي جي حوالي ڪري واپس ورڻو آهي.“

منهنجي وڃڻ ۽ ڇهري تي مرڪ ڦهلجي ويئي. ڇوته هو منهنجي من جي حالت کان پليءَ پٽ واقف هو. پوءِ هن منهنجي پنهنجي ساٿين کي دشمن وارو جنگي سامان ۽ هٿيار کڻا ڪرڻ لاءِ چيو. مان گرفتار ٿيل قيدين ڏانهن وڌيس، جي جهنگ اندر پرن حالن ۾ ويٺا هئا.

لاشا اُس ۾ ٽڙيل پکڙيل هئا، ڌرتي تپي ويئي هئي. مونکي ۽ منهنجي ڪن ساٿين کي منجهند کان وٺي ٽپهريءَ تائين، هنن قيدين جي چوڪسي ڪرڻي پئي. محاذ واري پاسي کان، رکي رکي، بندوقن ڇٽڻ جا آواز ايندا رهيا، ۽ اهي آواز منهنجي صبر جو امتحان هئا. ساڍي ڇهين بجي شام جو هنن قيدين جي چارج وٺندڙ ٽولي ملي. انهن مان جند ڇڏائي، مان بنا دير پنهنجي محاذ ڏانهن ڀڳس. بار بار بمباري ٿيڻ ڪري مان مشڪل سان منهن اونداهيءَ جو پنهنجي ڪاهيءَ ۾ اچي ساهي پٽي. هونهه، ماني کائي رهيو هو.

”منهنجي وڃڻ کان پوءِ ڪو مقابلو ٿيو؟“ مون سوال ڪيو.

هونهه ڪنڌ لوڏي ناڪار ڪئي.

”پوءِ ايتري ٺڪا ٺوڪي ڇا جي هئي؟“

”اها پڻ محاذن تان هئي.“

”ڪهڙيون خبرون آهن؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”هنن ٻن آمريڪي پلٽڻن جي صفائي ڪري ڇڏي، ۽ اسان هڪ جي.“ هونءَ هٿ جي هڪڙي آڱر مٿي ڪري ڏيکاري، ۽ وري چيائين ”هڪڙي آمريڪي پلٽڻ ناس ڪرڻ کان پوءِ مونکي انديشو آهي ته اسان جي وڙهڻ لاءِ وڏيڪ آمريڪي هتي ڪونه آهن.“

”منهنجي وچڻ ڪانپوءِ هنن هتي ڪي ٻيا اچليا؟“

”هائو،“ هن ٻمن جي پيدا ڪيل نون کوهن ڏي اشارو ڪندي چيو، ”هنن بدلي وٺڻ جي ڪوشش ڪئي.“

مون اردگرد نهاريو ۽ مشڪل سان ساڳي جڳهه سڃاڻي سگهيس. ٻمن ۽ راڪيٽن سڀني وڻ ٻوٽن ٻوٽا پٽي وڌا هئا. ساري زمين انهن تي نظر آئي ڇڻ ته تازو هر سان کيڙي وئي هجي.

”ڪو زخمي ٿيو؟“

هونءَ انڪار ۾ ڪنڌ لوڏيو.

پنهنجو پناهگاهه ڳولڻ ۾ مونکي ڪجهه وقت لڳي ويو. ان جي آسپاس ٻمن جا پيدا ڪيل ٿي کوها، جي سان وچڻ وقت ڏٺا هئا، هاڻي ٿي ٻيا به کوها نظر آيا. منهنجي پناهگاهه واري ڍڪ مٿان، مٽيءَ وارو تهه اڏامي ويو هو. ان جو لنگهه ٻڻ بگڙيل حالت ۾ هو. مون هيٺ ٽپو ڏنو. فرش تي مٽيءَ جون ڍيريون، ۽ ٽڪرن، پٿرن ۽ پٿرن جا ٽڪرا لڳم، مون پتين تي هٿ ڪيرايا، اهي صحيح سلامت هيون.

مون پنهنجي ڪمانڊر کي مونکي سڏيندي ٻڌو. مان ٻاهر نڪتس. مونکي اها جُوءِ ڇڏڻ جو حڪم

مليو. منهنجي پڇڻ کان اڳ ئي هن چيو "اسان کي دشمن جي اچا ٻه جهجهي تعداد ۾ اچڻ جو اطلاع مليو آهي، پر پتي هند تي."

اسان جي پلٽڻ اتان لڏي اڳتي وڌي، وري اسين ڪنهن اڻ ڄاتل زمين طرف اسهياسين.

اتي مان ۽ سڄي هيڪوٽي (٢٠١) ڪاهي ڪوٺيندس، جا رات ئي رات ۾ منهنجي لاءِ پياري جڳهه بنجي پوندي ۽ اها منهنجو اثين بچاءُ ڪندي، جنهن ماءُ ڪري پنهنجي پار جو. اتي مان ڏرتيءَ جي ڪوڏ مان نڪري، هر ان دشمن کي ماريندس، جو اتي اچڻ جي ڪوشش ڪندو، ۽ تحريڪ ايستائين هلندي رهندي، جيستائين سڀ ڏکڻ ويٽنام، آخري حملي آور آمريڪيءَ کان ڇوٽڪارو حاصل نہ تو ڪري.

حيدرآباد: سيپٽمبر ١٩٦٣

تحريڪ: نومبر ١٩٦٣

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿيوفرونيس (روم)

ڇهرا جهڙن ساڻ

(ٻهرين عيسوي صديءَ ۾ لکيل هڪڙي رومن ڪهاڻي)

(١)

روم شهر ۾ هڪڙي سانئڻ رهندي هئي، جنهن جي پاڪيزگيءَ جي ملڪ ۾ ابتري هاڪ هئي جو، عورتون هنجي رکڻ هڪڙي جهلڪ ڏسڻ خاطر، پري پري کان ڪهي ايندڻيون هيون.

جڏهن هنجي مڙس چالاڻو ڪيو، تڏهن هن رکڻ رسمي طرح جنازي ۾ شريڪ ٿي سيني جي سامهون وار چوڙڻ ۽ ڇاتي ڪٽڻ تي بس ڪانه هئي، پر هوءَ تابوتخاني ۾، مڙس جي تابوت پرسان ڪئمپ ڪوڙي ويهي رهي. هي تابوت خانو زير زمين تهخاني ۾ هو، جتي مرڻ کان پوءِ ماڻهوءَ جو لاش تابوت ۾ رکي، اهو تابوت رکيو ويندو هو. ان طرح تربتن بدران تابوت هوندا هئا.

سانئڻ پنهنجي مڙس جي تابوت پرسان ويهي، مڙس جي لاش کي ڏسندي، ڏينهن رات رئندي رڙندي ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پار ڪيڏندي رهي. هنجا مائٽ، هن کي ان رهت ماتم ڪري، پاڻ کي ڳارڻ ۽ بڪ وڪهي پاهه تيڻ ڪان روڪي نہ سگهيا. حڪومت جي عملدارن جا حملا پڻ بي اثر ثابت ٿيا، ۽ هو بہ نااميد ٿي هن کي ڇڏي موٽي ويا.

سالن کي بنا ڪاڏي پيتي پنج ڏينهن گذري ويا، مائهن هنجو غم ڏسي ڇيو تہ هن عورتپڻي جو هڪ روشن مثال قائم ڪيو آهي.

هڪڙي وفادار ٻانهي، هن بدنصيب عورت سان گڏ وڃي رهي. هن پڻ مناسب مقدار ۾ ڳوڙها ٿي ڳاڙيا ۽ ڏيي جي وٽ بہ سوربندي ٿي رهي، جڻ اوتداهي نہ ٿئي.

ساري شهر اندر هيءَ ڳالهہ مشهور ٿي وئي ۽ سڀڪنهن اهو سمجهيو بہ پڻي تہ هي زال مڙس جي پيار ۽ وفا جو هڪ يڪانو مثال آهي.

(۲)

ان دوران، برگيڻي جي گورنر، هڪڙن چورن کي سزا ڏني، ان تابوت خاني يا قبرستان جي قريب ڦاهين تي ٽنگارايو. هڪڙو سپاهي پهري تي بيهاريو ويو، جڻن ڪو اهي ٽنگيل لاشا لاهي وڃي نہ پوري. اينڊڙ رات جو، وٽن وچان روشني لمڪندي ۽ عورت جي پار ڪيڻ جا آواز ٻڌي، سپاهيءَ کي ڏاڍو اچرج لڳو. هن کي ان جو ڪارڻ ڄاڻڻ جي هرکر پيدا ٿي.

هو قبرستان واري تهخاني ۾ گهڙيو. اهڙي وايو منڊل ۾ هڪ نوجوان ۽ سهڻي عورت ڏسي هو سراپجي ويو

۽ پير پنڌ پهچي بنجي ويس. پهرين ويچار آيس ته، شايد ڪا ٻي دنيا جي حور آهي، ٻه هنجي ڇهري ني لڙڪن جون لارون ۽ ڳلن تي ننهن سان ڪتل رهنڊون ڏسي، هو سمجهي ويو ته هوءِ پرسان پيل پنهنجي پياري جي سوڪ ۾ بيحال آهي.

پوءِ هو وجهي پنهنجو رڪيل ڪاڏو ڪڍي آيو، هن سائنس کي ويٺتي ڪئي ته هوءِ اهڙي دک ۾ پاڻ کي نه جهوري ۽ نه پنهنجي دل لوڙي، جنهن مان ڪجهه به ورڻو ناهي، موت ته هر ڪنهن تي اچڻو آهي. پر ان روايتي آئت هن تي ڪو اثر ڪونه ڪيو. هوءِ پاڻ وڏيڪ پنهنجي ڇاتي پٽڻ لڳي ۽ پنهنجا وار پٽي، پنهنجي مڙس جي لاش مٿان اڇلڻ لڳي... ان هوندي به سپاهي بيلو رهيو ۽ پوئتي ڪونه موليو، هن سائڻ کي ڪاڏو ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي. هن ته انڪار ڪيو، پر ڪاڏي جي سڳنڌ ني هنجي ٻانهيءَ جو وات ٻسالي ني ويو ۽ هٿ ڊگهيري، آڇيل ڪاڏو ورتو. جڏهن ڪاڏي پيٽ پرڀائين، تڏهن پنهنجي ڏيائڻ کي مڃائڻ لاءِ چيائين:

"سائڻ! ٻڪ ۾ مرڻ يا پاڻ کي جنري دفن ڪرڻ مان توکي ڇا حاصل ٿيندو؟ وقت کان اڳ پاڻ کي پاڻ مارڻ پاڻ تي ڏي ظلم نه آهي؟ ڇا تون سمجهين ٿي ته تنهنجو دک ۽ ماتم مثل يا دفن ٿيل ماڻهو محسوس ڪري سگهي ٿو؟ ڇونه حياتي نئين سر شروع ڪجي؟ هيءَ بيجا وفاداري ڇو نه وساري ڇڏجي... اها وفا، جنهن جي اميد فقط عورتن مان رکي وڃي ٿي... اهڙيون فرضي ڳالهيون پيدائي، جيسين دَم ۾ دَم آهي، ڇو نه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

زندگيءَ مان مزو ونجي. هيءَ ٽڏو لاش هڪڙي قسم جو چتاءُ آهي ته جيون کي ڀرپور نموني ماڻجي."

ڪنهن کي ڪاٺ و ڪانئن يا زنده. رهڻ لاءِ چئبو آهي ته هنجو ڏيان ڇڪبو آهي. سانئڻ ته پنجن ڏينهن کان بيڪابل هئي. هن جي پڪتي پهه ۾ زلزلو اچي ويو. هوءَ پڻ ٻانهيءَ وانگر اچي ڪاٺي تي ننڍي.

ڀريل پيٽ واري کي هر ڪانئن سهنجو آهي. ماڻي سپاهي هن کي وري ساڳئي وڏندڙ ۽ دل وڏندڙ نموني پرپانئڻ لڳو. ٻاڪ دامن سانئڻ، اڪ ٽيٽ ڪري ڏٺو ته هو من موهيندڙ شڪل وارو نادوڪو نوجوان آهي ۽ عقل ۾ به گهٽ نه آهي.

ٻانهيءَ جو روپ پڻ همدردانو هو. هن ڪنهن جا چيل لفظ ورجايا: "ڇا توُن پنهنجي ان جذبي کان منهن موڙڻ چاهين ٿي، جو جذبو، تنهنجي لاءِ ابترو وڏندڙ آهي؟"

وٺو ڳالهه جي ڳاٺي کي ته سپاهي، سانئڻ جي دل مان هڪي وسوسا ڪڍڻ ۾ ڪامياب ٿيو. پوءِ هن جا باقي وسوسا به وڃندا رهيا.

هو ته رکو پهرين رات گڏ رهيا، پر ٻيءَ رات ۽ ٽئينءَ رات پڻ، هنن تابوت خاني جا دروازا بند ڪري ڇڏيا هئا، جئن جيڪڏهن ڪو دوست ڏيا ڏاڍيو اچي ته ائين سمجهي ته هن گڏوان عورت جا پساهه پنهنجي پتار جي لاش جي سامهون پورا ٿي چڪا هئا.

سپاهي سانئڻ جي سونهن ۽ سوڀيا ۾ مست ٿي ويو. هو ڪنهن به روڪ ٽوڪ ۽ خوف خطري بنا پيار محبت

ونديندا رهيا. سپاهي رات جي اونداهيءَ ۾ پنهنجي پڇت
آهر لذيذ طعام ۽ ميوا مذايون وجهي وٺي ايندو هو.

(٣)

قاهيءَ تي لنگيل چورن مان هڪڙي چور جي ميءَ
ماءُ تاڙي ورتو تہ جو سپاهي قاهيءَ جي صليبن جي
پهري تي مقرر هو، سو پوري طرح پهرو نہ ڏئي رهيو
هو. هنن وجهہ وٺي صليب تان پنهنجي پٽ جو لاش
لاٿو ۽ وڃي پوري ڇڏيائون.

ٻئي ڏينهن جو سپاهيءَ هڪڙو مڙدو گم ڏٺو، سو
سمجهي آيس تہ هاڻي هن کي کهڙي سزا ملندي. هن
وڃي سانئڻ کي چيو: "مان فوجي ڪورٽ جي سزا
ڀوڳڻ کان بهتر ٿو سمجهان تہ پنهنجو پاڻ کي پنهنجي
هن خنجر سان ٺڪ ختم ڪري ڇڏيان. انڪري تابوت
۾ پنهنجي مرحيات مڙس جي پاسي ۾ منهنجي واسطي
جڳهہ بناءِ."

سانئڻ جي دل نہ رڳو صاف هئي پر نرم بہ. هن
وراڻيو: "خدا نہ ڪري جو مان هڪ ئي وقت ٻن اهڙن
شخصن جا لاش ڏسان جي ٻئي مونکي ڏاڍا پيارا آهن.
جيئري جاڳندي ماڻهوءَ کي مارڻ کان بهتر آهي تہ مئل
ماڻهوءَ جي مڙهہ کي لٽڪيو وڃي!"

پوءِ هن سپاهيءَ کي سمجهايو تہ هو سندس مڙس جو
مڙدو کڻي وڃي چور جي قاهيءَ واري خالي صليب ۾ ٽنگي.
سپاهيءَ هڪدم سانئڻ جي سياڻي صلاح تي عمل ڪيو.

— حيدرآباد: ٢١ فيبروري ١٩٤٥
مهراڻ: ٢- ١٩٤٥

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

يحيٰ يخلاف (فلسطيني)

سيڪٽرات

هو تمام پري پهچي چڪا هئا، جتي سندن قدمن جي دهيل آهٽ ڪانسواءِ ٻيو ڪوبه آواز ڪونه هو.
ٽوليءَ جي اڳواڻ جو آواز اڀريو:
”عباس! ڇا تو محسوس ڪرين؟“
هن گذريل ڏهن ڪلاڪن جي ڇنتا ڀريل احساسن کي ياد ڪيو، ير اونده ۾ ۽ پنهنجي منڪ تي مرڪ پيدا ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي.
هن جي آڱر هر وقت رائيفل جي گهوڙيءَ تي ٽڪي رهي. ڪنڌ مٿي ڪري هن ورائيو:
”مان بي تحاشو گوليون ڇوڙڻ جي تانگهه محسوس ٿو ڪريان.“
پليان حنان ڳالهايو:
”اهو جذبو ايندڙ ڪلاڪن لاءِ بچائي رک، هينئر حالي ته اسان کي ندي پار ڪرڻي آهي.“
جڏهن ٿي ڪارن ڪڪرن چنڊ کي ڍڪي ڇڏيو، تڏهن ٿي هن جي دل تي سڪيا ڏيندڙ جا هي لفظ تري آيا: ”رات جو توکي اهڙي ثابت قدميءَ سان هلڻ گهرجي جڻ ته تنهنجي پيرن ۾ هزارين اکيون آهن.“

هن هنڌان نديءَ ۾ پاڻي ٿانگهو هو.

ٽوليءَ جو اڳ-واڻ ڇهله جهڙي پاڻيءَ ۾ جهاڳ-ڻ لڳو. ان جي پٺيان حنان گهڙيو، پوءِ هن جو وارو آيو.

هن هڪ پير پاڻيءَ ۾ وڌو. سردي هن جي هڏن تائين چُڀي ويئي. پوءِ هـن ٻيو پير وڌو ۽ هٿيار مٿي جهلي، جهاڳڻ شروع ڪيو. پاڻي سردي سبب جهڙي لڳ-ي رهي هئس. هن پنهنجو پاڻ کي چيو: هر شيءِ شروعات ۾ ڏکي لڳندي آهي.

پاڻيءَ مان نڪتو ته حنان ڪنڌ ڦيري چيس:

”هاڻي تون هن زمين جو جوڙو آهين.“

هن مرڪيو. هن کي حنان جا گذريل رات وارا لفظ ياد آيا: ”تون پهرين مهم تي هلي رهيو آهين، ياد رک-جان ڌرتي اسان جو ساٿ ڏيندي، اسين پنهنج-ي ڌرتيءَ لاءِ لڙي رهيا آهيون، اسين پنهنجو وطن حاصل ڪرڻ واسطي وڙهي رهيا آهيون.“

هن کي القياميءَ جو خيال اچي ويو. هن سوچيو ته هن وقت سنهون مينهن وسي رهيو آهي.... پناهگيرن جي ڪئمپ البقا جا رهواسي آسمان ڪـي تڪي رهيا هوندا ۽ هنن جون نگاهون منحوس ڪارن ڪڪرن تي ٽڪيل هونديون. هن کي خبر هئي ته تيز هوا ۽ سخت بارش ڪري ڪئمپ جي تنبن جا ڪلا اکڙي پوندا آهن ۽ جهُڳيون جهُري پونديون آهن ۽ رهـاڪن واسطـي مصيبتن جو نئون دور شروع ٿي ويندو آهي. هـن ويچاريو تـہ اهـڙي سمي بہ القيامي انقلاب ۽ ان جي ماڻهن بابت لکي رهيو هوندو.

هو پهاڙيءَ ۾ لڪڻ جاءِ ڳـولي وڃي ان ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽانڪا ٿيا.
جنهن رستي تي هنن کي ڪارروائي ڪرڻي هئي،
ور وڪڙ ڏيندو، موڙ کائيندو، ان ٽڪريءَ جي پاسي
مان ٿي لنگهيو.
ٽوليءَ جي اڳواڻ چيو:
”عباس! ٽيلهي مان بارودي سرنگهه ڪڍ!“
هن ٽياهو کوليو ۽ ڏاڍي خبرداريءَ سان بارودي
سرنگهه ڪڍيائين. هن کي وري چيو ويو:
”هيٺ لهي وڃ ۽ وڃي رستي جي وچ ۾ اهـا
لڳائي اچ!“
هن ساري جسم جو رت منهن ۾ ٻرندو محسوس
ڪيو. هن جي دل جي ڌڪ ڌڪ وڌي وئي. هو وڃڻ
لاءِ تيار ٿيو.
هن حنان جو آواز ٻڌو:
”عباس، سنگهين وساريو نه وڃين.“
هن اها ڪنٽي ۾ وارياسي لاهيءَ تان لٿو.
ميڻهن جي ڪڻ ڪڻ پٽجي رهي هئي. آلي واري
هن جي بوٽ کي لڳي پئي ۽ ان جي تري ۾ ته ٺاهي
چڏيائين، هو رستي جي وچ وڃي بيٺو. بارودي سرنگهه
هيٺ رکيائين ۽ گوڏن تي جهڪي، هٿو واڙ پون هٿي
زمين جي مٿاڇري جي چڪاس ڪيائين. پوءِ سنگهين
ڪڍي ان سان کوٽائي ڪرڻ لڳو. اهو ڪم پورو
ڪري، سرنگهه کي پوش سان ڪڍي پورڻ واسطي
تيار ڪيائين.
پوءِ پاڻ کي چيائين: هينئر تنهنجي پهرين غلطي
پوئين تي سگهي ٿي، ان ڪري سنڀالي ڪم ڪر.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن ملڪ ميث ۾ ڪم ڪرڻ شروع ڪيو. هنکي پنهنجي چوڌاري هر چيز پنڊ پهڻ ٿيندي محسوس ٿي. خود هوا به جڻ ساڪن ٿي وئي هئي ۽ بادل ڊپ پريل حالت سان هيٺ ڏسي رهيا هئا.

هن ڏاڍي سنڀال سان دشمن لاءِ چار ڦڪيڙن جو ڪم پورو ڪيو. هاڻي هن کي اڃا به وڌيڪ سنڀال سان بارودي سرنگهه کي پورڻ جو ڪم ڪرڻو هو. جڏهن هن اهو ڪارج ختم ڪيو ۽ رستي جي مٽاڇري کي اصلي حالت ۾ آندائين، تڏهن به هو گوڏن ڀر جهڪي وڏا وڏا ساهه کڻندو رهيو.

اوچتو، خاموشي ٽوڙيندي، ٽئنڪ جي گڙ گڙاهٽ جو ڳورو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. هن جي رڳ رڳ ڦڙڪي اٿي. هو اوچانڪ اٿين اٿي بيٺو جڻ زمين مان ڦٽي نڪتو هو. پنهنجي ڳورن ٽرن وارن بوٽن سان ٽڪرو ٽڪرو چڙهندو هو واپس لڪڻ جاءِ ۾ پهتو.

گڙ گڙاهٽ ويجهو ايندي وئي.

اڳواڻ چيو:

"بارودي سرنگهه ٽئنڪ کي تباهه ڪري ڇڏيندي، پوءِ توهين موٽر تي حملو ڪجو!"

گاڏيون قريب اچي رهيون هيون: ٽئنڪ ۽ چوڪسي ڪندڙن سپاهين جي موٽر.

ذهن ۾ ساڳيا مثل ...... اڳواڻ جو پٿر جهڙو سخت چهرو ...... حنان جي اکين مهر ۾ ڪتيل نالو رائفل ٽاٽيل ...... هٿ بم تيار ...... برسات جي سنهي بوند ۽ هوا جو جهيٽو سوسات....

ڪوبه ڌماڪو پيدا ڪرڻ بنا، ٽئنڪ سرنگهه واري

هند تان لنگهي وئي. ساڳي رهت پنهنجان اندر چوڪسي ڪندڙن جي موٽر به فضا کي لرزائيندڙ پنيت مچائي ڪانسواءِ اڪري وئي.

هن ڏند ڪرڇيا، هن جي تن من ۾ آگ لڳي ويئي. پڳل هوا جو جهولو اچي هن جي چهري تي لڳو، هن کي دل ٻڏندي محسوس ٿي، هن کي ساهہ منجهندو محسوس ٿيو.

باروني سرنگهہ ڪانہ ڦاٽي.

اندڙيري ۾ ٻري ٻري جهڪي ٿيندڙ گڙ گڙاهٽ طرف نهاريندي حنان چيو:

”تو چار چڪيءَ طرح نہ پڪڙيو هو.“

عباس دل جي گهراين ۾ چئي رهيو هو: شل زمين ڦاٽي پوي ۽ مونکي ڳڙڪائي وڃي. البقا وارا ساٿي ڇا چوندا؟ پهرين سٽ ناڪامي؟ اوهانڪ اکواڻ چيو:

”سچ لي ڪان وئي سنهون سهڻي پٽي آئو آهي. زمين آلي ۽ نرم ٿي وئي آهي، باروني سرنگهہ به ڪپ ۾ هيٺ پيهي يا وهي وئي هوندي.“

هن ڏنو تہ هاٿي سخت بدترش پنجي رهي هئي ۽ ڪڪر طوفان جي نهارين ۾ هئا.

اکواڻ جو آواز هن جا ڪن چيريندو ويو:

”مولي وچ ۽ وڃي سرنگهہ جي هيٺان ڪا سخت شيءِ رکي اچ! ڇا تو کي ڪنمپ ۾ اهو ڪونہ سيکاريو ويو هو؟“

هو لپ ڏيئي اٿيو. هٽ لائي پڪ ڪيائين تہ ڪيسي ۾ سنگين آهي. حنان ڏانهن نهاريائين پر اوندهہ ڪري

هن جي ڇهري جا انگ ڏسي نه سگهيو. پوءِ ڪپ ۽ ٽرڪن جي پرواهه نه ڪري، وڏيون وڏيون پرانگهون پرينڊو، نيزيءَ سان لاهيءَ تان لٿو.

مولر، ڪپ ۽ پور وچولي‌ءَ ٽي ڦيٿن جا ٻه رڇيلا چڙيا هئا. هڪ ڦيٿو صفا سرنگهه جي مٿان لنگهيو هو. هو ڪپ ۽ گوڏا ڪوڙي جهڪيو ۽ پنهنجو ڪم پيهر شروع ڪيائين.

ڪم ختم ڪرڻ ڪانپوءِ به هو ٻوٽڙو ٿيو ويٺو رهيو. هن محسوس ڪيو ته هن اڳين ٿي رهڻ ٿي چاهيو. هن جا هٿ ۽ گوڏا ڪپ ۾ ٿڪجي پيا هئا. هو گهوري، آڏو زمين کي چڪاسي رهيو هو. هن کي پڪ ٿي ته اها زمين، اها ڌرتي هن جو ساٿ ڏيندي.

جڏهن هو موليو ته مينهن جو زور وڌي ويو.

اڳواڻ جي چهري تان مينهن جون ڦاراٿون وهي رهيون هيون، هن چيو:

”اسين واپس اڏي تي هلنداسين.“

اڳواڻ اٺي ڪڙو ٿيو ۽ حنان پڻ. هن پاڻ کي پنهي جي وچ ۾ بيهڻ ڏنو. پوءِ هلڻ جو حڪم ڏنو ويو.

هلندي هيٺان پيرزمين ۾ کپيا ٿي ۽ مٿان مينهن جو سنڪو پئي پيو. ان گهڙيءَ هن کي ڪيترئيون ٿي ڳالهيون ذهن تي تري آيون .... خاص ڪري البقا ڪئمپ ۾ منتظر ڇهرا....

هن جي اندر ۾ خواهش اڀري ته هو اندا ڏند رات جي جسم ۾ ايستائين گوليون هلائيندو رهي، جيستائين سارو باروت ختم نه ٿي وڃي.

هن جا پير گپ واري زمين جهاڳيندا رهيا. هن جي رائيفل هن جي ڪلهي ۾ سانت سان لڙڪي رهي هئي. ڪلهي تي ان جو ڳهڙو ڪم؟ جڏهن تون هن غليظ لباس ۾ واپس ڪئمپ ۾ پهچندين، تڏهن القياسي ۽ ٻيا هڙئي نوجوان توکي ڏسي خوشيءَ کان تاڙيون وڄائيندا ۽ تنهنجي آجيان ڪندا، ۽ انقلاب ۽ ان جي شهيدن جي واکاڻ ڪندا. پر ڇا هنن کي خبر آهي تہ پوپان اسان ڪهڙا اڪ ڪارا ڪيا آهن؟

برسات هن جي منهن، ڪپڙن ۽ وارن کي پيهائيندي زمين کي ٻوڙيندي رهي.

نيٺ هو وڻن جي جهڳٽي وٽ رسيو، جو نديءَ جي ڪنڌيءَ تي هو.

هلندي هلندي هو پنهنجن خيالن ۾ غلطان رهيو. ڪا شيءِ هئي جا هن کي پوئتي ڇڪي رهي هئي، هن جي ذهن کي واپس باروتي سرنگهہ ڏي موڪلي رهي هئي.

نديءَ ۾ هنن جي وڃڻ وقت پاڻي تانگهو هو، پر سخت بارش پوڻ سبب هينئر ان ۾ پاڻي قار تي ويو هو. وڏي ڳالهہ تہ ان جو وهڪرو ڏاڍو دهشتناڪ ٿي لڳو.

اڳوان چيو:

”پهرين مان نديءَ ۾ ٽپو ڏيندس ۽ تري ٻئي ڪناري تي پهچي توهان واسطي وڄي رسي ٻڌندس.“

اڳوان ڪپڙا لاهي، پاڻ کي پاڻيءَ ۾ ڦٽو ڪيو. حنان رسيءَ جي ٻي پڇڙي وڃي هڪ وڻ جي ٿڙ سان ٻڌي.

ڪجهہ دير کان پوءِ حنان رڙ ڪئي:

”عباس، هاڻي هل تہ هلون.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حنان رسيءَ کي چنبڙي پيو ۽ پنهنجي هٿن جي پڪڙ کي اڳتي وڌائيندو ويو.

پوءِ عباس به رسيءَ کي سوگهو جهليو ۽ ڏڪيائيءَ سان هڪ ٻئي پٺيان ٻي ٻانهن وڌائي اڳتي چُرڻ لڳو. ساڳئي وقت هيٺان پيانڪ چوليون ڏوڪي رهيون هيون. پر هن جو ذهن غائب هو. هن جو ذهن ڪنهن ٻئي هنڌ وڃي رهيو هو.... ۽ اوچتو ڪا شيءِ ڦاٽي ۽ وايومنڊل کي ڏماڪن ۽ باهه سان ڀري ڇڏيائين. آسمان به روشن ٿي ويو.

حنان رڙ ڪئي:

”ان تو واري ٻوريل سرنگهه، جڏهن ٽئنڪ مولي تي، تڏهن ان کي اڏائي ڇڏيو.“

هن کي خبر ڪانه پئي ته رسيءَ ۾ لرزش آئي يا هٿ ڏڪيا، پر خوشيءَ جي سُڏڪي هن جي سڄي بدن کي لوڏي ڇڏيو.

اڳواڻ رڙ ڪئي:

”جلدي جلدي اچو!“

جڏهن هو ڪناري تي پهتا، تڏهن اڳواڻ چيو:

”باروتي سرنگهه ان ٽئنڪ کي تباهه ڪري ڇڏيو. مهم ڪامياب ٿي.“

ڪٿان ڪٿان توب جا ڌماڪا ٻڌڻ ۾ آيا.

حنان کلندو ۽ خوش ٿي چيائين:

”شاباس عباس.“

هو مرڪيو ۽ ڪنهن جي مٺي ساٿين کي ياد ڪيائين، ڪنهن به هڪ کي خاص نه، پر سڀني کي گڏجي....

حيدرآباد: ٣٠ - مارچ ١٩٦٧

تحريڪ:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪائوشا (چين)

ڳجهو خبرنامو

جيڪڏهن مون کان پڇيو وڃي ته منهنجو بهترين دوست ڪير آهي ته مان چوندس هاسي. آزادي کان اڳ شنگهائيءَ ۾ اسين ساڳئي ڪلاس ۾ پڙهندا هئاسين ۽ زير زمين تنظيم ”نئين انقلابي“ ۾ به گڏ داخل ٿيا هئاسين. اسين هئاسين ته هم عمر پر مان پاڻ کي هن کان وڏو سمجهندو هوس ۽ چاهيندو هوس ته هوءَ منهنجو چوڻ مڃي.

هڪڙي ڏينهن، هاسيءَ جي ڪوٺيءَ ۾، اسان ڳجهو خبرنامو ويهي ڇپيو. ان ۾ شنگهائيءَ جي شهرين کي اهو ٻڌائڻو هو ته عوامي آزادي فوج، ينگٽسي ندي پار ڪري چڪي آهي ۽ اسين سگهوئي آزاد ٿيڻ وارا آهيون، اسين ان آزاديءَ جو سوچي خوش پئي ٿياسين.

ڇپائي ڪرڻ ڏکيو ڪم نه هو. مون پنهنجي وڏي ڀاءُ کي، گهر ۾ ڪيترا ڀيرا اهو ڪم ڪندي ڏٺو هو. مون هاسيءَ کي اهو ڪم ڪري ڏيکارڻ ٿي چاهيو. هاسيءَ اڪرن ڪٽيل ٽين جي پليٽ جهلي ۽ مان ان تي برش ڦيرائڻ لڳس. پر برش اٽڪي پيو. هاسيءَ چيو: ”مس گهاٽي آهي، ان ۾ ٿورو ڪاسليٽ ملائڻ کپي.“

مونکي ڇرڙ اچي وئي. مان اهو معلوم ڪرڻ لاءِ تيار نہ هوس تہ هن کي هن معاملي ۾ مون کان وڌيڪ ڄاڻ آهي.

مون چيو ”نہ، ڪاسليٽ ملائڻ جي ڪا ضرورت ڪانهي.“

مون وري مس ۾ برش ٻوڙيو ۽ ڀاڪٽ تي قسمرڻ لڳس. ٻر برش نہ ٿي هليو ۽ مس جا ڌٻا ٿي ٿي پيا.

مونکي ڀڪڙ اچي ويو ۽ مٽ سان نرڙ اگهيم.

”هل ڙي!“ هاسيءَ ڪلڇ شروع ڪيو.

مونکي سچ پچ ڪاوڙ اچي وئي.

”تو وڏي ادي رونوجو چوڻ وساري ڇڏيو آهي“

مون چيهنبڙي چيو ”هن چيو هو تہ دشمن سان وڙهڻ ڪنڌن جي راند نہ آهي، ۽ تون هتي ويٺي آهين ڏند ٽيڙي ڪلڇ.“

هاسي هڪدم گنڀير ٿي وئي. ڊوڙي وڃي ڪاسليٽ جي بوتل کڻي آئي ۽ ان مان ٿورو مس ۾ وڌائين. پوءِ مس پتڙي ۽ چلڪڻي ٿي پئي.

منهنجي طبيعت اڃا خراب هئي، ٻر مونکي وڏي ادي رونو جو هڪ ٻيو فرمودو ياد اچي ويو. هن چيو هو تہ اڄ رات زير زمين ”نئين ڙا انقلابي“ پنهنجي ڪارروائي شروع ڪندا ۽ هو ڪاليجن جي وڏي ياڱرن ۽ پيڻرن سان گڏجي خبرناما ڇپيندا ۽ ورهائيندا. هنجو چوڻ هو تہ اسانکي انين بجي کان اڳ هي ڪم ختم ڪرڻ گهرجي. انڪري هيئنر وقت ضايع ڪرڻ جي گنجائش ڪانہ هئي. مون وڌيڪ ڪجهہ بہ نہ چيو ۽ برش کڻي، مس ۾ ٻوڙي، ڪرت ۾ ڌمبي ويس. هڪ ٻئي پٺيان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

خبرناسي جا پرچا ڇپيا ويا ۽ مان ڳائڻ لڳس:
"اڄ ڀي ٿي فوج اسان جي...."

ٻيءِ ڪِان رجعت پرستن جي هٿيار بند گاڏيءَ جو گهنگهرو ڇيڇڙو. هو مالڪن تي غلبو قائم رکڻ واسطي هر حملو ملائي رهيا هئا.

هاسيءَ غصي مان چيو "ڏسون ته هي ڪيستائين ڏا اسانکي غلام رکن!"

سانجهيءَ ڏانهن سڀ خبرناما تيار ٿي ويا. ان وقت مونکي محسوس ٿيو ته منهنجيون ڄنگهون ڀاڻهون اڪڙجي ويون آهن، ۽ اتي بيهڻ ۾ به تڪليف ٿي ٿئي.

هاسي ڪاغذ جي ٽڪري سان منهنجو منهن مهٽڻ لڳي. مونکي ايذاءُ اچڻ لڳو ۽ چيو مانس ته، ان کي ڇڏي ڏي. پر هن ڪنپير ٿي چيو "تنهنجي چهري تي مس جا داغ ٿقهل آهن. اهي ڏسي، رستي تي ٻاهر جاسوس کي شڪ نه پوي."

نيٺ منهنجو منهن صاف ٿي ويو، پر ڪرڙو ٿي پيو. اسان خبرناما پرالڻ ڪپڙن ۾ ويڙهي، هڪڙي ڳنڍ ڏاهي. باقي جوڪي بچيا، سي پنهنجي پنهنجي پٺي ۽ جورابن اندر لڪايا سين. هاسي پنهنجي نانيءَ کان لي ڍوڍيا وٺي آئي. هڪ مون کاڌو ۽ هڪ پاڻ کاڌائين ۽ نيون منهنجي کيسي ۾ وجهي ڇڏيائين.

اڄا سڌ ڪن پنڌ ڪيو سين ته گهگهو پڌڻ ۾ آيو، يعني ڪرفيو شروع ٿي ويو هو. اها ته وڏي مصيبت ٿي. رستي تي سامراجيت پرست ڪومنتانگ حڪومت جا سپاهي، هر واٽهڙوءَ جي تلاشي وٺي رهيا هئا. منهنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

دل ٻڏڻ لڳي. ڳڻتيءَ، شهمي جهڙي ڳوري محسوس ٿيڻ لڳي.

اوچتو هاسيءَ مون ڪان ڳڻتي ڪسي ورني ۽ رڙيون ڪرڻ لڳي. مونکي ڏاڍي حيرت ٿي ۽ هن ڪان پڇڻ وارو هوس جو هوءَ سڏڪا ڀري چوڻ لڳي: "هاءِ.... منهنجي چاچي کي گردن لوڙ بخار آهي.... هو مرڻ وارو آهي!"

هڪڙو ماڻهو، جنهن جي تلاشي ٿي ورني ونئي، تنهن همدرديءَ مان چيو "افسوس.... ويچاريءَ جو چاچو مرڻ وارو آهي. هن کي ڇڏيو ته هلي وڃي."

ميڙ ۾ ٻين ماڻهن ۾ به هن واسطي همدردي پيدا ٿي ۽ هاسيءَ جا سڏڪا وڌي ويا. نيٺ سپاهيءَ ٻوٿ ٻچڙو ڪري چيو "حرامزادي، ماڻهو جا لاهه ٿي ڪرين، ٺر، وڃ هتان!"

هاسيءَ کي بنا تلاشيءَ ڇڏيو ويو. هوءَ اڪيلي وڌي وئي. منهنجي تلاشي وٺڻ لڳا. منهنجي ڦولڊيل ڪيسي ڏي اشارو ڪري پڇياءُون "هٿ مٿي ڪر، تنهنجي ان ڪيسي ۾ ڇا آهي؟"

جيئن ته مان دشمن جي اک ۾ اچي ويو هوس، ان ڪري مونکي تڏي دماغ سان سوچڻو پيو. مون ويچاريو ته منهنجي آزمائش جي ويل اچي وئي آهي، مونکي "ننڍڙا انقلابي" هلچل ۾ شامل ٿيڻ وقت پنهنجو ڪيل وچن ۽ وڏي ادي روبنو جي ڏنل صلاح ياد آيا. منهنجي دل ڌڙڪي، پر مان گهٻرائجي ڪونه ويو هوس. مان هڪ سورمي وانگر پڪو بيٺو رهيس.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سپاهيءَ منهنجي ڪيسي ۾ هٿ وڌو. جڏهن هن پاروٿو ۽ سخت ڍوڍو ٻاهر ڪڍيو ته ماڻهن ٽهڪ ڏنا، ڪنهن ٽولي ڪندي چيو: "آها، ٻرگولو آهي ٻرگولو!"

سپاهيءَ ڍوڍو زمين تي ڪري ڦٽو ڪيو ۽ مونکي ٺيلهو ڏئي رنڀ ڪيائين: "ڀڄ، هڪدم رفو چڪر ٿي وڃ!"

مون آهستي آهستي جهڪي پنهنجو ڍوڍو کنيو، ڇو ته مون اهو وڃائڻ نه ٿي چاهيو. هونءَ مان ڏاڍو خوش هوس ڇو ته سپاهيءَ کي اهو پتو پئجي ڪونه سگهيو ته منهنجي بدن تي ٻرگولي کان وڌيڪ طاقتور وٿ هئي.

مان ڊڪندو مقرر جاءِ تي ويس. هاڻي اول ڏيءِ اتي پهچي چڪي هئي ۽ منهنجو انتظار ڪري رهي هئي. هيءَ هڪ ويران ۽ ڪليل گهٽي هئي. هتي ڪو اڪڙ ٻڪڙ سپاهي ايندو هو ۽ ڪجهه پنو فقير اچي رات گذاريندا هئا. گهٽيءَ جي لنگهه وٽ جهڪي روشني ٻري رهي هئي.

پنهنجي صدرين جي اندران ڪجها خبرناما رکياسين ۽ بغلن ۾ "ايوننگ نيوز" اخبار جا ڪجهه پرچا پڪڙياسين. پوءِ گهٽين مان هلندا، هوڪا ڏيندا وياسين: "اچو اچو، وٺو ايوننگ نيوز اخبار!" پر حقيقت ۾ گهٽين جي ٻنهي پاسن وارن ماڻهن، هر گهر جي دروازي هيٺان پنهنجي ڪجهه خبرنامي جي ڪاپي اڇلائيندا وياسين.

هڪ گهٽيءَ جي ڇيڙي وٽ، جڏهن اسان ذري گهٽ سڀ خبرناما ورهائي چڪا هئاسين ته مون پنهنجي ڀاءُ کي پنهنجي هڪ دوست سان ايندي ڏٺو. هنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عمل ۾ هڪڙي بيدڙي هئي. هو يونيورسٽي ۾ پڙهندو هو ۽ مونکي خبر هئي تہ هو ڪميونسٽ پارٽيءَ جو ميمبر هو. پر هو مونکي صفا پار ڪري سمجهندو هو، ۽ پنهنجي انهن معاملن تي مون سان گفتگو نہ ڪندو هو. مون پڻ تي لڳا هن ڪي اهو پڌائڻ چاهيو تہ مان ”انڊيڙا انقلابي“ پارٽيءَ ۾ شامل ٿي ويو آهيان، پر جڏهن تہ ان ڳالهہ ڪي مخفي رکڻ واسطي مون وچن ڪيو هو، انڪري ان بابت هن سان ڳالهہ ٻولهہ نہ ڪيدي هئي.

جڏهن پاڻ منهنجي ويجهو آيو تہ مونکي ڊڄائين، پر ذرو بہ ڊپان ڪونہ ڊڄائين. مونکي هنجي اها روش ڪانہ وڻي. پوءِ هو مڙي، اهڙو نڪڙو هلي لڳو جڻ تہ زهريلو نانگ ڏنو هئائين. مون وڪ وڌائي ۽ هنکي پڇڻ جي ڪوشش ڪيم، پڻ مونکي ڏڪو ڏنو ۽ رڪائيءَ سان چيائين: ”نندڙا شيطان، هتان هليو وڃ!“

هو مونکي اجان پار ٿو سمجهي.... ان خيال ڪان مون کي باهہ وٺي وئي. مون پنهنجي صدري کولي، هٿي ۾ لڪايل خبرناما ظاهر ڪيا. منهنجو جيءُ هلڪو ٿيو.

”هيڏانهن نهار، مان نندڙو شيطان ڪونہ آهيان. شنگهائي جلد ئي آزاد ٿيندي!“ مون واڪو ڪري چيو.

اوچتو هڪڙو آواز ڪن پيرندو ۽ سڌو ۾ آيو: ”چرپر نہ ڪر... !“ ساڳئي وقت ڪنهن مون کي ڪالر کان بہ جهليو. ان وقت احساس ٿيم تہ مان جاسوسن جي چار ۾ ڦاسي چڪو آهيان.

منهنجي پاڻ پنهنجي بيدڙي پنهنجي ساٿيءَ جي حوالي ڪئي ۽ هن کي اک پڳائين تہ اها ڪٿي نڪڙو نڪڙو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هلمو وجي. ٻوهه هن اڇي جاسوس کي ڪرائيءَ کان جهليو ۽ رڙ ڪري هن کي چيائين: ”ٻار سان ڇا لاءِ تو ڇيڙڇاڙ ڪرين، ڇڏي ڏي هن کي!“

هن کان آزاد ڪرائڻ لاءِ ٻاڻ مون کي نيلهو ڏنو، ٻر جاسوس جي ٻکڙ مظبوط هئي ۽ سان ٻاڻ ڇڏائي نه سگهيس مون سوچيو ته هن پيري ٻري طرح ڦاٿو آهيان. ان گهڙيءَ هاسي ڊوڙندي، رڙيون ڪندي آئي: ”وارو ڪريو، چور ٻڪڙيو، هو مون کان ڪپڙا ڦرڻ ٿو چاهي، مون کي بچايو!“

هنجي واڪن تي جاسوس چرڪ ڀريو ۽ مون کي ڇڏي ڏنائين. ڇتندي ئي مون ٻوري زور سان ڪڙين تي زور رکيو ۽ اها گهٽي ٻار ڪري ٻيءَ ۾ ٻهچي ويس. مغز کي پنوالي وٽي ويم.... ٻهرين جو خيال آيم، سو اهو هو ته باقي بچيل خبرناما اچلي ڇڏيان، ٻر وري اتي ئي ٻاڻ کي درست ڪيم. ان حالت ۾ سان ڪهڙي قسم جو انقلابي بنجندس. ان کان ته ٻڏي مرڻ بهتر آهي. مون پنهنجون ڦوتون جمع ڪيون ۽ باقي بچيل خبرناما درن تي ٻهچايم.

ٻوهه جڏهن ئي مان اڪيلي گهٽيءَ ۾ هلندو ويس، تڏهن پنهنجي ٻاڻ ۽ هاسيءَ جي باري ۾ سوچڻ لڳس، ڇا هو جاسوس جي دام ۾ ڦاسي چڪا آهن؟ اها منهنجي ئي غلطي هئي جو انقلابين جو اهو وچن وساريم ته ٻاڻ کي ڪڏهن به دشمن آڏو وائکو نه ڪيو. انڪري ٻان تي ڦتڪار وجهڻ لڳس.

مان هوريان هوريان باغيچي طرف وڌڻ لڳس. اتي ئي اسان ادي روهتو سان ملڻ جو سڏ ڏنيو هو.

باغيچي ۾ هاسيءَ کي ويٺل ڏسي، منهنجي دل جو گهڻو بار لهي ويو.

”اتفاق جي ڳالهہ ڏس!“ هن چيو ”جڏهن جاسوسن مونکي پڪڙيو، تڏهن مون وٽ خبرنامي جي ڪجهہ ڪاپي بہ ڪانہ بچي هئي.“

”منهنجي پاڻ جو ڇا ٿيو؟“ مون پڇيو.

”هو پنهنجي وچن ۾ ڪامياب ٿيو. تو ذري گهٽ هن کي تمام ڪيو هو.“ هنجو ڳاو پرجي آيو. هيئنر مون ڏٺو تہ هنجو منهن سجيل هو. هن مونکي ۽ منهنجي پاڻ کي پنهنجي وچن جو وجهہ ڏيڻ واسطي، سپاهين جي مار کاڌي هئي.

منهنجو شرم کان ڪنڌ هيٺ جهڪي ويو ۽ اکين مان ڳوڙها نڪري ڳلن تي آيا.

هاسيءَ مون ڏي حيرت مان نهاريو ۽ چيائين:

”ڳوڙها ڇو ٿو ڳاڙين؟ اڄ توکي خوش ٿيڻ لاءِ هرڪو سبب آهي. توکي خبر آهي مان هيئنر ڇا پيو سوچيان؟.... مان اهو پيو سوچيان تہ اسان عوامي آزادي فوج جي ڪهڙي ريت آجيان ڪنداسين! هل تہ وڏي ادي روهڙو ڏي هلون.“

اوچتو مونکي خيال آيو تہ هاسي اسان پنهي مان سچ پچ وڏي آهي. هوءَ مون کان بهتر اموني معاملن کي سمجهي سگهي ٿي.

حيدرآباد: ٢٥ - فيبروري ١٩٤٨

سجاڳ پار:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

امين باقر (فلسطيني)

بارود جو نغمو

ڪردار :

جيڪب : يهودي فوجي پهريدار
شاهد : فلسطيني گوريلو
هڪ عرب مزور
هڪ پوڙهو فلسطيني
چار اسرائيلي پوليس آفيسر
اسرائيلي سپاهي

وقت : سانجهي.

(غزا سيڪٽر جي هڪ ننڍڙي ڪوٽ وٽ سرحدي علائقو، هڪ ننڍي جاءِ مٿان چڪاس چونڪي (Check-Post) جو بورڊ لڳل آهي. سامهون ٽيليفون رکي آهي. ڀرپاسان ٻه ٽي قتل گهر ۽ ننڍو ڏسجن ٿا. جيڪب فوجي وردي ۾ پهرو ڏئي رهيو آهي. هن جي چيلهه سان پستول پيو لڙڪي. هو هيڏانهن هوڏانهن نهاري ٿو ۽ اندر آفيس ۾ هليو وڃي ٿو.)

(اسٽيج تي هڪ اسرائيلي سپاهي، هڪ عرب مزور سان داخل ٿئي ٿو. مزور جي هٿن ۾ پوسٽرن جو بنڊل

۾ لٽيءَ جي بالٽي آهي. سپاهيءَ جي اشاري تي سڄو زور ديوار تي پوسٽر لڳائڻ شروع ڪري ٿو.)

اسرائيلي سپاهي: جلدي ڪر، ڪم ڇور!

جيڪب: (ٻاهر ايندي) شلام!

سپاهي: شلام، سڀ ڪجهہ ٺيڪ آهي نہ؟

جيڪب: ٺيڪ ٿي سمجهو، هي پوسٽر وري ڇا جا آهن؟

سپاهي: نئون مصيبت.

جيڪب: يعني نئون باغي؟

سپاهي: ها... موسم ڪيتري نہ خراب آهي.

(بيچينيءَ سان اچ وڃ ڪري ٿو.)

جيڪب: (اوڀاسي ڏئي واچ ڏسي ٿو) منهنجي ڊيوٽي ختم ٿيڻ ۾ باقي ٻہ ڪلاڪ آهن. ڇا هي پوسٽر وارو همراهہ ڪا تمام اهم شخصيت آهي؟

سپاهي: اسان ڪي ضروري ٽيليفون آيو هو تہ هي شخص خطرناڪ آهي. هو ڌماڪا ڪرڻ جو ماهر آهي، هن اسان جو ڏاڍو جاني نقصان ڪيو آهي. خبر ناهي هن کي گرفتار ڪرڻ لاءِ انعام ڪيترو آهي؟ ويهہ هزار رپيا.... ڏس پوسٽر تي لکيل آهي: "اسان جي نئين ملڪ لاءِ.... فرض ۽ بقا خاطر...."

جيڪب: موت جي ملائڪ طرفان....

سپاهي: (حيرت مان) ڇا چئي؟

جيڪب: ڪجهہ بہ نہ.

سپاهي: سچ پڇين تہ مان هن جي تلاش ۾ پنڪڻ بدران براندیءَ جو ڍڪو پي سمهڻ ٿو چاهيان، اسين بہ يهودي آهيون، پر هتي جا اصل رهاڪو. وڏا وڏا

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عهدا تي، يورپي يهودين کي ملن ٿا ۽ اسين.... بس
گوليون، ڏڪو، ڏوڙو، ماريو يا.... مارجي وڃو!

جيڪب: سچ ٿو چئين.

سپاهي: مان هلان ٿو. اڇا نه الاهي پوسٽر لڳائڻا آهن.

(سلام ڪري مزور سان گڏ هليو وڃي ٿو. جيڪب هوريان هوريان ٽهلڻ لڳي ٿو. اوچتو ڌماڪي جو آواز اچي ٿو، جيڪب ڪان چرڪ نڪري وڃي ٿو. پوري علائقي ۾ گهولائو روشني (Search Light) ڦرڪڻ لڳي ٿي.... ۽ پوءِ خاموشي ڇانئجي وڃي ٿي.)

(اونده، مان نڪري، شاهد آهستي آهستي بجليءَ جي ٿنڀي طرف وڌي ٿو. شاهد، فلسطيني گوريلو آهي پر هن يهودي پيشوا وارو ويس ڍڪيو آهي. جيڪب کي ڏسي هو بيهي ٿو رهي.)

شاهد: شلام!

جيڪب: شلام، هتي ڇا ٿي رهيو آهي ۽ هي ڪهڙا آواز آهن؟

شاهد: ڏسجي ٿو تہ باغي پوليس کان ڀڄي رهيا آهن. هوشيار رهجانءِ.

جيڪب: (پنهنجي پستول کي پڪڙيندي) مجال آهي هنن جي جو ڀڄي سگهن.

شاهد: پُٽ، مان عبادت خاني طرف وڃي رهيو هوس.

جيڪب: ها محترم پيشوا، توهين تڪل آهيو، ٿورو آرام ڪريو. منهنجو نالو جيڪب آهي، پهريدار جيڪب.

شاهد: (پنهنجو پاڻ کي) جيڪب!.... ڇا اهوئي؟ نه نه، هي شايد ڪو ٻيو جيڪب آهي، (جيڪب کي)

ڀٽڪ، تون ئي هئي جو اصلي رهاڪو يهودي ڏٺو ڏسجين،
تون ئي ڏڪل آهين.

جيڪب: (غور سان شاهد کي ڏسندي) محترم
پيشوا! ائين ٿو لڳي جڻ اڳ مون توهان کي ڏٺو آهي.

شاهد: ڇا چئي؟ مون ڪونہ ڏٺو، ڇا ڪريان پٽ،
ٻڌايو آهي.

جيڪب: معاف ڪجو... پر... خبر ناهي ڇو مون
کي وري وري خيال ٿو اچي تہ مون توهان کي ڪٿي
ڏٺو آهي... يا توهان جي شڪل منهنجي هڪ ننڍپڻ
جي دوست سان ڏاڍو ملي ٿي.

شاهد: توهين ڪيرو ۾ تہ نہ رهندو هئين؟

جيڪب: ها، بالڪل.

شاهد: تنهنجو پيءُ سونارو هو؟

جيڪب: ها، پر... توکي اهو سڀ ڪيئن معلوم
ٿيو؟

شاهد: (جيڪب کي ڀاڪرڙي پائي) ڇو تہ مان
توکي سڃاڻان ٿو ۽ تون مونکي سڃاڻين ٿو.

جيڪب: پر مان تہ ڪنهن بہ پيشوا کي ڪونہ سڃاڻان.

شاهد: نہ؟ جيڪب! خبر اٿئي مان ڏاڍي خواب
ڏسندو آهيان ڇڻ مان پنهنجي گهر پهچي ويو آهيان.

جيڪب: خواب؟

شاهد: (خيالن ۾ ٻڏي وڃي ٿو) ۽ اهو اسان جي
گهر جو دروازو آهي، ۽ اها ڳڙڪي جا اسان پنهنجي
جي گهرن کي ملائي ٿي. ان تي نيرو پردو لڳل آهي،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جنهن تي ڪهڙو نہ پيارو پيارو پرت پريل هو. هتو ڪاڏو ياد اٿئي؟ پر ڪيترو نہ سٺو فنڪار هو.... ۽ اگر ۾ منهنجي امنگن جي شهزادي....

جيڪب: شهزادي!

شاهد: ۽ نارنگيءَ جو وڻ، جو اسان ٻنهي گڏجي پوکيو هو.

جيڪب: (رڙ ڪري) شاهد! هي تون آهين! اڙي بد معاش، هتاه ان ڏاڙهيءَ ڪي. (ڪلي ٿو)

(شاهد ڏاڙهي هٽائي ڪلي ٿو.)

شاهد: مان ڪيتري نہ وڏي خطري ۾ گهڙي پيو آهيان. پر خطرا نہ مون لاءِ ڪمل آهن. اجهو مان هاڻي پرولي سليان ٿو. منهنجي ماءُ توکي تنج پياري هئي.

جيڪب: (شاهد کي ڀاڪر پائي) ياءُ! (ڪُرالڙي پائي جهمر هڻندي) تون خيريت سان تہ آهين شاهد! ڪٿي هئين؟

شاهد: مان صفا خيريت سان آهيان. ڏس نہ، مان آهيان تنهنجو روحاني پيشوا.

جيڪب: پر هي سڀ ڪجهہ ڇا آهي؟

شاهد: (پٺ تي لڪل پوسٽر ڏانهن اشارو ڪندي) ڇو نہ هيءَ منهنجي تصوير آهي.

جيڪب: (سمجهن ڪانسواءِ ڪلي ٿو، پر وري هڪدم گنڀير ٿي وڃي ٿو. هن جي چهري جو رنگ اڏامي وڃي ٿو. هو پوئتي هٽي ٿو ۽ جهٽڪو ڏئي پستول ڪڍي ٿو) شاهد.... خبردار.... ڏس مان توکي چتاءُ ڏئي رهيو آهيان، پنهنجا هٿ مٿي ڪر.... (جيڪب

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پوئين پير ٽيليفون تائين وڃي ٿو ۽ جهٽلو ڪٽي) هلو، هلو.... هيڊ ڪوارٽر؟ هڪدم هڪ گاڏي موڪليو.... فلسطيني گوريلو.... ها، ها.... هڪدم....

شاهد: (آهستي آهستي جيڪب ڏانهن وڌندي) هي تو ڇا ڪيو جيڪب ڇو نہ اهو رکو ڇرهو آهي.

جيڪب: (زور سان) خبردار! (پستول تاڻي ٿو) مان چوان ٿو خبردار! جتي بيٺو آهين اتي بيٺو هج....

شاهد: (ساندهہ اڳتي وڌندي) تون منهنجو ڪير شريڪ ڀاءُ آهين، جيڪب!

جيڪب: (هڪڙو قدم پوئتي هٽندي) بڪواس نہ ڪر! وساري ڇڏ اهي هڙئي ڳالهيون، خبردار!

شاهد: تون پوڪ ڪري رهيو آهين.

جيڪب: ڇا جا پوڪ، هٽ متي ڪر. تو اسرائيلي گشتي گاڏي تباهہ ڪئي هئي.

شاهد: جيڪب، تون منهنجي ڳالهہ سمجهڻ جي ڪوشش ڪر.

جيڪب: باغي، هٽ متي جهل.... ڪنڌ مارڇ.... ٿنيي وٽ وڃ (ٽيليفون ڪٽي ٿو) خبر ناهي ايتري دير ڇو ڪري رهيا آهيو.... هلو، ڇا چيو؟ رستي ۾ رڪاوٽون ڪڙيون ڪيون ويون آهن. او، چڱو چڱو، ڏهن منٽن ۾ پهچو.

شاهد: تہ تون سچ پچ مونکي گرفتار ڪرائي رهيو آهين، جيڪب! تون خود ئي مونکي شوٽ ڪري ڇڏ.

جيڪب: (گهبرايل ڪل ڪلندي) ٻڇي ويو آهين.

شاهد: ٻڌ ڄ ڪهڙو، سان سچ ٿو چوان تہ مان تنهنجي هٿان مرڻ وڌيڪ پسند ڪندس.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيڪب: ۽ مان توکي گرفتار ڪرائڻ وڌيڪ پسند ڪندس.

شاهد: جيڪب، تون ته سدائين سچ جي پئيروي ڪندو هئين. ڇا نوڪريءَ توکي ايترو بيحس بڻائي ڇڏيو آهي؟ تون سامراجي ذهنيت وارو بڻجي ويو آهين. پنهنجن ڀائرن کي قتل ڪرڻ تو. هان وٺ ۽ ان سيني کي گولين سان پرڻ بڻائي ڇڏ جنهن سيني سان تون بغلگير ٿيو هئين.... جڏهن تون محاذ تي موڪلون گذارڻ ايندو هئين، ان سيني ۾ اهڙا دل آهي جا اڄ تائين توکي پيار ڪري ٿي.

جيڪب: چپ ڪر.

شاهد: نه، مان چپ رهي نه سگهندس، توکي جهڪي ڇوٽو آهي سو چوندس. جيڪب، مونکي ڳالهه ڪرڻ جو حق آهي، ڇو ته جن ماڻهن کي تون پنهنجو چوين ٿو، انهن مونکي منهنجي گهر سان ڪڏهن ان تي قبضو ڪيو آهي. هنن سرزمين فلسطين جي هڪ هڪ جاءِ کي گولين جو نشانو بڻائڻ جو پروگرام رٿيو آهي.

جيڪب: (پنهنجو پاڻ کي) پتو ناهي اهڙي دور ڇو لڳائي رهيا آهن.

شاهد: (ڏڪ ۾) هٽ مٽي کو! (هٿ پستول وانگر جيڪب ڏي ناڻي ٿو، جيڪب رڙ ڪري ڪيئي گوليون ڇوڙي ٿو، پر شاهد پنهنجو پاڻ کي زمين تي ڪيرائي بچي وڃي ٿو.)

شاهد: (کلندي کلندي ٿو) مان پنهنجي پاڻ تي ڪيئن ٿي هٿيار کڻي سگهيس، نادان!

جيڪب: (کڪو وکو ٿي) او....

شاهد: تو سچ پچ مون تي گوليون ڇوڙيون!

جيڪب: معاف ڪجانءِ، پر هيءَ جنگ آهي.

شاهد: مان فلسطيني آهيان، جيڪب، خبر اٿئي تہ مان ڏسي وائسي خطرن جي منهن ۾ ڪهڙي ڇو ٿو پوان؟ فقط انهيءَ لاءِ تہ، جئن خوف مون تي ڪٿي غلبو نہ ڪري وڃي.

جيڪب: تنهنجي ماءُ ڪيئن آهي؟

شاهد: هوءِ جئري نہ آهي، هن کي گولي هڻي ماريو ويو.

جيڪب: (مراسجي) آهہ....

شاهد: هن سرزمين تي ظلم جو خاتمو ڪنهن معجزي يا آسماني مدد ذريعي نہ ايندو، ان لاءِ لڙڻو پوندو، عمل ڪرڻو پوندو.

جيڪب: شاهد، منهنجي ڳالهہ ٻڌ، اهو سچ آهي تہ تون هڪ نموني منهنجو پاءُ ٿين، مان تنهنجي مدد ڪري سگهان ٿو. هينئر مان توکي گرفتار ڪرائيندس، پر پوءِ تنهنجو ڇوٽڪارو ٿي سگهي ٿو. نادان نہ تون آهين، تون اسان جي طرف هليو اچ. توکي گهر ملندو، هر سهولت ملندي ۽....

شاهد: ۽ جاسوسيءَ جي بکيار پڻ. جيڪب، هاڻي مونکي اها اميد بہ نہ رهي آهي تہ تون ڪو باوقار انسان آهين....

(پري کان پوليس جو گهڪو ٻڌجي ٿو.)

جيڪب: شاهد! هاڻي بہ وقت آهي، سوچي وٺ.

شاهد: مون سوچي ڇڏيو آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيڪب: پوءِ؟

شاهد: پستو مٿي ڪري ۽ گولي هلاءِ. مان سچ پچ تنهنجي هٿان مرڻ کي وڌيڪ پسند ڪريان ٿو.

جيڪب: اڙي بيوقوف....

(چار يهودي پوليس آفيسر، هٿيار کڻيو، هڪ پوڙهي عرب کي گهليندا اچن ٿا.)

شاهد: چاچو ثاقب!

پهريون آفيسر: چئبو ته، تون هن کي سڃاڻين ٿو (جيڪب ڏي منهن ڪري) هيءَ ٿي آهي اهو گوريلو؟

ٻيو آفيسر: (شاهد کي ٺوڪر هڻندي) ڪير آهين تون؟ پيشوا جا ڪپڙا پهرڻ جي توکي جرئت ڪيئن ٿي؟

شاهد: مان پنهنجي بيگناهه ساٿين جي قاتلن جي سوال جو جواب ڏيڻ به پسند نه ٿو ڪريان.

ٽيون آفيسر: چڱو ترس، توکي مزو ٿا چکايون.

(شاهد جي مٿي تي بندوق جي قنداق هڻي ٿو. شاهد تيز ڪاٿي پاڻ سنڀالي وڃي ٿو) ٻڌاءِ تنهنجو نالو ڇا آهي؟

شاهد: هڪ نه هڪ ڏينهن دنيا جو ضمير سجاڳ ٿيندو.

چوٿون آفيسر: (ٺهڪ ڏئي) اڙي واهه، تون ته ڪو فيلسوف ٿو ڏسجين، ٻيو به ڪجهه فرماءِ، فيلسوف صاحب!

شاهد: هڪ ڏينهن هن ڌرتيءَ تي جمهوريت ڪامياب ٿيندي ... جمهوري فلسطين.... جو پنهنجي سپوتن جي امنگن ۽ تمنائن جو آئينيدار هوندو.

پهريون آفيسر: (ڇتو پري ڪل سان) واهه....

شاهد: مان صحيح آهيان ۽ يقين اٿم ته فتح ماڻيندس. سامراج جي عطا ڪيل بندوق سان تون هن ڌرتيءَ جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فرزندن کي، جي هن ڌرتيءَ جا جائز وارث آهن، ڀيالي ختم ڪري نه ٿو سگهين. منهنجيون ڳهليل آهون اپرنديون ۽ پوري دنيا ۾ گونجنديون.

ٻيو آفيسر: (کلي ٿو) دنيا ۾ فقط گوليءَ جو ڌماڪو گونجندو آهي.

(سپاهين کي ڪاوڙين ۾ مُرڪل ڏسي پوڙهو عرب ماڻهو ۾ پڄڻ جي ڪوشش ڪري ٿو.)

پهريون آفيسر: خبردار! (روالور سان گوليون وسائي ٿو. پوڙهو عرب زمين تي ڪري ڦٿڪڻ لڳي ٿو ۽ ٿوري دير ۾ ٿڏو ٿي وڃي ٿو.)

ٻيو آفيسر: ڪٿو پيچي رهيو هو.

شاهد: اي ڌرتي ماتا! هي رت بيڪار نه وڃي.

ٽيون آفيسر: ها ها ها، هيءَ اداڪاري، ٿون ته ڪو چوڪو مسخرو آهين. ڪجهه ڳائي وڄائي به ڄاڻين؟

شاهد: مان رڳو هڪ گيت ڳائيندو آهيان ۽ اهو آهي بارود جو نغمو، (بجليءَ جي تيزيءَ سان پنهنجي ريلي پوشاڪ مان مشين گن ڪڍي ٿو) هٿ مٿي ڪيو!

جيڪب: تو وٽ هٿيار هئا؟

شاهد: جنهن وٽ هٿيار نه هجن سو فيلسوف نه آهي. ڏسو... اي دنيا وارو! هي آهي فلسطين، اي دنيا جا انقلابيو! بند ڪريو پنهنجي شاعري، آزادي ورتي ويندي آهي، انعام طور بخشي ڪانه ويندي آهي. مظلومن جا عقلمندو! اٿو ۽ هي ٿون راڳ بند ڪريو، هي بارود جو نغمو ٻڌو!

(شاهد گوليون ڇوڙي ٿو، ٽيئي پوليس آفيسر ريڙهه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ني ڪري ڦٿڪڻ لڳن ٿا، پيا تيزيءَ سان گوليون

ڇوڙين ٿا.)

جيڪب: شاهد، تون بچي نہ ٿو سگھين شاهد!

شاهد: لعنت هجي تنهنجي دوستيءَ تي. مان بچڻ نہ ٿو چاهيان، پر توهان سڀني کي ختم ڪري پوءِ مرندس.

(هڪ پوليس آفيسر گولي لڳڻ ڪري ڪري ٿو. جيڪب شاهد جي ڇاتيءَ جو نشانو وٺي گولي ڇوڙي ٿو شاهد لوڏا کائي ٿنڀي جو سهارو وٺي ٿو)

شاهد: ڪوڙها ٿي ويا، لفظن جو ڳلو دٻائجي....

(شوٽ ڪري ٿو. جيڪب جي مٿي ۾ گوليون پيهي وڃن ٿيون، آخري پوليس آفيسر پوئتي هٽي ٿو.)

شاهد: ڪوڙها ۽ لفظ بيڪار آهن. خواب، حقيقت بڻجڻ لاءِ بيتاب آهن. ساٿيو!.... ڏسو.... هي آهي توهان جو رستو....

(پڇندڙ آخري پوليس آفيسر ني گوليون ڇوڙي جو ڇيخ ڪري زمين ني ڍيري ٿي پوي ٿو.)

شاهد: (پنهنجي مشين گن کي چمي ٿو) ساٿيو! همت نہ هارجو....

(لڏي لمي ٿو ۽ زمين ني ڪري پوي ٿو.)

(پردو هيٺ ڪري ٿو.)

حيدرآباد: ٥ - آگسٽ ١٩٨٠

ڪاوش: ١٥ - ڊسمبر ١٩٨٠

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڙهندڙ نسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪَ ”لُڙهندڙ نسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، کُڙهندڙ، ٻَرندڙ، جُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙُ، ياڙي، ڪاٺُو، ياڄوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوُٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَـنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَـنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جَهڙيءَ طَرَح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَـنَ بہ مختَلِف آهـن ۽ هوندا. اُهي ساڳِئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، پَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾پَنَ ڪا خُصوصيِ ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَـنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَـنَ پاڻَ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَـرڻ جـي اُصـولَ هيـٺ ڏي وَٺُ ڪنـدا ۽ غيرتجـارتي non-commercial رهنـدا. پَـنَ پـاران ڪتـابن ڪـي ڊِجيِـٽـائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن ڪي ڊِجيِٽائِيز ڪرڻ ڪان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَـنَ سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن بہ رُڪاوٽَ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻَ، سمجههَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالههَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛
گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رِڻَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اٽجاٽائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني جي نشاني آهي.

پَنَن جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **ڇو، ڇالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشش ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪِي پائي چيو تہ ”منهنجا ياءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سنڌس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو ڀورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ اپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book